

Андрей Тургенев

ПОЛНО-
МОЧНО
ПРОСМО-
ТРЕНО

Български писател

**АНДРЕЙ ГУЛЯШКИ
РОМАНТИЧНИ
ПРИКЛЮЧЕНИЯ**

chitanka.info

СКЪПОЦЕННИЯТ КАМЪК

*... никоя вещь, сравнена с тях, по-зелено не
зеленеет.*

Плиний Стари

Искам да ви разкажа една чудна история. Тя не е измислица, тъй като самият аз — както ще видите — участвувам в нея. Не мислете обаче, че ще ви занимавам много със себе си — това би ви уморило от скука, пък и историята би загубила чудния си характер.

Но позволете по-напред да ви се представя: аз съм студент ветеринар, трета година. А това, за което ще ви разкажа — то се случи през лятната ваканция, когато бях ученик от десети клас и минавах за единадесети. Както виждате, събитията са малко отдалечени по време. Някои подробности съм забравил, но пък за сметка на тия подробности сега аз виждам съвсем ясно онова, което тогава, на моите осемнадесет години, изглеждаше забулено в тайнственост и загадъчно като тъмните истории в някои от книгите на Конан Дойл.

I

Всичко това започна с едно наистина необикновено събитие.

По онова време началник на службата, която ръководеше геоложките проучвания в страната, беше инженер Слави Спиридонов. Възнисък мъж, слаб и поприведен в раменете, той имаше дълги и неспокойни ръце, а над високото му чело, набраздено с дълбоки бръчки, се полюляваше гъста грива от посивяла, мека коса.

Емигрирал от България след разгрома на Септемврийското въстание, той беше завършил геология в Съветския съюз и там бе участвувал като научен работник в дузина славни експедиции из Сибир и Урал. Прекарал по-голямата част от живота си на открито, сред природата, той правеше впечатление с темпераментния си нрав, с непресъхващата си жажда да върши нещо и макар да беше в понапреднала възраст — все още мечтаеше за пътешествия, открития и лагерен живот.

Инженер Слави Спиридонов обичаше смелите и мъжествени изследователи, а към младите геолози, който проявяваха находчивост в работата си и творческо дръзновение, той се отнасяше със сърдечна загриженост и любов, като истински баща. Съветваше ги, учеше ги на това, което сам беше научил, лично ходеше да им избира инструментите и снаряжението, а когато заминаваха на дълъг път — изпращаше ги на гарата и бодро усмихнат, махаше им от перона с ръка, желаше им успех.

Весел и сърдечен с честните и откровени хора, той беше зъл и непримирим с ония, които се опитваха да го заблуждават. Презираше сътрудниците си, които се увличаха по лесната и евтина слава, а мекушавите и колебливи изследователи винаги и навсякъде осмиваше с остър и хаплив език.

Тоя ден Слави Спиридонов беше извикал в кабинета си водача на геоложка бригада №3. Тя беше съставена от опитни научни работници и обикновено се изпращаше в такива райони на страната, където се търсеха залежи от някой рядък и ценен за стопанството минерал.

Бригада №3 се готвеше за път.

Водачът ѝ, химик по професия, беше едни от ония учени, които и през най-тъмните години на фашизма останаха докрай верни на прогресивната наука въпреки всичките несгоди, с които властта умъчняваше и без това тежкия им живот. Но като всеки човек и той си имаше свои особености, свои странни привички, макар и на пръв поглед да приличаше на един обикновен, благодушен добряк. Въльо Власев принадлежеше към категорията на тия хора, които признават за истина само това, което могат сами да видят, помиришат и претеглят на точни лабораторни везни. Като научен работник той бе известен с прецизността си, която стигаше винаги до педантизъм, със склонността си никога и нищо да не предприема, докато няма „черно на бяло“, че усилията ще се увенчаят непременно с успех.

Той беше едър, пълен човек, движеше се тежко и шумно като стар маневрен локомотив. Имаше червено, заоблено лице, върху което стърчеше месест, малко завит надолу нос със силно разтворени ноздри — сякаш тоя нос все душеше някаква тънка, неуловима, но от огромно значение миризма. Тоя човек ужасно се потеше, но зиме и лете ходеше с плетена вълнена жилетка, а плъстената си широкопола шапка, украсена с поизбеляла кафява панделка, сваляше само когато се намираще в лабораторията си или в някоя от канцелариите на службата и когато вечер си лягаше да спи.

Въльо Власев приближаваше вече петдесетте години, но все още беше ерген. Самотата му тежеше особено в неделните и празнични дни, но колчем се замисляше над тъмните неизвестности, които носи брачният живот, той потриваше доволно ръце като далновиден пътник, съумял да заобиколи един много опасен риск в своя път.

На кино ходеше най-много веднъж, два пъти в годината, и то в ония изключителни случаи, когато на екрана се въртеше исторически или научноизследователски филм. В театъра не беше стъпвал още от студентските времена. Имаше едно развлечение — да играе домино с хазяина си — и една страст — да води подробни записки в бележника си за всичко онова, което намираще интересно и важно в своя служебен и ергенски живот.

За него може да се добави още, че по характер бе свадлив и затворен, че тайно в душата си копнееше за оня час, когато ще го назначат за началник на лабораторната служба, и че пак така — тайно

в душата си — не вярваше твърде на младите хора, които имаха смело въображение и горещи сърца.

Денят беше чист и слънчев, топъл. Докато Вълъо Власев спокойно прелистваше бележника си, инженер Спиридонов обиколи няколко пъти кабинета си, като мръщеше вежди и помахваше ръце, после се спря пред отворения прозорец и се загледа навън. От синьото поизбледняло небе грееше ярко обедно слънце, фасадите на насрещните къщи блестяха, сякаш бяха покрити с лъскави слюдени листа. Духаше топъл южен ветрец и клоните на възправения току под прозорците кестен потрепваха едва забележимо с вейките си, гъсто накичени с едри, свежозелени листа.

Слави Спиридонов примижа — напоследък очите му бяха започнали да сълзят от силната светлина. Той премести погледа си върху разшумената корона на кестена и сдържано, и някак тъй, от само себе си, тихичко въздъхна. Това чувство, че е затворен между четирите стени на канцеларията като птица в кафез, изпълваше душата му с досада, с противна горчивина. Навикът му да е сред природата го теглеше сякаш с куки навън. Но очите му сълзяха, слънчевият пек измъчваше зениците му, а в краищата на пръстите си усещаше някаква особена тръпчива студенина. Това бяха първите неприятни признаци на старостта, първите напомнания, че отсега нататък пътешествията, лагерният живот, странствуванията в пек и мраз из планините са неща, за които ще може само да мечтае.

Но Слави Спиридонов не беше сантиментален човек. Разбира се, сега той няма да пълзи из нагорницата, а ще раздава на младите изследователи поуките от своя опит, ще вдъхновява усилията им и ще живее с техните успехи и победи — винаги млад по сърце въпреки старостта.

Така мислеше Слави Спиридонов, застанал малко наведен над прозореца, а Вълъо Власев през това време слюнчеше пръстите си и съсредоточено прелистваше дебелия си бележник. Всъщност това не беше бележник, а тлъстичък тефтер, дълъг педя и половина, подвързан с кожена подвързия в жълто-кафяв цвят. Зелени копринени панделки разделяха тоя бележник на три части. Първата част Вълъо Власев беше посветил на материалното снаряжение. Тук по азбучен ред той си записваше всичко, от което се нуждаеха изследователите: от компасите и торбите за събиране на минерали, от епруветките на подвижната

лаборатория до цветните моливчета на картографите, линираната хартия и кутийките с кабарчета и карфици. Втората част на бележника съдържаше характеристики на геолозите. Тия характеристики бяха много лаконични и имаха горе-долу следния вид: „X — има нюх, има очи, но се увлича. Да му се вярва 70 на сто“. Или: „Y — бива го да лази по скалите, но има склонност всичко, що е жълто, да взима за злато. Ентусиаст. Неговите проби и заключения да се подлагат на лабораторна проверка“. Или: „Z — муден човек, но търпелив, солиден. Не се увлича, не се горещи. Борави добре със сравнителния метод, разбира химията. Да му се вярва 90 на сто“.

Третата част от бележника беше изпълнена със сведения от географски характер — скици на местности, наименования на реки, селища, върхове. Тук имаше и едно разписание на влаковете, като в скоби бе означен престоят по гарите, а сините кръстчета показваха ония места, където зиме можеше да се закуси с топла шкембе чорба, а лятно време — да се намери таратор и подсладена със захар лимонада.

Вълъо Власев се прокашля многозначително и като видя, че началникът на службата се извъръща от прозореца, събра вежди и започна с угрижен глас:

— Тази вечер, другарю Спиридонов, ние сме на път, а до тоя момент нашата материална част все още не е в пълен ред. Аз, както знаете, неведнъж съм имал случай да ви се оплаквам от домакиния отдел. Можете ли да си представите! Ние сме в навечерието на заминаването, а тоя наш отдел още не ми е представил две резервни дръжки за чукове и четири фитила за спиртни лампи номер 2. Ето — той почука с пръст върху гьонената подвързия на бележника си — тука съм отметнал с червен молив тия неща. А червените отметки означават, че поръчката не е изпълнена.

Вълъо Власев избърса с длан запотеното си чело и въздъхна:

— Изобщо, другарю Спиридонов, домакиняската служба в нашето учреждение не е напълно на мястото си и аз ви моля да си вземете бележка. Ще кажете — две резервни дръжки — голяма работа! Наистина не е голяма работа, признавам. Но вие знаете, че в един деликатен механизъм и една прашинка е достатъчна, за да се объркат работите, нали? Да вземем за пример часовниковия механизъм... Но защо да прибягваме до сравнителния метод, когато нашият случай е съвсем прозрачен и ясен! Представете си, че двамина от моите хора

строшат дръжките на чуковете си. Това често се случва. Ами те все едно че ще останат без ръце!

Слави Спиридонов събра вежди, намръщи се, по лицето му премина сянка на едва сдържан яд.

— Вие не бива да правите трагедии от такива дреболии — каза той. — Вие изобщо изпадате в отвратителен педантизъм понякога. Извинявайте, но всичко това изглежда несериозно, досажда. Две дръжки. Струва ми се, че вашите хора биха могли сами да си издялат не две, а десет!

— Държавата плаща на моите хора за уплътнен научноизследователски труд. За каква уплътненост на работното време може да става дума, другарю Спиридонов, ако всеки от тях започне да се занимава с дюлгерски работи? Но да речем, че дръжки за чукове те все пак ще съумеят да си направят. Ами фитили за спиртните лампи номер 2? Нима моите хора трябва да се превръщат и на фитилджии?

Слави Спиридонов махна с ръка и с отегчено лице се отпусна в червеното кожено кресло, което беше натъкмено отляво на широката му писалищна маса.

— Извинявайте, ако ви досаждам — каза Вълчо Власев, като разкопчаваше най-горното копче на вълнената си жилетка. — Вие знаете, че аз обичам строгия порядък, изправността. Така съм навикнал.

По тънките устни на инженер Спиридонов се плъзна жлъчна усмивка, но той бърже се овладя и със спокойна ръка вдигна слушалката на телефона. Заповяда на домакина веднага да прибави към снаряжението на бригадата още една дузина резервни дръжки за чукове и десет метра фитил за спиртни лампи номер 2.

— Докладвайте ми лично за изпълнението на поръчката — каза той. После, като остави слушалката, извърна се към Вълчо Власев и го запита: — Доволен ли сте? Или може би спиртът е малко?

Вълчо Власев отвори бележника си на буква „с“, прегледа написаното и поклати отрицателно глава.

— Спиртът ще стигне — каза той.

— Радвам се, много се радвам! — засмя се Спиридонов. Той помълча някое време. — Знаете ли — започна той, — аз все пак бих ви посъветвал да учите своите хора да си помагат и сами. Много е важно това, изследователят да се научи сам да си помага, сам да преодолява

несгодите, когато го сполетят. Нали вие не отивате на театър, а тръгвате на пътешествие из планините? И ще се движите по кози пътеки, и ще лазите из сипеи, а понякога ще сте откъснати на по два дни път от населено място? Добрият изследовател трябва да умее и панталона си да закърпи, когато се скъса, и огън да си накладе в дъждовно време, че и землянка да си направи, ако стане нужда. Изследователят не е салонен човек. Той се бори с тайните на природата при сурови условия. Удобствата на живота не са винаги на негова страна. Вие не бива да глезите сътрудниците си — това искам да ви кажа.

Въльо Власев поклати глава.

— Какво глезене! — усмихна се той и почука с пръст върху бележника си. — Тука аз съм съставил работен график за всеки един член от нашата група: какво трябва да върши — по дати, че дори и по часове.

Той каза така, а си мислеше: „Мъчно ще ме накараш ти, любезни, да правя от хората си кашавари, дюлгери, строители на землянки и тем подобни. Времето на изследователите робинзоновци отдавна е минало! Нашата епоха е модерна, социалистическа, а това значи изобилие на техника и точно разпределение на труда. Всяка жаба да си знае гъола, тоест домакинът да не се прави на три и половина, а да дава на бригадата каквото е предписано според специалния протокол, геолозите да не се помайват с дялкане на дръжки, а да търсят бакър, защото държавата за това им плаща заплата и им трябва командировъчни — да открият залежи и туйто!“

Инженер Спиридонов гледаше голямата карта на България, повесена на стената, и по лицето му се разля топла усмивка — то просия, сякаш беше огряно от някакъв скрит вътрешен огън.

— Знаете ли — каза той, — знаете ли колко много ви завиждам, другарю Власев! Не, вие не ме разбирайте криво. Аз просто тъгувам, така, поради годините си: множко са станали и мисля си — не навреме остарях! Та погледнете — той посочи картата с глава, — една геоложка целина. Да бях поне на ваша възраст — не бих стоял нито ден в канцеларията, в службата. Щях да ровя в тая скъпоценна целина и какво ли не бих открил! Педя земя, а помислете колко хубост!

— Да — каза Въльо Власев. — Нашата земя е богата с полезни изкопаеми. И с рудни, и с нерудни. А между нерудните има доста

красиви, вие сте напълно прав. Да вземем например мрамора. По обогрeност той не отстъпва и на най-известните мрамори в чужбина.

Слави Спиридонов се понамръщи, въздъхна, но изведнъж си спомни за нещо и отново се оживи.

— Как щях да забравя! Толкова е важно, а едва сега си спомних. Всъщност аз за това ви извиках, а вие ме разсеяхте с вашите дръжки и фитили. Вие, другарю Власев, понякога прекалявате наистина. Не ми се сърдете, вие знаете, че ви обичам. Ако не бяхте такъв отчаян педант, щяхте да станете велик учен, уверявам ви. Но вие сте педант особняк, иначе — ей богу — не бих могъл да ви понасям! Да... Та за какво ставаше дума? А! Именно! — Той прелисти бележника си, прочете нещо и запита: — Вие имате един млад геолог в бригадата си на име Андрей Андреев, нали?

— Има такъв — каза Вълъо Власев.

Слави Спиридонов помълча.

— Знаете ли, този Андрей Андреев твърди, че миналата година...

— Какво — миналата година?

— Там е работата!

Началникът на службата стана от мястото си и започна да се разхожда из стаята.

— Той твърди, че миналата година е забелязал в същия този район, където ще ходите сега, представете си, следи, и то какви?

— Сигурно не от мечка — каза Вълъо Власев.

— Мечка! Да беше ми рекъл „следи от слон“ — щях по-малко да се учудя! Та какво са някакви си следи от слон, дори от мамонт, ако щете, в сравнение с това, което той подозира! Слушайте! Тоя ваш юнак твърди, че е попаднал на следи от берил. Берил, разбирате ли? Чудният, тайнствен, рядък минерал, от който се получава металът берилий — два пъти по-лек от алуминия, — металът, за който мечтаят авиоконструкторите от целия свят! Разбрахте ли?

— Аз съм химик — прекъсна го някак обидено Вълъо Власев. — Познавам донякъде и теглото, и качествата на тоя метал.

— Нали? — Инженер Спиридонов разпери ръце. — Берил у нас! Представяте ли си?

— Това нещо аз мъчно мога да си представя — намръщи се Вълъо Власев. — Аз съм човек на положителната наука и с фантазии

не се занимавам!

— Ех, вие! Безнадежден скептик и отчаян педант! Та наука без фантазия е като птица с отскубнати криле.

— Аз по-скоро бих си отскубнал главата, отколкото да повярвам така, изведнъж, че у нас има берил — отвърна троснато Вълчо Власев.

— Не, вие отскубнете само вашия скептицизъм — засмя се Слави Спиридонов. — А главата нека си стои. Тя не пречи. Тя дори е полезна в някои случаи. Слушайте! Та по същия начин, както вие ми говорите сега, са говорили и буржоазните учени у нас преди едно и повече десетилетия: няма петрол, няма олово, няма цинк. Пък ето, и петрол се намери, че и олово, и цинк.

— Но берилът е нещо съвсем друго, другарю Спиридонов. Първо: берилиевите находища в света са толкова малко, че се броят на пръсти. А колкото по-рядко се среща един минерал в света, толкова са по-нищожни вероятностите, че ние ще го намерим у нас, в наша земя. Нали? От гледна точка на логиката това е така. Второ: никога, никъде и никой не е говорил за берил в България. Трето: не са известни геоложки признаци за възможното наличие на този минерал у нас. Сумирайте тия три положения, и вие ще се уверите, че съм прав!

— Аз съм геолог, другарю Власев, и не познавам такава теория, която би изключила на всяка цена, ама на всяка цена, присъствието на този велик минерал в недрата на нашата земя. Нека вероятностите за това да са само две или три на сто. Но защо пък тия вероятности да не се проверят? Питам ви — защо?

— Ако хипотезата изхожда от сериозен източник, моля — нека се проверява. Ние имаме такъв параграф в бюджета, който разрешава инвестиции във връзка с разни издирвания на полезни изкопаеми. Щом като има параграф, значи законно е да се разходват средства, тоест да се правят проучвания. Но параграфът, колкото и да е благоразположен към възможните изкопаеми, не ни задължава да вярваме на разни фантазори. Позволете, но този Андрей Андреев, макар и да не е лишен от известни способности, е фантазър от първа категория. При това имайте предвид, че е млад човек. Ето какво съм записал в бележника си за него: „Комунист. Обича да чете книжки през свободното си време, предимно исторически. Бивш футболист.“ Чувате ли, другарю Спиридонов, бивш футболист! После: „Добър катерач, издръжлив. Техника в събирането на материали — отлична. Има и око,

и нюх. Но се увлича по неща, които не лежат в преките му изследователски задачи.“ Забележете си, другарю Спиридонов: увлича се в издирвания — така, на своя глава и по свое усмотрение. Такова нещо аз наричам нихилизъм! После: „Много се горещи в работата, вярва на въображението си, а то у него е прекомерно развито“. Виждате ли? Затова аз съм си отбелязал: „Да се прави специален химически анализ на пробите му, а докато няма резултат от тях — да му се вярва не повече от 30 до 40 на сто“. Така. Сега как искате вие да гледам сериозно на тия негови бълнувания за берилий? Да беше отворил дума за желязо, за олово дори, да речем — за калай — иди речи. А то — берил! Това е фантастика, бълнуване, плод на развинуто от книгите въображение!

— Геолог без въображение е четвърт геолог! — започна да се сърди Спиридонов.

— Геолог, който не държи сметка за фактите и за изводите, които произтичат от фактите, не е изобщо никакъв геолог. — Вълъ Власев разкопча и второто копче на жилетката си, нещо, което друг път правеше само когато се готвеше да спи. — А къде са неговите факти, другарю Спиридонов? Защо поне едно парченце от материалната истина не ви показва? Кристалче макар?

Спиридонов искаше да му отвърне с остри думи, да му каже такива неща, които да го поразят, но се размисли и замълча.

Наистина младият геолог не беше представил никакви проби, никакви кристали. Той просто твърдеше, че е попаднал на „обнадеждаващи“ следи, които „говорели“ за възможното присъствие на берил в района, където бригадата ще прави проучванията си. Той правеше достояние една своя хипотеза и нищо друго.

Но това беше хипотеза, която съдържаше нещо величествено, нещо безкрайно важно за науката, за отбраната на страната, за народа. Такава хипотеза може да бъде рожба само на човек, който има смело въображение и дръзновено сърце. Ако в случая смелото въображение е съчетано с едно трезво научно мислене — защо да не се помогне? Вълъ Власев е голям химик, с доказани способности, но е скептик по характер, за него изглежда фантастично всичко онова, което не е доказано с нагледни примери, с лабораторен анализ. Но докъде ще стигне изследователското дело, ако винаги и във всички случаи се изискват „нагледните“ материални доказателства? В историята на

великите открития има премного примери, когато само догадката, смътното първоначално предположение са играли решаваща роля за по-сетнешния успех.

Въпросът е в това — дали младият геолог Андрей Андреев е сериозен учен, а не славолюбец някакъв, който живее с манията да вдига шум около името си. Но ако беше славолюбив самохвалко, той непременно би раздрънкал наляво и надясно хипотезата си и сега цяла София щеше да приказва за берил и за това, какви реактивни самолети и стратосферни летателни апарати ще се правят от метала берилий. А ето младият геолог не се беше проявил като невъздържан дърдорко... С една кратка записка от двадесет реда той скромно съобщаваше за предположението си, изброяваше някои от мотивите и молеше за съдействие.

И сега, като обмисляше какво да каже на Вълчо Власев, как да развълнува сухата му емпирична душа, инженер Спиридонов отново си припомни първата среща с момъка. Тази среща се предхождаше от една кратка, но буйна разправия зад вратата на неговия кабинет. Беше наредил на разсилния да не пуца никого — тогава имаше някаква срочна работа, а приреният посетител налиташе да влезе. После се зачу шум от боричкане и след няколко секунди в кабинета влетя един младеж с огромен ръст — главата му опираше в горния праг на вратата. Той беше облечен в спортна риза и засуканите ѝ ръкави откриваха яки, мускулести ръце, гъсто обраснали с козина чак до китките. Това беше чипонос млад човек, с мургаво скулесто лице, върху което грееха като електрически лампички две светли, гълъбовосиви очи.

Инженер Спиридонов се навъси — той обичаше смелите хора, но нахалниците — особено когато те идеха при него без връхна дреха и със засукани ръкави — не можеше да понася. Той се готвеше да изпъди тоя човек и търсеше в паметта си най-острите за случая думи, но като приповдигна очилата си, изведнъж си припомни, че момъкът му е познат и не само познат, а негов подведомствен сътрудник, геолог. Преместили го бяха преди година и половина от минно проучвателния отдел в отдела за геоложки издирвания.

И тъй, понеже раздражението му не беше утихнало, а из открянатата врата надничаше раздърпаната от схватката, но все още

накострежена фигура на разсилния, той го запита със строг и доста недружелюбен глас:

— Какво искате вие, другарю, и защо влизате при мен по такъв недостоен начин?

— Простете — каза двуметровият младеж и лицето му почервения, като да го бяха облели с вряла вода. — Простете, че ви безпокоя, но тоя човек — той кимна към разсилния и приятелски му се усмихна, — тоя човек вече трети път ме връща, не ме пуска да вляза при вас. Разбира се, той не е виновен, вие така сте му заповядали и аз не му се сърдя. А ние заминаваме сряда вечер — аз се числя към бригада № 3 — ние заминаваме сряда вечер и нали разбирате, няма време за губене. Ето — той измъкна портфейла си и оттам извади един сгънат лист. — Аз тук съм обяснил кое-що. Прочетете. Ако намирате това за интересно, позвънете ми. Отбелязал съм най-отдолу телефона си — с молив.

Той остави листа, промънка едва чуто „прощавайте“ и заднишком се измъкна навън.

Тоя следобед инженер Спиридонов го търси шест пъти по телефона, но винаги един и същ мелодичен гласец му отговаряше; „Няма го, другарю, не се е завърнал.“ Позвъня му към десет часа вечерта и когато чу в мембраната твърдия му баритон, кой знае защо, в сърцето му преля истинска радост.

— Кому още сте разправяли за тия ваши предположения? — запита го той.

— Загатнах за това нещо на колегите си от бригадата. Но те се отнесоха към думите ми крайно недоверчиво, дори... Смееха се: един ли — казваха, — един ли минерал лъщи зелено! Има — казваха — поне сто такива минерала... А на другаря Власев, разбира се, нищо не съм споменавал. И да ви кажа ли? На първо време се разколебах. Започнах и аз да мисля, че съм попаднал на някакъв незначителен минерал със зелен цвят... Затова си мълчах. Но напоследък прочетох една интересна историческа книжка: за рударството по нашите земи през античните времена. И това, което прочетох, ме накара да вярвам, че наистина съм открил следи от берил.

— Донесете ми точна картографна скица на мястото, където предполагате, че има това нещо — нареди му Спиридонов. — И никому нито дума, ясно ли ви е? Не бива да се шуми предварително.

— И наум не ми е минавало да шумя! — засмя се младият човек.

Рано на другата сутрин след разговора си с младия геолог Спиридонов извика при себе си помощниците на Въльо Власев: партийния отговорник на бригадата Павел Папазов и минералога Арсов — специалист по цветните метали.

Партийният отговорник Павел Папазов беше опитен химик като Въльо Власев, но и по външност, и по характер много се отличаваше от него. Висок и строен, той се обличаше с вкус, макар и скромно, бръснеше се всеки ден, спиртни питиета не слагаше в устата си, а обувките си час по час бърсеше с кърпичка, за да лъщят. Откритото му красиво лице, върху което приветливо блестяха спокойни сини очи, ласкавият му глас и непринудената му отзивчивост към всичко, което тревожи и вълнува хората — тия му качества предразполагаха към откровеност, предизвикваха чувство на симпатия дори у хората, които го познаваха едва от няколко дни. В партията членуваше отдавна, а преди Девети септември беше лежал в затвора — след един провал по военна линия. Когато бригадата излизаше на проучвания, той доброволно се нагърбваше със санитарната служба, превързваше, даваше аспирин и хинин на заболелите и зорко и строго следеше да не би някой да пие студена вода, преди да му е минала потта. Той беше общият любимец на бригадата, само Въльо Власев се държеше студено с него, почти официално, говореше му винаги на „ви“. Но хората познаваха затворения му и необщителен характер и това не ги учудваше — той беше „непоправим“ педант.

Специалистът по цветните метали Игнат Арсов беше висок, сух и мургав човек на около 40 години. Той имаше силно извит орлов нос, тънки, едва забележими устни и четвъртита брадичка — много суха, костелива, почти лишена от месо. Подвижен, пъргав, неспокоен, той рядко се застояваше на едно място, сякаш нещо все го пареше под петите, и понеже по характер беше любезен и услужлив до вманиаченост — често досаждаше на колегите си със страстната си готовност да им послужи, да им помогне, да им бъде полезен с това и онова. Не дай си боже, някой да се разболееше особено когато излизаха на поход — той носеше раницата му, снаряжението, а стигнеха ли в лагера — правеше му чай, оправяше и премиташе палатката му, зорко следеше дали навреме взима лекарствата, сякаш беше роден за професионален болногледач.

Игнат Арсов минаваше за опитен специалист, през последните една-две години той сам беше открил няколко находища на мед, олово и цинк, но станеше ли дума за откритията му, за неговите лични заслуги — изчервяваше се като момиче, смущаваше се и или избягваше настрана, или махаше ядосано и обидено с ръка.

— Всичко това е вятър — сърдеше се той, — аз нищо не съм открил и нямам никакво участие в тия работи. Човек открива нещо, когато се стреми към това нещо съзнателно, с предварително подготвен изследователски план. Пък аз, какво... аз случайно, съвсем случайно налетях на рудата, така, слепешком... Уверявам ви, тъй беше. Ако някой има заслуга за туй откритие — наградата се пада на нашия ръководител, другаря Власев, защото ние работим по негов план. Награда заслужава и другарят Папазов, под чието непосредствено ръководство действуваме всички. Изобщо — заслугата е на нашите ръководители, а аз съм един случаен изпълнител. Всеки друг на мое място би открил същото, което и аз открих.

Явно беше за всички, които го познаваха по-отблизо, че той страда от прекомерна, болезнена скромност, която беше взела характер на истинска, чудновата болест. Често наричаше себе си „невежа“, „чирак“, „сляпо оръдие“ на случайността, „негодник“, роден с късмет, и т.н. Веднъж, когато бяха на лагер под Бакърлъка, изпаднал в мрачно настроение, той направи странно признание. „Знаете ли — каза той, — аз имам едно постоянно, чудовищно усещане: струва ми се, че моят мозък непрекъснато се свива всеки ден, всеки час — и през деня, и през нощта — и че в черепа ми се образува една ужасна, една страшна празнина. И аз си мисля: какво всъщност представлява тази празнина, какво има там? Въздух, изпарения, пара? Аз много мисля за това.“

Вълчо Власев рядко говореше с него и само по служба. Мръщеше се на мекия му шепнещ глас, избягваше да го гледа в очите, но всякога се вслушваше в съветите му — тачеше го като специалист. Той на няколко пъти беше се опитвал да „нанесе“ характеристиката му в своя бележник, но все не успяваше: образът на тоя човек се изплъзваше от познатите „указатели“ и проценти, не лягаше в никаква определена и точна формулировка. А Павел Папазов го обикна, дори го направи помощник в партийната си работа. Възхищаваше се на скромността му, на трудолюбието, сочеше за пример безупречната му дисциплина.

Започна да му възлага изнасянето на доклади, събирането на членските вноски, определи го за свой заместник в съвещанията на партийния актив. Всичко това Игнат Арсов вършеше от сърце. Често сам изготвяше сведенията за поведението и работата на комунистите в бригадата и Павел Папазов се чудеше:

— Като да си го писал с моята ръка и гледал през моите очи!

— Моля ви се! — покланяше се леко Игнат Арсов. — Какво говорите! Вие ме научихте да виждам точно, да преценявам строго и безпристрастно. Каквото съм постигнал — дължа го на вас!

Миналата есен той откри началото на една голяма и богата медоносна жила, но и това си откритие приписа на Папазов.

— Аз работех по негови указания — твърдеше той.

Папазов не си спомняше да му е давал каквито и да било „указания“, но, кой знае защо, не възрази, премълча, прие заслугата за своя. Тази „заслуга“ му донесе слава, а заедно със славата дойде и служебното му повишение. След този случай те станаха неразделни приятели.

Пак миналата есен, когато Андрей направи достойно хипотезата си за берила, Павел Папазов извика приятеля си и направо го запита:

— Какво мислиш ти по тая работа?

Тогаваш Игнат Арсов дълго мълча.

— Позволете ми да отговоря след няколко дена — каза той.

Мина седмица, изминаха десет дни, Игнат Арсов ходи до София във връзка с бракоразводното си дело. И една вечер той сам заговори за Андрей.

— Вие ме питаете какво мисля за хипотезата му? Ще ви кажа: наивна фантазия.

— Да, това е тъй — усмихна се Папазов. — Фантазия, разбира се. Но е хубаво, когато младите хора се увличат по големи идеи. Красиво е и благородно!

За първи път Игнат Арсов му възрази.

— Такива увлечения са празно губене на време — каза той. — На ваше място аз бих постегнал юздите му.

Тия му думи си спомни Папазов оная сутрин, когато и двамата стояха пред масата на Слави Спиридонов.

— Във вашата бригада има един млад геолог — започна началникът. — Казва се Андрей Андреев. Какво ви е мнението за него?

Павел Папазов погледна крадешком приятеля си, прокашля се и с някаква особена, преднамерена веселост отвърна:

— Андрей ли? Прекрасен момък! Отличен. Играл е известно време като център-нападател в студентския футболен тим.

Той каза това и тутакси долови, че по лицето на приятеля му премина доволна, одобрителна усмивка.

— Аз не ви питам за спортните му качества, другарю Папазов. Дали е играл център или свръзка — Слави Спиридонов обичаше и разбираше футболната игра, — това не ме интересува сега. За друго ви питам и вярвам, че вие се досещате за какво.

— Как да ви кажа, момък от нов тип — започна някак неуверено Папазов. — Когато работи, работи съвестно, добре. Когато се весели, весели се от сърце. Изобщо мил човек.

— Симпатичен човек — каза Игнат Арсов и се поклони.

— Говорил ли ви е за берил, за минерала берил? — запита ги Спиридонов, като изведнъж се изправи на крака. — За това ви питам и вие ми отговаряйте направо, без заобикалки!

Игнат Арсов въздъхна.

— Ама, разбира се, колко пъти! — засмя се Папазов. Той се засмя, но си личеше, че в тоя миг никак не му беше до смях. — Всеки човек си измисля по някоя идея фикс — продължи той. — Какво да се прави? Ние имаме в бригадата един геолог на име Зюмбюлев. Страстен ловец. Той разправя, че видял веднъж в гората как кучката му Тотка играла на „прескочи коза“ с един страшен вълк единак.

— Вие лично какво мислите по тая работа с берила? — прекъсна го намръщено Спиридонов.

— Че какво ще мисля! Благороден ентузиазъм, мечти, видения. Аз решително не виждам нищо лошо: младостта търси прекрасното навсякъде.

Игнат Арсов се поизкашля:

— Другарят Папазов говори за онова прекрасно, което е в кавички.

— Не намирате ли зрънце разумна вероятност в тия негови хипотези?

— Ние мислим, че зрънце разум може да се открие дори в приказките на лудите — побърза да отговори Игнат Арсов.

— Значи вие, другарю Папазов, вие направо смятате тая работа за лудешка, така ли?

— Аз ли? — Павел Папазов потърка челото си, помълча. — О, не! Аз не съм казвал такова нещо. Аз винаги съм гледал с добро око на младежките мечти. Вие попитайте Андреев — не само че не съм го укорявал, а, напротив, съдействувал съм му според силите си.

— Това е абсолютно вярно — допълни го Игнат Арсов. — Другарят Папазов се отнасяше винаги с благородно снизхождение към фантазиите на тоя момък.

„Явно е, че тия хора не възприемат хипотезата за берила, че смятат всичко това за празна работа — мислеше Спиридонов, — но във всеки случай те се отнасят благородно към усилията на момъка, особено Папазов.“

— Ще видим — каза той. — Аз му поръчах да ми представи една точна геодезка скица на района, където предполага, че има следи от берил. Аз ще разбера по скицата колко е сериозен тоя човек, какво е открил и дали изобщо нещо е открил. Вие сте свободни.

Така се беше развивала тази „берилиева“ история до тоя час. И ето сега Вълчо Власев седеше пред него и начумерено гледаше в обемистия си бележник. И той, и Павел Папазов схващаха хипотезата на Андреев като някаква причудлива фантастика, рожба на горещо въображение. Но докато единият имаше открито и непримиримо отношение към подобен род „бълнувания“, другият се отнасяше помилосърдно — търпеше ги като наивни, но красиви прояви на младостта.

„Аз ще позная по картографната скица дали има поне зрънце сериозност в това дело“ — реши Слави Спиридонов и нареди на разсилния да повика Андрей.

Този път младият геолог се яви в приличен вид пред своя шеф. Не носеше връзка, но беше облякъл тъмно сако и тая дреха го правеше да изглежда още по-едър и изумително силен.

Инженер Спиридонов го покани да седне, порадва се някое време на атлетическата му фигура и на руменината, която беше избила по лицето му, после го запита направо, без излишни заобикалки:

— Значи ти вярваш, че в този район има следи от берил, така ли?

— Вярвам — отвърна твърдо Андрей, като погледна началника си право в очите. И пак повтори: — Вярвам.

Въльо Власев многозначително се покашля.

— Кажи ми — каза той, — какъв е според тебе процентът на вероятността — стига ли до едно на сто?

— Петдесет и едно на сто — отвърна спокойно Андрей.

Въльо Власев зина и разпери от почуда късите си ръце.

Той не можа да проговори, а само поклати глава, както прави докторът пред безнадеждно заболелия си пациент.

— Какво имате наум: залежи, пластове, жили? — попита тихо началникът.

— Имам наум следи, които ме навеждат на мисълта, че някога, в древността, из тия места са разработвани шахти за добиване на изумрудена руда. По онова време обикновения берил не са го ценили за нищо, търсили са само кристален. Но аз мисля, че където има кристален берил, там ще се намери и обикновен.

— Тоест... вие сте видели кристален берил... така ли да ви разбирам? — Слави Спиридонов се изправи зад масата си. — Видели сте... изумруд?

— Сънувал е нещо — засмя се Въльо Власев. — Видял е нещо насън. А после сънят му се е сторил действителност. Изобщо... приказки от хиляда и една нощ!

— Чакайте, чакайте! — прекъсна го Спиридонов. — Вие значи сте видели изумруд. Прозрачен, кристален берил. Защо не донесохте едно късче, за да видим?

— Аз видях нещо, което прилича на кристален берил — каза Андрей. — По цвят, по мекота на блясъка. Не успях да откъртя нито едно зрънце, защото този камък лежеше най-малко на три метра над главата ми. Нямахше как и с какво да го достигна. Пък и не бях сигурен, че е непременно кристален берил. И други минерали, гледани отдалече, имат същия цвят. А втори път не успях да се върна на онова място, защото бригадата ни замина за друг обект.

— Приказки! Личи си, че доста книжки си прочел — взе да се сърди Въльо Власев. — Кой знае каква древна история ти е размътила главата!

— Аз съм означил онова място на картографната си скица — каза Андрей.

— Дай я! — извикаха едновременно двамата мъже.

— А без скица вие не ми ли вярвате? — усмихна се Андрей — Нима приличам на лъжец, на човек, който съзнателно заблуждава?

— Някои жени имат външност на ангел, пък душата им е по-черна от дявола — каза Вълъо Власев. — Аз на външността не вярвам!

— Дайте скицата! — Инженер Спиридонов протегна ръка.

— Би трябвало на човека повече да вярвате, отколкото на хартията! — усмихна се тъжно Андрей. — Впрочем — ето! Гледайте!

Той разтвори чантата си, извади една мека кафява папка и я постави на масата.

— Аз познавам в този район всяка една долчинка, всяка една височинка, ти няма да ме заблудиш! — закани му се Вълъо Власев с пръст.

И тука стана неочакваното, странното, за което ви споменах в началото на тая глава.

Вълъо Власев и инженер Спиридонов разтвориха папката и жадно впиха очи в разноцветните топографични знаци. Минаха две минути, минаха три — чуваше се само възбуденото им дишане, плъзгането на пръстите им по гладката чертожна хартия. Вълъо Власев почти допря носа си до чертежа, а инженер Спиридонов се изправи и със замръзнало лице едва чуто прошепна:

— Това шифър ли е... или що?

— Какъв шифър — засмя се Андрей. — Съвсем ясна геодезка скица върху точен топографски план. Всичко е обяснено в легендата.

Тогавя Вълъо Власев се изсмя със ситен и дрезгав, неприятно хриптящ смях.

— Шмекер и половина — каза той, като се поуспокои. — Аз така си и предполагам. Момчешка работа!

После по лицето му кат да премина някаква тъжна сянка.

— Как не те е срам да си правиш такива шеги с нас, възрастни мъже, бива ли! Та ние сме ти учители, как така?

— Но какво има, защо? — попита изумен Андрей.

Инженер Спиридонов го изгледа със зли очи, скръцна зъби и го повика с пръст.

— Я прочети тая легенда тук! Високо! — заповяда той.

Андрей се наведе над листа и в същия миг почувствува, че му се завива свят. Това беше само една топографска скица без никакви геодезки означения, нашарена с червени колелца.

Какво ставаше тука? Не сънуваше ли?

Снощи той до полунощ работи над тоя план и добре помнеше, че нанесе и разреза на пластовете и само две точкизначи с червени колелца. Някаква магия беше изличила пластовете, геодезията, някаква магическа ръка бе начертала дюзина червени колелца и с неговия почерк бе източила една дълга, безкрайна легенда.

Това не беше неговият план!

Той изтри студената пот, която ороси челото му, и като през сън дочу яростния глас на инженер Спиридонов:

— Чети!

И Андрей засрича:

— Номер едно... хубав вир за къпане... Номер две: тук се въди пъстърва... Номер три: има пясък, удобно е за слънчеви бани... Номер четири: оттук до пивница „Земен рай“ — четири километра.

Гореща буца притисна гърлото му, задави го и той замълча.

— Е, какво ще кажеш? — зина върху му инженер Спиридонов.
— Такива ли са твоите зелени изумруди?

„Но какво се е случило? — мислеше трескаво Андрей. — Това нещо аз не съм писал. Да не би пък снощи да съм имал припадък на лудост?“

— Станала е някаква необяснима грешка — каза той с отпаднал и не свой глас. — Тоя план... не е моят... тоест не е същият!

В тоя миг някъде дълбоко из душата му изплува инстинктът за самосъхранение, желанието да запази достойнството си и да избегне позора. Тоя инстинкт събуди в него сили за борба.

— Аз ще ви донеса истинския план. Снощи до полунощ съм си играл над него. Ей сега!

И той се устреми към вратата.

— Слушай! — изгърмя с басовия си глас началникът. — Ако до един час не ми донесеш скицата, която допреди малко ме уверяваше, че си направил, да не си посмял да се мернеш вече пред очите ми! Разбра ли?

Андрей не отговори. Той тръшна вратата след себе си и бързо тръгна към изхода. Испитваше чувството, че върви като в сън, в

някакъв недействителен, призрачен свят.

— Виж ти, виж ти! — угрижено поклати глава Вълчо Власев. — Дявол знае на какво прилича всичко това! И чудно, и глупаво, и обидно донемайкъде... Такова нещо от тоя момък не съм очаквал дори тогава, когато съм мислил най-лошо за него. А ето каква била работата... Ето докъде могло да стигне младежкото лекомислие — суетната жажда за сензация и слава!

Лицето на тоя човек, сприхаво и надменно допреди малко, сега бе придобило унил и опечален вид. Сякаш сам водачът на бригада №3 беше уловен в лъжа.

— Оплете се сиромашът като в кълчища — каза той. — Де ще е предполагал, че вие наистина ще му искате нагледни доказателства за тая негова изумрудена хипотеза! Той е разчитал, да, той разчиташе до последната секунда, че вие ще повярвате на неговата „парол доньор“, че няма да поискате да надзърнете в тая ваджийска скица... И всъщност какви доказателства може да ви представи? Никакви! Така е. Той има само едно болно въображение и нищо друго. Но за всеки случай слага някаква папка в чантата си, та ако го запитате вие: „Имате ли представа къде са приблизително тия берилиеви находища?“ — той да ви каже: „Разбира се!“ — и да чукне с пръст върху папката. Демек: „Аз всичко съм уточнил, отбелязал, но вие, моля ви се, не си правете труд да гледате това нещо, защото, нали — ще ме обидите. Вие трябва да вярвате на човека! Вие чисто и просто ми гласувайте доверие и заповядайте на другаря Власев да ме остави да си скитам, където си искам.“ Точно така. Да... Но ще кажете: що за скица беше това, което видяхме? Ами това имал човекът, това турил в чантата си. Наивникът не е предполагал, че вие ще се покажете по-настойчив, че наистина ще поискате да надзърнете в неговата знаменита творба. Изобщо — неприятна история. Аз, откровено да си кажа, колкото и да съм настроен резервирано спрямо младите, гледах на тоя момък с по-добро око... Берил! — Вълчо Власев въздъхна и махна с ръка. — Празни работи, фантазии!

— Това все още не се знае! — каза началникът и уморено приглади посивелите си коси. — Представете си, че той наистина е разменил скиците? Че е турил в чантата си не тази скица, която аз му поисках? При еднакви папки това лесно може да се случи. Вие сте склонен във всяка грешка да съзирате зъл умисъл. А така не бива...

Младите хора грешат по-безкористно от нас, старите, вярвайте ми! Наивност, невежество, горещо въображение, бързина — това е по-малко лошо от користолюбивите сметки на някои „зрели“ хитреци.

Слави Спиридонов запали папироса, погледа замислено къдравите извивки на дима, сетне най-неочаквано чукна с показалеца си по стъклото на масата и рязко се наведе напред.

— Но ако случаят със скиците е един нагласен блъф, ако това, което вие предполагате, излезе истина, аз ви моля, другарю Власев, да не проявявате нито капка снизхождение към тоя млад човек! Опита ли се за втори път да заблуждава когото и да било — докладвайте ми и аз ще го изгоня от службата като най-долен мошеник и лъжец!

— Дума да няма! — Въльо Власев се почеса по тила, посумтя и една тиха усмивка някак насила се плъзна по месестите му устни. — Дано пък да донесе тоя проклет план! — каза той, като гледаше съсредоточено в краката си. — Дано пък... този път да е станало някакво чудо... аз да съм сгрешил!

II

А през това време Андрей вървеше из улиците, без да вижда никого, без да съзнава накъде се движи. Инстинктивно, като лъкатушеше наляво и надясно, той се провираше сред минувачите, а на пресечките краката му сами намираха безопасния път между трамваите, тролеите и препускащите коли.

Толкова беше зашеметен от преживяното, че от привичното му спокойствие, от умениято му да владее и да контролира нервите си не бе останала никаква следа.

Случваше се на изпитите, когато беше студент, да поседне на някоя от скамейките пред аудиторията и кротко да си подремне, унасян в сън от тревожното бръмчене на неспокойните си колеги. Наоколо шумяха, възклицаваха, вълнуваха се, а той тихичко си похъркваше, изпружил дългите си крака и обвесил глава на гърдите си, усмихнат — сякаш пътуваше с вагон на далечен и приятен път. Такъв беше и като играч от студентския отбор. Противникът можеше да води с два, с три, дори с четири гола аванс; можеше до края на мача да остават само няколко минути — това не го смущаваше, не влияеше лошо на нервите му, като че топката не беше докосвала нито един път мрежата на тяхната врата. Веднъж по време на последното странствуване на бригада №3 из Родопите непоклатимото му спокойствие насмалко не предизвика трагични за самия него последици.

Беше валял проливен дъжд и малката планинска рекичка, която пресичаше пътя, бърже набъбна, изпълни тясното суходолие и грозно замята разпенените си води около тънките подпори на дървеното мостче, което съединяваше срещуположните ѝ брегове. Прииждането на водите стана внезапно, стремително и с такава бясна ярост, че мнозина от геолозите едва имаха време да приберат раниците си и да изтичат по мостчето, което жалко трепереше и скърцаше, като да беше обхванато от предсмъртни спазми. Само Андрей седеше приклеknал над минералогичната си торба и невъзмутимо опаковаше в книжки кристалите и камъните, които беше отломил през деня. Всеки къс той

грижливо превързваше с канап и с червен молив отбелязваше върху обвивката поредния му номер. Срещу този номер в пътното му тефтерче личаха обяснения: място на намирането, посока на минералната жила, предполагаем състав.

Така той седеше на полегатия бряг, сортираше пробите си, а реката клокочеше все по-застрашително под него и мътните ѝ води вече достигаха и пръскаха дъсчената настилка на моста. Още няколко минути, а може би още няколко мига, и всичко това щеше да рухне и да изчезне в разпенения въртоп.

На отсрещния бряг колегите му крещяха нещо, махаха му с ръка, сочейки моста, а Вълъо Власев подскачаше като паток на късите си крака и му се заканваше с юмруци. Само партийният отговорник Павел Папазов стоеше настрана, гледаше го със замръзнала усмивка на устните си, а догарящата цигара пареше пожълтелите му пръсти и той не усещаше болка.

Когато и последният кристал беше опакован и номериран, Андрей се изправи, повдигна ципа на якето си, сетне нарами торбата и с широки и твърди крачки тръгна към моста.

— Назад! — дереше гърлото си Вълъо Власев. — Стой!

Но реката ръмжеше, виеше и предупредителните викове на водача не стигаха до другия бряг, стопяваха се и заглъхваха на една крачка от него.

После всички утихнаха, замряха в очакване на най-лошото: той беше стъпил върху разлюления мост. Едва сега той като че ли се сепна от нещо, подвоуми се секунда-две, но не се повърна назад.

Минута по-късно подпорите изскърцаха за последен път, почернялото скеле въздъхна, гмурна се в дълбокото, сетне мигновено изплава отгоре и безнадеждно вдигна крака. Колове, греди и разчекнати дъски бяха понесени към равнината с лудешка бързина.

— Видя ли какво щеше да стане с тебе? — наскочи го настървено Вълъо Власев, като напразно се мъчеше да скрие треперенето на кръглата си брадичка. — Ти си един безумец, това ще ти кажа аз и това ще си запиша в бележника, да знаеш!

А Павел Папазов стисна топло ръката му и го потупа по рамото.

— Смелчага! — усмихна му се той. — Търсач на редки преживявания. Герой!

— Нито съм безумец, нито смелчага — каза Андрей и облиза засъхналите си устни. Едва сега той започна да изпитва пристъпи на истински страх. — Аз съм просто един муден опаковчик... Аз винаги съм опаковал мудро моите камъни. Това е въпрос на сръчност.

Спокойствието, оптимизмът, който никога не го напускаше, сляпата увереност, която имаше в силите си — това бяха вродени, природни черти на неговия характер. Но той не ги съзнаваше, дори повече — смяташе, че природата го е лишила именно от такива черти. Той говореше малко за себе си, но заговореше ли — често можеше да се чуе: „Ех, ако бях малко по-спокоен!“ Или: „Ще се захвана с тази работа, разбира се, ама как ще свърши — един дявол знае!“

Беше син на учител по минералогия — възторжен човек, който до края на дните си твърдеше, и то с непоклатима вяра, че Родопският масив е „благословено от бога находище на мед и олово“ и че „в подземните недра на нашата чудно хубава татковина се крият несметни залежи от желязо и петрол“. Той умря в сиромашия, подиграван от колегите си, когато преподаваше из пловдивските прогимназии, и забравен от всички — Като пенсионер.

Може би любовта си към природата и влечението си по онова, което хилядолетия се таеше скрито в земните пластове, може би тия чувства бяха всадени у него от стария минералог. Но спокойствието, упоритостта, склонността му да се захваща с най-трудното — това беше дошло от майка му, една сладкодумна и весела жена, навремето ятачка и посестрима на много нелегални от Кючук Париж.

Андрей обичаше всичко онова, което обичат младите хора: и киното, и танците, и футбола, и разходките с хубави момичета. Но имаше само една голяма страст — камъните. Прозрачният планински кристал, в който се отразяваше лазурът на небето, за него беше по-красив от най-красивото момиче. Да се рови в сандъчетата си, където от малък подреждаше колекциите си — това беше по-забавно, по-увлекателно от най-интересния и напрегнат филм. Заради никое момиче в света той не би се катерил по отвесните родопски скатове, а за едно парченце кварц, обагрено с розовината на изгрева, рискуваше всичко, дори собствената си глава.

И ето че сега, люшнат сякаш от някаква невидима сила, той загуби опора, вървеше из улиците като човек, който изведнъж и по чудноват начин е попаднал на непозната и чужда земя. Дотолкова беше

загубил вяра в действителността на възприятията си, че му идеше да се спре и да се ощипе по бузата, та да установи — ако почувствува болка, — че сетивата му са нормални и че видяното и чутото в стаята на началника не е било сън. Всъщност защо трябваше да се щипе по бузата, когато съвсем ясно усещаше как при всяко прегъване на обувката го щраква мазолът на левия му крак, сякаш се допира до нажежена игла? Това, че усещаше тази болка, доказваше, че е буден, че сетивата му са в ред и че всичко, което се беше случило в стаята на началника, бе една кошмарно чудновата, но жива действителност.

Тогава?

Чантата беше негова — между хиляда чужди чанти той можеше тутакси да я познае. Пък и как ще попадне чужда чанта в ръцете му, когато по пътя от квартирата си до канцеларията не се беше отбивал никъде дори за миг? Тази заран и вестник не си купи, това помнеше много добре. Сетне — тя лежеше все пред очите му, на масата, а той не стана нито веднъж от стола си, докато разсилният не дойде да го повика. Следователно чужда ръка не беше пипала вътре.

Но щом като чужда ръка не беше пипала вътре, как можеше да се обясни изчезването на неговия план и заменянето му с друг, лъжлив?

При това лъжливият план приличаше в много отношения на истинския: същата топографска скица, а обясненията в легендата — те като да бяха писани от него самия — нямаше разлика в почерка.

Липсваха само пунктираните линейки — с тях беше заградил онова място, където за пръв път видя зеления камък. Нямаше я червената звездичка — условен знак, който показваше отправната точка в сложната система на подземното ориентиране.

Вместо червената звездичка и пунктираните линейки планът беше почервенял от цял рояк дребни колелца. Едни сочеха подълбоките вирове на реката, други — пясъчните плажове, изобщо това беше една увеселителна топографска скица, каквато той не би могъл да си представи дори насън.

И все пак тази скица беше факт и той носеше тоя факт в чантата си, а неговият план не съществуваше, отнесли го бяха нанякъде невидими сили.

Отнесли — но кога, как?

Той беше работил над плана си до късна нощ. Легна си, без да се съблича — толкова бе уморен. От тия последни минути, преди сънят

да го обори, помнеше две неща — че папката с готовия план бе поставил в чантата си и че преди да изгаси осветлението, изтърси пепелницата си през прозореца — открай време не можеше да понася миризмата на угарките и тютюневата пепел.

И това беше всичко.

После, когато сънят беше притиснал вече клепките му, в замъгленото му съзнание понадигна глава едно познато чувство. То винаги се появяваше у него като качулка след дъжд: ще извърши нещо лошо, некрасиво, а сетне ще съжалява и сам ще се ругае. Ето и сега — изтърси една купчина угарки на двора, току през прозореца си — нима така постъпва един културен човек? „Културният човек не хвърля мръсотии пред прозорците си — ще го смъмри утре Савка и ще въздъхне: — Ех, Андрей, защо постоянно ме излагаш пред мама? Толкова ли е трудно да се научиш на ред?“

Савка е дъщеря на хазяите. Тя е на деветнадесет години, има лекомислено носле и весели очи. Той на иска да огорчава тия очи, затова е готов да скочи през прозореца, с шепа да събере тия проклети угарки и с длан да забърше пепелта.

Да, той тутакси ще направи това...

Но сънят надвива желанието му — само ръката му се протяга и увисва надолу. Пръстите ѝ докосват килима.

А през разтворения прозорец появява хладен нощен вятър, леко про шумяват разхвърляните по масата листа. Едра, бяла луна блести в резедавата коприна на небето и пълни стаята с мека, матова светлина... И сякаш не шептят белите листа върху масата, а тихо шумоли висока и гъста многодетна гора. Една тясна пътечка, покрита с изгнила шума, лъкатуши между мъхнатите стволове, губи се сред къпинови храсти и папрати, после навлиза в дълбока долчинка и чезне зад купища камъни. Ето я тази яма, обраснала по краищата с шипки и глог, бухнала в жилава, висока до коленете трева. Оттук през сводест отвор започва дълъг и тъмен коридор. Все по-надолу слиза тоя коридор, пресича една бяла дантелена гора...

Събуди го резкият, тревожен звън на будилника.

Главата му тежеше — това беше от многото, невъздържано пушене през нощта. Написка се със студена вода, грабна чантата си и за да не събуди хазяите — прекрачи рамката на прозореца, спусна се

по стената и по настланата с плочи пътека мина през двора и изскочи навън.

И така, като премисляше всичко, което се беше случило от снощи до тоя час, той стигна до квартирата си, но не побърза да влезе веднага, а мина няколко пъти край оградата — може би се надяваше, че станалото чудо ще се изясни от само себе си в тия няколко последни минути. Възможно беше и друго — тази негова нерешителност да произлиза от един особен страх: страха, който изпитва човек, когато в една решителна и несигурна игра хвърля последния си коз. А последният коз — това беше вероятността, безкрайно малката вероятност да открие върху масата си своя истински план.

Къщата имаше два етажа. Стаята на Андрей се намиреше в партера и гледаше с широките си четвъртити прозорци на двора. Това беше просторна и светла стая с висок таван и стени, облицовани до половината със скъпо червено дърво. Личеше си, че навремето е служила за кабинет или за малък салон, предназначен за игра на шмен де фер, покер и бридж. Бившият собственик на къщата, един известен инженер, устройваше тук всяка събота вечер големи приеми. На горния етаж младите се забавляваха, танцуваха, а долу инженерът уговаряше сделките си, пиеше горчив джин, доставян му от чужбина, после заемаше мястото си в импровизираното „каре“.

Сега в две от партерните стаи живееше със семейството си директорът на бонбонената фабрика „Червена звезда“. Бивш сладкарски работник, голям майстор на „пияните“ вишни и млечните шоколади, командир на партизански отряд в ония години, бай Атанас беше весел човек в личния си живот, а в обществената си работа — придирчив, строг и честен до вманиаченост. Готов от все сърце да гладува, за да помогне някому в нужда, за един грам преразходвана захар в предприятието наказваше, ругаеше, вдигаше такава олелия, че и старият портиер се чувствуваше някак си виновен и се свиваше гузно в дъсчената си будка. Макар и да имаше право на три стаи, бай Атанас доброволно се отказа от едната: срам го беше да се шири „като чокоин“, когато толкова „млади и способни хора“ нямаха покрив над главата си. Човек на остроумни хрумвания в професията си, той си беше изработил проста, но своеобразна житейска философия, която

най-често споделяше с дъщеря си: „Живей честно, стреми се да станеш най-голям майстор в службата си, а за правото дело — ако трябва — отивай на смърт с весела душа.“ Като се догаждаше какви са чувствата, които изпитва дъщеря му към Андрей, той издебваше, когато са заедно двамата, за да подхвърли: „Да съм жена — нула внимание не бих ти обърнал, докато не извършиш в геоложките работи велики дела. — И допълняше, като поглаждаше с ръка прошарените си мустаци: — Аз, да ви кажа ли, не правя за грош уважение на исторически личности например като Наполеона, но винаги ми е наум това, дето го е казал на войниците си. Сиреч — войник, дето не се стреми да стане генерал, такъв войник не чини дори петак. Преведени на наш език, тия думи означават: прави, струвай, но създай нещо голямо в тоя живот. Иначе за какъв дявол си се родил? За това ли, само да късаш подметки?“

Веднъж Андрей го беше запитал:

— Ами ти, бай Атанасе, към какви големи цели се стремиш?

Директорът на „Червена звезда“ кротко се засмя:

— Аз ли? Аз, момко, се стремя моите бонбони да са най-добри на вкус и най-евтини на цена.

Жена му, Севастица, една суха свищовлийка от някога имотно, но отдавна западнало семейство, която все още носеше косата си навита на кок, блуждаеше като сянка насам и натам и изпадаше в ужас, колчем видеше прах някъде по облегалките на столовете или захвърлена угарка от цигара върху пометените и излъскани плочи на двора. Макар и да ходеше вече толкова години из тоя двор, тя не можа да привикне със статуйката на голия юноша, дигната в средата на едно кръгло басейнче, където шуртеше през валежните месеци малък водоскок. Минеше ли покрай голия юноша от потъмнял бронз, свиваше устни и извъръщаше глава.

Горния кат на къщата държаха двама братя ергени, офицери от пограничните войски. Сега там живееха родителите им — кротки, безшумни хора, пенсионери. Майката по цял ден плетеше чорапи и пуловери за синовете си, а бащата прелистваше илюстрирани списания, понякога четеше нещо на глас. Вечер съсредоточено и замислено играеха домино, а станеше ли девет часът — гасяха осветлението и лягаха да спят.

Такива бяха съквартирантите на Андрей.

Сега, като се поразходи около оградата на къщата, той събра сили и с твърди стъпки прекоси двора.

Във вестибюла срещна Савка. Тя държеше в ръката си един дебел учебник по химия — готвеше се за годишния си изпит в университета.

Беше светло и слънчево вътре. От нея, от скоро боядисаните стени, от всеки предмет сякаш лъхаше, идеше някакво чувство на сигурност и спокойствие, на мирен, безметежен живот.

Девојката го гледаше с донемайкъде учудени очи.

— Какво се е случило? Защо по това време? — запита го тя.

Андрей преглътна, насили се да изглежда спокоен.

— Нищо — каза той. — Нали следобед заминавам с бригадата?

А тя си обясни посвоему ранното му завръщане: „Иска да бъде с мен през тия последни часове преди раздялата“ — зарадва се тя.

„Колко хубаво си направил!“ — усмихнаха се очите ѝ. Сигурно тия очи му казваха още: „Благодаря ти, мили, много ти благодаря!“ — но Андрей в тоя миг и не гледаше в тях. Пък и да гледаше в тях — едва ли би съзрял блясъка им, едва ли би разбрал ласкавия им език.

— Но защо си така бледен? — изведнъж се затревожи Савка и усмивката изгасна в очите ѝ.

Той стърчеше с две педи над главата ѝ и две такива момичета като нея лесно биха могли да се скрият зад широкия му гръб. А тя го гледаше угрижено, съчувствено, като да имаше отпреде си малко дете.

— Нищо ми няма — каза Андрей. И без да продума повече, запъти се към стаята си с чувството на човек, който отива да чуе за себе си една страшна присъда.

Най-напред огледа масата. Няколко тефтерчета, бележници, сметачна линейка, цветни моливи. И нищо друго. Нищо!

Той дойде по-близо, размести тефтерчетата, погледна под бележниците. Сякаш голямата кафява папка, тази, в която беше сложил скицата си, можеше да се скрие под тях!

Всичко това беше глупаво и ненужно.

И все пак той порови из книгите си, прегледа етажерката, дори надникна зад масата, под кревата.

От онази папка нямаше никаква следа.

Той се отпусна върху оправеното легло, подпря лакти на коленете си и наведе глава.

Един час! Инженер Спиридонов му беше дал срок от един час. Но какво можеше да стори той за един час, за да спаси честта си? Да запретне ръкави и да направи нова скица?

Погледна часовника си, усмихна се горчиво и вдигна рамене. За една нова мащабна скица му бяха необходими не по-малко от пет-шест часа...

Вниманието му се раздвояваше в две посоки. Едната посока водеше към въпроса: кога и как беше станало подменяването на скицата? Другата кръжеше около него самия — какво да предприеме, за да се измъкне от това заплетено положение?

Подменянето на скицата беше мистерия, тъмен случай, в който не можеше да съзре никаква светлинна. Сякаш изведнъж бе попаднал в средата на едно неизбродимо мочурище и е среднощ, и наоколо му има гъста, катранена тъмнина. Опита ли се да шавне, да помръдне с крак — веднага затъва, усеща как тинята го тегли все по-надълбоко, как се разтваря пред него, за да го погълне цял. По-добре ще е да стои мирно, да не мърда, да не прави никакво усилие, докато се развидели.

Сега са ясни две неща — че истинската скица е подменена с друга, лъжлива; че лъжливата скица го е представила пред ръководителите на службата като лекомислен, безотговорен и лишен от достойнство човек.

Какво ще стане по-нататък? Какво ще се случи с него, който е дръзнал да си прави неуместни шеги с най-известния геолог в страната?

Какво ще каже бай Атанас, когато се научи за станалото?

Ами партийната организация? Как ще се яви пред другарите си, с какви очи ще ги погледне?

И като предчувствуваше последствията, позора, той с болезнено отчаяние си помисли колко всичко това би изглеждало просто и невинно, ако снощи наистина не е бил на себе си, а под влиянието на някакво нервно разстройство сам е начертал тази чудновата скица.

За пръв път в живота си усети, че не му достига въздух, че нещо стяга сърцето му, а по челото му избива студена пот. Той се изправи, довлече се като болен до прозореца, облегна се на рамката и затвори очи.

А Севастаца беше излязла рано тази сутрин, затова угарките, които Андрей беше изхвърлил нощес, така си и стояха непреметени

върху лъскавите плочи. Това бяха угарки от прости, третокачествени цигари — той нямаше слабост към финия, ароматичен тютюн.

Както ви казах в началото, тази история започна с едно странно събитие. Ако Андрей беше надвил смущението си (а кой ли на негово място би могъл да запази спокойствие!), казвам, ако Андрей беше надвил смущението си, той щеше да забележи — както стоеше наведен над прозореца — между своя третокачествен боклук и една угарка със златен мундщук.

Как и откъде беше попаднал златният фас под прозореца, когато освен него никой друг не пушеше в този дом?

Имайте търпение, вие ще разберете, аз ще ви обясня това. Колкото и да е интересно, то не е най-важното, най-значителното в моя разказ. Вярно е, че в дъното на тази история лежи един прекрасен, приказен изумруд, но вие ще видите колко по-прекрасни са усилията за неговото овладяване и колко по-чиста и по-великолепна е и от самия него любовта, която вдъхновява тия прекрасни усилия.

А фасът със златния мундщук... Но преди да продължа разказа си за тоя фас, аз ще ви заведа на село, за да ви запозная по-отблизо и с някои други герои.

III

Аз ви предупредих още в началото на разказа си, че съм участник в много от събитията, за които ви разprávям сега. Това не ще рече, че съм главен герой на тази история — пази боже! Ако аз бях главния герой, щях да ви съсипя от скука — вие знаете вероятно колко съм сух и прозаичен човек. Вие си спомнете, че когато се запознавах с вас, аз чистосърдечно ви открих, че следвам ветеринарна медицина. А в тази наука, както ви е известно, няма нищо романтично и хората, които я изучават, са чужди поначало на всичко онова, което моите колеги от филологическия факултет наричат „поезия“ на душата.

Зная, че някои от вас ще кажат: „Какво говорите, моля ви се, та ветеринарните кадри са дали на обществото много забележителни общественици и културни дейци!“ — това е вярно, признавам. И как да не признавам, когато всяко правило си има изключения! Но, уверявам ви, аз не спадам в числото на тия изключения. Макар и да съм писал някога стихотворения в проза и да съм препрочитал неведнъж и два пъти „Страданията на младия Вертер“, аз си останах по душа сух и много прозаичен човек. Но вие не се тревожете: ролята ми в този разказ е второстепенна, а това означава, че за себе си няма да приказвам повече, отколкото за другите си герои.

И така по онова време аз бях ученик, предстоеше ми матура. Учех в окръжния град, а лятно време прекарвах ваканцията си на село, където живееха и работеха роднините на баща ми. Гостувах обикновено на чичо си — един весел човек, превъзходен лозар, председател на кооперативната винарска изба. Баща ми много се отличаваше по характер от него. Скъп на думи, сдържан, строг, той се усмихваше само веднъж или два пъти в годината, но не беше зъл. Може би професията му го беше приучила да се държи хладно и отчуждено с хората — служеше в съдебното ведомство, прокурор. Дали тази професия допадаше на сърцето му — не зная, но една вечер го чух да се оплаква на майка ми. „Какъв юрист съм аз — казваше той. — Никакъв! Аз на мравката път сторвам, кокошка не съм заклал през

живота си, а съдя хората на смърт, чунким съм по-добър от тях.“ Той имаше една особена страст — да събира старинни пари и предмети. Правните си книги беше накупчил в килера, а библиотеките си, етажерките, писмената си маса — всичко бе отрупал с глинени парчета, позеленели бронзови вазички и дъсчени кутийки с престари монети от сребро и бакър.

А чичо ми беше съвсем друг човек. Никакви противоречия не го тормозеха, затова изглеждаше винаги бодър и весел.

Откъм север селото беше обградено с няколко реда ниски и заоблени хълмове, които се спущаха постепенно и вълнообразно към прострелата се, докъдето окото вижда, равнина. Дълбоки суходолия браздяха нашир и надлъж тия плешиви гърбици, утайваха по малко от дъждовната вода и лятно време тук се събираха на прохлада и водопой и гъските, и свинете, че дори и биволите от кооперативния обор. По пладне, когато жегата ставаше най-тежка, захващаше се истинска битка за всяка локва, за всеки мочур. По-нататък, отвъд хълмовете, беше проснат един безкраен цветен килим, понабъбнал тук-там и прихлупен в мъгливата далечина от пепеливия връшник на небето. Където бяха лозя — там килимът преливаше в гъста зеленина, сред която керемидените покриви на къщурките аленееха като разцъфнали макове. Но златната боя преобладаваше — едно кротко море от жита и слънчогледи златееше до кръгозора чак, яркожълто в подножието на хълмовете, кехлибарено в средата и с цвят на презряла дюля в омарената далечина.

На запад и откъм юг нашето село беше опасно с ниски планински вериги, покрити с вековни дъбови и букови гори. Лесовете започваха току от горната махала и макар тук от десетилетия да беше играла браконьерската брадва — приличаха на истинска джунгла, полесно проходима само на ония места, където извиваха тесните горски пътеки, препречени с храсталак и настлани с дебел слой от изгнила шума.

Сред тишината на тоя стар, почти равнинен лес тихо влачеше водите си една кротка река, нито широка, нито много тясна. Колкото слизаше по-надолу, към морето, толкова по-спокойно се разливаше тя между равните си брегове, бистра, когато излизаше на слънчеви поляни, и черна — в сенчестите дебри на гората.

Разправяха, че нощно време тия усои се огласяли от птици, който крещели нещо си с човешки гласове, че злоещо виели чакали, че зиме бродели вълчи глутници, а в ранна есен едри глигани кръстосвали лесовете и стигали, току-речи, до селата, за да хрупкат зрели мамули от необраните кукурузни ниви.

Аз не бях ходил навътре в гората, но знаех, че там има всякакъв дивеч — палтото на стринка ми беше подплатено със заешки кожи, кованият ѝ сандък бе покрит с вълчешко руно, а в голямата стая над скрина добродушно се зъбеше препарирана глава от глиган.

Но все пак вие имайте предвид, че като ви говоря за оня край, аз го описвам такъв, какъвто го виждах и възприемах по онова време, когато бях само на осемнадесет години, едва започнал деветнадесетата. Тогава, кой знае защо, гората беше някак си по-тайнствена и тъмна, реката — по-дълбока и пълноводна, гроздето в лозята — неизразимо по-сладко и сочно на вкус. Дори чичовата къща ми изглеждаше по-голяма, а овощната градина зад нея — толкова прелестна, че се чудя — аз ли съм станал друг, или всички тия неща, които са радвали някога очите ми, и тогава са си били такива обикновени и дребни, и сивички, каквито ги виждам сега.

Макар и по характер да съм сух и прозаичен човек и да съм бил винаги чужд на така наречените „поетични“ настроения, все пак в ония години аз много обичах да се изкачвам привечер на някои от хълмовете зад селото и оттам да гледам залеза и настъпването на нощта, докато над главата ми не започнат да пърхат прилепи, а от потъмнялото небе не замигат рояци едри и златни звезди. Стоях и гледах и нищо не мислех — само се радвах. Това беше една тиха, чудна радост! И не знаех на кое повече да се радвам: дали на златния залез, или на стадата, които се прибираха от паша; на далечните планини, извисили виолетови снаги в розовината на здрача, или на натоварените с жито коли, които протяжно проскърцваха по мекия път, криволичещ край мен.

Аз и като момче си бях такъв затворен и студен. Ще стана рано заран — щом зачуя стринка ми да излиза на пруста и да хвърля зърно на кокошките. Ще нацепя малко дърва на сечника и сам ще раздухам огъня в оджака. После ще седна на трикрако столче, ще зяпам как пърпорят пламъците и ще чакам да уври млякото в окаденото котле.

Хубави бяха тия прохладни и сипкави утрини, пълни с пробудил се, но още сънен живот! Как миришеше здравецът, посаден край бунара, и колко студена и бистра беше първата кладенчева вода, наляна в менците!

А стринка ми ще изтърколи малката синийка до огнището и ще насипе в дълбока паница от кипналото мляко. Навън Шарко маха с опашка и ме поглежда дружелюбно.

Но ето го и чичо, обул сандали на босо, препасал шаячните си панталони с тънка ремъчка, наметнат с бозаво сетре. Мярва ме с добра, снизходителна усмивка, па сваля от полицата емайлираното пъстро бардуче, налива си чашка жълта ракия и я изпива на един дъх. Отчупва си крайшник от хляба, наръсва го с щипка сол и изскача на двора.

След малко го виждам възседнал бялата кобила — излиза из вратницата с осанка на генерал, който ще приема тържествен парад.

И денят започва.

Ще взема някаква книжка, ще се покача в коша при раклите, където има още от ланшния кукуруз. И ще се изтегна върху халището, проснато на дъските, а книжката така и ще си лежи неразтворена до мен. Понякога прочитам някоя и друга страница, но дали защото мушиците ме смущаваха, или пък слънцето ми пречеше — четенето не спореше, мислите ми бягаха, пръскаха се като ято врабци.

Тогавя поемах към полето. Забележете: все нещо ме теглеше към полето, а на гората обръщах гръб. Не обичах гората. Аз не бях романтично момче.

Взирах се в равното поле, а над мен прехвърчаше тънко бяло облаче, ластовички се стрелваха в синевата. Усмиввах се на облачето, махах с ръка на ластовиците, а в душата ми преливаше пак оная радост, която беше като някаква песен — носи се нито тъжна, нито много весела, но хубава — сякаш я пееше птичи хор.

Сетне слизах надолу, където започваше житният блок на стопанството. Най обичах да ходя из ония места, по които жънеше звеното на леля Василка. Види ли ме — на лицето ѝ ще цъфне усмивка и то ще стане мило, ще грейне като пита слънчоглед. Тя беше едра, гърдеста жена, а по характер — властна, същински командир. Но командуваше повече с усмивка, с очи, а отвореше ли уста — гласът ѝ се носеше меко, напевно, като из медна тръба. Та ще ме щипне тя по бузата ще вдигне ръка и трактористът, дето кара сноповръзвачката, ще

ме приеме на драго сърце в сгорещената си кабинка. Но аз не обичах лютивата миризма на нафта и трясъка на моторите. Главата ми се замаиваше, очите сълзяха, буца се надигаше в гърлото ми. Такъв си бях от малък: нямах вкус към романтиката. Аз предпочитах конските жетварки. Ех, ще седна на седалката, а топлият вятър ще ме бие по лицето и аз ще гледам отвисоко ширналото се море от пшеница и ще усещам миризмата на затоплено жито, напечена земя и още нещо — едва доловимо, — сигурно дъха на метличината, избуяла от двете страни на коларския път.

А сетне лягах под някоя трънкосливка, жумях срещу побелялото от жегата небе и се мъчех да реда стихове. И в тия стихове се мяркаше забрадката на леля Василка — като крило на гълъб, — размахваше мотовили жетварката, лягаха снопи на дълги, чезнещи в хоризонта редове. Но нали нямах поетична душа — нищо не излизаше от стихотворните ми опити, дори се срамувах, червях се, като забелязвах, че съм се унесъл в търсене на рими, в лов на звучни словца. Бях като баща си — суров и делови човек.

На пладнe аз седях до леля Василка, кусах чорба от общата паница и ми беше съвестно: с какво право ядях от хляба на тия хора, когато с нищо не съм им помагал? И си давах дума, че на, свърши ли обедът, тутакси ще захвана да правя нещо полезно, за общо добро.

Но обедът свършваше, пак гръмваха тракторите, понасяха се напред конските жетварки, а мен ми ставаше скучно. Сецах се за книжката си, която лежеше горе в коша, и гузно и тихомълком се измъквах от житния блок.

За село водеше дълъг път, пък и слънцето прежуряше. Да се върви бърже — беше истинска съсипия. Разумният човек не тича из полето, когато слънцето сипе върху главата му жар. Затова аз избирах сенчестите пътечки, почивах си под дивачките-круши и уверявам ви — не усещах как летят тия летни часове!

Казват — летният ден бил дълъг. Кой знае! Все така се случваше, че аз приближавах хълмовете, когато слънцето вече заничаше към залез. Да се прибера вкъщи, без да погледам как ще се разгори небето на запад; без да послушам как звънтят отдалече хлопатарите на овците; да се прибера в стаичката си и да не видя оная елмазена звезда, която първа ще блесне над порозовялото било на балкана — това значеше денят, започнал така славно и богато, да завърши с един глупав и

сиромашки край. Моят баща казваше: „Доброто начало трябва да има отличен завършек.“ Аз уважавах баща си, дал си бях дума да се вслушвам в съветите му, та да стана и аз един железен човек като него. Затова оставах на хълма до късно, дочаквах вечерта и се завръщах с последните волски коли, които се прибираха от хармана. Случваше се, че някой от коларите ще ме покани да се покача между ритлите, и аз не отказвах, разбира се, макар и да ме беше малко срам — нали с нищо не бях заслужил вниманието на тия добри хора?

Бих ви запитал: имали ли сте щастието, да се возите на волска кола? И то вечер? Не? Жалко. Вие може би предпочитате моторните коли? Ваша работа. Пък аз мисля, че няма нищо по-приятно от това, да се изтегнеш надлъж между ритлите, да гледаш как звездите мигат на небето и да слушаш как колелетата тихо, едва чуто проскърцват по мекия междуселски път!

Така беше някога.

Може би ще ми забележите, че се отклонявам по странични пътеки, че забравям за най-главното — тази странна история за берила? Бъдете спокойни, за берила аз не съм забравил. Аз пак ще подхвана главната нишка на разказа, но преди това искам да ви представя още две други действащи лица. Те взимат важно участие в по-нататъшното разнищване на историята, без да бъдат, естествено, най-важните, главни герои.

И така течаха си летните ваканционни дни и нищо особено не се случваше в моя живот. Нищо особено нямаше, докато една заран не направих чудно откритие. И както става при всички велики открития, истината блесна изведнъж и много просто, без сложни уводи и лирични въведения.

Както се бях запътил към дръвника, за да понацепя дърва, чух, че някой от съседите вади вода. Познах по острото скърцане на скрипеца. Бай Димо беше вдовец, живееше самотно и в къщата му всичко скрибуцаше — нямаше кой да намаже с катран дори скрипеца на бунара. Аз отдавна се канех да сторя това добро, но все не ми оставаше време. Та като чух, че някой навива синджира, аз понадзърнах през плета. Тъй — без особено любопитство. Бай Димо беше строг човек — и наум не ми идваше да го запримамвам. Но погледнах.

Нямаше го бай Димо при бунара. Вадеше вода дъщеря му Теменужка. Той имаше само една дъщеря.

Разбира се, аз познавах Теменужка, ние бяхме съседи. Беше с една година по-малка от мене. Момиче като всяко момиче. Чул бях от стринка ми, че баща ѝ я бил записал в средното земеделско училище. Добре, нека учи в земеделско училище — стопанството има нужда от подготвени специалисти, нали?

Но аз си имах свои залисии и почти не я забелязвах. Пък и към агротехниката не изпитвах никакво голямо влечение. Аз ви казах колко лошо понасям миризмата на разните моторни горива.

Баща ми често употребява думата „съвкупност“. И аз обичам тази дума. Та по съвкупност на всички тия причини аз не обръщах внимание на Теменужка.

Но в оня миг, когато я зърнах през плета, съвкупността се превърна в една празна дума и всичкото ми внимание полетя към девойката като птиче, изхвъркнало от кафез. Стоеше тя до бунара и слънцето, току-що надникнало над прасковата им, обливаше косите ѝ, правеше ги да лъщят като източена свила. Тя имаше светли руси коси и те грееха в меките утринни лъчи, сякаш бяха посипани със златен прашец.

Личеше си, че беше току-що станала от леглото. По риза, накъдрена около шията ѝ, с басмена поличка, която, види се, отдавна ѝ бе окъсяла. Толкова тънка ми се видя тогава в кръста, а кожата на коленете ѝ беше млечнобяла, като да бе сложила чисти, непипани с ръка наколенки над помургавелите си прасци!

Гледах я и знаех, че това е Теменужка, а ми се струваше, че я виждам за първи път. Забравих, че бях тръгнал да цепя дърва, дори не усещах тежестта на секирата, която държах в ръцете си. И както ставаше, когато стоях горе, на хълма, и гледах в далечината, а нещо запяваше в душата ми, така и сега в ушите ми звънна една радостна песен, пееше, свиреше всичко наоколо и аз се радвах — толкова ми беше добре.

Но това продължи само миг, два. Кой знае как — тя усети погледа ми, извърна глава и очите ѝ се срещнаха с моите. Аз и сега си мисля, че жените имат във всяка своя клетка по едно скрито, но остро наблюдателно, хитро око. Тя леко ми кимна и пак се зае със синджира — бунарът им беше дълбок и ръчката, която го навиваше, трябваше дълго да се върти. Защо ли не беше бездънен тоя бунар? Тогава, разбира се, щях да я гледам до насита.

— Да ти помогна ли? — запитах я аз. Трънливият плет стигаше до шията ми, но аз ловко се покатерих по него и честна дума — не усетих никакви бодли.

Тя поклати глава.

— И сама ще си наляя — каза тя.

Още едно усилие, и щях да прескоча плета.

— Няма нужда — повтори тя. — Да не ми е първинка това? — И се засмя.

Аз си замълчах. Висях на плета като пришит.

— Знаеш ли — рече тя и се наведе, за да напълни ведрото, — татко ми купи две кози. От утре ще стана козарка. Искаш ли да видиш козичките? И двете са бели.

Тя се изправи и пак ме погледна в очите.

— Татко забравил да пита за имената им. Трябва сега аз да ги кръщавам!

— Ей сега ще дойда — казах аз.

— Не, ти след малко ела — рече тя и се усмихна. — Нека занеса по-напред ведрото. Татко ме чака, за да се умие. Ще му дам кърпата да се обърше и ще ти свирна.

Така стоях няколко минути, сетне чух — тя наистина ми свирна. Скочих от плета и изтичах пред къщата им.

Бай Димо, зачервен от студената вода, спускаше ръкавите на ризата си.

— Гледай ти, и гражданчетата умеели да скачат през плет! — поусмихна се той. И ми подаде ръка: — Ха добре подранил, заповядай!

Ръката му беше огромна, тежка и въпреки че още влажнеше от водата, усетих мазолите ѝ — бяха едри и твърди като възли на въже.

— Кога ще ми дойдеш в мелницата, да ти покажа машинариите? — запита ме той.

Бай Димо беше механик на моторната мелница.

— Ще дойда някой ден — казах аз.

— Ти за инженер ли ще учиш?

Вие знаете, че аз нямах слабост към машините.

— Може и за инженер — излъгах аз.

— Анастас е дошъл да види моите козички — намеси се в разговора ни Теменужка. — Аз му казах, че си ми купил две козички.

Кога беше успяла да наметне блузка на раменете си, да си смени полата — това не разбрах.

— Ха, чудо голямо! — махна с ръка механикът. — Ами купих ѝ, да има с що да се залъгва през деня. — И добави по-тихо, като да ми съобщаваше своя тайна: — Нали е сам-саминка, сиротинката, тежко ѝ е!

Тя сложи на масичката под разшумения им орех хляб и сирене, напълни с мед една паничка и ни покани да закусим. Покани ни на закуска като стопанка, в чиято къща са дошли гости, а тя е хазяйката и прави всичко, каквото е необходимо, за да останат гостите доволни. Бай Димо я гледаше как припка из двора, поклащаше мълчаливо глава и аз чувствавах, че хлябът засядаше в гърлото му.

— Къщовницата ми! — каза по едно време той и въздъхна. Но се сепна, като да се беше издал в слабост, и тутакси заприказва за мелницата, за валците ѝ, за това, как сам измайсторил начин за тройното пресяване на бялото брашно.

— Хлябът трябва да се услажда — говореше бавно той. — Едно време само соят на Печеняшките ядеше бял хляб. Аз и тогава работех в мелницата, та знам кой какво брашно мелеше. Ние Теменужка сме я захранили с просеник. Първата ѝ кашлица забъркахме от царевично брашно. Затуй искам сега хлябът да е бял, да е сладък като симид. Аз това, дето измислих за пресяването, ще ти го покажа. Не е бог знай що, ама върши работа. Ти ела някой ден. Щом ще ставаш инженер — ела и виж. Аз нямам образование. От ей такъв сополанко съм тръгнал да слугувам по чуждите къщи. А ти, като се изучиш, ще измайсториш нещо по-голямо. Хората трябва да ядат сладък хляб, момчето ми. Сладкият хляб прави и кърската работа по-лека, и децата по-весели.

Бай Димо изниза още такива приказки, но аз го слушах разсеяно: към техниката никога не съм проявявал особен интерес. Аз си мислех за Теменужка. Сляп ли съм бил досега, та не съм обърнал внимание на хубостта ѝ? Кое момиче можеше да се похвали със златни коси като нейните, с тъмни очи, в които потъваш цял, сякаш се хвърляш в най-дълбокия вир на реката?

Бай Димо тръгна за мелницата и ние останахме сами.

Тя разтреби масичката, премете трохите, после изтича до кокошарника, за да нагласи по-удобно кошчето на една квачка.

— Ей сегичка ще ти покажа козите — рече тя. — Ти почакай, докато отребя малко боб. Само две шепи.

Тя изнесе една тепсия, върху която се белееше купчина фасул. Тури тепсията на коленете си и започна да вади боклука.

— Ще сложа боба на огъня, а после ще изведа козите. Много са кротки.

Аз никак не се интересувах от нейните кози, но казах:

— Наистина ли? Много се радвам!

Сетне, за да правя нещо, протегнах ръка и захванах да местя бобените зърна.

Тя помълча, па изведнъж прихна в смях.

— Ама ти какво чистиш? — рече тя. — Това, дето съм отребила, ти пак го смесваш с боклука. Бива ли?

Все пак ние отребихме боба. Тя го изсипа в едно издуто гърне, натъкми гърнето на санджака и клекна на земята, за да раздуха огъня.

„Защо не съм художник! — натъжих се аз. — Какъв сюжет за битова картина!“ И ми беше съвестно. Ето стоя до момичето и не си мърдам пръста да му помогна. Така ли трябва да се държи един млад човек?

Съвестно ми беше, но да си кажа право, аз никога не съм изпитвал влечение към домакинската работа. Не че съм мързелив, а тъй, просто не изпитвам потребност да върша какво и да е. Това е въпрос на вкус, на характер, ако щете, нали?

Но ще кажете: какво общо има всичко това със зелените изумруди? Ще видите.

На другия ден, след като открих какво интересно момиче е Теменужка, пристигна от града моят съкласник Радан.

Лежах си в коша до раклите с ланския кукуруз и размишлявах. Трябваше да избирам едно от двете: или да се затиря из стръмнините и да търся Теменужка и нейните две кози, или да сляза към полето, да погледам как работи звеното на леля Василка. Изборът не беше лек. Аз разбирах, че в душата ми се борят две чувства: общественото и личното. Общественото чувство ме влечеше нататък, където кипеше стопанският труд. Вярвайте ми, аз искрено желяех да съм сред хората, които се трудят. А да търся Теменужка — пак не се решавах. Що за

индивидуализъм е това — да обърнеш гръб на труда и да дадеш воля на някакво си лично чувство! Добрият десенемист никога не би постъпил така. Добрият десенемист трябва да дава преднина преди всичко на общественото чувство.

В такова състояние на душевно раздвоение ме завари Радан.

Съкласник, приятел, седяхме с него на един чин. Беше дошъл да погостува на вуйчо си — един много любезен човек, участъков зъболекар. Вадеше кътните зъби с виртуозна бързина.

С Радан, макар да бяхме най-добри приятели, ние се различавахме по характер като деня от нощта. За разлика от мен той беше поетична натура, вие сами ще имате случай да се уверите в това. На ръст бе по-висок, имаше грубовато лице или „мъжествено“, както някои се изразяват. Според моите разбирания той не бе красив, а в града се приказваше, че момичетата много го харесват. Наистина, какво ли се нравеше на тия момичета — това не ми беше ясно. Те сигурно нямаха вкус към истинската, одухотворена, изтънчена красота.

Ние се здрависахме, потупахме се, както се полага в такива случаи, по раменете, после аз му предложих да поседне на халището, та да си побъбрим за това-онова.

— Какво си се заврял в тая сушилня! — засмя се той. — Срамота е. Я тръгвай да се поразходим към балкана! — И ме затегли с ръка.

Разходка към балкана — това значеше, че ще срещна Теменужка. Вярно е, че хората се трудеха из къра, а ние страняхме от тях — но когато един грях се върши от двама, той изглежда по-лек.

Аз облякох жарсена риза, сресах си косата на път.

— Какво толкова се гласиш! — изгледа ме учудено Радан. — Ти като че за среща се готвиш?

— А, не — казах аз. — Как ти дойде наум? Жарсето държи хладно, затова.

Той беше с дочен панталон и с цветна басмена риза, доста поизбеляла от слънцето. На краката си имаше гуменки, обути на босо. Запитах го наслуки, за да отклоня вниманието му от себе си:

— Ходи ли при баща си? Как е той?

— Стариат ли? Чудо е! Пращи от сили. Назначили са го за началник на най-трудния фронт.

Бащата на Радан беше миньор. Работеше в мини „Черно море“.

— Щеше ми се да поостана при него — продължи той. — Знаеш ли какви чудесии са това — подземните комбайни? Гълтат възлицата като халва. Да не вярваш на очите си! Много ми се щеше да остана, ама старецът се заинати: „Имаш нужда, казва, от слънце и въздух, иди работи на село, там постой!“ Кога ли бащите са разбирали синовете си!

— Какво познаваме ние от агротехниката! — въздъгнах аз.

— А, ще има да вземаш! — Той ми показва дланите си — Виждаш ли? Тая заран съм връзвал снопи, другарю мой! Направо от рейса скочих. Видях блока, жътварите и сърцето ми не удържа. А да връзваш снопи — за такава наука не са нужни академични познания!

Той ме прегърна през раменете и се засмя.

— Ех ти, книжна душа!

Всъщност аз отлично знаех, че той има книжна душа, а не аз, но си замълчах. Видял жътвари и скочил от рейса! Какво по-голямо доказателство за поетично, книжно възприемане на обществените явления! Аз в никакъв случай не бих си позволил такъв литературен жест.

— Тъй или иначе, но тука ще ти доскучае — рекох аз.

— Да скучая? — Той се наведе, взе едно камъче от пътя, замахна и то свирна във въздуха. — Слушай — каза ми той. — Аз мисля така: само загубените хора скучаят. Тъй ами! Аз например ще ходя в счетоводството и ще събирам трудодните на кооператорите с машинка. Или ще се бутна в читалището да подреждам книгите. Аз от миналото лято зная какъв безпорядък е там! Как тъй — ще скучая? Глупости!

„Какъв романтик! — мислех си аз. — Все хвърчи, хвърчи, пилее се на хиляди страни и защо? Само един шум. Неспокойна, поетична душа. Чунким книговодителката на стопанството няма да събере трудодните и без негова помощ? А читалището си има библиотекар — защо ще се бърка в чужди работи? Виж, ако кажат: имаме нужда от помощник, то вече е съвсем друго. Тогава и аз ще ида.“

Така си мислех аз, но не му възразих. Аз изобщо не обичам да възразявам. И тогава си бях такъв улегнал и спокоен по характер. Вървах до него и гледах — няма ли да зърна Теменужка с нейните две кози? Бях сигурен, че тя много ще се зарадва, като ме види.

— Знаеш ли най-интересното? — запита ме Радан.

Помъчих се да отгадая какво ли ще е интересно за него и вдигнах рамене. Той се интересуваше от всичко. Трябваше да му изброя най-малко хиляда неща.

— Тия дни в нашия край пристига геоложка експедиция. Разбра ли? В рейса пътуваха двама инженери от бакърената мина. От тях го чух.

— Това е хубаво — казах аз. — Ще търсят нови залежи. Ти защо се вълнуваш?

— Как защо? — Той ме зяпна с отворена уста. — И питаш още? Ех, че си чудак! Ами ще ида при началника на експедицията и ще го замоля да ме зачисли като общ работник. Има ли по-интересно от това — да участвуващ в една експедиция от изследователи? Ще им нося вода, ще стържа калта от кирките им, всичко ще върша, на всичко съм готов! Ех, само да ме приемат!

Слушах го и си мислех: ето, той пламти от желание да стане някакъв геолог. А аз? Какво ще запиша догодина аз? Право? Но как ще запиша право, когато не изпитвам никакво влечение към тази наука? И наистина, какво ще следвам аз, какъв ще стана? Погледнах приятеля си и за пръв път в живота си му завидях.

Така вървахме ние по тясната пътечка, която криволичеше из храсталаците. Отляво зад дълбок и урвест дол започваше тъжна и безкрайна гора. А пред нас надигаше плешиво теме един нисък хълм, обрасъл с диви къпини, папрати и лещак.

И тук на един завой ние се срещнахме с Теменужка.

Как да ви опиша тази среща? Ако не бях сух и прозаичен човек, щях да затрогна сърцата ви с най-лирични думи. Зная ги тия думи, но не ми прилича да изпадам в поетични излияния.

Тя се спря, като ни видя, спряха се зад нея и двете и кози. Държеше тънка пръчица в едната си ръка, а в другата носеше кошница, плетена от върбови клонки. Беше накичила косата си с маргаритки и тази украса много отиваше на мургавото ѝ лице, на бялата ѝ блузка и на очите ѝ, поръсени сякаш с точки от злато.

Няколко секунди ние стояхме и се гледахме, без да си проговорим.

— Ама това Теменужка ли е? — провикна се Радан. Той сложи ръце на хълбоците си и зацъка, учуден до немай-къде — Гледай ти, гледай ти! Каква хубавица се източила, брей!

И аз видях как я доближи и как най-безцеремонно и измъкна една от нейните маргаритки. Да, той направи това, а после затъкна цветето в един от илиците на избелялата си риза.

Той беше поетичен човек и аз не трябваше да му се сърдя. Пък бяхме и приятели, седяхме с него на един чин.

— Да си жива и здрава — каза той на момичето, пламнало от червенина. — Ами тия две хубавици твои ли са?

— Мои са — прошепна Теменужка.

Той се наведе, опипа вимето на едната коза, като да бе вещь познавач на тия работи, и поклати глава.

— Пълна е с мляко — рече той. — Браво! Кажу на бай Димо, че тая вечер ще съм му гост. Ти ще ми дробнеш ли паничка млекце?

— Защо не! — засмя се Теменужка.

— Тогава дай ми кошничката си и да вървим.

Аз стоях настрана. Бях сигурен, че тя ще ми се усмихне. Но тя мина покрай мен, без дори да ме погледне. Понавела глава, с едва видима усмивка в угълчетата на устните си, тя внимателно слушаше бърбенето на Радан.

Аз тръгнах след тях.

Не зная какво ми беше станало, но от тоя ден като че загубих добрия си апетит, а вечер дълго се въртях в леглото си и заспивах чак към среднощ. Трябва да ви кажа, че спрямо астрономическата наука никога не съм изпитвал влечение, но през ония нощи се вирах много търпеливо в небето, гледах звездите, търсех познатите ми на име съзвездия и не усещах как летят нощните часове. Намерих в читалищната библиотека една популярна книжка по астрономия и за да я чета спокойно преместих се в онова отделение на коша, където — вече ви казах — имаше кукуруз, насипан още от миналата година. Тук миришеше на изсъхнали какалашки, на прах и на мишки, светлината се цедеше през тесни ниши между летвите, но беше уютно, никой не можеше да ме види. Снабдих се с пергел, линия, цветни моливи и усърдно се заех да чертая звездни карти. И си мислех ето, довечера тя ще ме види, непременно ще ме види като започне да вади вода от бунара. Аз ще се разхождам наблизко до плета, унесен в мисли, а тя ще ме запита: „Какво прави днес? Защо не излезе на разходка към

Оброчището? Аз цял ден бях сама с моите две кози!“ „О — ще кажа аз и уверено ще пригладя косите си. — Току-що привърших една звездна карта. Една звездна карта на северния хоризонт. Отне ми всичкото време.“ Тя ще ме погледне с очи, светнали като въглени от възхищение, и ще каже: „Много звезди има по небето. Коя е най-хубавата?“ Пък аз ще се усмихна „Избери си една и тя ще бъде най-прелестна от всички!“

Така си мислех. А от картата не излезе нищо. А никога не съм изпитвал влечение към разните там елипси и параболи. Не обичах математиката.

Взе да се здрачава и аз пак облякох жарсената си риза. Сресях косата си на път и зачаках. Колко дълги бяха тия минути! Чувствавах ги като часове.

По едно време вратницата на бай Димови изскърца и сърцето ми трепна от радост. Припах към плета. Но още преди да стигна до вършините, в душата ми нахлу мраз и аз застанах на място вдървен.

Чуруликаше, кършеше се гласът на Теменужка, а заедно с него бучеше като водопад и тежкият бас на Радан. Познах го веднага. Ние бяхме съкласници, седяхме на един чин.

Стана излишно да отивам до плета.

Качих се в коша и се излегнах на халището. Опитах се да си припомня съзвездията, които изгряваха към полунощ на северния хоризонт. Струваше ми се, че е много необходимо това, да си припомня тия съзвездия. Но отгатък, в двора на бай Димови, гърмеше гласът на Радан, пък и Теменужкиният не оставаше назад. Аз не съм свикнал да мисля по-надълбоко, когато наоколо ми шумят. Аз изобщо не мога да мисля, ако наблизко до мен някой приказва на висок глас. Затова не успях да си припомня съзвездията, които изгряват нощем на северния хоризонт.

И понеже нямаше какво друго да правя, аз се изправих на колене и допълзах до отвора, през който се влизаше в горния кат на коша. Оттук дворът на бай Димови се виждаше цял и — както се казва — като на длан. Нищо такова не се мярна пред очите ми, което по рано да не съм забелязвал: и старият орех, и ниската бяла къщичка, и яхърчето зад нея, покрито с навес от слама — всичко беше на мястото си, познато, виждано хиляди пъти.

И все пак сигурно съм очаквал да видя нещо ново, иначе защо щях да се взирам нататък, и то коленичил?

Отпред, под навеса на къщата, бай Димо беше сковал една широка скамейка. Лете, когато времето позволяваше, той я постилаше с черги и спеше навън. Кой знае защо, аз очаквах да зърна нещо интересно там: ето, Радан и Теменужка са седнали един до друг и той ѝ разправя някакви весели историйки, а тя се смее. Ако аз бях в двора на бай Димови, точно това щях да правя — да нижа приказки за звездите, за вселената, за устройството на разните галактики. Трябва да ви кажа, че никога не съм изпитвал влечение към празните весели историйки. Аз щях да занимавам Теменужка с проблемите на световното пространство. Дори и за тия елипси и параболи щях да кажа нещо, макар и в училище смъртно да ги ненавиждах, защото все не успях да зауча теоремите им. Знаете ли? Това не са теореми, а непроходими джунгли, преплетени с квадратни и всякакви други корени. Към коренуването аз никога не съм изпитвал влечение. Във всеки случай щях да занимавам Теменужка с интересни и умни разговори.

Аз не видях никого на скамейката и първото чувство, което изпитах, беше добро. Зарадвах се. Една скамейка, на която никой не седи — и това може да радва понякога, уверявам ви!

А Радан правеше всичко, за да блесне в очите на Теменужка като герой от някакъв роман. Тя напълни две ведра с вода и ги понесе, но той изтича, взе ги от ръцете ѝ и сам ги внесе вкъщи. В този жест нямаше нищо особено, защото той беше силен момък и носенето на тия две съдинки не му причиняваше никаква мъка. Сетне насече дърва, внесе ги в собата и аз пак не открих и в тоя му жест нещо особено.

Сетне тя седна на едно ниско столче и се зае с доенето на козите.

Тя правеше това доста несръчно и Радан най-безцеремонно я избута настрана. Той така изкусно вършеше тази работа, че мен ми се стори, като да дочувам църкането на млечната нишка в котлето.

Да ви кажа ли, аз никога не бих се решил на такова нещо. Чужд съм на поетични хрумвания от тоя род. Беше ми ясно, че Радан иска да мине за герой в очите на девойката, но кажете ми, моля ви се, какво героично има в доенето на една коза?

После всичко завърши с най-обикновена сцена. Бай Димо толкова се трогна от подвизите на моя приятел, че го прегърна напред

двора, като да му беше син или най-близък роднина. Пък аз знаех, че помежду им нямаше никакво роднинство. Вуйчото на Радан не беше дори съсед на мелничаря.

Странно беше, че тази вечер никой от тях не се сети за мен. Аз бях съученик на Радан, а от бай Димови ни делеше само един плет.

Но време е да завърша тази част от разказа. След няколко дена бай Димо продаде козите. Тия животни имаха лекомислен характер, а Теменужка беше милостива по сърце, гледаше на прищевките им през пръсти. И за да не скучае самичка въщи, мелничарят реши да я изпрати в село Цвят, където имаше омъжена сестра.

Ето как непоправимият лекомислен нрав на двете кози стана причина да се намесим и ние в тази берилиева история. Ако те бяха малко по-кротки и послушни, нямаше да ни се наложи това пътешествие до село Цвят, в чиято околност беше се установила на лагер геоложката бригада №3.

IV

Дошло бе времето на летните отпуски, затова през тия дни и двата перона на гарата гъмжаха от народ — особено привечер, когато едни влакове заминаваха за Черноморието, а други се отправяха на юг.

Въльо Власев беше предвидлив човек — той нареди на домакина да ангажира номерирани билети и сега покойно пушеше цигарата си пред вагона и със снизходителна усмивка наблюдаваше тревожното лутане на пътниците, които напразно диреха свободни места.

На буква „б“ от неговия бележник беше записано: „Билети със запазени места!“ Постоянен надпис, подчертан с червен молив и заграден в червено каре. Под този надпис се източваше дълга колона от дати. И срещу всяка дата личеше зелена отметка. Въльо Власев пишеше със зелено мастило.

Той си спомни, че срещу днешната дата не е направил отметка, трепна, обзет от чувство за вина, и тутакси бръкна за бележника, но се размисли и реши да почака: нека тръгне влакът, че тогава. Де да знаеш — в последния момент може да се случи нещо такова, непредвидено и да се осуети пътуването или най-малкото — да го отложи за вдругиден. Хрумнала някаква нова идея на инженер Спиридонов — иди, че се оправяй! Тогава ще трябва да заличава отметката, а гумата протрива хартията, изхабява листа. Той беше по-склонен да протрие най-новия си костюм от ластикотин, отколкото да зацапва дори един лист от своя бележник.

Той нямаше жена, другар, сърдечен приятел — имаше само своя бележник. С него разговаряше, съветваше се, с него споделяше и мисли, и чувства. Лишен от бележника си, би изпаднал в положението на крайно късоглед човек без очила.

Сега той стоеше пред вагона, малко встрани от групата на геолозите, мъчеше се да мисли за предстоящата работа, но, кой знае защо, даваше ухо на приказките, на смеховете и за пръв път преди заминаване изпитваше в душата си някаква особена, неясна тъга. Всъщност това бе чувството на самотност, което се прокрадваше в

съзнанието му винаги, когато заминаваше на далечен път. Стоеше си той сам, мислеше за бележника си, пушеше, а другарите му разговаряха с жените си, с приятелките си, приказваха с някого и някой приказваше с тях. Това, че в тия последни минути преди тръгване никой не разговаряше с него и той, водачът на групата, стърчеше като чужденец на перона и нямаше кому да каже „довиждане“ и кой да му пожелае „на добър час“ — това го угнетяваше, правеше го и тъжен, и малко завистлив.

Така стоеше Вълъо Власев пред вагона, когато изведнъж погледът му попадна върху циферблата на гаровия часовник. До тръгването на влака оставаха десет минути. Той се позасрами от сантименталното си настроение, килна назад широкополата си шапка и започна да брои наум хората си: нямаше го само Андрей.

Друг път момъкът беше един от първите, които пристигаха на гарата. Каква ли нова историйка му е попречила, за да тръгне навреме? Или се е уплашил от сторената глупост и сега не смее да се яви пред колегите си? Но как ще тръгне бригадата без него, кой ще върши работата му? Нали той беше най-добрият катерач, най-пъргавият събирач на проби?

„Май че попресилих със строгостта си!“ — помисли Вълъо Власев. И като си представи, че ще трябва да зачертава името му в бележника си, да праща телеграми на Спиридонов за нов човек и да открива за тоя нов човек допълнителна партида в азбучника, а азбучникът е вече попълнен — усети, че по челото му избива студена пот.

Пред очите му се мярна красивото лице на Папазов, Партийният отговорник, небрежно праметнал шлифера си на рамо, весело бърбеше с една млада жена, която държеше в ръка няколко стръка гладиоли, обвити в прозрачна книга. Тя беше едра, мургава, с ярко начервени пълни устни и с коси, които имаха цвят на слама — като грива върху заоблените ѝ рамене.

При друг случай Вълъо Власев никога не би се решил да заговори с Папазов в присъствието на такава жена (тоя тип жени го плашеше), но сега той го улови за лакътя и леко го придърпа към себе си.

— Къде е Андрей? — запита уплашено той. — Вие знаете ли, че го няма?

Павел Папазов се намръщи, повдигна рамене, но тозчас се овладя, засмя се насила и кимна към спътницата си с глава.

— Запознай се с нашия шеф — каза той. — Един голям химик.

— О, много ми е драго! — протегна ръка жената. — Аз вече ви познавам. Павел често ми е говорил за вас.

И на Вълчо Власев се стори, че тя някак си по за дълго поддържа ръката му в своята. От това и от малкото минути, които оставаха, челото му още по-гъсто се ороси с пот.

— Къде е този човек и що за глупави истории ни сервира! — въздъхна той.

— Изумрудени истории — усмихна се Папазов. — Младежка работа!

Той запали цигара, захвърли клечката надалече и отново се извърна към жената. Той сякаш искаше да каже на развълнувания човек: „Нали виждаш, че ми пречиш, защо не се махнеш по дяволите!“

Вълчо Власев виновно се усмихна, той забрави да каже дори „довиждане“ на мургавата девойка. Пък тя беше любезна с него и той още усещаше допира на хладните ѝ пръсти до овлажнялата си длан.

„Да става, каквото ще!“ — помисли той и реши да влезе в купето. А се надяваше в себе си: ето ще седне, ще обърне гръб на прозореца и когато всички нахлуят вътре — между другите ще види и тоя калпазанин Андрей!

И тъкмо беше уловил дръжката на вратата, при него дотича смутена и с разстроено лице лаборантката на бригадата Елена Рашеева.

— Другарю Власев! — спря се тя задъхана пред него. — Няма го другаря Андреев!

— А, добро утро! — усмихна се кисело Вълчо Власев. — Ти откри Америка наистина!

Девойката го гледаше със смесено чувство на тревога и тъга.

Тя беше дребничка, крехка, с миловидно лице и кротки светлосини очи. В тъмната си басмена рокля с бяла якичка около врата приличаше на гимназистка, която се готви за матура.

— Какво ли му се е случило? — прошепна тя и очите ѝ се възряха с плаха настойчивост в ядосаното лице на химика. — Какво ли му се е случило? — още по-тихо повтори тя и две дълбоки гънки се врязаха около тънките ѝ устни.

— Само да ми се мерне — ще го запиша в списъка на най-нередовните! — закани се Вълчо Власев и сърдито се покачи във вагона.

Той обърна гръб на прозореца, извади бележника си отвори го на буквата „А“ и зачака с разтуптяно сърце. Ще тръгне влакът и той ще добави заключителното изречение под характеристиката на Андрей: несериозен човек.

Той чу как кондукторите приканваха пътниците да заемат местата си. Тропот и глъч на много хора изпълниха коридора. Марко Маринов, мъж на неговите години, но с бебешки розов цвят на лицето, влетя в купето и тутакси се надвеси над прозореца.

— Вечер да си обличаш пуловер! — съветваше го отвън с тънък гласец жена му. — Взе ли си пакетчето със содата?

— Взех, взех го! — кимаше Марко. — А ти да поливаш само вечер розите, само вечер, чу ли?

— Без пуловер да не си лягаш! — държеше на своето съпругата.

— Най-добре ще е да поливаш цветята привечер! — вълнуваше се Марко. — Или сутрин, но рано, преди да напече слънцето!

Машината изсвири.

— Сбогом и на добър час! — провикваше се отвън тънкият гласец.

Влакът потегли. Вълчо Власев въздъхна тежко, сетне вдигна глава, за да огледа тия, които бяха насядали около него. В тоя миг покрай вратата мина Андрей Андреев. С навъсени вежди, мрачен, сякаш току-що беше станал от зъболекарския стол. Той носеше обемист куфар, но го държеше тъй, като да имаше в ръката си някаква детска играчка.

— Другарю Андреев! — подскочи от канапето лаборантката Рашеева. — Вашето място е при нас, заповядайте!

И тя се помъчи да разтвори колкото се може по-широко двете половини на вратата.

— Ние мислехме, че ще изпуснете влака! — каза тя.

Той леко поизвърна главата си и Вълчо Власев за секунда улови погледа му — студен, помътнял от сдържана мъка.

— Благодаря — отвърна Андрей. — В съседното купе има повече места.

И отмина. А Марко Маринов се засмя.

— Изумруденият герой, а? — Той измъкна една пожълтяла круша от джоба на самото си, захапа я и като мляскаше звучно и бършеше устните си с длан, допълни: — На такива велики мъже навсякъде им е тясно и скучно. Що го викаш? Да върви, където ще!

Бузите на лаборантката почервеняха, тя стрелна мляскащия човек с възмутени, пламнали от негодувание очи.

— Той е наш другар — каза тя и устните ѝ потръпнаха като на момиченце, което ей сега ще се разплаче — А вие се държите с него... — Тя помълча. — Вие се държите с него като с чужд човек!

— Прося извинение! — ухили се Марко Маринов и пак си отхапа от крушата. — Вече няма, обещавам. — Но изведнъж се ядоса: — А ти какво се вреш помежду ни, пѣдпѣдѣче? Аз съм по-стар от него с двадесет години и мога и тѣй, и инак, и всякак да си приказвам. Той ми е като син и аз съм длъжен да го наставлявам и вразумявам. Аз ли съм чужд, че заедно сме патели и от дѣжд, и от сняг, или ти — че вчера си дошла при нас?

— Извинявайте! — каза лаборантката, без да го погледне, и замълча.

Влакът приближаваше Подуянската гара. Вълчо Власев разтвори бележника си на буквата „Е“, извади стилото си и допълни характеристиката на лаборантката така:

„От всички геолози на групата Елена Рашеева е най-дисциплинираната. Тя едничка се вълнуваше, когато на 29.VI. тоя калпазанин Андреев закѣсна за влака. Очевидно е, че чувството за дисциплина у нея е силно развито.“

В съседното купе седяха само четирима души — Павел Папазов, Игнат Арсов, минералогът Зюмбюлев и картографът на бригадата Делчо Енев. Зюмбюлев, като стар ловец, беше облякъл ловджийския си костюм. Липсваше му само патрондашът и зелената шапка с перо. Картографът бе тръгнал на път, както си ходеше из града — с яркожълто велурено яке и с панталони от кафяво кадифе.

Партийният отговорник и Игнат Арсов седяха един срещу друг, наведени си шепнеха нещо, пушеха. Зюмбюлев разказваше нещо за кучето си, горещеше се и току подръпваше надолу късата си, вече прошарена и клинообразно подстригана брадичка. Картографът мислеше за лаборантката Рашеева, кроеше планове как да я привлече в купето, та да седне до него, но по навик машинално повтаряше своите

„кой знае“, „едва ли“ „съмнявам се“ и по този начин още по-силно разпалваше страстното красноречие на своя събеседник. Беше навик у Делчо Енев да не слуша много-много какво му говорят, да си мисли за свои работи, като през равни промеждутъци и с равен глас повтаряше все същите „едва ли“ и „кой знае“.

— Та ти казвам — уверяваше го Зюмбюлев, — че моята Тотка веднъж ми донесе жива яребица — спипала я в гнездото, както си мъти. Аз си почивам под един клен, пълня си луличката и гледам — Тотка припка към мен, върти опашка, а в зурлата ѝ — честна дума — мърда яребичка. Жива яребичка!

— Кой знае! — поклащаше глава картографът.

— Казвам ти: честна дума. Жива беше.

— Едва ли.

Зюмбюлев беше включен отскоро в състава на бригада № 3, затова и не познаваше навиците на Делчо.

— Гледай го ти! Не вярва. Неверник Тома и туйто. А защо да те лъжа? Като да е било вчера това, така си го спомням. Беше август, една горещина — пъкъл ти казвам. Бях ударил вече една дузина и тъй де — нямаше смисъл да се трепя повече из пущинаците.

— Кой знае!

— Нямаше смисъл, ти казвам! Аз не съм от ненаситните. На мен ми стигат и дузинка яребички, казах ти.

— Съмнявам се.

От яд, че не му вярват, Зюмбюлев дръпна козята си брадичка, наежи се, но точно по това време две силни ръце разтвориха вратата и в рамката ѝ застана Андрей.

— Струва ми се, че тука има едно свободно място — каза той.

Павел Папазов изтърси пепелта от цигарата си и любезно се усмихна.

— И да няма — на теб ще ти направим. Заповядай!

Игнат Арсов тутакси скочи от мястото си, помогна на Андрей да намести куфара си върху багажника, после с умоляващ и шепнещ глас го покани да седне до прозореца.

— Удобничко е — каза той. — Седни. Аз не обичам да седя до прозорец. Аз ще ида при другаря Власев. Трябва да си побъбрим по служебни въпроси. Лека нощ! — И се измъкна от купето.

Андрей се намести срещу партийния отговорник, извади цигарите си и мълчаливо запуши.

— Гледам те и се чудя — оживи се изведнъж Делчо Енев. — Уж си спортист, пък пушиш. Как така?

— Аз отдавна не спортувам — отвърна Андрей. — Когато играех в „Академик“, не пуших.

— Няма да бъде лошо, ако оставиш цигарите — посъветва го Павел Папазов. И добави многозначително: — Тютюнът понякога замайва главата. Като жаждата за слава и сензации.

— Кой знае! — прошепна като на себе си Делчо Енев, но се сепна. — Да, да, замайва главата! — побърза да се съгласи той и се засмя.

— Това се отнася за младите хора — поправи го Папазов. — Най-вече за бившите футболни звезди.

— Абе стига сте занасяли човека! — намеси се в разговора Зюмбюлев. — На едни от тютюн, на други от вино, на трети — той посочи с пръст картографа — от жени, на всекиму се замайва от по нещо мозъкът. Всички сме от един дол дренки я!

— Да прощаваш, ама аз не се поддавам на женско влияние! — възропта Делчо Енев.

— Ти ли? — Зюмбюлев подръпна брадичката си. — А по кого въртеше опашка одеде като палаш — по мене ли? Не те ли видях?

— Глупости! — Делчо Енев тръсна глава. — Аз не съм такъв човек.

— Тъй, тъй! — Зюмбюлев помълча. И понеже не можеше дълго да мълчи, той се наведе и побутна Андрей по рамото:

— Ти, братко, си момче с фантазия. А на мен тъкмо такъв ми трябва. Я седни по-близко, да ти разкажа как веднъж моята Тотка ми донесе една жива яребичка.

— А после другарят Андреев ще ти разкаже как веднъж си напълнил и двата джоба със зелени изумруди — смигна му Делчо.

Андрей остави цигарата си в пепелника, спусна стъклото на прозореца и се изправи до картографа.

— А после ти ще разправяш някому как си бил изхвърлен през прозореца навън. Искаш ли?

Делчо Енев побледня и инстинктивно се притисна към облегалката на канапето.

— Извинявай, аз се пошегувах! — промълви той.

Андрей постоя някое време, мускулите на лицето му се отпуснаха, една тъжна усмивка пролази по устните му, затихна в ъгълчетата на устата.

— И аз се пошегувах — каза той. — Ти напразно се уплаши.

В купето стана тихо, чуваше се само ритмичното потракване на колелетата. Навън рояци искри от машината проблясваха и тутакси чезнеха в мастилената тъмнина на нощта.

— Като не искате приказки, аз ще ви предложа симфонична музика в до мажор — заяви Зюмбюлев. — Ама да не ви е криво!

Той се понамести в ъгъла до вратата, свря лице в полите на шлифера си и след минута оттам заруча гръмко хъркане, като да клокочеше войнишки казан с чорба.

Делчо Енев, макар и да обичаше задевките, имаше незлобливо сърце: разсърдеше ли някого, бърже се разкайваше и всякак гледаше да му се извини. Така и сега — почувствува, че е засегнал другаря си, че го е убол по най-болното място, затова неспокойно шаваше насам и натам, сякаш седеше на тръни. Много му се искаше да надзърне в съседното купе, да се понамести някак до лаборантката, но как да направи всичко това, когато до него мрачно мълчеше един обиден човек.

Примъкна се до Андрей, сложи боязливо ръката си върху рамото му и ласкаво се усмихна.

— Ти не бива да ми се сърдиш — каза той. — Аз това... за изумрудите... за берила де... всички се смеят и то наистина е смешно. Най-вече за оная карта, дето си показал, с пъстървите. Ти сам си направил шегата, пък сега се сърдиш на нас. Не си прав.

Андрей мълчеше, впил очи в тъмния правоъгълник на прозореца, като че всичко това не се отнасяше до него, като че там, в непрогледния мрак зад стъклото, имаше нещо, което само той вижда и разбира.

— Утре ти ще си направиш една шега с мене и ще сме квит! — привърши картографът и се изправи с просветнало лице. Той се наведе пред огледалото, поставено над ръчката, с която се регулираше топлината, пререса косите си, весело махна с ръка за „движдане“ и се измъкна в коридора.

Павел Папазов го изпрати със снизходителна усмивка. И като спусна завеските на лампата, той се намести срещу Андрей, погледа го мълчаливо някое време и поклати глава:

— Ех, другарю мой, любимцецо мой — въздъхна той, — така ли трябваше да се изложиш? И защо? Защо, питам аз? Какъв дявол те подлуди да представиш тая смехотворна твоя скица на Спиридонов? С какъв ум, с какво сърце направи това? Да не бях с очите си видял скицата, нямаше да повярвам, ако ще би и целият свят да те хулеше из едно гърло. Нямаше да повярвам, че ти, именно ти, си способен да извършиш такава глупост! Та аз те мислех за сериозен човек въпреки всичките ти бълнувания за тоя берил. Фантазията е свойствена за младостта, затова аз гледах през пръсти на твоите — да си го кажа направо — смешни и глупави теорийки и предположения. Та кой ли на млади години не бълнува, не мечтае, не сваля звезди от небето? Но да бълнуваш, е едно, а да правиш обидни шеги с началниците си — то е съвсем друго. Още повече, когато тия началници са хора, заслужили на науката, какъвто е например инженер Спиридонов. Как можа да ти дойде наум толкова нещо?

Андрей го слушаше, без да откъсва погледа си от прозореца. Какво можеше да му отговори? Че картата, която показва на Спиридонов, не е истинската, не е негова?

— В цялата тази история най-лошото е това, че ти си комунист, че си член на партията. Комунизмът в обществената си работа трябва да бъде чист като кристал. Измамата, лъжата — тия неща са несъвместими със званието комунист. А ти какво направи? Не помисли ли, че заблуждаваш партията, че си правиш лоши шеги с това, което е най-свято в нашия живот?

Захапал до кръв долната си устна, Андрей продължаваше да мълчи.

— Като се завърнем от експедицията, нашата партийна организация ще се занимае с твоето поведение — ти бъди сигурен — наказанието няма да те отmine. — Той помълча малко и пак продължи: — За да не бъде наказанието много сурово — аз те съветвам като другар като човек, който те обича, — забрави фантазиите си, престани да приказваш за тоя берил, който ти е помътил разсъдъка. Гледай си добросъвестно служебните задачи, не се отклонявай вече нито със сантиметър от маршрута си, защото след станалото — не съм в

състояние да те закрилям и да извинявам отсъствията ти. Нали ме разбираш? Аз получих от Спиридонов много строги инструкции и колкото и да ми е мъчно — ще ги спазвам, уверявам те. Пък ако ти се вразумиш и проявиш добра воля и се покажеш като дисциплиниран работник — аз ти обещавам, от сърце ти обещавам, че ще направя всичко, каквото зависи от мен, за да не те сполети най-тежкото. Запомни това и имай вяра на думата ми — ще се застъпя за теб!

Андрей продължаваше да мълчи, все така загледан в непрогледния мрак, който се плискаше върху стъклото. Понякога блясваха искри, мяркаше се далечна светлинка, изгриваше за миг жълтото око на самотен фенер.

Павел Папазов събу обувките си, подви крака върху канапето.

— Станалото — станало! — каза той. — Сега трябва да мислиш само за едно: как да изкупиш грешката си. Всичко друго е от лукава го! Лека нощ!

— Лека нощ! — отвърна тихо Андрей.

Ето как само за няколко часа всичко се обърка сякаш беше връхлетяла някаква вихрушка и от предишния ред на живота му не беше останала никаква следа. Чувствуваше се като човек, който вечерта е заспал в своето легло и в своята стая, а на заранта се събужда в чужда къща, сред непознати хора. До вчера той беше уважаван, почитан геолог и макар Вълъо Власев да не се отнасяше с особено доверие към работата му, останалите хора от бригадата гледаха на него като на свое „асо“ — все разчитаха, че в големия успех на колектива той ще внесе големия дял.

Сега същите тия хора го взеха за прицел на закачките си, подиграваха му се, зяпаха го насмешливо, като да бе навлякъл върху си одеждите на цирков палячо. На площада пред гарата Марко Маринов му смигна многозначително и подхвърли весело на жена си, като го сочеше с глава: „Ей го нашия приятел! Помоли го да ти донесе шепа изумрудчета, та и ти да си направиш една огърлица за чудо и приказ!“

Той каза това високо, така че Савка, която бе дошла да го изпрати на гарата, трепна и учудено се взря в лицето му:

— За какви изумруди приказва тоя човек?

— Шегува се — отвърна ѝ Андрей и предпазливо я дръпна настрана.

Как да излезе с нея на перона? Щом като Марко Маринов, тоя човек, лишен от чувство за хумор, беше си позволил да му подхвърля закачки, какво можеше да очаква от другите, от шегобийци като Зюмбюлев и Делчо Енев например?

А Савка се намръщи. Защо той не иска да излезе с нея на перона? Тя беше облякла най-хубавата си копринена рокля, а гърдите ѝ кичеше една овална венецианска брошка — семеен спомен, — която тя носеше само в най-тържествени дни.

— Да не би да те притеснявам? — запита го натъжена тя. — Или ти е неудобно да се явиш с мен пред колегите си?

Той ѝ отговори нещо, не си спомняше точно какво.

— Ти снощи работи до късно — каза тя. — Лампата ти светеше, когато аз се унасях в сън.

— Вярно е, работих до късно — въздъхна Андрей.

Те помълчаха. После тя каза:

— Знаеш ли, аз искам ти да се върнеш от тази експедиция с прославно име. Омръзнало ми е татко да повтаря все едно и също: нека се прослави, нека извърши нещо голямо, пък тогава! Ние трябва най-после да се съберем... Ти знаеш...

— Зная — прекъсна я Андрей. Той ѝ подаде ръка: — Време е да тръгвам.

Всичко посивя изведнъж, доби делничен вид. Савка искаше от него „велики“ дела, за да се хареса на татко ѝ. Великото дело имаше само едно значение: да скъси разстоянието до предполагаемия брак... А колегите? Къде остана другарското съчувствие, за което толкова често беше слушал да се говори? Колегите му като че бяха чакали с нетърпение тоя скандален случай със Спиридонов, за да му се посмеят от сърце...

Той излезе в коридора. Пътниците се бяха прибрали. В най-отдалечения ъгъл, близо до платформата, един строен старши лейтенант оживено разговаряше с висока и тънка девойка, подстригана като момче. Той я гледаше все в лицето, а тя упорито отбягваше очите му — ту гледаше в краката си, ту въртеше глава като синигерче, което се готви да отлети.

Андрей отиде до най-близкия отворен прозорец и се облегна на рамката му. Вятърът тутакси разпиля косите му и той усети в тая

въздушна струя, която го блъскаше по лицето, миризма на поле, на сено, навремени примесена с неприятния дъх на въглищен дим.

Облъхнеше ли го полският вятър, усетеше ли сладкия планински въздух — в душата му се разливаше все един и същ, познат копнеж: да броди из непознати места, да изкачва стръмнини и сипеи, с жадни очи да се взира в разкритите земни жили. Това чувство носеше радост, то го ободряваше като чаша силно, отлежало вино. Но в тоя час то извика в съзнанието му само горчиви и мрачни мисли.

Футболист в миналото, център-нападател на отбора той прекрасно знаеше колко е неприятно и болезнено това, да се окажеш изведнъж, когато щастието ти се е усмихнало и подало ръка — да се окажеш именно в такъв момент в положение на „изкуствена засада“. Вратата е пред очите ти, полето е чисто, голът — „вързан в кърпа“ и — онова рязко изсвирване на съдийската свирка, което реже нервите като хирургически нож. Засада. Ако си разчитал на слепия случай и хитро и сам си поел топката зад противниковата отбрана, ще махнеш с ръка: трикът не сполучи. Но ако противниковата отбрана по свой почин е съумяла да те остави зад себе си, а ти летиш към вратата и нищо лошо не подозираш — тогава съдийската свирка действа наистина като удар с нож в гърба.

Случи се така, че той и в живота изпадна в положение на изкуствена засада. Невидими противници бяха направили всичко, каквото е нужно, за да го представят пред разумните хора като смешен фантазьор и наивен измамник на дребно.

Но той беше спокоен играч, навикнал да прави разбор на играта, дори в нейните най-разгорещени и критични минути.

Какво се беше случило?

Първо. Една чудновата измама: по някакъв необясним начин бе подменена неговата скица с една хумористична топографска творба.

Второ. Кражбата и подменянето на истинската скица не унищожава хипотезата за наличието на берила, тъй като тази хипотеза съществуваше и в съзнанието му, независимо от всякакви скици.

Трето. Човекът, който беше съставил лъжливата скица, познава отлично местността.

Четвърто. Хумористичният характер на обяснителната таблица не е случаен, не е плод на весело остроумие. Шегите в тази таблица

гонят една определена цел: да го злепоставят в очите на началството, да унищожат авторитета му, да го представят като лекомислен лъжец.

Защо? За да се постигне едно от двете: или да бъде изхвърлен от службата, или — ако бъде оставен — да служи дълго време за обект на присмех и подигравки. На такъв човек, естествено, никой никога няма да вярва.

Пето. Ще бъде поставен в такива „служебни“ условия, че да не му остава време за никаква самостоятелна изследователска дейност.

Това са констатациите. Под тях трябва да се сложи черта и да се вадят изводи.

Първият извод е, че е изпаднал в организирана, умно устроена засада и че има насреща си противници, и то не в кавички, а действителни, истински противници.

Вторият извод е, че тия противници познават геоложкото дело и че те отблизо са следили работата му, а сигурно — и разговорите му със Спиридонов.

Тук трябва да постави въпрос: защо има противници? Отговорът е ясен: защото става дума за берил, а не за желязо или мед. Минералът берилий има огромно значение за леките и свръхлеки устойчиви сплави. Той е необходим за производството на реактивни самолети, ракетни двигатели, стратосферни летателни уреди. Явно е, че има хора, които не желаят да се открива у нас такъв минерал. Само хипотезата, предположението за наличието му са предизвикали тревога и страхове у някои хора, накарали са ги да действуват, да устройват засади. Тия хора следователно не са негови лични врагове, а са врагове на неговата родина, на нейния социалистически строй.

Всичко е ясно като това, че две и две правят четири. Но каква полза от такава яснота? Кой са противниците и къде се крият — ето въпроса, който трябва да бъде изследван и решен.

Докато противниците не бъдат разкрити, той ще се намира в положение на „изкуствена засада“. Той ще е като човек с вързани ръце. Сега не една, а десет „редовни“ скици да изпрати на Спиридонов, положението с нищо няма да се промени. Защо? Защото никой няма да повярва на шмекера, на безсъвестния лъжец...

Но кои са тия толкова близки и все пак невидими противници?

Инженер Спиридонов или Вълчо Власев? За тях не бива и да се говори. Спиридонов е образец на войнстващия комунист, неговият

живот е чист и ясен като капка роса. Въльо Власев е безукорно честен човек при това много предпазлив и много педант, за да се увлича в заговорничество от каквото и да било естество. Павел Папазов? Най-отзивчивият измежду колегите му, единственият човек, който се радваше на неговите търсения и извиняваше отсъствията му пред Въльо Власев? Игнат Арсов? Какво зло можеше да извърши този плах човечец, страдащ от мания за нищожество? Може би той беше най-способният от геолозите, но душата му се гърчеше от някаква странна болест, от неутолима жажда постоянно да се валя в краката на другите. Такъв човек не е годен да бъде дори мерзавец. Зюмбюлев беше ограничен човек, извън служебната си работа имаше само една страст — кучетата и лова. Марко Маринов — за този еснаф не биваше и да се мисли. Болнав, боязлив, той трепереше като момиченце, когато започваше да се святка, а вечер не смееше да се отдалечи от палатката дори на пет крачки встрани. Картографът Делчо Енев? Той беше разсеян младеж, запиваше се често и непрекъснато въздишаше за жени. Иначе беше добряк и предан другар.

Лаборантката Рашеева или някой от техническия персонал? Той прехвърли наум добрите и лошите страни на техните характери и накрая сам се упрекна в глупост. Преди всичко никой от тях хора не притежаваше научна подготовка, за да разчертава мащабни геодески скици. Пък и кой ли от тях беше виждал почерка му, за да го подражава с такава съвършена точност?

Да се открие противникът — изглеждаше по-мъчно от това, да се докаже наличието на берил в земните недра.

Някой трябваше да му помогне. Но кому да се довери, кой ще повярва, че скицата е изчезнала по такъв магически начин и пак по магически начин друга е кацнала на нейното място? Всеки ще каже: това е трик, любезни, глупава хватка, която сам си измислил, за да се измъкнеш от неудобното положение! Така ще му кажат: „За да обърнеш внимание върху себе си (тоест чуйте ме и вижте ме какъв съм способен геолог), вдигаш шум за някакъв си берил, а когато те притиснат до стената (тоест, когато трябва да докажеш, че си сериозен човек и че наистина си способен геолог), измиваш си ръцете по пилатовски: откраднаха ми плана, подмениха го с друг!“

Ето в каква „засада“ беше изпаднал Андрей.

Как ще действа занапред?

Той не беше свикнал да вдига ръце, но в тоя час нещо бе се пречупило в него, чувствуваше се като оня играч на терена, когото публиката незаслужено освирква. Нищо лошо не е направил, дори не е имал намерение да причини някому зло, а ето — от трибуните, от скамейките са наскачали хора и свирят, дюдюкат по него като по звяр...

Той скоро ще навърши тридесет години. Тридесет години — това е бодра, весела възраст. Страшно е, когато на тая възраст започнеш да се съмняваш в хората, да губиш вяра в доброто, да виждаш наоколо си само сиво ежедневиe, егоизъм и хладни и безучастни лица...

Аз ви казах още в началото на тази история, че съм студент по ветеринарна медицина и вие сигурно се досещате, че аз не съм любител на отвлечените философски размишления. Но като си спомням за всички тия минали неща, мисля си: правилни ли бяха философските изводи на Андрей — за живота и за хората изобщо. Аз не зная какво ще кажете вие, но на мен ми се струва, че неговите размишления за човека са били погрешни. Като щастливец той е гледал с прерозови очила на живота, нали? Впрочем това е присъщо на щастливците! Аз познавам такъв човек. Веднъж валеше дъжд, но какъв дъжд! Потоци се лееха от небето, а той си върви по улицата и си подсвирква: „Ела тука“ — викам му аз и му соча едно сухо местенце под балкона, където се бях укрил. А той ме приближи усмихнат и ми казва: „Хайде с мен! Какво си се заковал тук? Виж колко приятно ръми!“ Разбирате ли? На поройния дъжд той гледаше като на някакъв тих, оросяващ земята дъждец. И му беше весело, пък аз виждах, че целият е мокър. От раменете му се стичаше вода. Такива са щастливците, такъв е бил и Андрей, преди да се случи онова нещастие с неговия план. Както ви казах вече, гледал е на живота и на хората с прерозови очила. Нежната фиданка му се е чинила огромна като разшумен бряст. А после, когато го налягат бедите, пак под натиска на своите настроения, той сменя розовите очила с черни. Цветът им е черен, но и свойствата на стъклата са особени: те умаляват всичко видимо, свеждат го до нищожни размери. През тия стъкла например разшуменият бряст изглежда дребен, като най-незначителен храст. Ето колко е опасно да гледаш на живота и на хората само през своите

настроения, само през своята съдба. Аз съм ветеринар и нямам никаква склонност към отвлечените философски размишления, но си мисля: по-добре ще е да не слагаш на очите си цветни очила. Не зная откъде излезе тази мода у нас, най-вече сред градските хора — да носят цветни очила...

И така Андрей стоеше надвесен над прозореца и вятърът блъскаше лицето му, а стройният старши лейтенант беше останал сам и с мрачно лице пушеше в другия край на вагона. По едно време Андрей усети, че някой го побутва по лакътя. Той се извърна навъсен — очакваше да види някого от колегите си. Но до рамото му стеснително се усмихваше лаборантката Рашеева. Тя стоеше до него и плахо се усмихваше като ученичка, която са вдигнали на урок.

— Вие ще се простудите така — каза тя. — Утре ще ви боли глава.

Андрей не отвърна нищо. Тя помълча.

— Преча ли ви? — запита девойката.

Той повдигна рамене.

— Моля — рече той и изведнъж почувствува жалост към момичето. Поиска му се да й каже нещо хубаво, но хубавите думи бяха щукнали от главата му.

Тя стоеше до него малка, наметната с едно изтъркано вълнено палтенце. И, кой знае защо, съвсем неуместно я запита: — Къде е картографът? Защо сте го оставили сам?

Тя се изчерви, но не сведе очи.

— Спи — каза тя. — Ей го тука, в купето, до Марко Маринов. И двамата спят.

— Аз ви запитах за него така, случайно — каза Андрей.

— Нищо — усмихна му се тя. — А вие спомняте ли си, че някога като студенти бяхме заедно, в една ремсова група?

— Отдавна е било — каза Андрей. — Не си спомням.

— Вие завършвахте, а аз току-що бях постъпила в първи курс.

— Отдавна е било — повтори Андрей.

— Пък аз оттогава ви помня — каза тя и пак се изчерви. Сега тя наистина приличаше на момиче, което са вдигнали на урок.

Андрей мълчеше. Той все търсеше хубави думи и не ги намираше.

— Аз ходех на всички мачове, когато вие играехте — каза тя.

— И добре сте правили. Футболът е интересна игра.

— Но аз не обичам футбола. Не можах да го обикна.

— И аз изстинах към него — излъга Андрей.

Влакът постепенно намаляваше бързината си, после спря пред някаква малка гара.

— До Пловдив остават още два часа — осведоми ги старши лейтенантът, като минаваше покрай тях. Отнякъде изскочи момичето с момчешката прическа и той забърза към него.

Отвън, от другата страна, някой остро изсвири със свирка. Отвърна му машината с къс и дрезгав вой. Тоя вой за миг разбуди нощта, като да я предупреждаваше за нещо важно, което тепърва ѝ предстои.

И влакът пак се понесе напред.

— Кажете ми откровено — каза лаборантката, — кажете ми: какво вярно има в тия слухове, които се носят за вас? Аз съм ви другар от ремсовите години и вие не бива да криете нищо от мен.

— Хубави бяха ония години — усмихна се тъжно Андрей.

Те помълчаха. Старши лейтенантът и онова момиче, което имаше очи на синигерче, разговаряха тихо в другия ъгъл на коридора.

— Може би не трябваше да ви задавам такъв въпрос — каза лаборантката.

Тя се загърна в своето изтъркано жакетче, сякаш изведнъж ѝ беше станало студено.

— Вие не обръщайте внимание на слуховете — каза Андрей.

— Но разправят, че сте измамили инженер Спиридонов с някаква фалшива скица. Уж сте открили — тя се позапъна малко, — открили... един рядък минерал, пък това излязло блъф.

Той се наведе над нея. Очите ѝ бяха бистри и в зениците им имаше и ласка, и страх.

— Вие как мислите — рече Андрей, — бива ли ме за блъфьор?

— Не.

— А за мошеник?

— Какво приказвате!

— Това е всичко.

— А слуховете?

— Ако ви забавляват — слушайте ги. Ваша воля.

Тя го гледаше с топли, грейнали очи.

— Безразлично ли ви е какво се говори за вас?

— Все ми е едно — излъга я за втори път Андрей.

— Как може да ви е все едно! — Тя поклати с укор глава. — Та вие сте комунист, вие трябва да държите за чистотата на името си. Аз ли трябва да ви напомням за това?

— Има работи, които не зависят от нас — каза Андрей. — Аз зная например, че не съм мошеник, а хората казват — не, ти си мошеник. Как да им докажа обратното, когато условията около мен така са се сложили, че аз наистина изглеждам блъфьор и лъжец. Тия условия аз не съм ги създал, те съществуват извън моята воля и над всичко отгоре — никак не ми е ясно кой ги създава и кой се крие зад тях. Как да се боря и срещу кого?

Той се облегна на вратата и дълго мълча. Беше хладно, през отворения прозорец нахлуваше вятър, но по челото му лъснаха капки пот. Несъзнателно вдигна ръка и разкопча яката на ризата си.

— Много ли ви е тежко? — запита тя и тихо добави: — Как да ви помогна?

Тоя мек и топъл глас го накара да трепне. Един човек вярваше в чистотата му и това беше толкова прекрасно и толкова чудно! Един човек не се надсмиваше над нещастieto му, а доверчиво му предлагаше приятелството си, помощта си. Погледна я в лицето и в тоя миг то му се стори най-красивото лице, каквото беше виждал досега. Той би целунал ръцете ѝ, тия малки ръце с дълги и тънки пръсти, които смутено подръпваха полите на вълнения ѝ жакет.

— Благодаря ти — каза той. — Благодаря ти за добрите чувства.

— И аз благодаря за това, че ми заговори на „ти“ — рече тя.

Те помълчаха и усмихнато се гледаха един друг.

— Знаеш ли кое е най-важното за център-нападателя? — запита го тя със засмени очи.

— Да издърпва средния полузащитник в дълбочина и оттам...

— Много сложно! — прекъсна го тя. — Най-важното за център-нападателя е да води нападението напред, да атакува, непрекъснато да се бори за успеха на своя отбор. Това се иска и сега от теб, някогашни център-нападателю! Да атакуваш, да се бориш за чистотата на името си, да си възвърнеш доверието, което си загубил. Да не вдигаш рамене и да казваш „все ми е едно“. Ако някога не ти беше все едно, като се бореше за победата на „Академик“, колко е по-необходимо да воюваш

и да се бориш за победа сега, когато се касае за едно голямо откритие — тя прошепна, — за берил!

Пак му се прищя да ѝ каже нещо хубаво, нещо много красиво и топло, но хубавите думи не идеха и не идеха в паметта му! Той изобщо не беше красноречив, не умееше да говори гладко, пък и речникът му беше оскъден откъм красиви думи. Но тази вечер и онова, което беше запаметил от книгите, и то беше отвяно някъде си и заключено там като зад девет врати.

— Човек винаги се учи — каза той. И като се досети, че това е една лоша и шаблонна фраза, въздъхна и пак вдигна ръка, за да поразшири яката на ризата си.

— Време е да спиш — поусмихна му се тя и подаде ръка.

А той мъжки я стисна и девойката едва не извика от болка.

— Знаеш ли — каза тя, — нашият картограф се е излегнал на моето място. — И като го погледна крадешком, добави: — А никак не ми се иска да будя човека от сън!

— Не бива — съгласи се бързо Андрей. — Нека си спи. Тука, при мен, има къде да се настаниш. Ела!

Той зае мястото си в ъгъла, до прозореца, а тя седна до него, издърпа полата си под коленете и затвори очи.

V

На гара Н. бригадата слезе от влака. Зазоряваше се, хладният нощен ветрец, който подухваше откъм морето, утихна, бледа розовина покри на изток небето.

От лявата страна на линията се разстиляше равнината. Кукурузи, слънчогледи, разорани стърнища, редки горици — всичко сякаш все още спеше покрито тук-там с тънка и повлечена утринна мъгла.

На юг, оттатък линията, гористи хълмове затуляха хоризонта и по челата на най-високите вече трептеше чистата и сребърна светлина на летния ден.

Въльо Власев отиде на мястото, където беше разтоварен багажът, извади бележника си и провери един по един сандъците, в които бяха опаковани изследователските инструменти, платнищата на палатките и резервните материали. Като се увери, че всичко е в пълен порядък, той по навик килна шапката си назад, потри ръце и намигна по посока на вече отминалия влак. После, съглеждайки дежурния стрелочник — нисък и набит мъж, който стоеше неподвижен под гаровия фенер, с понаведена и издадена напред глава, — той го повика с пръст и насърчително му се усмихна. Когато оня го наближи — колеблив и предпазлив — Въльо Власев с един внезапен и решителен жест бръкна в дълбокия джоб на кожената си тужурка и извади от там кръгла металическа кутийка, на чието капаче беше нарисуван заек, изправен на задните си крака.

Стрелочникът се спря на почтително разстояние от него и намръщено загледа кръглата кутийка. Лицето му — дълго и скулесто и отдавна небръснато — застина в напрегнато очакване, сякаш Въльо Власев не държеше в ръцете си кутийка с бонбони, а хитра машинка, която можеше ей сега да подскочи или пък някак си страшно да изгърми.

— Вземи си, гражданино, една бонбонка „Валда“! — покани го любезно водачът на бригадата, като му протегна отворената кутийка.

Стрелочникът мярна с око зелените топченца, помълча, сетне цъкна с език. Той не продума нищо, а лениво извади пакетче „Арда“ и запуши.

— Как мислиш ти — запита го Въльо Власев, — какво ще е времето днес, ще има ли дъжд?

— Защо пък да има дъжд? — вдигна рамене стрелочникът. Той огледа небето и добави: — А може и да превали.

— Не трябва — каза Въльо Власев. — Предстои ни цял ден път.

— Е, тогава няма! — кимна стрелочникът и плюна в краката си.

Докато двамата водеха тоя оживен разговор, по шосето, което излизаше от хълмовете, се зададоха два открити камиона. Подире им се влачеше дълга опашка от сив пепелушак.

— Тия машини идат за нас — зарадва се Въльо Власев. — Доста навреме пристигат!

— Че защо да не пристигат навреме! — каза стрелочникът.

— Случвало се е да ги чакам и по час, два — усмихна се геологът.

— То и влакът закъснява! — Стрелочникът всмукна дълбоко от цигарата си. — Кога минута, кога час — както се случи.

— Това не е хубаво! — намръщи се Въльо Власев. — Точността е най-важният принцип на съвременния транспорт.

— И аз казвам същото, не е хубаво — съгласи се стрелочникът.

Когато започнаха да товарят и нагласяват багажа върху платформата на по-тежкия камион, червеният диск на слънцето подаде крайчеца си зад равната линия на хоризонта. Мъглата, която застилаше полето в далечината, стана розова, прозрачна и някак изведнъж започна да се топи, да се разрежда и чезне като дима на отшумелия влак.

Камионът с багажа потегли пръв.

Въльо Власев събра хората си — все пак като водач на бригадата той трябваше да им каже няколко напътствени думи. Добрият ред го изискваше, пък и нека те да почувствуват, че отгук нататък той ще изисква най-строго спазване на дисциплината и че никому няма да прощава каквото и да било отклонение от служебния график. Той се прокашля, за да стане гласът му по-чист и твърд, поколеба се един миг дали да извади бележника си, но съобрази, че това може да предизвика

смущение у някои, затова просто пъхна ръцете си в своята олющена кожена тужурка и отвори уста.

Нисък и пълен, облякъл туристически костюм, но с широкопола мека шапка на главата си — той вероятно изглеждаше малко странен, защото шофьорът и помощникът му, които наблюдаваха това ранно събрание тутакси се сбутаха с лакти, казаха си нещо по негов адрес и гърлено и от сърце се засмяха.

— Почакайте за момент! — обади се Павел Папазов. — Липсват двама души. Ние не сме в пълен състав. — И се обърна към шофьорите: — Я натиснете свирката!

Сирената пронизително запищя и на тоя тревожен призив пръв се отзова Андрей Андреев. Той изскочи из малката чакалня на гарата и забърза към групата, като пътем бършеше лицето си с кърпа.

— Виж го ти! — възкликна учуден Марко Маринов. — Обръснал се човекът, тоалирал се, като че на гости ще ходи при министъра!

— Това трябваше да направи всеки един от нас — каза Павел Папазов и намръщено опипа брадата си. — Момъкът заслужава похвала, а ние всичките — укор, задето занемаряваме външността си. Знаете ли какво ми разказа веднъж инженер Спиридонов? Участвувал в една експедиция, която правела проучвания из северните земи. Всяка заран, без изключение, при тридесет градуса студ геолозите размразявали лед върху примусите, но се бърснели, макар и сапунът да замръзвал върху лицата им. А ние тръгваме гуреливи на път.

— Моля, моля! — обади се закачливо лаборантката.

Нейното лице по детски руменееше, свежо и чисто.

— Само Делчо Енев го няма — навъси се водачът на групата. — Дали и той не си прави някъде утринния тоалет!

— Ей го бе, ей го! — провикна се Зюмбюлев и посочи с ръка ниските къщурки, които се тулеха оттатък линията.

Картографът, уловил под ръка стрелочника и накривил кепето си като момиче, идеше насам и вдъхновено извиваше глас:

*Рано рани малка мома,
та отиде на бял Дунав!*

— Пак се е наредил хубостникът! — въздъхна Марко Маринов.

А Делчо продължаваше:

*Да премива бяло лице,
бяло лице, черни очи!*

— Не можа ли да изтраеш барем до обед? — засрещна го ловецът.

Делчо Енев помълча, като да премисляше нещо много важно.

— Съмнявам се — отвърна той, а очите му весело гледаха към лаборантката. После той изведнъж се стресна, сякаш го бяха лиснали със студена вода. — Зъб ме заболя, другарю Власев, та прескочих до заведението да се изжабуркам с чашка коняк. Предстои ни сериозна работа, а зъбоболът, нали знаете, пречи.

— Това е истина — каза стрелочникът.

— Брей, що ме не извикахте, и мене зъб ме щрака — засмя се в брадата си Зюмбюлев.

Въльо Власев отново се прокашля.

— Другари — започна той. — Ето го камиона, с който ще пътуваме до село Цвят. Машината ми изглежда добра, а сигурно и гумите са здрави — всичко е налице, за да стигнем до селото без прекеждия в установения срок. Аз ви моля по време на движението да не ставате прави, а всеки да си седи на определеното му място.

— Кой знае! — промънка картографът.

Въльо Власев искаше да каже нещо за дисциплината, но като чу репликата му — отця му се изобщо да приказва.

— Заемете местата си — каза той. — Аз ще се кача последен.

— Тоест — преди мен! — усмихна се партийният отговорник.

Те стигнаха в селото по обяд. Срещнаха ги старите им познайници, в чиито къщи бяха зимували, радваха им се, помогнаха им да настанят по-голямата час от багажа си в читалищния салон.

— Нали виждате — няма къде на друго място! — извиняваше се председателят на селсъвета, а очите му се смееха с дяволита усмивка. — Всичките ни складове са препълнени със зърно, пък още вършеем. И де ще го денем всичкото, ум ми не стига! А читалището ще прощава. То сега такъв зор ни е загреял, та само ни е до книжки да мислим! Няма да пречи.

— Зърното да се прибере навреме — това е най-важното! — успокояваше го Павел Папазов. — Какви са добивите?

— А че по големшки са от миналогодишните. Ако тая зима останете пак у нас — все с бели турти ще ви храним.

— Радвам се, много се радвам! — кимаше партийният отговорник. — Ние сме претоварени със срочни задачи, но ще гледам да открадна време, та да ви изнеса някоя и друга беседа на политическа тема.

— Абе вие гледайте да изнамерите бакърец тъдява! — намигаше председателят и сучеше мустак. — Да намерите това-онова, че и нашият край да се нареди на по-богата софра: лятото на къра, а зимата — по миничките! Трудоден плюс надничка — те това е живот!

— Кой знае! — поклащаше глава Делчо Енев. Той беше в лошо настроение: хоремагът беше затворен поради напрегнатата полска работа. Нямахме къде да изплакне болния си зъб.

Въльо Власев състави опис на багажа, накара домакина на читалището да се подпише отдолу, после отвори бележника си на буквата „П“ и записа: „Председателят пак ми се видя човек, надарен с богато въображение. Трябва да се внимава с него в пазарлъците. Да му се отбива до седемдесет на сто в кирията, която ще ни иска, особено за конете.“

Към три часа следобед бригадата потегли на път. Следваха я три мулета, които кротко и чинно носеха върху гърбовете си платницата за палатките, инструментите, походната лаборатория и два сандъка с провизии и хляб. Подир мулетата чевръсто крачеше един висок и коциляв мъж, посивял от годините, с праметната през рамо стара берданка. Това беше селският вардиянин и пазачът на кооперативния склад — бай Стаменко, когото пунктовият началник на милицията командироваше да охранява лагера на бригадата от неканени гости. Бай Стаменко, види се, съзнаваше всичката важност на ролята, с която беше натоварен от началството, затова гордо гледаше пред себе си и макар да беше бърбив — едва-едва отвръщаше на приказките, с които го засипваше циганинът мулетар.

Слънцето припичаше, от разбитата изронена настилка на шосето лъхаше душен, сгорещен въздух, миришете на нагрят чакъл. От двете страни на пътя се редяха ниски голи хълмове, покрити с рядък храсталак и пожълтяла трева.

Вълчо Власев дишаше тежко, с отворени уста, по скулите му се стичаха мътни вадички пот. Но вървеше уверено, с отмерени крачки и сегиз-тогиз приповдигаше плъстената си шапка, като да поздравяваше някого из пътя. Зюмбюлев, разгърден до пояс, разказваше някаква своя ловджийска преживелица на Делчо Енев, а картографът го слушаше разсеяно, поклащаше глава и унило и през равни промеждутъци повтаряше все същите „едва ли“ и „кой знае“.

Андрей излезе начело на колоната — той не чувствуваше ни умора, ни горещина. Старият познат път, чистото синьо небе, просторът — това го окриляше, обветряше душата му, изпълваше го с желание по-бързо да крачи, по-скоро да стигне до ония места, в чието съседство беше открил чудния и тайнствен берил.

Но ето го и тоя завой тука, на височината. Шосето се източва на изток, губи се като тънка сърмена нишка в зелената равнина. А надясно се отклонява пътека, тя слиза в един дълбок дол, гъсто обраснал с лещак, после се изкачва нанягоре, лъкатуши и пълзи между гористи склонове все на юг и на юг. Провира се в сенчести дъбови гори, пресича поляни, едва видими сред храстите и буйналите високи треви. Те ще спрат на една такава поляна — там сигурно още личат следите от миналогодишния лагерен живот.

Всъщност оттук започва неизвестното.

Миналата година те проучваха района на югоизток. Сега отново ще изследват същия район, ще правят геодезки скици, ще уточняват ония места, където по-късно ще дойдат сондърите.

А берилът — възможният, предполагаемият берил, — той лежи на югозапад, на противоположната страна. Как сега ще иде там, как ще се отклони от „графика“ на Вълчо Власев? Сега, когато трябва да бъде най-примерният, най-дисциплинираният, за да отклони страшното наказание, което виси над главата му.

Миналата година, като завляха есенните дъждове той на два пъти слиза на югозапад. При второто слизване попадна на оная загадъчна берилиева следа... Но тогава Павел Папазов гледаше на него като на „въодушевен фантазьор“, усмихваше се снизходително на приказките му и все пак се мъчеше да го закриля някак от строгостта на началника, извиняваше отсъствията му от лагера... А сега?

Кога и как ще се отклони, за да иде на югозапад? Кой ще му позволи такова отклонение на него — лъжеца? Но да речем, че се

реши, че тръгне на своя глава и донесе наистина берил. Добрите резултати оправдават и най-страшния риск, оправдават погазването на строгата служебна дисциплина. Не само че няма да го наказват и корят, а ще му се извиняват, ще го молят за прошка — така ще бъде! Но къде е гаранцията, че оная тревистозелена жила е непременно, е на всяка цена берил? Така, както беше запълнила тясната пукнатина в гранита, по мекия ѝ блясък и слюдата, която лъщеше и наоколо, можеше да се предполага, и то с голяма вероятност, че в пукнатината лежи кристален берил.

Можеше да се предполага... Нали и Плиний Стари пише, че в източния средиземноморски басейн, в районите около Черно море, са били разработвани рудници за вадене на изумрудена руда?

Той беше геолог и знаеше, че и най-сигурното теоретическо предположение винаги съдържа процент от съмнение. В природата има много минерали със сходни цветове и отблясъци. На хипотеза, основана само на зрително възприятие, макар и подкрепена от белезите на обстановката и от стари исторически съчинения, може да се вярва, както казва Въльо Власев, до петдесет на сто... И все пак неговата увереност далече надхвърляше петдесетте процента. Инстинкт или прекален оптимизъм? Или онова необяснимо вътрешно усещане за истината, което хората наричат „предчувствие“?

Тайнственото подменяне на скицата усили предчувствието в душата на Андрей. Но колкото и да беше то голямо и силно — все още не можеше да го подтикне към един необмислен и последен риск. Той не беше от ония играчи, които лудешки тичат по топката и слепешком се втурват към противниковата врата. Той играеше обмислено и добре пресмяташе всяка своя стъпка из игрището.

И като спокойно анализираше всичко, той дойде до следния извод. Ето, ще навие някой ден глава и ще тръгне на югозапад, без да се обажда на партийния отговорник, без да иска разрешение от Въльо Власев.

Какво може да се случи? Възможните случки са добри и лоши, а при условията, сред които той ще действа, лошите са две: лишаване от партиен билет или преждевременна смърт. Срещу тия две последствия, с чертичка „минус“ отпред, стоеше едно положително — берил...

Аз мисля така: ако по природа Андрей беше един напълно положителен човек, един здравомислещ и уравновесен човек, той би вдигнал ръце, той щеше — поне временно — да стегне юздите на своята мания по тоя берил. На цифрите и боговете се кланят, нали? А вие видяхте резултатите от неговата равносметка: два отрицателни знака срещу един положителен. Две срещу едно! Всеки благоразумен мъж би се отказал да заложи дори носната си кърпичка, когато вероятностите са толкова очевидни: две срещу едно.

А вие ще видите по-нататък, че Андрей не се отказа от играта и заложи дори партийния си билет и своите тридесет години. Такъв човек аз не мога да нарека положителен, каквито и да са чувствата ми към него. Вие сигурно сте схванали досега, че аз уважавам само разсъдъчните и строго уравновесените хора. Може би затова, че и аз самият съм много разсъдъчен и много уравновесен. За съжаление Андрей не беше такъв човек. В нападението на своя отбор той е бил спокоен играч — срещу това не възразявам. Но в живота, както ще видите, той се оказа пленник на една — бих казал — налудничава страст. Казвам „налудничава“, защото обект на тая страст са камъните. Да, камъните, представете си... Вярно е, че и аз събирам лъскави и цветни камъчета, когато ходя на екскурзия, и много им се радвам и понякога слагам някое от тях в джоба си. Аз имам една кутийка вкъщи със стъклен капак и тя лежи на видно място върху горната полица на етажерката ми и е пълна с най-прекрасни камъчета. Прозрачни като капка роса, червени, сякаш са обагрени с кръв, синкави — като синия полски здрач... Аз им се любувам, обичам ги, те будят у мене спомени, карат ме да се усмихвам, когато ми е тъжно, и тихичко да си мечтая за какво ли не... Но аз не съм романтик, вие сигурно сте разбрали това. Аз за нищо на света не бих рискувал живота си за неодушевен предмет. А страстта към „камъните“ — както сигурно вие сами знаете — е довеждала не един човек до гибелен край...

Но да се върнем при Андрей.

Беше седнал малко вдясно от шосето и мислеше, мислеше как да излезе от омагьосания кръг, в който го беше натикал невидимият противник. У него се бореха две сили, мъчеха се да вземат връх и всяка една от тях гледаше да подчини поведението му на себе си. Страстта към „камъните“ пращаше по дяволите еснафското благоразумие,

зовеше го към бързи действия, внушаваше му доверие дори в най-безразсъдния риск. Но разумът не оставаше назад — той беше се изхитрил да заеме най-изгодна позиция. Уж нямаше нищо против „камъните“, а все му напомняше разни неприятни неща, които щели да го сполетят, ако той, Андрей, навие глава и тръгнел да ги търси...

„Ще ги търся, но умно!“ — реши Андрей, комуто беше омръзнал този хамлетовски спор.

Той се готвеше да стане, когато дочу наблизено до себе си стъпки. Те бяха леки, не приличаха да са стъпки на мъж.

— Едва те догоних! — усмихна му се лаборантката, като поемаше издълбоко дъх. — Личи си център-нападателят — все напред и напред! А моето сърце ще се пръсне от умора. Мога ли да седна до теб?

— Постой мъничко права, докато си отдъхнеш — каза Андрей.

Спомни си, че снощи, когато му беше най-тежко, тя едничка се реши да дойде при него. Тя му беше казала съчувствени, хубави думи и тия думи като да имаха ръце — те го повдигнаха, вдъхнаха му кураж. Разбира се той би се изправил и без тяхна помощ, защото не беше слаб човек, но снощи положението беше друго — чувствуваше се много нещастен и за първи път в живота си сам.

— Сега можеш да седнеш — каза ѝ той. И, който знае защо, измъкна якето си из раницата и го постла на земята. — Ще тръгнем ей по тая пътека — посочи той. — И все през гората, през гората... десетина километра оттук.

Лаборантката Рашеева не беше излизала по тези места.

— Колко е хубаво! — възкликна тя. И веднага добави, като се усмихваше лукаво: — Ще се постарая да не изоставам назад.

Андрей не я чу. Той гледаше на запад към онова познато било, зад чийто гръб захождаше слънцето, и тихо въздъхна.

— Пак са те налегнали мрачните мисли! — каза тя и поклати с укор глава. — Ти ми приличаш на някой герой от сантиментален роман. А сантименталните романи са отдавна „демоде“ — като дантелените якички на леля ми. Такива якички днес никоя жена не носи.

— Сигурно — съгласи се Андрей. После изведнъж се оживи: — Знаеш ли — каза той, — аз съм герой на криминален роман. Чела ли си криминални романи? Не си? Жалко! Тогава няма да ме разбереш!

— Ще се помъча — каза тя.

— Но ще ми вярваш ли?

— Ако разказваш за себе си — да. Всичко ще ти вярвам.

Той помълча.

— Дори ако разказът прилича на фантазиите от „Хиляда и една нощ“?

— Ще вярвам.

Той погледна в очите ѝ. Те бяха ясни, чисти. Приличаха на шлифовани кристалчета от сапфир. На такива очи можеше да се довери.

— И никому нито дума няма да кажеш?

Тя го изгледа учудено.

— А на партийния отговорник?

— Не, разбира се. Поне засега — не!

Този отговор я смути. Каква ли ще е тайната? Тя сложи ръката си върху неговата.

— Ти нали не си извършил престъпление?

А той се усмихна:

— Някой е извършил престъпление, но този „някой“ не съм аз. Той е невидим, броди с шапка-невидимка по света!

Все пак той трябваше да разкаже някому за това чудновато подменяне на скицата. Но случаят беше толкова невероятен, толкова фантастичен, че всеки един от тия хора би му се изсмял в лицето. „Как можа да го измислиш?“ — ще му кажат. А Павел Папазов дори ще се обиди.

Само тази девойка ще му повярва. Защото е предварително уверена, че не е лъжец, че не може да бъде лъжец.

И така, като слизаха и се възкачваха по пътеката и се провираха между шубраките, той ѝ разправи как е изработил онази геодезка скица и как тя се е „метаморфозирала“ върху масата на инженер Спиридонов. Лаборантката го слушаше с напрегнато лице, мълчеше и не задаваше въпроси. „Дали пък и тя не вярва!“ — усъмни се за миг Андрей.

— Това е всичко — каза той.

Те бяха излезли на една малка поляна.

— На твое място аз не бих скитала сама из тоя пущинак — прошепна тя. И леко и предпазливо го накара да се върне назад, в

гората. — Един куршум из засада — това е достатъчно, за да се тури край на цялата тази загадъчна история. Нали никой друг освен тебе не знае онова място, където ти предполагаш, че има берил?

— Предполагам, че никой не знаеше — каза Андрей. — А сега сигурно знаят. „Невидимият“ знае.

— Ако ти упорствуваш на своето и продължаваш да търсиш тоя минерал — тя вдигна пръст, — работата може да стигне и до куршум.

— Това е много възможно — каза Андрей. Той помълча малко и се усмихна: — Какво ме съветваш ти — да свия знамето, да скръстя ръце?

— Но те ще те убият — каза тя. — Аз съм сигурна в това — ще те убият! Хората, които не искат да се говори у нас за берил, тия хора няма да се спрат пред нищо, за да ти затворят устата. Те са се опитали да те злепоставят и са успели. Но това е първата им и най-кротка мярка!

— И да ме убият — каза Андрей, — нищо! Аз пак ще ги надхитря. — Той я погледна някое време в очите после доверчиво сложи ръката си на рамото ѝ. — Аз ще начертая една груба скица на онова място и ще ти я дам да я пазиш. Случи ли се нещо с мен — ти ще продължиш търсенето. Приемаш ли?

Тя не каза нищо. Само стисна ръката му с малките си тънки пръсти и замълча.

После го разпита за хазяите му, за квартирантите от горния етаж, за това — накъде гледа стаята му и може ли човек да се вмъкне вътре през прозореца.

— Аз съм мислил за прозореца — каза Андрей. — Цяла нощ мислих за тоя прозорец. Оттам се е промъкнал „невидимият“ — това е толкова ясно! Аз заключих вратата и на заранта я отключих и ключът си стоеше на мястото. А се заключвам, защото държа служебни материали в масата си, които чуждо око не бива да вижда. Папазов на няколко пъти ме е предупреждавал. Дори веднъж ми каза: „Ще намина някоя нощ на проверка и тежко ти, ако заваря вратата отключена!“ Той не знае, че живея на партера, иначе би ми забранил и прозореца да отварям! Помниш ли как наказва картографа Делчо Енев, задето една вечер намерил отключено чекмеджето на писмената му маса? Колкото е мил и добродушен в извънслужебните си отношения, толкова е суров и строг, когато се отнася нещо до службата. Затова се затварям, а не

защото ме е страх от хазяите... А прозорецът... да, прозорецът ми онази нощ беше отворен до заранта. Но как ще влезе човек през него, когато той е на около два метра и половина над земята? Аз, че съм висок приблизително един и деветдесет, мъчно бих стигнал долната му рамка! Трябва да се засилвам, да скачам, да стържа с подметките по стената, а това ще предизвика такъв шум, че и глухият би се събудил... Но тъй или иначе, „невидимия“ се е промъкнал през прозореца... Освен ако не е някакъв дух — усмихна се Андрей.

— Засега това не е важно — през къде е влязъл крадецът. — Тя се огледа и дойде още по-близо до него. — От значение е друго — кой е „невидимият“?

— Ех, де да го знаех! — въздъхна Андрей.

— Той е някъде наблизо около нас — прошепна тя. Той те наблюдава, той те следи, ти си винаги пред очите му!

Андрей инстинктивно се озърна.

— Пази се! — В очите ѝ имаше и тревога, и молба. В този миг те приличаха на ония чудни кристали, в чиято прозрачна маса тъмнее като привидение сянката на втори, невидим кристал. — Пази се — повтори тя. — Прави това, което съвестта и сърцето ти искат, но бъди предпазлив. Аз не бих те посъветвала да скръстиш ръце, да „свиеш знамето“. Аз бих се презирала цял живот ако сега от малодушие ти кажа: „Забрави този берил.“ Но ме е страх... Струва ми се, че ще се случи нещо лошо.

Тя леко потръпна, после се усмихна, оправи косите си.

— Дано това „лошо“ не се струпа над твоята глава — каза тя.

Когато след няколко минути колоната ги настигна, Вълчо Власев се престори, че не го забелязва. Но се поспря, извади, бележника си и отбеляза на буквата „А“ — под характеристиката на Андрей: „Премного е бърз и по равното, и по височините. Това да се има предвид, когато му се определя спътник. Може да умори някого до смърт. Лицето на Рашеева беше побледняло очевидно от претоварване на сърдечния мускул!“

Картографът Делчо Енев се понамръщи, като видя лаборантката до него, но все пак успя да му смигне някак съучастнически: „Карай, разбирам ги тия работи, не бой се!“ А Павел Папазов го повика настрана.

— Така ли спазваш дисциплината? — запита го той. Изглеждаше спокоен, но гласът му беше необикновено студен и рязък.

— С какво съм нарушил дисциплината? — учуди се Андрей.

— С какво ли? — Партийният отговорник помълча. — Ти наистина ли си наивен, или се правиш на наивник? Май че се правиш — каза той. — Но тука не е кабинетът на инженер Спиридонов. Тука такива номера не минават, любезни мой! Ние сме сред природата, в планината, близо до границата и понятието за учтивост в такава обстановка има по-друго тегло. Затова ще ти го кажа направо и без усукване: забранявам ти да деморализираш хората с твоя индивидуализъм! Забранявам ти в качеството си на партийен отговорник! Какво е това ако всеки рече да се дели от колектива и да си хойка накъдето си иска и както си ще! Ние бригада ли сме, или сбирщина някаква от башибозук? Ти — напред, друг — назад, трети — наляво, какво ще стане, питам аз? Какво ще стане, ако всеки от нас си науми да последва твоя пример? Ти си комунист, твоето поведение трябва да бъде безукорно, ти трябва да правиш всичко, за да спояваш колектива в едно неделимо цяло. А ти бягаш от колектива, проявяваш интелегентски индивидуализъм, разстройваш цялото! Може ли така?

Тия думи бяха много неприятни, бодяха, но Андрей ги слушаше с наведена глава. „Прав е човекът — мислеше той, — аз постъпих лошо, като се отделих от колоната и избягах напред.“ Сега той се чувствуваше като провинен играч, комуто реферът прави справедлива бележка.

— Аз ти казах снощи — продължаваше Павел Папазов, — партийната организация ще се занимае с твоето поведение и ти не бива да очакваш ласки и награди за оная глупост, която си извършил вчера при Спиридонов. За да не бъде наказанието премного горчиво аз те посъветвах: събирай си ума, старай се да бъдеш най-дисциплинираният, прави всичко, което е по силите ти, за да изкупиш вината. Аз съм те обичал и сега — въпреки всичко — пак те обичам, затова ще ти повторя, но за последен път: бъди най-примерният между примерните! Недей да страниш от другарите си, а общувай с тях, другарувай, доверявай им всичко, кое лежи на сърцето ти. Защо не се посъветва с мен, преди да се решиш на тая глупава постъпка със скицата? Аз щях да кажа на Спиридонов, че ти нямаш никакви сериозни данни и че твоята хипотеза по същество е все още фантазия и

че той, Спиридонов, не бива да изисква каквито и да било геодезки скици от теб. Да, и ти нямаше да бъдеш принуден да отиваш при него с първата глупост, която ти е попаднала подръка! Точно така! И всичко това нямаше да се случи, ако ти предварително се беше посъветвал с мен. Аз обичам дръзновението у младите хора и когато ти заговори миналата есен за тоя берил — знаеш много добре, — единствен аз не ти се изсмях в очите. Не ти се изсмях, макар и да бях дълбоко уверен в себе си, че ти просто бълнуваш. Младите хора бълнуват за стратосферно пътуване до Марс. Нека! И най-невероятните фантазии са по-добри от еснафското спокойствие на духа, от това — да се пиянствува или да губиш времето си за покер или бридж. Аз винаги съм насърчавал дръзновението, но изглежда — тебе съм те пренасърчил. Ти много бързо загуби усет за границата между реалното и фантастичното. Стана прекалено самоуверен и започна да вършиш щуротии. И аз сега си мисля така: ако не ти стегна юздите навреме, ще пропаднеш, ще си счупиш главата. Аз не искам ти да си счупиш главата. Аз не искам и друго — да позориш колектива, към който се числиш; да излагаш името на партията, на която си член. Затова никакво отклоняване по свои хрумвания, без да искаш разрешение от началника на бригадата! Каквото си намислил — ще го споделяш било с мен, било с Въльо Власев. Пак ще ти припомня: аз имам специални нареждания от Спиридонов и изрично пълномощно: да те държа в ежова ръкавица. Внимавай!

Андрей изслуша много спокойно тази дълга реч, но последните думи като да го удариха по лицето: „Ежова ръкавица!“ — с какво беше заслужил такава мярка? Скицата, тази проклета скица! Е добре, а до нейната поява — нима той няма биография, минало? Възможно ли е една грешка да превърне в пепел достойнствата на съзнателния живот у един човек?

Той беше спокоен, твърде много сдържан, затова си замълча. Но сърцето му се сви от болка — сякаш го бяха настъпили с крак.

Има един мек коларски път, който пресича гората от изток към запад и излиза на централното шосе, южно от нашето село, току под мелницата, където работи бай Димо, Теменужкиният баща. Разправят, че някога, когато Тракия е била римска провинция, той съединявал

Аполония с Филипополис, и в това може би има нещо вярно, тъй като и в днешно време личат следи от древен каменен път. Сега той съединява само две-три села и ние напразно бихте го дирили дори в най-подробните географски карти. Никъде не е означен. Спомнете си латинската пословица за славата и махнете с ръка... Та аз ви напомням за него не заради предишната му слава, а за това, че бригадата на Вълъо Власев разположи стана си от двете му страни.

Представете си гора, но равнинна, гъста, глуха, в която преобладава ниско стволестият, но силно разклонен дъб. Тази гора на места е пресечена с дъбови долове, а някъде се извисяват полегати скатове, препречени с рухнали прогнили трупи и камарища сиви камъни, обраснали в лишей и мъх. През разшумените корони на дърветата слънцето прониква едва-едва, затова светлината там е сумрачна, зеленикава, въздухът е влажен и винаги наситен с миризма на гнила шума и дървесинен тор.

Такава е гората на югозапад. А на изток тя е много по-рядка, светла, дребнее и постепенно се губи в ранните полета на черноморската низина.

Лагерът на Вълъо Власев опираше с гърба си в гъстата част на гората, а гледаше с лицето си на изток, където хоризонтът бе несравнимо по-широк и чист. Старият римски път минаваше през средата на лагера и го разделяше на две.

Отляво на пътя до голямата палатка на Вълъо Васев имаше още две по-малки — походната лаборатория и складът. Шест други единични палатки белнаха платницата си от другата страна.

Какво да ви кажа още?

Тоя следобед, когато бригадата пристигна, времето изтече неусетно, както се случва винаги, щом часовете са изпълнени с напрегнат труд. Свечери се, а никой и не помисли да запали традиционния лагерен огън.

Павел Папазов разпредели дежурствата за през нощта и последен си легна да спи.

На заранта всички се събудиха бодри, наплискаха се със студената вода на изворчето, което бълбукаше в съседния дол, после лакомо се нахвърлиха върху сандвичите, приготвени от Марко Маринов. Този страстен любител на цветята и всепризнат майстор на поничките и палачинките беше препасал бяла престилка върху

кръглото си коремче и любезно пожелаваше на другарите си добър апетит.

— Хапнете си, че две и двеста ви чакат после! — подмигваше им той.

А на Андрей, който разсеяно дъвчеше и като да не усещаше какво слага в устата си, той уви в прозрачна книжка два сандвича и лекичко ги спусна в джоба на винтягата му.

— Нищо, нищо, после ще ти се прияде! — някак покровителствено му зашепна той. — Не ги оставяй! Това дава енергия, а ти си млад и най-много я прахосваш. Аз на твоите години изяждах по една дузина наведнъж.

Сетне Вълъо Власев събра геолозите в палатката си, разтвори една карта върху походната си маса, прокашля се два-три пъти и започна да чертае по нея с пръст.

— Това е то районът, който трябва да изучим... тоест да доизучим — поправи се той. — Миналата година, както ви е известно, ние установихме само, най-общите минералогични данни на местността... Сега ще трябва да уточним посоката на рудоносните жили, мъртвите полета и най-благоприятните периметри за сондови проучвания. Освен това, както виждате, тук има един сектор, означен с буквата „X“. Той лежи югоизточно и под остър ъгъл на нашия лагер. Има формата на равнобедрен триъгълник, чиято основа А С пресича източната полудъга на гората. Този район трябва да се проучи геологично, минералогически, да се картографира и подготви за сондажни изследвания.

— Дано не се падне на мен — въздъхна тихичко Марко Маринов.

Вълъо Власев помълча някое време, после разтвори папката, която лежеше на съгваемия стол до масата, и оттам извади няколко запечатани канцеларски плика.

— Тук аз съм означил маршрута и задачите на всеки един от вас. Взел съм под внимание и възможностите ви, и географския релеф, изобщо — всичко. Означил съм контролните срокове, така че според мен не съществуват никакви неизвестни. Разгледайте тия книжа и ако някой има възражения за нещо — да възразява, докато е време. След половин час трябва да сте на път!

Беше останал само един плик на масата и Андрей посегна към него със свито сърце. Така и предполагаше! На плика беше означено:

Сектор X — Андрей Андреев и Делчо Енев.

Вместо районите, граничещи с онова място, където бе видял зеления камък, нему бе възложено да изследва местност, която се намираше на точно противоположната посока! Дали „невидимият“ нямаше и тука пръст?

— Не си ли доволен от маршрута? — запита го Папазов.

— Не съм — отвърна Андрей.

Партийният отговорник се замисли.

— А би ли дошъл с мен?

— Не ми се отива на изток — въздъхна Андрей. После, като съобрази, че с тия думи се издава, веднага допълни: — Аз винаги съм предпочитал пресечения терен. Да има поне малко възвишения, сипеи, стръмнини. А сектор X е обширен, но е равен като тепсия. Това не ми е по вкуса!

Вълчо Власев случайно мина покрай тях и партийният отговорник внимателно сложи ръката си върху рамото му.

— Не може ли да се направи една промяна — каза той и кимна към Андрей. — Нашият приятел има особени предпочитания към запада — натам го тегли сърцето. Дай ми го на мен, пък на негово място нека иде например Игнат Арсов, опитен минералог, може да разчитате на него. Съгласен ли сте?

Водачът на бригадата се начумери.

— Мислите ли, другарю Папазов — обърна се той с привичния си официален тон към своя помощник, — мислите ли вие, че друг някой освен Андреев би могъл за две седмици да се справи с района X? Вие казвате — Арсов. Чудесно! Арсов е отличен минералог. В преценките му може да се вярва до 90 на сто. Но е мудар на път, най-вече в слънчево време. На такъв човек аз не мога да възложа проучването на района X.

Той не каза нищо повече. Понаместа шапката си и отмина.

Павел Папазов вдигна рамене.

— Както виждаш, любезни, шефът не разрешава. И с основание, разбира се. — Той помълча. — А в края на краищата дали ще си на сектор X, или на сектор Y, това според мен няма значение. За добрия геолог, който има око и умее да вижда, всеки район е еднакво интересен.

Той му подаде ръка.

— Не забравяй вчерашния ни разговор. Бъди умен, дръж високо знамето на дисциплината и съдбата ще стане премиловитива към твоите грешки. На добър час!

През това време лаборантката водеше следния разговор с Делчо Енев:

Тя. Вземи още едно одеяло! Не се инати, а слушай. Моето е двойно, от мериносова вълна, мекичко е. Ето пипни!

Той. Много ти благодаря. Но одеялото няма да взема. Виж, ако шефът реши да те прикомандирова към нашата група, аз бих те скътал някак в торбата си. Дори с удоволствие. Аз винаги съм предпочитал живия източник на топлината.

Тя. Предпочитай си каквото щеш, това не ме засяга. Но одеялото все пак ти ще вземеш. Другарят Андреев има ревматизъм в левия си крак. Аз положително зная, че има. Някога като футболист някой си го ритнал и оттогава убитото място все го наболява. Ти като добър другар трябва да му внушиш да се завива нощем с моето одеяло. Грижете за другаря са първият белег на социалистическия морал.

Той. Горчиво съжалявам, че крайниците ми са здрави. Просто умирам от мъка, че са здрави. Честна картографска дума!

Тя. (като набльсква одеялото в торбата). Съжаляваш, че си здрав? Що за глупост!

Той. Ако бях болничък като Андрей, може би щеше и за мен да се погрижиш! (Въздиша.) И мен да приласкаеш с добра дума и прочее. А то — опустяло му здравето. Каква полза?

Тя. (прави се, че не чува). Вземи още едно платнище. Ще видиш колко ще ви е потребно, ако завали дъжд! Казаха ми, че този месец щяло много да вали.

Той. Но ти ме натовари като камила!

Тя. Защото си много добър и мил. Чакай, не връзвай торбата! Ще туря вътре и тия консерви.

Той. Никак не ми е ясно защо ги пъхаш в моята торба. Спортната гърбинка на Андрей е два пъти по-широка от моята. Не си справедлива.

Тя. Той ще носи толкова много инструменти! Чукове, копачи, длета! Не ти ли е жал за другаря? Хайде, не се прави на лош, ами намери място и за термоса. Виж го какъв е хубав!

Той. Термос!... А още нещо?

Тя. Не бой се! Това е всичко. Другото са дреболии. Ето кутия с бисквити, пакетче кафе, бурканче с конфитюр. Конфитюрът е от ягоди, много е сладък. И захар съм сложила в това пакетче. На бучки е.

Той. Пъхни вътре и един товар магарешки тръни, за да си вляза в ролята! (Решително.) Не! И камила да бях с две гърбици, пак не бих се съгласил.

Тя. Ти си бил винаги добър и благороден.

Той. А каква полза?

Тя. Вие тръгвате на път, всичко може да ви се случи!

Той. Тоест „той тръгва на път“ и прочее. Нали?

Тя. (като натъкмява торбата му). Ти си такъв силен. Ще я носиш като перце.

Той. Ако тръгвах сам, ти и щипка сол не би сложила в торбата, защо не си признаеш?

Тя. Сложила съм и сол, бъди спокоен. Увита е в книжка, при бисквитите.

Той. (отпаднало). Да беше ми поне напълнила манерката с коняк... за утеха.

Тя. Утеха ще ти бъдат добрите чувства, които изпитвам към теб.

Той. Каква полза от такива „добри“ чувства?

Тя. Помагай на другаря Андреев, не го оставяй да се съсипва сам из пуцинаците. Винаги да си с него, около него. Така постъпва истинският другар. И аз ще те обичам.

Той. И ще се омъжиш ли за мен?

Кой знае как щеше да отговори тя на въпроса му ако Марко Маринов не беше дотичал при тях.

— Слушай, гълъбче — обърна се той към картографа. — В тая кесийка съм турил десетина парченца сочни ябълчици за Андрей. Ако лично му ги дам — ще откаже. Инат момче е! Пък ти му кажи да ги хрупа със здраве и много-много да не връзва кусур на началството. Началството е за това — да дърпа юздите. Колко и на мен са ги дърпали! Ама гледай да не забравиш ябълките, ей!

Той сложи плика върху вързаната торба, усмихна се виновно на лаборантката и все така подтичвайки с късите си крака, бързо се върна назад. Но едва беше пресякъл пътя, и ето че отсреща се зададе Зюмбюлев.

— Тук ли си бил бе, невернико! — избумтя той със задавения си бас. — Все около полите се въртиш! Аз нали ти рекох снощи, че по муцунката те познавам каква си птица? — Той поизвърна главата си към лаборантката. — От прелетните е, туй да го имаш предвид, момиченце! Иначе ще загазиш!

— Едва ли! — усмихна се намръщено картографът.

Зюмбюлев се понамръщи, огледа се, после измъкна едно плоско шишенце от задния джоб на ловджийския си брич и ловко го затули под плика с ябълките.

— Да не забележи Папазов, че боже опази! — въздъхна той.

Той се взря в картографа, поиздърпа брадичката си и се начумери.

— Туй нещо го давам на двама ви с Андрей, а най-вече на него. Да си поизплаква гърлото сегиз-тогиз. Що път сме били заедно миналото лято! А ти, хубавецо, гледай ме добре в очите и си пиши наум: ха го изплюскаш сам, ха кръвчицата ти ще изпия после, да си го знаеш! Аз съм зъл човек и никому не прощавам. Само на жена си прощавам веднъж-дваж пъти в годината, и то след като се връщам от командировки. Това у моряците и у нас — геолозите — е правило. А във всички други случаи — той позасука мустаците си — съм безпощаден. Аз и сам бих дал сливовицата на момчето, ама — гледам го — нещо на сърдит ми прилича, та затова — чрез тебе. А ти му мисли!

Той му се закани с юмрук и си отиде.

И лагерът постепенно утихна, опустя. Останаха само трима души: Въльо Власев, лаборантката и вардиянинът от село Цвят. Циганинът беше извел мулетата на паша.

Когато лаборантката си взимаше довиждане с Андрей, тя го закичи със стръкче здравец и му пошепна: „невидимият“ е около нас. Внимавай, не ходи сам из по-усойните места. Вечер не пали огън!

VI

Вместо на четиринадесетия ден Андрей се завърна на седмия.

Случи се, че преди година, година и половина аз се видях с картографа Делчо Енев и той, представете си, веднага ме позна, спомни си за мен. Имайте търпение, аз ще ви кажа кога и къде се видяхме ние през това лято. Важното е, че той тутакси ме позна, макар и да не можеше да си спомни на часа кой съм и къде ме е срещал. Аз съм такъв човек, че види ли ме някой — запомня ме за цял живот. Странното е, че моите познати изпитват едно особено смущение, когато ги заприказвам. Като че ли не се досещат веднага кой съм и къде са ме виждали. Аз си обяснявам това с обикновената човешка разсеяност. Пък и времето, в което живеем, е много напрегнато и динамично.

Та, значи, спирам аз Делчо Енев, любезно му подавам ръка и се усмихвам.

— Как сте — питам го аз, — здрав ли сте? Как върви службата?

А той:

— Благодаря — казва, — здрав съм и службата върви.

— Ходите ли — питам го аз — из нашия край? — И възклицавам: — Какви промени станаха там!

Той се усмихва неловко.

— Извинете — казва, — за кой край става дума?

Обяснявам му, а той се чука по челото:

— Да, да, разбира се! Сега си спомних! Станал съм много разсеян. Извинявайте!

Аз му казах, че няма защо да се извинява, защото времето, нали, тече и ние се изменяме и тъй нататък. Той ме слуша, усмихва се, па току ме задърпа към аперитива, дето е срещу Народното събрание.

— Разгеле — казва, — добре сме се срещнали. Хайде — казва — да се чукнем с по една сливовица в чест на онова славно време.

Аз не обичам да пия, но като стана дума за онова славно време, да ви кажа ли — реших да изменя на принципите си, и то без кой знае

какво вътрешно колебание.

— Добре — съгласих се аз. — Щом е за по чашка — с удоволствие.

Ние се срещнахме към 6 часа следобед. А се разделихме след три часа, когато келнерката мило ни посъветва да не си поръчваме повече питие. Всъщност този съвет се отнасяше към Делчо Енев, защото той чукаше по масата.

Много неща си припомнихме, станали през онова лято, и за всяко нещо чукахме чашките си от сърце. Най-много приказвахме за лаборантката, но аз ще ви предам онази част от спомените на Делчо Енев, която продължава непосредствено моя разказ за Андрей:

Ние тръгнахме от лагера мълчаливи, дори малко намусени. Ти трябва да ме разбереш — аз имах основание да съм в кисело настроение. На гърба си мъкнех планина товар. При това голяма част от този товар не беше предназначен за мен. Аз носех подаръци за Андрей, пъшках под тежестта на платница и одеяла, с които една влюбена жена искаше да съхрани здравето на своя любим. Любимият не бях аз и това е, което най-много ме измъчваше. Нали ме разбираш? Изобщо в такава роля не зная дали някой мъж би се чувствувал щастлив! Сигурно няма такъв мъж. Значи, моето настроение беше кисело и аз вървах намусен. Навремени поглеждах крадешком моя спътник и се чудех: нему пък какво тежи? Торбата? Наистина и тя беше поиздута, стърчаха из нея разни дръжки и колчета, но върху огромния му гръб тя изглеждаше нищо и никаква — просто една дрънкулка. Явно беше, че торбата не му тежи. „Пари го в душата нещо“ — мислех си аз. И веднага се досетих: нали завчера началникът го е кастрил заради оная му скица с пъстървите? Не е леко да те сдави такъв човек като Спиридонов. Мене често са ме хокали, затова му съчувствах. „А той си заслужава — мислех си. — Уж открил изумрудена жила, а на началника показва къде се въдят пъстърви.“ Но си мислех и друго: „Е, добре де, накастрили го. С кого не се случва? Ще си признае грешката, както му е редът. Ден ще мине, нов ще дойде и ще се забрави. То ако всичко се помни, къде ще му излезе краят? Тъй де! Има грешка, има и прошка, нали? Защо да се яде вътрешно? Млад е, здрав, момичетата въздишат по него, цял живот е отпреде — има ли смисъл да тъгува? На негово място аз бих си подсвирквал!“ — тъй си мислех.

Тъй си мислех и крачех, и гледах да не изоставам. А слънцето се беше вдигнало над гората и макар да нямаше девет часа — печеше, не се шегуваше. По едно време ми докривя за нещо си и тъй, без да продумам и дума, и най-несъзнателно — напипах шишенцето на Зюмбюлев, отвинтих капачката му и — гъл-гъл — пийнах си малко. Знаеш, стана ми добре. Сякаш ветреца пови в душата ми. А моят спътник като се наежи! „Дай“ — казва — и издърпа стъкълцето из ръката ми. Че като го метна — описа парабола над върхарите, не го чух къде се затри. „Ама защо? — питам го аз. — Нито е Папазов тъдява, нито е сянката му. Защо — викам — погуби шишето? Ами ти знаеш ли, че то е подарък от Зюмбюлев и че тоя подарък е на тебе направен? Бива ли тъй?“

А той ме гледа и представи си — не мигва.

— Бива — казва. — Нямам нужда от такива подаръци.

Аз кипнах.

— Тъй ли? — казвам. — Нямаш нужда! А постой малко. — И си свалих торбата. Развързах я и хвърлих в краката му: одеяло, платнище, термос, пакети, пакетчета. Всичко. Захарта се изсипа, изтърколиха се ябълките. — Това — казвам му — не е мое. Това — казвам — лаборантката ми го даде да завиваш лявото си краче, че имаш ревматизъм. Да те пази от дъжд. Да си вариш кафенце. Чакай! Ето и конфитюрец от ягоди. Да си усладяваш устата, когато ти загорчи. А ябълките са от Марко Маринов. Питието — казах ти вече — от Зюмбюлев. Така. Хайде сега, прибирай си багажа, твой е.

А той ме гледа, като да ме вижда за първи път.

— Не се ли шегуваш? — пита ме, а гласът му мек, мек като коприна.

И се наведе, взе една ябълка, ама не я ухапа, а я поддържа в ръката си, сякаш я теглеше колко тежи. И лицето му, и то омекна, разнежи се.

Пък аз си завързах торбата. Беше станала къде-къде по-лека!

— Е — казвам му, — всеки ще носи своето. Да вървим.

Така му казах, а нещо ме подяде. Едно такова усещане, особено. Изпитвал съм го винаги, когато се разкайвам.

Той сгъна одеялото, платнището, прибра и термоса. А другите работи притули зад едни храсти, па ми се усмихна, като че нищо не е ставало между нас.

— Трябваше да ми кажеш — аз не бих се съгласил да носиш мои вещи. — Така ми каза. И добави: — Ти си по-слабичък. Ако ти натежи товарът, не се стеснявай, обаждай навреме. Аз ще ти помогна. Аз мога да нося на гърба си и три пъти по-тежък товар. Такава ми е физиката. А ти прощавай, не знаех.

Аз не му отвърнах нищо.

Повървахме още някое време мълчаливо и всеки гледаше пред себе си. Когато пътят излезе на билото, той извади скицата на района и ме дръпна за ръка.

— Пригответи си бележника и взимай компаса — каза ми той. — Оттук ще започнем.

— Е...

И започнахме.

И преди съм ходил с експедиции, и после — това ми е работата. Ама каквото съм преживял ония дни с него — то е, казвам ти, неповторимо нещо, фантастично.

— Знаех го аз — упорит изследовател. Тръгне ли — за него няма преграда. На всичко ще намери чалъма, по корем ще лази, ще пълзи, ама ще стигне, където трябва. Тежко ти, ако вървиш с него, а си неповратлив! Ще се изпотрошиш из камънаците и — току-виж — и плъоснал си се в някоя пропаст. Или ти не достига търпение? Ще си скъсаш нервите, като го гледаш как сортира камъчетата, сякаш всяко едно е най-рядка скъпоценност, диамант.

Но в тия дни, дето се казва, той надмина себе си, надхвърли си боя поне с десет аршина. Отначало всичко си вървеше по реда, кротко, докато подуши първата жила, докато напипа първата жълто-зелена буца. И от тоя момент целият се превърна в една жива геометрична прогресия. Втората жила го настърви четири пъти повече и тъй нататък, докато заприлича на бясна стихия, за която нямаше ни почивка, ни сън.

Ровеше земята и не до мръкнало, а докато настъпи истинска, непрогледна нощ. Тогава палеше огън и на светлината му подреждаше пробите си, лепеше им номерца, записваше си ги в бележника. Караше ме да му давам точни координати за всяко място, където намираше руда. От първи зори до късна нощ смятах и пресмятах градуси и ъгли, чертаех скици и карти, нанасях пластове и наклони, а когато заспивах — връхлитаха ме урагани от цифри и формули и сънят ми не беше сън,

а кошмар. Истина ти казвам: заран се събуждах с чувството на човек, комуто предстои едно безкрайно пътуване из всичките преизподни на ада.

И, моля ти се, имай предвид и друго. Сухоежбината ни се привърши още на третия ден. Наоколо ни имаше села и нищо не ни пречеше да слезем до тях и да се снабдим с провизии. На третия ден той ми каза: потърпи, утре ще сторим това. На четвъртия — пак същото. Вечерта той не яде, даде ми всичкия си кашкавал, който му беше останал. Петия и шестия ден прекарахме само със сухар и вода.

И сега се питам: защо той така стръвно работеше през ония дни? Каква беше тая луда битка с времето? Въльо Власев беше разчел срока много пестеливо: четиринадесет дни. А ние привършихме изследването и картографирането на района за седем. Питам го вечер: това твое темпо не е ли лудешко? Ти какво? Намислил си скоро да мреш или що? А той мълчи, мълчи и някак си тъжно се усмихне. „Ако ти е тежко — казва, — остани си тук. Или се върни в лагера. Аз — казва — и сам ще се справя със скиците. Твоя воля, не те насилвам!

Така ми говори. А лицето му измъчено, удължено. Той сякаш остаряваше всеки ден с по няколко години. Само очите му блестят, горят като на трескав човек.

Как да го оставя? Нали и аз имам някакво достойнство? И ме е яд на него, и ми иде да го псувам в себе си, а в същото време го жаля. Едно такова сложно чувство, не можеш да го разбереш.

Така беше.

На седмия ден към обяд ние привършихме изследването. Изпитвал ли си истинска радост?... Вятър си изпитвал! Такава радост, каквата аз изпитах, когато си тръгнахме към лагера, не може да се опише с думи. То не беше радост, а някакво диво чувство, чист спирт. Гълтал ли си чист спирт? Такова нещо.

Да. А той, представи си, нарами своята торба, че и моята. И тя беше, току-речи, пълна с камъни. Аз едва кретах — де ще имам сили да я нося?

Ние се спряхме под билото, на това място, където той беше скътал провизиите на лаборанката. Не беше покътнато нищо. Само бисквитите бяха изядени до троха. Сигурно от полски мишки. Ех, да ме беше видяла отнякъде сегашната ми жена как лапам с пръсти

конфитюра като истински хотентот от времето на Майн Рид! Бас държа — нямаше да се омъжи за мен. Жалко наистина, най-вече за нея...

Лапам аз, блещя очи от блаженство, а моят герой хрупна едно-две захарчета лениво, като да беше станал от новогодишна трапеза. После седна на един пън и много грижливо се обръсна.

Още докато приближавахме лагера, аз усетих, че нещо ме рязна в стомаха. Започна да ми се вие свят. Предадох книгата си на Андрей, домъкнах се криво-ляво до палатката и както си бях облечен — катурнах се възнак върху одеялото и веднага потънах в една странна мъгла.“

Сега вие ще ми позволите сам да продължа разказа си, въпреки че изпитвам голямо неудобство: всъщност това, което аз ви разказвам — то е преразказ на всичко, което съм чул да се говори от други хора, очевидци и участници в тази интересна история.

Както ви казах вече, освен вардиянина от село Цвят и циганина, който пасеше двете мулета, в лагера на бригадата бяха останали само Въльо Власев и лаборантката Рашеева. Вие ще сгрешите, ако помислите, че тия хора прекарваха времето си само в спане или в празни приказки и весели разходки из околността. Аз бих казал без преувеличение, че те вършеха изследователската си работа не по-малко съвестно от другите работници на бригадата.

Въльо Власев ставаше рано, понякога преди изгрев-слънце, отчупваше си няколко залъка от коравия хляб, сетне поставяше едно сандъче до мулето Милчо, което беше по-ниско, и решително се покачваше на гърба му, като здраво обвиваше ръце около косматата му шия. Кога с думи, кога с пръчица той го насочваше към ония места, където работеха геолозите, и макар да не си служеше с компас и да пътуваше из еднообразна, гъста и равна гора, без пътища и пътеки — винаги излизаше точно на определеното място, с минимално отклонение, което се равняваше най-много на няколко секунди. Проверяваше работата, даваше наставления, после пълнеше дисагите на мулето със събраните проби и към 4 часа следобед се завръщаше в лагера. Лаборантката Рашеева приемаше пробите и веднага се запретваше да ги изследва и описва. Везни, лупи, микроскоп, нажежаване и стъклени тръбички — киселинни реакции, — всичко влизаше в действие, за да се открие истината — металът и процентът на тая истина в лъскавите буци руда.

А вардиянинът гледаше през открития вход на палатката, зяпаше със зинали уста и току поклащаше глава и цъкаше с език. Той непрекъснато се удивяваше на пъргавата като катерица девойка, тачеше я дори повече от „командира“. В очите му тя беше нещо като пророк ясновидец, гадател на природните тайни. Това няма удивление се превърна в чудна привързаност; нощем стоеше на пост като истински часови не другаде, а при нейната палатка. Беше готов да застреля всеки, който би се опитал да ѝ причини някакво зло.

Вълъо Власев посрещна Андрей недружелюбно, навъсено, така както се среща неканен и неприятен гост. Що за лудост беше помрачила разсъдъка на тоя момък и какво ще го прави сега? Изследването на района ще изостане, а това изоставане ще подкопае из основа стройната система на работния график. Сега всички предвидени срокове ще рухнат и неговата здрава и обмислена, и добре скроена система ще се превърне на сапунен мехур!

— Казвай — изсумтя той, без да го погледне, и си помисли: „Какво наказание да му наложа? И да изпратя ли рапорт до Слави Спиридонов?“

— Ами ето, върнах се — каза Андрей. Той обкрачи един стол и се усмихна: — Върнах се, както виждате, благополучно.

— Да, аз виждам, че си се върнал — каза Вълъо Власев, като се мъчеше да придаде на лицето си по-суров израз. — Това е очевидно. Но във връзка с тази очевидна истина аз бих искал да ми обясниш следното: кой ти позволи да напускаш работното място? Кого попита, за да преустановиш предсрочно изследването на района?

— Вие напразно вдигате шум — засмя се Андрей. Той разтърка зачервените си от безсъние очи и помълча. — Според вас аз съм един компрометиран човек, нали?

— Не съвсем — отвърна Вълъо Власев. — Все още ти не си напълно компрометиран. Според мен ти си загубил около шестдесет процента от хубавото си име. Тридесет процента с приказките си за берила и другите тридесет — с тая магария, която направи при Спиридонов. Но сега виждам, че си на път да загубиш и тия четиридесет процента, които ти остават. Много съжалявам.

— И аз съжалявам — каза Андрей.

Той излезе навън и след няколко минути отново дойде, като домъкна и двете торби със събраните проби. После извади из

планшетката си скиците на картографа и внимателно ги постави на масата.

— Съжалявам, че и тоя път не улучихте истината! — Той отново възседна стола, извади цигара и спокойно запуши. Това беше първата цигара, която палеше, след като напусна лагера преди седем дни. — И за миналото грешите, а и прогнозата ви за настоящето не е вярна. Позволете, въпреки че ми е крайно неловко да коригирам такъв изследовател като вас: във вашата настояща прогноза няма дори един процент истина. Тя е изцяло погрешна.

Той се изправи, разтвори двете торби, сетне почука с пръст върху купчината скици.

— Това са геодезките скици на целия район Х. Тридесет на брой. Като ги нанесете върху общия план на района, ще получите пълна картина за мястото и посоките на рудните жили. Всяко място е документирано със съответната проба. — Той посочи торбите. — Върху етикетчетата аз съм означил същите номера, които ги има и тук, в скиците, така че картината е напълно ясна.

— Чакай! — прекъсна го Въльо Власев, като отстъпи заднишком зад масата. — Какво искаш да кажеш ти? Че си изследвал целия район?

Андрей смачка недопушената си цигара и я захвърли навън. Той не отвърна нищо.

— Ти разиграваш същата комедия, както пред Слави Спиридонов, така ли?

— Районът е изследван по градуси, ветрилообразно, с точност до минута.

Той издуха пепелта от цигарата, която беше паднала върху ръкава му, и излезе.

Лаборантката стоеше пред входа на неговата единична, конусообразна палатка. Като го видя да иде, тя притисна ръце до гърдите си и лицето ѝ изведнъж пребледня.

— Никакви произшествия — усмихна ѝ се Андрей. После я попита, като се взря в лицето ѝ: — Ти да не си била болна?

— Защо се завърна? — прошепна тя. И поклати глава: — Това не е хубаво! Трябваше да издържиш докрай!

— Така ли? — прозина се Андрей. — Докрай! — Той свали винтягата си и разкърши рамене. — Ето що — каза той, — дай няколко

аспирина на Делчо Енев. И чай му направи, ако можеш. Изобщо това не е хубаво, че си боледувала.

Андрей се изтегна върху платницето и затвори очи.

— Сигурно е от времето... Непременно ще е от времето... Какво исках да ти кажа?

Гласът му утихна.

Тя приклекна до главата му, наведе се над него.

— Какво?

Но той вече дишаше дълбоко, беше заспал.

Тя се изправи, огледа се, видя в ъгъла на палатката своето одеяло от мериносова вълна. Разгъна го прехапала долната си устна, за да не диша шумно, грижливо го разстла върху Андрей.

Чак когато излезе навън, тя пое дълбоко въздух учудено погледна вардиянина, който — застанал от другата страна на пътя — ѝ махаше с ръка.

— Вика те главният — съобщи ѝ той.

А „главният“, забил нос в скиците и без да вдигне очи от тях, промърмори сърдито:

— Разправя, че бил изследвал целия район. Приказки! Той изобщо е фантазьор. Но защо е необходимо да заблуждава? Аз съм сигурен, че половината от тия етикирани проби са най-обикновен чакъл!

— Ей сега ще започна проверката! — каза лаборантката и лицето ѝ пламна в червенина.

— Хубаво да внимаваш! — вдигна пръст Вълчо Власев. — Отваряй си добре очите! — Той помълча. — Впрочем аз ще прегледам тия скици и ще дойда да ти помогна. Ти започни!

На другата сутрин Вълчо Власев кипна кафе в едно голямо джезве и нареди на вардиянина да повика Андрей. Когато геологът влезе в палатката, той му кимна да седне до него, наля му един филджан и сдържано се усмихна:

— Проверката излезе май в твоя полза — каза той, като засърба шумно кафето. — От шестдесет и четири представени проби само една се оказа фалшива. Общо взето, може да се счита, че ти си изпълнил задачата си задоволително.

— Горедолу! — засмя се Андрей.

— Разбира се — продължи Вълъо Власев, — но най-радостното е това, че районът е богат с мед. Тоест изследването доказва, че моите предвиждания са били правилни. Сега аз ще съставя рапорт до началника на службата и ще му предлага да изпрати сондьори.

— А за мен няма ли да поискате наказание? — подхвърли Андрей.

Вълъо Власев се замисли. Той обърна празното филджанче върху чинийката, подържа го така, после с разсеян поглед взе да разглежда картинката, която утайката от кафето беше образувала на дъното.

— Твоят случай е доста сложен — каза той. — Според мен ти заслужаваш и наказание, и похвала. Например четиридесет на сто наказание и шестдесет на сто похвала. Аз бих те похвалил за това, че от тия шестдесет и четири парчета, които ми носиш, само един камък е лъжлив. А бих те наказал заради лудешкото ти вдъхновение. Наистина какво собствено постигна ти с тоя необмислен щурм срещу времето? Изтощи и себе си и другаря си, а разбърка и моите планове. Аз бях предвидил четиринадесет дни за изследването на района, а ти привърши работите за седем.

— Да, това е вече беда — въздъхна Андрей.

— Именно — кимна Вълъо Власев. — В известен смисъл — беда. Нашата изследователска работа предполага една спокойна ритмичност, в която всичко е предварително указано, уточнено, предвидено. А ти ме поставяш пред свършен факт, объркваш целия ми график! Какво ще остане от тоя график, ако никой не се съобразява със сроковете, които съм предвидил? Няма да има изобщо график. Ще настъпят хаос, каша. Изобщо — анархия и nihilизъм.

— Лошо — въздъхна Андрей и едва се сдържа да не се засмее с глас.

Вълъо Власев помълча.

— Ето какво — каза той и лицето му изведнъж просветна. — Аз ще призная, че районът е изследван, но това ще стане чак на 15 юли, тоест след шест дена. По такъв начин и ритмичността ще бъде спазена, и графикът няма да претърпи промени. Всичко ще си остане в най-пълен и строг порядък.

— Когато се завърнем в София — каза Андрей, — аз ще възхваля пред най-отговорните хора вашия социалистически метод на работа.

Той подчерта думата „социалистически“, но водачът на бригадата, изглежда, не разбра смисъла на това подчертаване. Дори се усмихна:

— Не е хубаво да хвалиш началниците си — каза той.

— Дали ще ги хваля и как — това е вече моя работа. — Андрей се изправи. — Свободен ли съм? — запита той и лицето му изведнъж се удължи. Сякаш от отговора на този въпрос зависеше нещо много важно и съдбоносно в по-нататъшния му живот.

— Че прави, каквото знаеш! — Въльо Власев разпери ръце. — Другите групи са комплектувани, работят и ако те прикомандиравам към някоя от тях, ти с твоето лудешко вдъхновение ще разстроиш дисциплината им, ще ги объркаш. Никой няма да тръгне в крак с тебе, защото там няма делчоеневци, които да водиш за носа, а има трезви хора със спокойни нерви, чужди на всякакъв вид авантюризм. Не, аз те моля да не си правиш устата да ходиш при тях. Такова нещо аз няма да допусна!

— Ех, много скърбя! — въздъхна с облекчение Андрей. — Каквото кажете — това ще бъде. Ще ви слушам.

— Тъй, тъй! — Въльо Власев погледна младежа с доволни очи и потри ръце. — Трябва да слушаш! У тебе има примес от летлив темперамент. А добрите съвети на улегналите хора са нещо като химическите катализатори. Те ще ускорят изгарянето на тоя летлив примес в твоя характер и ти с течение на времето ще станеш положителен, зрял човек. Така. А сега ти си свободен и аз не бих искал да ме обременяваш с грижи. Аз и без това имам предостатъчно неприятни грижи. Ще се сетя за тебе на 15 юли заранта.

Андрей излезе навън, без да бърза, но едва направил няколко крачки, той хукна към палатката си като подгонен. Грабна раницата си и все така тичешком долетя при лаборантката.

— Нали ти си шеф на склада? — запита я той и без да чака отговор, започна да изрежда: — Трябва ми въже за скално катерене. Още: десет парчета стоманени скоби за стъпалца. Чук за набиване. Чук за къртене си имам, ето — той потупа раницата си. — Едно пакетче сухар, малко кафе и захар — и нищо друго. Бързо! Бързо, докато на Въльо Власев не му е хрумнала някаква друга идея!

А тя го гледаше с широко разтворени, недоумяващи очи и мълчеше. Цяла нощ беше изследвала неговите проби, ръцете ѝ

трепереха от умора.

— Хайде, мила, не се суети! — подкани я нетърпеливо Андрей.

В тази думичка „мила“ той не вложи никакво чувство, но девойката я почувствува като истинска милувка.

— Къде ще ходиш? — запита тя и страните ѝ леко порозовяха. — Защо не останеш, та поне мъничко да си поговорим! Аз толкова се радвам на твоя успех! И какви ли страхове не минаха през сърцето ми, какво ли не премислих през тия седем дни! Остани!

— Ех, глупости! — разсърди се Андрей. — Само до приказки ми е сега! Хайде, давай въжето и другите неща, иначе сам ще вляза в склада!

Тя постоя някое време, сякаш тия груби думи я бяха зашеметили, после изведнъж отстъпи назад.

— Ти отиваш там... за берила? — прошепна тя.

Андрей се намуси.

— Отивам, където отивам, то си е моя работа! А ти не ме бави!

Тя пое раницата от ръцете му и тръгна към склада с наведена глава.

Тогава той седна пред масата, избута купчината епруветки и стъкленици, извади от походната си чанта листче хартия, компас, мащабната си линейка и започна да чертае.

Тя се завърна след четвърт час, като едва мъкнеше издутата раница.

— Да не си пак напъхала разни щуротии! — закани и се Андрей. — Все едно, аз ще ги изхвърля, тъй да си знаеш!

Тя мълчеше. Изглеждаше спокойна, само ръцете ѝ все не можеха да си намерят място. Ту придърпваха кърпата, с която беше пристегнала косата си, ту мачкаха съвсем без нужда и без това измачканата ѝ пола.

— Слушай — Андрей се наведе над нея, — ти знаеш какво е берил, нали? Вълчо Власев ми дава шест дни отпуска и аз ще съм престъпник, ако не се възползувам от случая. Берилът е велико нещо, за него си струва да се потруди човек! Нека „невидимият“ се пукне от яд, аз ще го надхитря! — Той се усмихна. — Пък ако той ме надхитри... Ето на това листче аз съм означил посоката, разстоянието и онова място, където трябва да се търси... Защо ме гледаш така тъжно? Ти не искаш да тръгвам, така ли?

Тя поклати глава, помъчи се да се усмихне.

— Върви — каза тя, — търси. Желая ти успех.

Взе листчето и го скри на онова място до сърцето си, където жените крият най-тайните си и съкровени писма.

— Желая ти успех — повтори тя.

Сега, като стоеше до изхода, той изпита желание да ѝ каже нещо хубаво, весело, но както винаги се случваше, хубавите и весели думи бяха щукнали от паметта му.

— Е, доскоро виждане — кимна ѝ той. — А на Делчо Енев предай, че аз много съжалявам за оная случка с шишето. Той ще се сети за какво става дума. Щом се завърнем в София, ще му подаря една дузина такива шишета. Така му кажи.

Струваше ѝ се, че го изпраща със замени очи. Когато човек тръгва на път, той трябва да бъде изпращан от очи, които се усмихват, за да бъде пътят весел и лек.

Тя седна на тясното си походно креватче и се замисли. Всъщност нищо не мислеше. В душата ѝ беше станало изведнъж леденостудено и пусто. И в тая студенина и сред пустотата, сред която потъваше, нито една ясна и съзната мисъл не смееше да подаде глава.

Същия този ден следобед Вълчо Власев, яхнал мулето си, пристигна на обекта, където работеше партийният отговорник Павел Папазов. От приказка на приказка стана дума и за Андрей. Като научи, че той е изследвал района X само за седем дни, Папазов, който обикновено се държеше сдържано пред Вълчо Власев този път не устоя на чувствата си — свали каскета си и с все сила го удари в земята.

— Юнак! — провикна се той. — Ето го положителния герой на нашето време, социалистическия човек. Браво! Аз винаги съм мислил, че в Андрей има нещо изключително, прекрасно. — Той взе каскета си и започна да го чисти от пепелта. — С тоя си подвиг момъкът ще заличи онова позорно петно, с което очерни името си пред Спиридонов. Кажете му, че се радвам, че много се радвам и че го поздравявам от сърце!

Вълчо Власев вдигна пренебрежително рамене.

— Аз нямам особено доверие в такива хора — каза той. — Изобщо не харесвам тия научни работници, дето плащат сто процента данък на вдъхновението. Аз мисля, че са достойни за уважение ония труженици на науката, които не познават капризите на настроенията, а си работят винаги упорито, системно и спокойно. Андрей не е от тях.

— Вие сте знаменит геохимик, но в отношението си с хората плащате данък на стари разбирания. Както и да е! Във всеки случай аз ви моля да го поздравите от мен.

Въльо Власев махна с ръка.

— Къде ще го гоня — каза той, — за да го поздравявам. Тая заран той задимя нанякъде и аз предполагам, че ще се върне не по-рано от 4–5 дни.

Павел Папазов поднасяше една току-що запалена клечка кибрит към цигарата си, но като чу тия думи, клечката трепна в пръстите му и той я изпусна на земята.

— Какво приказвате вие? — намръщи се той. — Вие сте му разрешили отпуска? Пет дни?

— А защо да го задържам? — учуди се Въльо Власев. — Свършил работа, изпълнил задачата си — туйто! До 15 юли нека се пилее където ще! Аз не съм лишен от здрав разсъдък, за да ви го изпращам на помощ. Пази боже! Неговата помощ е с две остриета. Аз не рискувам.

— Не рискувате! — Павел Папазов поклати глава. — Не рискувате спокойствието си, зная аз! Заради това ваше спокойствие вие сте разрешили на момчето да върши нови щуротии. Вие сте го подтикнали да върши щуротии!

— Не ви разбирам — свъси веждите си Въльо Власев. — Какво искате да кажете с тия си приказки?

По тънките устни на партийния отговорник се плъзна болезнена усмивка.

— Знаете ли какво сте направили вие? — въздъхна той. — Вие сте му дали възможност отново да се шляе в дирене на оня фантастичен берил. Отново да занимава най-отговорните хора с всякакви глупости. Нали познавате неговата мания? Сега пак ще се излага и кой знае какви нелепости ще изтърси... А мислех да го представя за отличник на похода, та да умие някак онова позорно петно... Вие с вашето бездушие, другарю Власев, изтръгнахте от

ръцете ми една сигурна награда. Вие провалихте един отличник — това ще ви кажа аз!

Въльо Власев смутено тъпчеше на едно място.

— Бях забравил за тоя проклет берил — каза той.

— Станалото — станало! — усмихна се тъжно Папазов. Той запали цигара и дълго мълча.

След един час, когато Въльо Власев наместваше дисагите върху гърба на мулето, Игнат Арсов дотича при него и припряно започна да му помага.

— Оставете, ще си изжулите ръцете с тия въжета! — мърмореше тихичко той. — Дайте аз! Моите ръце и без това са огрубели от кирката. Те не са никакви ръце, а лопати. Дайте!

Докато те спореха кой да завърже дисагите с камъните, при тях дойде партийният отговорник Павел Папазов. Той ги погледа, усмихна се и започна ласкаво сякаш беше съвсем забравил за оня случай с Андрей.

— Знаете ли, че вчера ме навести един познайник от село Цвят? Изпратила го партийната организация със специално поръчение.

— Какво поръчение? — понастръхна Въльо Власев.

— Кооператорите привършили вършитбата, изпълнили доставките, та искат сега да чуят какво става у нас и по света.

— Че да слушат вечерно време новините, кой им пречи! Селото им е електрифицирано, в читалището си имат радиоапарат, на мегдана — високоговорител. Какво повече?

— Вие забравяте, другарю Власев, че ние обсебихме читалището, като го превърнахме в склад, и че ключът от салона е в джоба ви — усмихна се Папазов. — Пък и те ни правят услуги, продоволствуват ни с хляб, изпращат ни туй-онуй.

— Плащаме си — каза Въльо Власев.

Павел Папазов трепна, но се овладя.

— Извинявайте — каза той, — но като ви слушам да говорите така, ей богу, иде ми да се червя от срам като момиче. Другарските услуги не се заплащат с пари. Тия чудесни хора съвестно са работили, навреме са изпълнили задълженията си към държавата — защо да не ги почетем с едно малко внимание, което те хиляда пъти са заслужили?

— Какво по-определено искате от мен? — запита го нетърпеливо Въльо Власев.

— Много малко. Да идем двамата с вас при тях. Ако сте възпрепятствуван, аз сам ще отида. Аз обещах, че ще им изнеса един доклад, и вие, струва ми се, знаете това.

— А нашия план кой ще изпълнява?

— С работата ние сме напред. Бъдете спокоен.

Водачът на бригадата потупа мулето по шията, после извади бележника си и дълго занича на страницата, най-отгоре на която беше написано с червен молив: „Група А“.

— Вие, другарю Папазов, сте само един процент над графика — каза той. — Много съжалявам. Срещу един процент не мога да ви разреша никаква отпусака.

Павел Папазов се изчерви, после пребледня. Очите му потъмняха, той направи крачка напред, но Игнат Арсов го дръпна за ръката.

— Моля ти се! — прошепна му той. — Нека това нещо с доклада да свърша аз. Защо да не изнеса един доклад? Не е ли все едно кой от нас ще го изнесе? Важен е резултатът, а докладчикът е нищо. Аз съм нищо наистина, но струва ми се, че съм подготвен за една беседа. Разрешете — обърна се той към Въльо Власев, — аз съм с петнадесет процента над графика.

Въльо Власев прегледа партидата му и кимна с глава.

— Точно толкова — петнадесет, — вие не грешите никога с процентите. Вие имате законно право на почивка от два дни. Вървете!

Той прибра бележника си, прегърна мулето за шията и тежко се покачи на гърба му.

— Ако не бяха тия петнадесет процента, аз в никакъв случай нямаше да ви разреша отпусака — каза той.

— А вие няма ли да дойдете? — запита го Игнат Арсов.

— Само това ми липсва. Всичко Мара втасала! — Той шибна мулето, дори не махна с ръка за сбогом.

Свечеряваше. Слънцето все още не беше залязло зад странджанските баири, но в равната и гъста гора настъпваше синкава нощ. Долу, при обрасналите с храсталаци изкорубени дънери, вече тъмнееше плътната сянка на здрача, а горе, през пролуките на зеления свод от пищно разлистена шума, проблясваха ту сини, ту виолетово-розови късчета от чистото лятно небе.

Мулето, навело глава, само търсеше пътя из шубраците, а Вълчо Власев дремеше на гърба му, клатеше крака, мислеше си за неща, които нямаха нищо общо с геохимията, с бригадата, с новооткритите залежи от медна руда...

Пред входа на неговата палатка бяха седнали двама мъже. Те играеха на дама, а над главите им любопитно заничаше строгият вардиянин от село Цвят. Единият от непознатите беше облечен в карирана спортна риза, излязла до половината из дочения му панталон. Той беше обут в тежки туристически обувки, а врата си бе превързал с избеляла червена кърпа, под която лъщеше бронзовият загар на помургавялата му кожа. Другият имаше на главата си синьо кепе, а върху кадифеното си яке беше наметнал поизтъркана гумирана мушама.

Бай Стаменко направи войнишки стоеж, изкозирува после, като кимна към гостите, побърза да докладва:

— Тия двамата, другарю началник, питат за работа. Рекох им да те почакаат, та да ги оправяш. Имат си лични карти, па и писмо носят от околийския комитет.

„Притрябвали са ми! — помисли Вълчо Власев. — Вместо вкусна вечеря — неприятни разговори. Късмет!“

Той покани гостите в палатката си и реши много-много да не се церемони с тях. Какво от това, че носели писмо от околийския комитет?

— Напразно сте бържали пътя дотук — започна той, като сваляше тужурката си. — Съвсем напразно! Ние сме геологическа бригада и от общи работници нямаме нужда.

Тоя, който беше облечен в кадифено яке, огледа палатката, сетне спусна завесата ѝ, без да бърза, със сигурни движения, като да се намираше в своя дом. Другият свали шишето на лампата, драсна кибрит и запали фитила.

— Не съм ви молил да домакинствувате! — намръщи се Вълчо Власев.

Тоя с кадифеното яке се усмихна. Той беше по-възрастен от другаря си, имаше скуесто лице с малко завит към устата нос и остра брадичка, силно издадена напред — като у месечината, когато се намира в първата си четвърт. Той се усмихваше, а очите му гледаха

втречено и на Вълчо Власев се стори, че те имат маслиново зеленикаво цвят.

— Не се сърдете — каза тоя с кадифеното яке. — Ние сме особени гости, свикнали сме сами да си шетаме.

По-младият оправи ризата си, погледна се в огледалото, което висеше на подпорния стълб, и грижливо започна да реши бухналите си коси.

— Другарю Власев — каза тоя с кадифеното яке. — Ние много ви молим да не се сърдите на нашето внезапно посещение. Ние изпълняваме служебния си дълг.

Той извади от джоба си една служебна книжка и я подаде на началника.

Вълчо Власев сложи очилата си, приближи се до лампата, прочете написаното, после дълго и старателно започна да изучава печатите, подписите, като да имаше пред очите си йероглифно писмо.

— Тук е граничен район — продължи по-възрастният. — Това и налага по-голяма бдителност. Бъдете добър да ми дадете списъка на вашите хора.

— Да бях поръчал поне кафенце да направят — преглътна Вълчо Власев, като подаваше книжката.

— Не си правете труд — каза по-младият. — Ние ще ви пожелаем лека нощ, преди да кипне кафето.

— Нима вие няма да нощувате тук?

— Изглежда — каза по-младият.

— Че къде ще се дявате посред нощ из гората? — учуди се Вълчо Власев. — Вие дори носовете си няма да виждате из тая тъмница. Ще сбъркате пътя, опасно е.

— А вие не бихте ли пътували нощем, ако се наложи?

Той каза това без всякакъв предумисъл, но Вълчо Власев усети тръпки по гърба си.

— Не бих пътувал — рече той.

— Страх ви е от мечки? — засмя се по-младият. — Не бойте се! Нощно време из тия краища скитат само чакали.

Докато те разговаряха така, тоя с якето прегледа списъците, сетне запали цигара и запита:

— Вашите хора, доколкото разбрах, са по обектите, които вие сте означили с буквите А, Б, В и Х. Нали?

— По обектите са — кимна Вълчо Власев.

— Не бързайте — каза меко по-възрастният. — В тоя час всичките ли ваши сътрудници са по обектите?

— Почти.

— Значи, има хора, които в тоя час не са на посочените места. Ако това не ви затруднява, аз бих ви помолил да си ги припомните. Да чета ли списъка?

— Няма нужда. Те са двама-трима. Един съвсем незначителен процент.

— Или двама, или трима — каза по-възрастният.

— Делчо Енев — започна Вълчо Власев. — Той е тук, ето свири си на окарина. Чува се. Андрей Андреев... Вижте, за него не бих могъл да ви кажа нищо по-точно. Той привърши предсрочно изследването на район Х... и аз реших да го пусна в отпуска за няколко дни. Много способен човек, но вдъхновен свръхмярка и затова върши понякога глупости.

— Например?

— Например въобразил си е, че някъде тъдява има следи от берил, и аз съм сигурен, че отново се е запилял из тия места. Впрочем знаете ли вие що е берил?

— Предполагам, че не се дроби с мляко — засмя се по-младият.

Тоя с якето го стрелна с поглед и по-младият изрече на един дъх:

— Минерал, от който се добива металът берилий, който е два пъти по-лек от алуминия.

— Точно така — каза Вълчо Власев. — Стратегически минерал. Радвам се, че разбирате от минералогия.

— Вие казахте, че този Андрей Андреев — прекъсна го по-възрастният — отново се бил запилял някъде си. Вие казахте „отново“. Защо?

— Миналата есен той пак ходеше из тоя край. Мисля, че тогава се е натъкнал на следи, тоест на лъжеследи, от берил.

По-възрастният помълча някое време, после запита!

— А кой е третият?

— Игнат Арсов, от групата на партийния отговорник. Миналата есен той откри из тия места една богата находка от мед. Разреших му да изнесе доклад пред селяните от село Цвят, защото неговата група е с

петнадесет процента над графика. Сигурен съм, че вече е пристигнал в селото.

По-възрастният пак замълча.

— А на колко километра оттук е онова място, където този Андрей предполага, че има берил?

— Вижте, това не мога да ви кажа с точност. Къде са тия фантастични места — и аз сам не зная. А може би и той самият не знае. Но сигурно скита в югозападна посока на 15–20 километра оттук.

По-възрастният остави книгата на масата и се изправи.

— Благодарим ви за сведенията — каза той. — Това е служебна задача и ние, където и да идем, задаваме горе-долу едни и същи въпроси. Желателно е, разбира се, да не осведомявате никого за нашия разговор.

Той дръпна завесата и излезе навън.

— Каква тъмница — каза по-младият, като се наведе над ухото на Вълъо Власев. — Страшна работа, нали?

— Страшничко е — каза Вълъо Власев.

Те наравиха раниците си, сбогуваха се любезно с началника на бригадата и тозчас изчезнаха в непрогледната мрачина на нощта.

VII

Кой е „невидимият“? Успя ли Андрей да стигне до оная загадъчна жила, която неудържимо го влечеше към себе си със своята топла изумрудена зеленина?

Вие ще узнаете скоро тия неща, но аз не мисля, че те са най-важните в моя разказ.

Аз съм, както знаете, сух и разсъдъчен по характер, а разсъдъчните хора обичат последователността.

И тъй в името на тая последователност аз — макар и за малко — отново ще ви върна към ония скъпи образи на ранната младост, които винаги ще греят в душата ми с най-чиста светлина. Ако бях лиричен човек, щях надълго и нашироко да ви разказвам за тях. А вие виждате — аз ги изваждам на сцената няколко минути преди самия финал, тоест няколко минути, преди режисьорът да махне с ръка и да каже: завеса — край.

Вие се досещате — става дума за Теменужка и Радан.

Бай Димо продаде Теменужкините козички — той беше човек с високо обществено съзнание, пък и цял ден се ровеше из машинариите на мелницата, та нямаше време кога да се занимава с поразииите, които хайванчетата лекомислено, но упорито вършеха всеки ден. Продаде ги, а опечалената си дъщеря реши да изпрати при сестра си в село Цвят.

Една заран Радан ми свирна откъм плета, дето ни делеше от бай Димовия двор. Той, разбира се, можеше и да не ми свири, защото свиренето, както и да го тълкувате, е признак на известно лекомислие на духа. Той просто можеше да прескочи до чичовия хамбар и да ми викне: Хей, Анастасе, буден ли си? А аз щях да му отговоря: Буден съм, заповядай! Но Радан беше целият изтъкан от романтизъм, затова и така лекомислено ми подсвирна през плета.

Аз не му се разсърдих. Надух устни, свирнах и подадох глава. Не беше твърде разумно да подавам, невчесан още, главата си навън, защото нали Теменужка можеше да ме види. Но аз все пак се подадох и викнах:

— Тук съм! — И запитах: — Какво има?

— Има такава нещо — каза Радан, — бай Димо изпраща щерка си в село Цвят. Искаш ли да я изпроводим?

Слънцето току-що беше надникнало зад стария им орех, а на мен ми се стори, че се свечерява. Какво приказвам! Стори ми се, че припада над мен, над целия свят една ужасна и тъмна нощ. Аз бях чел астрономия през ония дни и оприличавах момичето на небесното светило. Вярно е, че това светило не ме топлеше, но светеше около мен и аз му се радвах.

— Ти още ли дремеш? — подметна Радан и много грубо се изсмя. Той беше весел момък, обичаше да се смее.

— Не, буден съм — казах аз.

— Ще дойдеш ли с нас?

Дали да ида с „тях“!... Защо трябваше Радан да подчертава това? Впрочем на романтичните хора е свойствено да са безсърдечни.

— Слизам — рекох аз.

След един час ние тръгнахме за село Цвят. Вървахме по старата римска магистрала, която новата история беше превърнала в един изоставен и тесен междуселски път, легнал като пребитата змия сред горския пущинак. Тук и там, особено на завоите, стърчаха отломъци от дялани гранитни блокове, заровени до половина в земята, покрити с мъх и зашумени наоколо в папрати и трева.

Радан имаше поетично въображение, затова, колчем видеше повалено от буря дърво или ударено от гръм, или започнало да съхне поради годините си, веднага се тюхкаше, сочеше с ръка:

— Обзалагам се — горещеше се той, — само това дръвце ще може да напаля три градски фурни за хляб!... А от тоя дъб гледайте какви бичмета биха се извадили за строеж!

И въздишаше, нали беше сантиментален.

— Така ще си изгният. Жалко!

Аз нямах поетично въображение, но затова пък тия оскъдни останки от дървения римски път дърпаха мислите ми към античното минало, към Траяновото време, и пред очите ми се мяркаха някакви железни редици на маршируващи кохорти, ту се източваха дълги колони от коли, натоварени с коприна, злато, порфири и какви ли не други чудесии. Но аз не изпитвах влечение нито към златото, нито към коприните, не ме вълнуваше и военното изкуство. Затова кохортите и

керваните така си минаваха и отминаваха по широкия каменен път, а аз дори не обръщах глава да ги гледам.

За всякакви неща от онова далечно минало си мислех аз, пък Теменужка и Радан се гонеха из пътя или щукваха в гората, за да откъснат някоя гъба, а после дълго да спорят: отровна ли е, или не е.

Ако не е Радан — мечтаех си аз — да я залъгва с поетични дреболии като гъбите например, а с нея бях само аз... Е, тя веднага щеше да види какво значи положителен, зрял и улегнал човек. Аз нямаше да я занимавам с това — колко кубика дърва могат да се насекат от еди-кое си прогнило дърво, — а щях да върна въображението ѝ към античните времена и накрая щях да завърша с пословицата „Сик транзит глория мунди“ — но непременно на латински... Наистина, какви гъби — били те печурки, сърненки или отровни червенушки, — какви гъби могат да се сравнят с един такъв зрял и във висша степен занимателен разговор?

Но аз, уви, не бях сам. Затова си мълчах. Все пак нека тя види, че аз съм сериозен човек. А може би ще остане озадачена от мълчанието ми? Ще дойде при мен и ще ме запита: защо мълчиш, какво ти е? Аз няма нищо да ѝ отговоря. Само ще се усмихна.

Към обяд ние бяхме вече при кооперативната мандра. Овчарите ни срещнаха любезно, гостиха ни с подквасено мляко и прясно сирене. Но загубихме цели три часа, докато Радан разгледа кошарите и вникне в технологията на маслобойния и сиренарски занаят.

После, когато се бяхме отдалечили доста от мандрата, между нас тримата възникна спор: на онова място, където пътят се разклоняваше на три ръкава и всеки ръкав представляваше една тясна и зашумена пътечка, Теменужка сочеше напред — нататък било село Цвят, Аз — наляво, а Радан — надясно. Теменужка ни увещаваше да я слушаме — миналата година, като отивала с баща си на гости, тя минала точно по тази пътека. Извеждала точно в горната махала на селото. Радан си спомняше, че преди три или четири години ходил в село Цвят по някаква работа и че точно на този кръстопът поел по пътеката, която се намирала от дясната му страна. Аз не бях стъпвал в това село, но за да се покажа сведущ човек, усмихвах се пренебрежително и мълчаливо

сочех все наляво. Дори тръгнах по пътеката, като безгрижно си подсвирквах.

Не зная какво ги накара да тръгнат след мен. Дали за това, че не искаха да си отстъпят един на друг, или пък аз им повлиях с авторитетното си поведение, но те се повлякоха подпре ми и аз изтръпнах: ами ако тази пътека не извежда в никакво село Цвят? А води на юг, към границата?

Ще кажете: защо не погледнахте слънцето, за да се ориентирате поне за основните посоки?

Там е работата, че по това време небето се беше заоблачило от всички страни — не можеше да се разбере къде е слънцето и има ли въобще някъде слънце. На всичко отгоре ние нямахме хоризонт — отпред, зад нас, отстрани, — навсякъде гора, равна, гъста тъмна гора.

И тъй ние тръгнахме и аз още повече се умълчах. Беше съвсем очевидно, че по пътеката, из която се провирахме, скоро не е минавал човешки крак.

Вървахме така час, два. Започна да се здрачава, идеше нощ. А никакво село не се мяркаше отпред. Теменужка престана да пее, Радан взе да бави крачките си и по едно време спря.

— Аз предлагам да установиме тука бивака си — каза той. — Може да е неприятно, но е разумно. Както сме тръгнали наслуки — току-виж, че сме налетели на някой пограничен пост. Или пък сме се озовали зад граница като бегълци.

Теменужка прехапа устната си, а аз, кой знае защо, клекнах уж да завържа връзката на дясната си обувка.

— Утре аз ще се покача на някое по-високо дърво и ще разбера къде се намираме — каза Радан. — Сега ви препоръчвам повече спокойствие и вяра в бъдещето.

— Ама как — обади се Теменужка и веднага замълча. Тя сигурно искаше да каже нещо, но гласът ѝ пресекна. Стори ми се, че в гърлото ѝ напират сълзи, затова се приготвих да ѝ искам извинение и да се порицая с най-лоши думи.

— Няма нищо страшно — изпревари самокритиката ми Радан. — Теменужка носи одеяло и палто. Ще накастрим шума и ще ѝ стъквим легълце. А ние ще запалим огън и ще дежурим край него цяла нощ.

— Да — казах аз, — ще дежурим.

— Ами ако ни нападне някой звяр? — попита Теменужка.

— Какви ти зверове! — изсмя се Радан. — Слушал съм, че из тая гора скитат само глигани и чакали. Те не са опасни. Пък и аз не съм без оръжие я! Гледай!

Той измъкна изпод винтягата си един дълъг и малко извит към върха си ловджийски нож.

— Това не е твърде сигурно оръжие — забелязах аз.

— Не е — каза той. — Но ако се намира в мастилени ръчички като твоите. А виж какво представлява, когато се намира в мои ръце.

Той отстъпи няколко крачки назад, улови ножа за върха, премери се в едно тънкостволо дърво и замахна. Чух само как стоманата свирна — беше се здрачило и аз не видях дъгата, която тя описа във въздуха.

— Елате и вижте — поведе ни Радан към дървото.

Ножът се беше забил дълбоко — повече от два сантиметра в напуканата кора.

— Майсторски! — възкликна Теменужка. — Ти си герой!

Аз вдигнах рамене. Искаше ми се да разбера дали ще вали дъжд, затова погледнах небето. Небето не видях, защото короните на дърветата го загуляха от очите ми. Знаех, че нищо няма да видя, но все пак погледнах.

— А сега, деца, ние трябва да си изберем подходящо място за нощувка — каза Радан, като прибираше ножа си. — Полянка — иначе не ще може да си запалим огън. Хайде след мен!

Явно беше, че се нагърбва с ролята на водач. Нямаше смисъл да споря — времето напредваше.

Насам-натам, изкачихме се по един леко наклонен скат, като се плъзгахме по нападалата шума и се препъвахме из коренищата. Горе наистина имаше нещо като полянка — едно продълговато коридорче, дълго двадесетина стъпки, заградено от три страни с гора. Четвъртата страна, към която водеше наклонът, беше открита като отворен прозорец. Тук баирчето стръмно се спускаше надолу, почти отвесно, в някакъв мрачен и гъсто залесен дол.

— По-добро от това — здраве! — каза Радан. — Да го бях мислил, надали щях да го измисля.

Той не беше силен в мисленето — като мен например — и аз се зарадвах, че си признава слабостта. Най-последно нали всеки си има по някоя слабост?

Събрахме шума, направихме за Теменужка легло. После накладохме огън и когато пламъците се извисиха, ние изведнъж забелязахме, че се е стъмнило, че отвсякъде сме обгърнати от черна, гъста нощ.

Седнахме край огъня. Носехме си кое-що за ядене: хляб, сирене, червени домати, чушки. Манерките ни бяха пълни с вода. Хапнахме, поприказвахме си, а очите на Теменужка се притварят — виждаше се, тежат клепките, а главата ѝ все клима към гърдите.

— Лягай си! — каза ѝ Радан.

Тя му се усмихна, протегна се, пожела ни лека нощ. Тя каза „лека нощ“ на двама ни, но аз долових, че гледа само него. Може би тъй да ми се е сторило! Беше тъмно и макар да гореше огън, не можеше всичко да се забележи добре.

Наскубах папрат, постлах си до огъня и легнах.

— Ти можеш да спиш — казах на Радан. — Аз си лягам, но едва ли ще заспя до среднощ. Аз изобщо мъчно заспивам.

Така му казах. Бях уверен, че ще лежа буден. Но, изглежда, умората от пътя бързо ме е надвила: най-позорно съм се предал на съня десетина минути след декларацията ми, че ще бодърствувам до среднощ...

А ето какво се случило през нощта.

Радан ме завил с винтягата си, после насякъл още клони, поддържал огъня някое и друго време. Духнал вятър, разгонил облаците, над гората светнала голяма, пълна луна. Развиделило се като на разсъмване. И Радан решил да не поддържа повече огъня — омръзнало му да мъкне клони, пък и се боял да не ни събуди. Но му станало студено — нали бил само по риза? Започнал да ходи напред и назад из полянката, да кърши ръце, за да се сгрее. Но дочул някакъв шум. Тоя шум идвал откъм стръмнината, там, където полянката се спуща като стена към дола. Свлякъл се той по корем и запълзъл. Притулил се зад един глог и погледнал надолу.

Всъщност тоя дол не бил толкова залесен, колкото му се сторил надвечер. Стърчали тук и там прегърбени, клонати дъбове, а помежду им се виели храсти, лъщял кой знае кога струпан камънак. И ето, сред храстите като изневиделица се появили двама мъже. Те сякаш изскочили направо изпод земята. Това било много интересно и чудно, приличало на приказка. Но Радан бил сигурен, че не е приказка,

защото мъжете приказвали и се движели като истински хора, дори единият и тях, по-високият, се препънал и паднал, а другият се засмял и както често правят истинските хора в такива случаи, не му подал ръка, за да му помогне. Но той не могъл да види лицата им, защото те се държали все гърбом към стената. Повървели десетина крачки, сетне седнали зад един голям камък, така че само главите им се виждали над него. И двете глави били захлупени с каскети. По едно време над едната глава започнала да се извива тънка струя дим — доказателство, че единият от мъжете пушел. В приказките никой не пуши, така че Радан напълно се убедил в действителността на това, което виждал пред очите си.

Изминал около четвърт час. Мъжете станали. По-високият тръгнал надясно, по-ниският, който бил обут в ботуши — наляво. Погълнала ги гората, изчезнали.

Отново се накамарили облаци, пак станало тъмно и страшно. Радан полегнал върху горещата пепел, но не могъл да мигне до зори. Все мислел — кои ли са тия двама мъже, какво търсят тук, сред горската пустош и как така изникнали изведнъж из земята като възкръснали мъртъвци.

Зазорило се. Радан се надигнал, па се спуснал в дола откъм полегатата му и залесена страна. Най-напред отишъл до големия камък, за да определи оттам посоката към отвесната страна на нашия хълм. Това била скала със зеленикав цвят, по-тъмен в основата и изпръхнал на горния край. Имало и други камъни, по-дребни, едни с люспици блестяща слюда, други — най-обикновен гранит. Не видял нищо особено наоколо. Но нали бил свикнал да се заглежда и в най-дребните предмети, забелязал, че нещо златно лъщи сред тревата. Навел се, вдигнал го. Нищо и никакъв фас от луксозна папираса. Но не го захвърлил. Увил угарката в книжка и я пъхнал в джоба си.

После тръгнал към брега помежду папрати, диви къпини и висока до над глезените изсъхнала трева. Заничал, гледал — искал на всяка цена да открие онова тайнствено място, откъдето така внезапно изскокнали през нощта дамата мъже. А нищо забележително не се мяркало из храстите. Върнал се веднъж, сетне още веднъж, като се провирал ту наляво, ту надясно. При третата си обиколка, когато бил под самата стена, в подножието на нашия хълм, той се подхлъзнал, полетял с краката напред и докато разбере какво става — тупнал в

някаква яма, която била скрита под клоните на един прекършен бук. Клоните му били сухи, почернели, но из коренището, пък и от двете страни на ямата растели разлистени нискостеблени фиданки, така че било почти невъзможно да се забележи хлътването на земята.

Тази яма била дълбока повечко от човешки бой, гнилата шума, която покривала дъното ѝ, имала най-малко половин метър дебелина.

Радан бързо се опомнил, огледал се и тогава забелязал, че насреща му тъмнеел сводест отвор, висок около метър и половина и широк в основата си толкова, че двама души биха могли да влязат вътре, без да се бутат. Той пропълзял, надникнал предпазливо и останал смаян — пред очите му се откривала галерия, широка и равна като училищен коридор. Краят ѝ не се виждал — потъвал някъде далеч в пещерен сумрак и тъмнина.

Къде била тази пещера? Представете си — под самите ни крака! Ние сме лежали върху нейния гръб. Ако се спуснем по стръмнината — ще бухнем направо в ямата през клоните на поваления бук.

Като установил откъде и как „тръгнали“ среднощните гости, Радан потрил доволно ръце и се завърнал при нас.

— А вие спите ли, спите! — засмя се той със снизходителна, но добродушна усмивка.

Теменужка го гледаше с широко отворени, учудени очи.

— Това прилича на сън — каза тя. — Да не би всички тия страшни истории ти да си сънувал?

Не зная защо, но и на мен ми се искаше разказът на Радан да е само някакъв чудноват, приказан сън. Какъвто беше романтик, той можеше да сънува всякакви небивалици.

— Споделям мнението на Теменужка — казах аз.

— Вие ще направите по-добре да споделите с мен една разходка до пещерата — отвърна Радан. — Искате ли?

— Добре — казах аз. — Пещери има навсякъде. Възможно е и под нас да зее пещера. В това няма нищо изключително. Но историята с двамата... ти сигурно я съчиняваш, за да изглеждаш по-интересен! Признай!

Радан бръкна в джоба си, извади една хартишка и я разви под носа ми.

— А това какво е? — запита ме той.

Аз видях един фас със златен мундщук. На големина той приличаше на отрязано късче от тлъст червей.

Бях притиснат до стената. Нямаше какво — тая угарка със златен мундщук доказваше по един безспорен начин, че Радан е наистина герой.

— Знаете ли какво? — оживи се Теменужка. — Хайде да слезем в пещерата! Там вероятно има много сталактити. Аз съм виждала сталактити само на картинка в учебника по география.

— Не — казах аз. — Сталактитите са най-обикновени неща. Калциев карбонат. Вместо да събираме калциев карбонат, аз предлагам да тръгнем по следите на двамата бандити. Ние трябва да открием леговищата им, това е наш дълг.

Радан ме гледа някое време, после много нахално се изсмя.

— Защо се смееш? — намръщих се аз.

— Ще ти кажа. — Той подаде на Теменужка филия хляб с парче сирене отгоре. Даде такава порция и на мен. — Ще ти кажа — повтори той, като завързваше раницата си. — Първо, ти не си от тия, дето гониш бандитите. Тая работа не е за теб. Ти си мила книжна душица, твърде чурук за такъв опасен лов.

Той каза така: мила книжна душица. И още: твърде чурук за такъв опасен лов. Аз не знаех какво точно означава думата „чурук“, но по инстинкт почувствувах, че съдържанието ѝ не е ласкаво за един мъж. Разбира се, аз трябваше тутакси да се обидя, да грабна раницата си и да си тръгна, без да кажа „сбогом“ на тоя груб съкласник и другар. Ние с него, както ви казах вече, седяхме на един чин. Но аз знаех, че той има лирично сърце, а хората с лирични сърца приказват понякога най-безотговорно. Затова не взех раницата си и не тръгнах. Само направих обидено лице. Нищо друго.

— Второ — продължи Радан. — Времето е сухо и никакви следи не личат по земята. Трето — ти сигурен ли си, че тия двама мъже са бандити? Ами ако са иманяри? А може би са ловци?

— Най-добре е да слезем в пещерата за сталактити — каза Теменужка. Тя ме погледна предизвикателно и рече: — Нищо че са от калциев карбонат. Аз знам, че са красиви.

— Слушайте, деца — намеси се Радан. — В тоя час ние нито ще гоним Михаля, нито ще чупим сталактити. Аз ще се покача хей на онова дърво там — виждате ли го? То е най-високото. Ще разбере къде

сме, а пък нататък предлагам да постъпим така. Първо — да стигнем в село Цвят. Второ — да съобщим на милицията за тия двамата. Теменужка може да не дохожда с нас. Ако намерим сталактити, аз ще ѝ начупя цяла кошница.

Това, че той се отказа от Теменужка, а предпочете мен да викне за другар — това заличи тежката обида, възвърна доброто ми настроение, а аз се усмихнах с една много спокойна и мъдра усмивка.

— Трябва да бъдеш благоразумна, Теменужке — посъветвах я аз. — Ходенето из разни мрачни и неизследвани пещери не е много подходящо за момиче като теб. То е работа за мъже.

Тя ме стрелна с очи и аз видях пламъчетата, които блеснаха в зениците ѝ. Може би това бяха присмехулни пламъчета, кой знае? Тя каза:

— Където ти ще пълзиш, аз там ще хвърча, разбра ли?

Аз разбрах, че тия думи се отнасят за мен и че те имат символично съдържание, но се отказах да ги тълкувам. Момичетата приказват всякакви неща.

— Ти без мен няма да идваш тук — каза тя на Радан. — Ти ще ми обещаеш. Нали си тръгнал за геологическата бригада?

— Аха! — кимна ѝ Радан.

— Върви където искаш, но тук без мен няма да стъпваш!

По форма това беше заповед, но по звука на гласа аз забелязах — изглеждаше като нежна и сърдечна молба. И, вярвайте, съжалих, че тази заповед се отнася до Радан, а не до мен. Такава заповед аз на драго сърце бих изпълнил!

— Каквото ще правя, то си е моя работа! — вдигна рамене Радан. Наистина какъв непоправим романтик!

И тъй, оказа се, че ние сме били на около три километра от горната махала на село Цвят. Ако не беше насрещният баир, ние още снощи щяхме да видим мъждукащите светлинни на най-крайните къщи.

— Видяхте ли — пъчех се аз. — Моята интуиция никога не ме лъже. Аз имам безпогрешен нюх, когато се касае до пътищата. Мога да ви превода с вързани очи през цялата гора.

Теменужка прихна в смях. Кълвач почукваше с клюна си по едно дърво и тя сигурно на птичето се изсмя, защото него гледаше, а не мен.

Една подробност: малко наляво от нашето възвишение открихме изворче. Толкова чиста и прозрачна беше водата, че не устояхме — пихме, докато не започна да шурти из носовете ни.

Като си спомням за ония времена, мисля си: де ги сега тия свежи и нетърсени радости! Ходя по екскурзии пак пия вода от горски изворчета, а прежната сладост я няма. Дали изворчетата са станали по-лоши?

Та, значи, след час и половина ние пристигнахме в село Цвят. Теменужка се отби у лелини си, а ние с Радан — право в селсъвета.

В селсъвета намерихме само един човек. Пък и той изглежда, току-що се будеше от сън, защото дълго ни гледа и разглежда с блуждаещи, празни очи.

— Търся милиционерския началник — каза Радан.

— Търси го в село Рашково при бабалъка му — отвърна задрямалият човек и се прозина. — При бабалъка му — повтори той и допълни: — В отпуска е човекът. Защо ти е притрябвал?

— А кой го замества? — пак запита Радан.

— Замества го Тошо, ама и него го няма.

Ние се спогледахме, помълчахме.

— Вие какъв сте? — подхвана Радан.

— А ти какъв си бе? — разсърди се изведнъж човекът. Той съвсем се разсъни. — Я си дай личната карта. Ти — също! — извърна се той към мене.

После, като разбра на кого съм племенник — чичо ми беше прочут из целия край, — всичко тръгна от леко по-леко. Чиновниците с председателя начело заминали още в ранина за мястото, където цветовци възнамерявали да майсторят микроязовир. И Тошо милиционерът се потътрил с тях, санким, без него нищо не става. А нас, двамата, какво ни носи тядява?

— Вие кой сте? — запита с убийствено спокойствие Радан.

Човекът едва не подскочи от кования си стол и аз много се зачудих как се сдържа.

— Майка му мечка! — удари той с юмрук по масата. — Кой си, та кой си! Е, касиерът съм аз. Дойде ли ти сърце на място! Най-довереният човек на властта. Казвай сега какво те боли!

Ние пак се спогледнахме. Зад човека имаше четвъртитата желязна каса и, кой знае защо, тя ни вдъхна някакво особено доверие към него.

Радан му разправи накъсо за снощната случка, за двамата тайнствени мъже и за чудната пещера.

— Такива дупки тъдява има, колкото щеш! — махна човекът с ръка. — Това някога, в стари времена, са били мини, мед са вадели от тях и други работи. — После запита: — А какви бяха двоицата? Млади, стари?

— Не изглеждаха на стари — каза Радан.

— Тогава гледайте си живота! — засмя се касиерът.

Като всички касиери и той имаше олисяла глава и беше пълничък и червендалест и ръцете му приличаха на втасали за печене козуначени кифли.

— Гледайте си живота, момчета! — каза касиерът. — Знам ги аз тия, двоицата. Вчера идваха тук. Разбрах го от председателя: сигурни хора. Не бойте се!

— Какви хора? — запита Радан.

— Ти много искаш да знаеш, момко! — Касиерът поклати глава. — Не бива така: кой си, кои са. Има работи, дето се пазят в тайна. В интерес на службата и безопасността. Ние сме граничен район, нали така? Значи трябва да се проверява туй-онуй, местността например, ама тъй, че никой да се не досети.

Тия приказки му дойдоха в повече, защото той се прозина и лицето му изведнъж стана нажалено.

— Гледайте си младостта — посъветва ни той.

Разбрахме, че разговорът ни е приключил и че ни чака път.

Отидохме при Теменужка. Чеше по челото една кротка, сива кравичка и никак не се съобразява с дебнещата я опасност, скрита в закривените ѝ рога.

— Ще те бодне! — предупреждавам я аз и стоя край входа на обора.

Радан се намъкна вътре, подвижна „ъс ма“ на кравата и махна с ръка: „Ела!“.

— Слушайте — започна той, — слушайте и решавайте. Лично за себе си аз съм решил, сега вие имате думата.

— Какво си намислил? — изгледа го тревожно Теменужка.

— Да изследвам пещерата, която тази заран открих там, под хълма. Ще ѝ направя скица и ще изпратя скицата до централното настоятелство на туристическия съюз. Една нова пещера в България —

струва си човек да плюе на ръцете си и да се залови за работа. После: ще събера разни минерали и ще ги подаря на гимназията — да украсяват салона ни по физика и минералогия. Ако пещерата е интересна, ще се разчуе из цялата страна, бас държа! Ще се навървят туристи — хиляди! А за туристите трябва хотели, ресторанти, забавления. Ето ви, деца, ново перо в приходния бюджет на село Цвят! Пещерата — казвам, — ако е интересна, ще се превърне в едно доходно стопанско предприятие. Оживление ще настане тук и пари ще потекат — слушайте ми думата.

— Каква ти пещера — прекъснах го аз, ядосан на поетичната му фантазия. — Ти не чу ли какво каза другарят касиер? Той много ясно каза: това са старинни рудници, разработвани през античните времена от хиляди роби. Така каза той. Тук са добивали мед, може би и желязо. Село Цвят е било индустриално средище на богат минен район. Майстори са ковали щитове, копия, двуостри мечове, отливали са блестящи шлемове, правили са ризници и непробиваеми брони. Спомнете си въоръжението на тракийските царе, които Омир описва в „Илиада“. Това въоръжение е било изготвяно тук. Да. Аз съм сигурен, че някъде из тия рудници е работил като роб и легендарният тракиец Спартак. Може би в тоя рудник, който ти си открил.

Така казах аз и погледнах Теменужка. Очаквах да я видя с развълнувано лице, пренесена в ония далечни спартаковски времена. Но тя погали кравата по челото, поднесе й ръчка сенце и каза:

— Нали е много добричка? Името ѝ е Вътка.

— Чудесно име — кимна Радан. — Типично нашенско име. Звучно.

Аз си замълчах.

— Пещера или рудник — обърна се Радан към мене, — в края на краищата то е все едно. Нали е под земята? Подземните кухни винаги са привличали вниманието на хората. Слушал съм, че някои пещери в чужбина били електрифицирани. Сядаш си в трамвайчето, пътуваш, а пред очите ти се редят и сталактити, и сталагмити, и прочее Теменужкини мечти. Има богато поле за дейност. Тоя някогашен рудник, казвам ви, може да се превърне в един много интересен туристически обект. А където има наплив от туристи, там цари и стопанско оживление. Питам ви: защо районният кооперативен съюз ще трябва да изкупува тукашното грозде, когато продажбата му може

да се реализира на място? Консуматорите — това ще са хилядите туристи. Същото важи и за млякото, и за сиренето.

Аз изтръпнах. Знаех, че поетичната фантазия на моя другар не познава граници, затова го прекъснах.

— Виж какво — казах му аз, — хайде да не говорим за сиренето и за млякото. Мен лично ме занимава въпросът за Спартак. Представете си, че открием един надпис от него в тоя старинен рудник!

— Не ми се вярва — каза Радан. — Отде накъде?

Такъв си беше той. Може да мечтае за всякакви абстрактни неща, а стигне ли до реалното, до конкретното — като случая със Спартак, — вдига ръце и казва отде накъде?

— И аз ще дойда с вас — каза Теменужка. Тя беше мъдра и не се намесваше в нашия спор.

— Ти ли? — Радан много безочливо се изсмя. — Мислиш си, че лелка ти ще те пусне?

Домъчня ми за момичето, затова казах:

— Опитай. Поговори с нея. Ако искаш, и аз ще се застъпя.

— Глупости! — рече Радан. — Ти си един голям наивник. Коя леля ще пусне племенницата си току-тъй?

Теменужка въздъхна. Замислихме се.

По едно време Радан започна да си подсвирква. Аз познавах характера му, затова още повече се натъжих. Беше съвсем очевидно: изоставил е девойката на съдбата ѝ, повече не се интересува от нея.

— Слушайте, деца — каза той. — Аз предлагам да идем до геоложката бригада. Ние сме десенемисти, редно е да проявяваме интерес към науката и да помагаме на изследователите. Аз ще остана за по-дълго, а вие ще постоите ден-два и ще се върнете. В такъв случай лелята няма да има нищо против. Тя ще пусне Теменужка.

— Добре — съгласих се аз. — Ами рудника? Няма ли да изследваме неизвестното?

Пак щях да му развия теорията си за възможността да попаднем на следи от Спартак, но той махна с ръка:

— Нито дума! Нашата стратегическа цел е бригадата. Тази цел е много благородна и аз съм сигурен, че лелята няма да намери сили в себе си, за да ни отклони от нея. Опита ли се — ще ѝ кажем, че не мисли обществено, и тя ще капитулира. Но за рудника — нито дума.

Пък и да ви кажа ли — не виждам смисъл да приказваме за това. Рудникът е само една тактическа подробност. На път за бригадата ние ще се отбием вътре и ще разберем каква е стойността му като туристически обект.

— Чудесно! — възкликна Теменужка и изпляска с ръце. Тя прегърна кравата и я целуна по челото. Защо трябваше да прегръща добичето и да го целува и каква връзка имаше тоя неин мелодраматичен жест с плана на Радан — не ми беше ясно.

— Сега слушайте още — каза Радан. — Трябва да си осигурим храна за два дни. Необходими са ни вълнени парцали за факли. Теменужка ще има грижата да ни снабди с парцали. Ние ще ѝ дадем пари и тя ще купи от селкоопа два-три литра газ. Това е всичко. А сега напред към лелята — тя е първият бастион!

Този „бастион“ се оказа много лесно преодолим. Като чу за намерението ни, лелята се усмихна мило-мило, па запретна ръкави.

— Добре сте го намислили — каза тя. — Ние имаме свой човек там, при инженерите. — Тя се извърна към Теменужка. — На чичо ти Лазар пръв братовчед — Стаменко мари. Не го ли помниш? Кога те довежда баща ти по-лани, нали той те води на сбор у Новоречене? Сецаш ли се?

— Ах, спомням си! — изчурулика Теменужка. — Бате Стаменко, разбира се. Как да го не помня.

— Той, той — кимаше засмяно лелята. — Сега служи у текезесето вардиянин, ама председателят го изпрати с бригадата.

Тя препаса един месал около кръста си, наведе се над нощвите и насипа в копанята чисто и бяло като тебешир брашно.

— Ей сегинка ще ви умесея една блага турта. А на Стаменко ще кажете по-скоро да се връща, че няма кой да варди склада. То склад ли е, чудо ли е! Ужким с катанец заптисан, ама едни такова зейки по стените — боже пази! Зло да не мисли човек.

Ние обещахме на лелята, че ще докараме тоя Стаменко с нас.

Наближаваше обяд, когато стигнахме пак при нашата височина.

Радан отсече три пръчки, омота горния им край с парцали — факлите бяха готови. Спуснахме се внимателно в ямата. Аз правех всичко, за да бъда полезен на Теменужка, и сигурно затова се изтърколих по надолнището. Може би щях хубавичко да се ожуля, ако Радан не ме беше задържал с ръка.

И ето ние прекрачихме през сводестия вход. И тутакси ни облъхна една влажна хладина. Намерихме се в мрачен каменен коридор, широк около три стъпки и достатъчно висок, за да не навеждаме главите си.

— Да запалим ли факлите? — запита шепнешком Теменужка.

— Още се вижда — каза Радан.

Така ние извървахме около двадесетина крачки. Сумракът се сгъсти, започна да се превръща в тъмнина. И ние запалихме най-сетне нашите факли. По сивите каменни стени заиграха червени отблясъци и помежду тия отблясъци съзряхме силуетите си — черни, подвижни, сякаш оживели картинки, рисувани с туш.

— Наблизо ли са сталактитите? — запита Теменужка.

— А-ха! — успокои я Радан. — След час-два може и да срещнем.

Изминахме още десетина крачки и спряхме. Тук галерията се стесняваше, завиваше под остър завой надясно. Влязохме в нещо като цилиндър и веднага усетихме, че подът се наклонява надолу.

— Започва спущането — каза Радан.

Той тръгна напред, Теменужка след него, аз на края.

Сега стените не бяха гладки. От всички страни се подаваха остри камъни — ту сиви, ту червени, а някои имаха чудновато жълтеникав цвят.

— Прилича на истинска пещера — каза Теменужка. — Аз не съм влизала в пещера, но мисля, че те са точно такива. Колко ли метра сме под земята, знаете ли? — запита тя.

Тъкмо се канех да ѝ отговоря, че ние тепърва започваме подземното си пътешествие, когато Радан изведнъж се закова на място.

— Я елате по-близо — повика ни той.

Ние го доближихме. Ние дори се притиснахме в него.

— Какво виждате насреща?

— Камъни — прошепна Теменужка.

— Гранит — казах аз.

— Лошо виждате — въздъхна Радан. — Вие само зяпате, а не виждате нищо. — Той протегна ръка. — Гледайте тук — това какво е?

— Връвчица! — извика Теменужка.

Тя извика така, като че беше забелязала там кой знае какво чудо, а не някаква си обикновена връвчица.

Ние мълчаливо гледахме тази тънка, бяла връв, дълга колкото един пръст. Тя се подаваше из една пукнатина в скалата и приличаше на отрязана миша опашка.

Радан ми намигна:

— Да не би Спартак да си е завързвал сандала тук, я виж!

Аз протегнах ръка, но той грубо ме блъсна.

— Това е парче от бикфордов шнур. От бикфордов шнур — подчерта той.

Замълчах. Нека пък да е парче от шнур. Но защо трябва да блъска ръката ми?

Докато обмислях какво да му кажа, той коленичи на земята и захвана да занича около камъните.

— А-ха, а-ха! — подвикна тихичко той. — Я се наведете, дечица. Това какво е?

В жълтеникавата светлина на факлите ние видяхме едва забележим черен пращец, а на две педи от пращеца — угарка от цигара със златен мундщук.

— Единият от двамата мъже, които си видял снощи е идвал тук — каза Теменужка. — И това ще е този от тях, който пуши скъпи цигари.

— Възможно е и двамата да са идвали — отвърна Радан. Той прибра златния фас и го скри в джоба си. — Но следа има само от тоя, който пуши цигари със златен мундщук.

— Голяма работа! — каза аз. — Идвали са да проверят местността ония двама души, за които ни спомена другарят касиер. На това място са спрели, единият е изпушил цигарата си, после са се върнали. Какво има толкова необикновено?

— Нищо необикновено няма — каза Радан. — Пробили са дупка в скалата, а може и да са използвали една готова пукнатина, напълнили са я с динамит, сложили са детонатор и са подпалили фитила. Ето го пращеца. Той се е посипал върху тоя сив камък тъкмо под оная връвчица, която нашият приятел Анастас мисли, че е

останала от сандала на легендарния Спартак. Анастас не е виждал бикфордов фитил, но моят баща е миньор — сам ме е карал да ги паля в новите шахти на мина „Черно море“. И така запаленият фитил е горял до някое място, а после е угаснал. Защо? Според мен има две прости вероятности. Или селитрата в шнура е овлажняла — вие виждате колко е мокра скалата, или някой плъх — а тук сигурно се въдят много плъхове — го е прегризал. И детонаторът не се е възпламенил. Ако се беше възпламенил — тук щеше да е краят на тази галерия. И може би — за вечни времена.

— Нищо не разбирам — казах аз. — За какво им е притрябвало на ония двама мъже да рушат тая стара шахта?

— Преди всичко аз се съмнявам, че двамата, които видях снощи, са същите, за които ни говори поспаланкото касиер. Но които и да са, целта им е била една — да сринат шахтата. Това е ясно като две и две.

Ние се умислихме, помълчахме. И огънят на факлите взе да бледнее.

— Трябва да се върнем — каза Радан.

— Тъкмо това щях и аз да предложа — призна си умърлушено Теменужка.

Погледнах я — лицето ѝ беше сиво като камъните, които сивееха около нас. „Сигурно от лошия въздух“ — Помислих си аз.

А когато се измъквахме от ямата, срещнахме се с Андрей, дето се казва лице срещу лице. Разбира се, аз тогава не знаех, че се нарича Андрей, аз не знаех нищо за него, тъй като го виждах за първи път. Може би ако бях по-добър майстор разказвач, трябваше да започна разказа си именно оттук. Писателите така постъпват: начеват повествованието, след като изпълнят най-важното условие — да срещнат героите си, да ги съберат. Това прави разказа по-интересен, не ще и дума. Но аз, както ви казах вече, съм студент ветеринар и, за съжаление, не познавам твърде литературните правила. Аз дори никак не ги познавам. Ето защо се получи това нередно нещо: завръзката на разказа, тоест срещата на двамата най-важни герои, да изникне в края, вместо да се появи в началото, в първите редове на първата глава. Късно се сетих за това важно правило. Но вие не ми се сърдете. Когато се видим за втори път, аз ще ви разкажа друга история — там героите ще се срещнат още на първата страница и сигурно ще се усмихнат един на друг.

Кой остана изненадан — дали ние, или Андрей, — това не мога да ви кажа. И друго — какво си казахме, какви бяха нашите първи думи. Помня само, че той подаде манерката си на Теменужка и я посъветва да си глътне повечко вода. После и аз си пийнах, това не съм забравил. Сигурно съм бил много изжаднял.

Седнахме близо до ямата. Андрей извади кутия с цигари и запуши. Цигарите му бяха прости. Те даже нямаха златния герб на първото качество.

— За къде бяхте тръгнали? — запита го Радан.

— За онова място, откъдето вие идете — усмихна му се Андрей.

Усмивката му беше толкова добра, искрена и добродушна, че ние изведнъж изпитахме дълбока симпатия към тоя човек.

— Ами кога по-рано сте идвали на това място? — продължаваше да го разпитва Радан.

— Миналата година — отвърна Андрей.

— А как открихте рудника, дали съвсем случайно? Като нас?

Андрей го погледа някое време и пак се усмихна. Този път усмивката му беше някак си замислена и тъжна.

— За нас, геолозите, думата случайност има относително значение — каза той.

— Но вие геолог ли сте? — засмя се Теменужка. — От бригадата?

— Да, от бригадата — кимна й Андрей.

Аз видях как Радан скришно я оципа за лакътя. Като човек с романтично въображение той беше ужасен скептик.

Андрей се изправи.

Ние с Радан минавахме за високи момчета, но той беше най-малко с една глава по-висок от нас.

— Каква сте върлина! — засмя се Теменужка.

Той забърка из джобовете си, намери две карамелки и ги подаде на бърбивката. Тя не заслужаваше такова внимание. Вие чухте, нали? Тя го нарече върлина.

— А вие докъде стигнахте? Сигурно до езерото?

— Езерото? — извикахме ние почти едновременно. — Какво езеро?

— Аз пък ви мислех за по-големи юнаци! — засмя се Андрей. — Като ви видях одеде такива прежълтели, особено девойчето, рекох си: тия приятелчета са прекарвали поне половин ден под земята. А вие дори езерото не сте помирисали. Жалко! Изпуснали сте най-красивото.

— Стигнахме до първия завой и се върнахме — каза Радан. Той помълча. — Ами вие, като сте ходили вече, защо ще слизате пак? Заради това езеро ли?

— Не бих си мръднал крака дори! — засмя се Андрей. — За мен езерата са интересни дотолкова, доколкото представляват интерес от гледна точка на геологията. А това езерце, за което ви споменах, е една обикновена хлътнатина — нещо като фуния, в която се събира подпочвена вода. Все пак струва си да се види!

— Има ли сталактити? — запита Теменужка. — Вие сигурно за сталактити слизате, признайте си!

— Когато бях на вашите години, тогава се вълнувах от сталактитите! — усмихна ѝ се Андрей. — Сега ме вълнува друг минерал, милион пъти по-ценен от тия обикновени висулки.

— Злато! — извиках аз. — Вие сте открили злато?

— Аз нищо не съм открил — каза Андрей. — Но ако открия нещо, то ще е по-ценно от златото.

Чуден човек! Има на ума си минерал по-скъп от златото, а приказва тъй, сякаш става дума за някакъв най-прост варовик. На негово място аз бих изгарял от треска, бих се задъхвал, уверявам ви!

Той извади от раницата си един огромен електрически фенер, натисна копчето му, за да провери дали свети, после внимателно го окачи върху една кукичка, която висеше пришита на якето му, под левия джоб.

— Както виждате, моята факла е малко по-модерна от вашите — смигна ни той. — Не изпуска дим и не обгаря ръцете. А най-голямото ѝ преимущество е това че се носи на гърдите. Съветвам ви, ако станете някога геолози, да си купите такива фенерчета. Много ще ви улесняват! Една резервна крушка и три батерийки в запас — ето ви осигурена светлина за двадесет часа. И чисто, и практично, нали? — Той метна раницата на гърба си. — Е, какво — каза той, — ще се разделяме ли?

Ние мълчахме. Теменужка поизлезе напред, искаше ѝ се, види се, да каже нещо, кой знае какво, но важно пък не намираше думи или

не ѝ достигаше смелост. Тя само пристъпваше от крак на крак, преглъщаше и измъчено поглеждаше към нас. Право да си кажа, в тоя миг аз много съжалявах, че не съм на мястото на Андрей. Сигурно за това, че той носеше на гърдите си голям електрически фенер...

Андрей повдигна геоложкия чук, с който се подпираше, канеше се да ни махне с ръка за сбогом, когато Радан най-неочаквано изтърси:

— Вие — каза той — не бива да слизате в тоя рудник. Поне сега — повтори той — вие не бива да влизате вътре. То се знае — ако ви е мил животът. Ако изобщо не сте решили преждевременно да се преселвате на оня свят.

Тогава аз не знаех нищичко за тия берилиеви истории, които ви разказах дотук. Затова аз очаквах, че Андрей ще се изсмее на Радановите думи, че той просто ще го потупа по рамото и ще му каже: „Гледай си работата, момко!“ — или нещо подобно. Това очаквах. А той отстъпи крачка назад, лицето му се изопна, веждите му се склупиха и надвиснаха над очите.

— Е — каза той и помълча. — Какво искаш да кажеш ти?

Вярвайте ми, тоя мил допреди минута човек сега изведнъж се преобрази, заприлича на настръхнал ястреб, който се готви за смъртен двубой или още по-лошо — на човек, който е решил твърдо в себе си да убие някого, за да постигне на всяка цена и въпреки всичко някаква си своя мрачна цел.

— Има бикфордов фитил там, на завоя! — извика Теменужка.

И, кой знае защо, тя изтича и застава пред Радан.

— Бикфордов шнур — каза тя. — Истински. Радан е работил с такива шнурове. Едно малко парченце е останало от него, но виси. Ние и тримата го видяхме.

Аз стоях малко встрани от Андрей и, не зная защо, погледът ми беше просто залепнал за ръцете му, за оная част от ръцете му, където той стискаше дръжката на геоложкия си чук. И аз забелязах как пръстите му се отпуснаха и чух как желязото тупна на земята. Трябва да ви кажа, че тоя звук ми се стори много приятен. Понякога и най-грубите звуци гаят ухото.

— Не се чудете толкова! — каза Радан. — Завоят на галерията е миниран. Защо и за какво — това тепърва ще се установява. Но е глупаво да се въвирате вътре. Трябва да се изчака.

— Напротив, трябва да се бърза! — усмихна се със зла усмивка Андрей. — Много да се бърза! Иначе ще стане късно.

— Няма да стане късно — заупорствува Радан. — Ние ще обадем на милицията. Ще дойде охрана и ще заварди входа.

— От кого ще заварди входа? — настръхна отново Андрей. — От кого?

Ние го гледахме учудени и малко поизплашени, не знаехме какво да му отговорим. Тогава ние не знаехме нищо за „невидимия“, затова поведението на този човек ни изглеждаше твърде чудато.

— Вижте какво — каза по-спокойно Андрей, като попристягаше ремъчките на раницата си. — Рудникът не е дюкян — сложиш пост на входа и вече си сигурен, че никой не ще влезе. Тия стари рудници приличат на къща с много врати и прозорци, но с тая разлика, че на къщата вратите и прозорците се знаят, а при рудника те не се знаят и не се виждат. Ние с вас виждаме само една врата, ето — и той посочи в ямата. — Но с какво ще ми докажете вие, че тази е едничката врата и че други няма? Ами ако има друг вход? Охраната ще пази тук, отпред, а злосторникът ще се промъкне от друго място и ще възпламени не една, а десет мини. Сега злосторникът е спокоен, защото е сигурен, че е свършил работата си. Но ако вие вдигнете врява, той ще разбере, че нищо не е свършил, и отново ще се върне. Затова аз ви съветвам да си мълчите, да потърпите. Вместо да припкате до село Цвят да викаете милиция — елате с мен. Ще видите и езерото, и сталактитите, и още много други приказни неща. Искате ли.

Някое време ние го гледахме възхитени, онемели от силата на неговата логика, поразени от блясъка на откритите му чисти очи.

Пръв се опомни Радан.

— Това е умно — каза той. — Но ще предложи една промяна във вашия проект. И съвсем дребна, а именно: да ви придружа в пътешествието под земята само аз. Анастас и Теменужка ще останат тук да дежурят. Видят ли нещо съмнително — ще запалят факлите и ще тичат при нас. — Той се позамисли за миг, два. — Разклонява ли се галерията?

— Има отклонения наляво и дясно — каза Андрей, — но те са тесни и ниски, така че не съществува опасност от загубване на пътя. Мястото, където ние ще се спрем, е отдалечено на около един час оттук.

Теменужка въздъхна, сълзи се появиха в очите ѝ. Тя нищо не рече, а се извърна настрана и започна да чопли с крак по земята. Не зная какво интересно виждаше в земята, та трябваше да я чопли с крак.

А Радан се усмихна някак виновно и каза:

— Аз ще ти донеса малко сталактити, обещавам.

Теменужка мълчеше.

— Нека да помогнем сега на другаря геолог — каза той. — Пък утре, ако всичко е в ред, ще слезем заедно. — Той помълча. — Хем хубавичко да си отваряте очите, разбрахте ли?

— Бъди спокоен — казах аз. — Разчитайте на мен. — И се усмигнах насърчително:

— На добър час!

Измина нощта, настъпи утро — облачно, сиво. Всеки час небето се спускаше все по-ниско над главите ни, започна да ръми тих, необичайно кротък за лятото дъжд. Ние бяхме трима. Сврени в храстите, взирахме се нататък, в оная посока, откъдето очаквахме да се завърне Радан. Андрей пушеше цигара след цигара. Теменужка въздишаше, а аз поглеждах навремени към тъмния небесен купол, който едва прозираше през надвисналите клони, и напразно се мъчех да си припомня някакъв елегичен и много тъжен стих.

Ето — мислех си, — Теменужка въздиша за Радан. Андрей се тревожи за своя скъпоценен минерал. Пък аз зяпам нагоре и не зная за какво да въздишам, за какво да се тревожа. Само чувствавам, че ми е тъжно, че е някак празно в душата ми, а защо — както и да се мъчех — не можех да си обясня.

Впрочем за какво ли трябва да ви занимавам със себе си! Вие имате що-годе представа за моя сух и прозаичен характер, за склонността ми всякога и във всички случаи да се показвам такъв, какъвто съм си по природа: строго разсъдъчен и делови човек.

Нека дадем думата на Радан. Той е поетична душа и както мисли Теменужка — по-интересен е от мен. Но какво приказвате — ще кажете вие, — нали Радан го няма при вас?

Вярно е, че го няма. Простете. Аз никак не мислех да ви заблуждавам. Аз ще ви разкажа това, което чух от него, само че

няколко дни по-късно, когато тази история с берила вече имаше своя край.

Андрей крачеше напред, а след него — аз. Фенерът му светеше като прожектор и това много улесняваше пътя ни — само след минута, две ние стигнахме онова място, където аз забелязах мината. Впрочем не стана нужда да му показвам фитилчето, той сам го видя. Той има удивителна способност всичко да забелязва навреме, нищо да не изпуска от око. „Тук наляво има трап, тук — хлътнатина“ — предупреждаваше ме той през целия път. И добре, че ме предупреждаваше, иначе щях хиляда пъти да си разбия главата, както лудешки бързахме из оня лабиринт. Та значи той зърна шнурчето и без да се бави нито секунда, измъкна ножа си, плюна върху острието му и внимателно го срязва до самия капсул. После ние продължихме пътя си напред.

А галерията стръмно пропадеше надолу. Всеки миг ми се струваше, че ще се хързулна и че така ще се търкалям из тоя наведен каменен цилиндър до самото пъкло адово, където ще бухна сред огън и дим. При това въздухът ставаше все по-тежък, приличаше на студена гъста каша и което е най-чудното — притискаше гърдите ми, налягаше ги като някаква желязна ръка.

Не зная какво сте изпитвали вие с Теменужка. Вие сте се движили по-предпазливо, говорили сте си, а когато човек разговаря — и пътят, и времето минават неусетно.

И ето наклонът най-после се повдигна, стана равен и въздухът като да се освежи. Стигнахме до оная зала, където се случи произшествието, където стигнахте и вие с Теменужка. Така... Залата всъщност представлява един конус, обърнат с върха си към галерията. Ти си забелязал — висока е като катедрала, от всички страни зяят стръмни канари, по които се стича бистра подпочвена вода.

Ние преминахме набързо през тази зала и се намерихме пред една вълшебна, приказна завеса от сталактити, от най-чудни дантели, извезани от млечни, каменни конци. Ние потънахме в един хаос от сталагмити — някои от тях наподобяваха хора, други — най-фантастични животни, живели по земята преди милиони години. На места сталагмитите се съединяваха със сталактитите и образуваха нещо като гигантски арфи. Над главите ни висяха бели гроздове, неподвижни клончета, окичени със сребърни цветчета, мяркаха се рога

на елени, бивни на слонове и още какви ли не чудесии „Това е водосточен пояс, който е проникнал сред пластове от варовик“ — обясни ми накъсо Андрей. Пък аз си помислих: „Ето я златната мина на село Цвят!

Да... Както ти казах вече, ние преминахме транзит между всичките тия природни вълшебства. Отново навлязохме в мрачен, назъбен коридор, после най-неочаквано лъсна пред очите ни вода. Отдалече тя изглеждаше черна като разлят катран, но когато приближихме, златният лъч на прожектора я прониза и ние се огледахме в кристалнобистрата ѝ дълбочина, така както бихме се огледали в кое да е салонно огледало.

Езерото не беше кой знае колко голямо. То имаше петнадесетина стъпки в диаметър, но имай предвид че под земята мерките «звучат», както се изразяваш ти, малко по-другояче, отколкото горе, на повърхността.

Ние обиколихме това езеро и Андрей ме улови за ръка. Той насочи прожектора си нагоре и тържествено ми каза: «Гледай!»

Аз извивах глава, зяпах, напразно се мъчех да забележа нещо особено. Тъмнееше гранит и сред тоя гранит, в който зееха много дупки, лъщяха тук и там дребни люспици от слюда.

— Тук, ето тук! — показва ми Андрей и задвижи прожекторния лъч точно над езерото, на около седем-осем метра височина.

На това място видях една зелена продълговата плоча. Тя имаше цвета на пролетната трева, меко сияеше и беше гладка като стъкло.

— Това е начало или край на изумрудена жила — каза развълнувано Андрей.

Той свали раницата си, извади едно дълго въже, навито на колело, и го преметна през раменете си. После изтърси десетина железни скобки и една по една — напъха ги във всичките си джобове така, че сигурно натежа с два-три килограма в повече. Взе късичък чук, заострен откъм единия си край, пъкна го в пазвата си и потри ръце.

— Има само една опасност — да не цамбурна във водата — каза той.

Сетне Андрей пропъзля до скалата. Тази ивица, по която той пълзеше, беше широка не повече от три педи. Под нея лъщеше черната вода на езерото.

Аз притаих дъх. Не съм страхлив, но в тоя миг усетих, че краката ми се подкосяват.

— Слушай! — извика той. — В раницата си имам още една батерия. По-малка е, но ще стигнеш някак догоре.

Той ме учеше как да излезна от рудника, в случай че се удави или че си разбие главата. В тая страшна минута той беше помислил за мен. Ето какъв човек е Андрей.

По-нататък работата тръгна така. Изправи се на колене и заби някъде първата скоба. В тази първа скоба праметна единия край на въжето, завърза широка примка и я намъкна на кръста си. Сега той имаше известна опора и макар да не беше твърде сигурна, изправи се на крака и заби втора скоба — този път над главата си.

Разбираш ли? Той ковеше стъпала нагоре, ту наляво, ту надясно, като търсеше естествените пукнатини на скалата, слюдата и по-меките ѝ места. Както, струва ми се, правят алпинистите, когато изкачват по-стръмни височини.

И така стъпало по стъпало той наистина наближи зелената плоча. Но скобите се свършиха, а тя сияеше над главата му на около метър и половина височина. Протегна ръката си — чукът достигна до основата на плочата. Постоя няколко секунди, после се изправи на пръсти, замахна... Изглежда, че нещо се отчупи, полетя във въздуха... Ръката му описа дъга. Дали улови нещо?

В тоя миг се изкриви скобата, върху която беше стъпил, подгъна се и аз от ужас си затворих очите. Чух само как тя издрънча върху камъка. Когато погледнах видях, че Андрей висеше на въжето. Той се държеше за него с една ръка. В другата си стискаше вероятно парчето или част от парчето, което беше откъртил от плочата. Най-после той напипа с крака си по-долното стъпало и като се придържаше само с една ръка, успя да слезе на тясната ивица.

Аз видях как той мушна онова нещо в джоба си. Постоя няколко минути неподвижен, после пак така пълзешком бавно се домъкна при мен.

И без да проговори, бръкна в джоба си, сетне простря шепата си под лъча на фенера. Върху грубата му длан аз видях да блещукат две зрънца — две зелени камъчета, но толкова дребни, мънички, че приличаха на ония мъниста, с които невестите на село обшиват празничните си забрадки.

— Кристален фелдшпат — прошепна той. Ръката му трепереше.

— Какво е това нещо? — запитах аз.

А той отвърна:

— Вероятно изумруд.

Гледах го смаян, не вярвах на очите си. Той се усмихна.

— Тия зрънца са толкова малки, че само една силна лупа би могла да установи дали са частици от изумруд или обикновен берил. Но мен ми се струва, че са прозрачни, а прозрачният берил е изумруд... Нали са прозрачни?

Той беше толкова развълнуван, че аз кимнах с глава.

— Плиний Стари е казал: «Никоя вещ, сравнена с тях, по-зелено не зеленее.» Истина ли е?

— Истина е — казах аз.

Той сложи тия две зрънца в кърпичката си, уви я на възел и я мушна в левия джоб на ризата си — над сърцето.

После ние се полухме доста време около езерото. Скалите бяха надупчени на стотици места. А на двадесетина крачки по-навътре ние отново се натъкнахме на сталактити. Тук и завършваше подземната галерия.

— Сега картината ми е ясна — каза Андрей. — Някога от тоя рудник са вадели изумрудена руда. В източния средиземноморски басейн са били разработвани много изумрудени рудници — според историците. Но нашият рудник е изчерпан, изчерпан е до дъно. Останал е само камъкът, от който откъртих тия две жалки зрънца. Имало е такъв обичай: последният камък да се изоставя в дар на боговете.

Той гледа дълго зелената плоча. Ако можеш да си представиш с какви очи я гледаше! Сякаш там седеше най-милото, най-очарователното същество в света и го викаше при себе си, махаше му с ръка.

После, обхванат внезапно от някакъв порив, той ме улови за раменете и силно ме разтърси.

— Но ние няма да оставим на боговете нито пращинка, съгласен ли си? Ние не се боим от техния гняв. Ние ще откъртиме тоя камък напук на всякакви богове и ще го подарим на нашия естественоисторически музей. Нека той да украсява с хубостта си най-прекрасния минералогичен щанд!

Той прекара ръка по челото си и се наведе над мен.

— Ти си по-лек и по-бърз. Би ли отишъл до лагера на бригадата?

— Защо да не ида — казах аз.

— Дотам има точно петнадесет километра. Пътят минава все през гората, през гората и право на изток. Всъщност то не е път, а посока и ти ще се движиш по компас. Аз ще ти дам моя компас. И ти ще си го задържиш за спомен от мен. А като стигнеш в лагера, ще попиташ за лаборантката Рашеева. Така ще ѝ кажеш: Андрей те поздравява и моли да му дадеш още четири скоби. Нека са четири, за по-сигурно...

Ти знаеш, че малко преди залез-слънце аз тръгнах на път. А вие останяхте да нощувате горе, на хълма.

Трябва ли да ти казвам, че аз не вървах, не тичах, а просто хвърчах? Андрей ми даде своя ръчен компас с букви, които блестят в тъмното. Той ми го подари. Ето! Нали е красив?

И тъй, аз хвърчах през гората.

Наближавах пътя, още не беше се стъмнило съвсем. И изведнъж — мярна се пред мен висок човек с рошави, закривени надолу мустаци. Застанал под един дъб, стои си, мълчи. Беше облечен във винтяга.

— Добър вечер! — поздравявам го аз. — Вие, другарю, от бригадата ли сте?

Той ме изгледа от горе на долу и някак неохотно отвърна:

— От бригадата. Какво има?

— Ами наблизо ли е лагерът?

— Два-три километра оттук.

— Радвам се — казах аз. — Вашият другар Андрей Андреев ме изпраща при лаборантката Рашеева.

— Така ли? — спря се той. — После попита: — Какво иска Андрей?

— Нищо особено — засмях се аз. — Само четири железни скоби. — И нали дяволът ме гъделичкаше по езика, взех, че с няколко думи му обясних за какво щяха да послужат скобите.

Той изведнъж заплете крака като спънат. Не рече нищо, а извади кутия с цигари, избра си папираса и запали. Когато клечката светна в ръката му, аз забелязах две неща. Папиросата имаше златен мундщук.

Единият му мустак беше фалшив. Познах, че е фалшив, защото тъкмо под носа му лейкопластът се беше поотделил и образуваше гънка.

Сърцето ми се обърна и земята като че ли се издъни под краката ми.

А оня рече:

— Ти мини хей от тая страна — и посочи с ръка, — по-раншко ще стигнеш. Пък аз ще цепя гората оттука — така съм свикнал.

— Благодаря — кимнах му аз.

Потичах малко, колкото да се скрия от очите му, па погледнах компаса: посоката, която той ми беше посочил, водеше право на север.

«Не ще ме надхитриш ти, лисицо!» — помислих си аз и кръшнах отново на изток.

Излязох на пътя, забелязах светлинките на лагера. Един човек с пушка — сигурно тоя беше Стаменко, роднината на Теменужка — ме заведе право при лаборантката. Нямаше време за губене. Пък и тя ми се видя много мил и сериозен човек. Разправих й всичко — от игла до конец. Нищо не скрих.

Тя изхвъркна от палатката и къде ходи, какво прави — не разбрах, ама след половин час в лагера настана голям шум. Дотичаха при мене ония ми ти геолози, па като започнаха да ме разпитват за туй, за онуй — край няма. Беше пристигнал от София началникът им — ти го видя, едно много живо и строго старче. Та това старче на два пъти ме запита за оная зелена плоча в рудника и аз на два пъти трябваше да му обяснявам едно и също: че е зелена и толкова и толкова дълга и тъй нататък. Слуша ме той, клати глава и се заканва с пръст на един шишкав човек.

— Виждаш ли — казва, — другарю Власев, колко е опасно за един геолог да бъде стопроцентов скептик? Аз колко пъти съм ти казвал, че тоя скептицизъм у тебе е една лоша и много грозна ръжда.

После той се извърна към другите геолози:

— Нашият другар е в опасност — каза той. — Трябва да му се помогне, и то още в тоя час. Кой ще дойда с мен?

Лаборантката първа извика:

— Аз!

Ти знаеш, че всички дойдоха. Дори шишкавият човек — и той тръгна с нас. Нощно време, през гора, срещу невидим, но страшен

неприятел — това не е шега, не прилича на обикновена разходка, нали? А в лагера остана само вардиянинът от село Цвят...

Аз описах точно мястото, пътя, посоката. Те взеха компаси, фенери, копачи — и всички нахълтахме в гората да спасиме Андрей и зеления изумруд.

Отначало вървахме заедно, после групата ни се раздробила на части. Всички не бяха еднакво силни на път.

Най-отпред припикаше лаборантката — пъргава, подвижна като сърне. Вярно е, че тя се препъваше често, но как веднъж не се оплака, нито веднъж не каза: да починем, да спрем. Бедната лаборантка... Както и да е... Ние с нея толкова се отдалечихме от другите, че скоро престанахме да чуваме гласовете им. Изчезнаха светлините на фенерите. Блестеше само фосфорът на моя компас.

И ти знаеш: ние първи пристигнахме при вас в оная чудна и страшна зала.“

Това ми разказа Радан няколко дена по-късно, когато се завръщахме в село Цвят.

Но — ще кажете вие — как попаднахте в оная зала? Нали седяхте сгушени сред храстите пред ямата и зяпахте небето?

Така беше. Седяхме сред храстите и всеки си мислеше за нещо, мълчахме. А от потъмнялото небе ръмеше тих, кротък дъжд.

По едно време Андрей се надигна, изгърси капките, които бяха оросили якето му, усмихна се с онази добра своя усмивка, която ни караше да го чувствуваме като близък и скъп човек.

— Аз ще сляза — каза ни той — в рудника, за да начупя за Теменужка сталактити и други интересни неща. А вие се качете горе, на хълма, скрийте се под някое по-клонесто дърво, за да не ви вали дъждът, и гледайте оттам за Радан. Аз няма да се бавя много.

Той влезе в ямата, а ние се качихме горе.

Не бяха изминали десетина минути, и Теменужка ме побутна с ръка.

— Гледай! — прошепна тя и посочи с ръка надолу. — Човек!

Между дърветата се провираше нисък, набит мъж, в черна мушамена дреха, с ботуши. Той се отдалечаваше от хълма.

— Дали не е сторил някакво зло на Андрей — каза Теменужка. Тя прошепна тия думи едва чуто, но ми се стори, че в гласа ѝ бликнаха сълзи. Момичетата имат такъв навик — да приказват през сълзи.

Аз вдигнах рамене. Какво можех да ѝ отговоря? Реших да помисля.

— Ставай! — забута ме тя. — Ставай да слезем при Андрей!

Всъщност и на мен ми беше хрумнала такава мисъл, само че търсех по-подходящи думи, за да я изразя кратко и точно.

Грабнахме факлите, дамаджаната с газ и се втурнахме към ямата.

Когато прекрачихме сводестия вход, чухме гърмежи. Те не идеха отдалеко. Тия гърмежи бяха ужасни. Сигурно за това, че беше тихо и валеше дъжд.

Тичахме като подгонени из галерията. Не зная какво изпитваше Теменужка през тия минути, но на мен все ми се струваше, че някой ни следва по петите, че някой — а-ха, а-ха — ще ни сграбчи отзад.

Не поглеждахме ни наляво, ни надясно. Дали е стръмен наклонът или равен; свеж ли е въздухът или лош — нищо не усещахме.

Тичахме запъхтени, гълтахме въздуха с разтворени уста. Нещо бучеше в ушите ми, трещеше. Какво, защо? Не мислех?

И най-сетне ние видяхме светлина. Уверявам ви — никоя светлина не е радвала повече очите ми. Усетих, че сълзи парят клепачите ми. Сигурно беше от светлината.

Андрей ни гледаше учуден, усмихваше ни се. А Теменужка се хвърли на гърдите му.

— Човек! — хълцаше тя. — Видяхме човек с ботуши. А после чухме гърмежи. Помислихме, че той те е убил.

Тя хълцаше, едва си поемаше дъх. „От тичането“ — Помислих си аз.

Андрей я потупа по гърба, даде ѝ манерката си, за да си сръбне вода. Сетне поиска да му разкажем, но по-спокойно какво сме видели, какъв е бил човекът и къде сме чули тия гърмежи.

Беше мой ред и аз започнах. И тъкмо стигнах до онова място на разказа, където описвах как дъждът шумолеше в шумата на дърветата — отляво и отдясно на тази зала се зачу шум. От дясната страна долетяха гласове. А над нас и малко вляво скръцнаха стъпки.

Андрей насочи фенера си по оная посока, отдето идеха стъпките. Златният лъч близна назъбените скали, изкачи се по-нависоко, застина.

И ние видяхме в сиянието му едно странно, бронзово привидение. То стоеше неподвижно, гледаше ни. Беше облечено във

винтяга, на главата си носеше каскет, извити мустаци се спущаха над стиснатите му устни.

Колко време се гледахме така — не помня. Но привидението изведнъж се размърда, бръкна в джоба си и в ръката му блесна стоманата на един дълъг пистолет.

Миг — а в тоя миг станаха толкова неща! И как да разчленя тия неща, когато те се сляха с шеметна бързина в едно ужасно и неделимо цяло!

Аз ви казах, че от дясната страна на залата ние чухме гласове. Точно оттам влетя като вятър една жена. И тя навярно е забелязала привидението върху скалата, защото се хвърли с разперени ръце напред. Тя изписка, застана срещу Андрей, сякаш искаше да го заварди с тялото си. В тази именно секунда есна гърмеж. Жената се олюля и рухна на земята. И пак в същата тази секунда нещо свирна във въздуха и аз видях как един нож се заби със страшна сила в лицето на мустакатия човек. Той политна напред, главата му се удари в един камък, после в още един. Изглежда, че кракът му се закачи в някаква пукнатина, защото увисна надолу с безжизнено отпуснати ръце. И странно нещо! Горещо на скалата той имаше мустаци, завити, рошави мустаци, а сега, върху окървавеното му лице не се виждаше дори косъмче от тях.

— Арсов! — извика някой с безкрайно учуден, изплашен и задъхан глас.

Обърнах се: до Радан стоеше, вдигнал ръце над очите си, висок и хубав човек. По-късно научих, че се нарича Папазов.

— Възможно ли е това, не сънувам ли? — шепнеше той с изкривено, почти обезумяло лице.

Казвам ви — всичко това се случи в няколко секунди, приличаше на миг от кошмарен, фантастичен сън.

После Андрей коленичи до падналата жена. Куршумът я беше ударил в дясното рамо и на това място резедавата ѝ блузка беше почервеняла от кръв.

— Диша ли? — запита Папазов.

— Диша — кимна Андрей.

Тогава Папазов извади от походната си чанта едно руло бинт, наведе се и превърза жената. Ръцете му трепереха. Три лампи светеха в тая минута. Нашите две факли лежаха мъртви върху мокрия камък.

Аз видях лицето ѝ — моминско, почти детско, ужасно бяло, като някаква отливка от гипс. То изглеждаше вцепенено, застинало, заспало дълбок сън, от който сякаш никога нямаше да се събуди.

Теменужка плачеше. Е добре, и на мен ми се плачеше, но защо тя бе склонила главницата си върху рамото на Радан? Мисля, че тя можеше да плаче и така, като си стои настрана.

Андрей повдигна жената, както се повдига от легло заспало дете. Тя беше много мъничка и дребна до гърдите му. Страшно бе да се гледа как лявата ѝ ръка увисна надолу и как безцелно се поклащаха краката ѝ, сякаш бяха откъртени, а сетне едва-едва пришити за група.

Ние тръгнахме към изхода.

— Ами този? — запита Теменужка, сочейки с разширени от ужас очи мъжа, който беше стрелял срещу нас. Тялото му се чернееше като дрипа, залепена за белия варовик.

Папазов промъбри нещо неразбрано и още по-бързо тръгна напред.

— Вие продължавайте — каза Радан. — Аз ще ви настигна.

Запитах го, когато след минута той отново се присъедини към нас:

— Мъртъв ли е?

— А ти как мислиш? — рече той и подсвирна. — Главата му отзад е сплескана като пита. — Той помълча и добави: — Аз се върнах за ножа си. Подарък ми е от татко. Хубав нож е, не е за губене!

През зимата миналата година аз най-неочаквано се почувствувах болен. Нищо не ме болеше, не кашлях, няхах температура, а се чувствувах болен.

Загубих съня си. Спях по два-три часа на денонощие, пък и това не беше сън, а някаква мъчителна просъница. През деня ме налягаше една тежка умора, сякаш бях пропътувал десетки километри по най-труден и изморителен път. Останех ли сам в стаята си, аз се заглеждах в нещо, седях неподвижен, докато се мръкваше, докато формите на това нещо, което гледах, начеваха да се топят и чезнат в тъмнината. Тогавя излизах навън, на улицата, и уж тръгнах за някъде си, а след час или два аз изобщо не знаех закъде съм тръгнал, защо съм излязъл и по коя посока да вървя.

Бяхме в семестриална ваканция. Очаквах ме изпити, а аз бях много уморен. И точно по това време в една прекрасна утрин пристигна писмо от Радан. Той следваше минно инженерство в политехниката предстоеше му изпитна сесия, но беше решил да прекара ваканцията на село. И ето той ме канеше да му ида на гости, пишеше, че и чичо ми се е затъжил за мен, и между другото споменаваше, че и Теменужка би се зарадвала да ме види. Тя работела в партийния апарат при мините, но сега си дошла в отпуска и изобщо всичко било интересно и през тия снеговити зимни дни — от хубаво по-хубаво.

Аз се замислих. Аз имам такъв навик — дълго да мисля, преди да взема каквото и да било решение. Не съм сантиментален човек, но трябва да си призная, че някои редове от това писмо ме развълнуваха много дълбоко. Не бих могъл да ви посоча точно кои редове, но сигурно ще да са били тия, в които Радан ми пишеше за моя чичо. Аз препрочетох няколко пъти оня пасаж, където той споменаваше за Теменужка, но така случайно — може би затова, че с тоя пасаж завършваше писмото.

И тръгнах на път.

Да ви описвам ли ония весели дни, които прекарах на село? Дълбокия сняг, чистите синкави утрини, топлата подсладена ракия и тихите разговори около бумтящата печка?

Да ви описвам ли промените, които бяха настанали, след като нашето селце беше се превърнало в средище на кипящ рудничарски живот? Киното, клубовете, новите сгради, вечеринките и самодейните колективи — да ви описвам ли всичко това?

Бих се опитал, ако бях поне малко по-романтичен човек. Но вие знаете колко е чужда романтиката на сърцето ми. Романтичният човек ходи с бележник в джоба си, наблюдава, разпитва за всичко, записва си. А през ония дни аз не похванах молив в ръката си, не написах нито един ред. Шляех се по къра, дишах бистрия въздух, който миришеше на пресен сняг и овлажняла гора, пързях се по заледените височинки и току си шепнех разни стихове, прилетели в ума ми кой знае откъде. Събирах се с младежи в клуба на ДСНМ, рисувах плакати, изрязвах и лепях картинки върху новогодишното младежко агиттабло. А вечер танцувах в читалищния салон, помагах на любителите актьори, или пък разговарях до среднощ с Теменужка и Радан.

Една такава вечер — бяхме в квартирата на Радан — ние си спомнихме миналото време, разчувствахме се (за това помогна едрият сняг, който прехвърляше зад прозорците) и от приказка на приказка отворихме дума за нашия стар рудник, за геолозите от бригадата, за лаборантката и Андрей.

Както беше в онова време, така и сега Теменужка седеше все до Радан, усмихваше му се, вживяваше се в разказа му, дори нашепваше безмълвно, само с устни думите, които той произнасяше.

Аз седях в ъгъла, зад печката, взирах се в червените отблясъци на огъня и кой знае защо мъчех се да не извъръщам главата си встрани.

— И все пак най-интересният случай в тази история е Игнат Арсов — казах аз. — За мен той е една истинска загадка.

— Ти във всичко търсиш загадки — засмя се Радан. — За тебе целият свят е много тайнствен и необикновен. А всъщност тайнствени и необикновени явления няма! Всичко е въпрос на виждане и разбиране. Такъв е и случаят с тоя Арсов. Аз бях особено заинтересуван от неговото житие и битие, защото изиграх, както знаеш, известна роля в неговия живот... Да, аз научих това-онова и нищо не тежи на съвестта ми, разбира се... Но защо да се ровим в кални неща, вижте какъв чист и хубав сняг вали навън! Аз ви предлагам да се разходим до воденицата, искате ли? Арсов е бил предател, шпионин, агент на чуждото разузнаване. Той е съобщил на шефовете си за откритието на Андрей и те, естествено, са изтръпнали: берил в България? Дори хипотезата за такова нещо ги е накарало да побеснеят. И заповядали на Арсов да направи всичко, каквото му дойде наум, но за берил изобщо да не се чува и да не се приказва.

Какво е трябвало да предприеме срещу Андрей? Най-страшното нещо за един честен човек — да го опозори, да го направи смешен и налудничав в очите на отговорните хора, в очите на цялото общество. След това — да му внуши да се занимава с всичко друго, но не и с търсене на берил.

Научил, че шефът на службата иска от Андрей да картографна скица, той изготвя друга с налудничаво съдържание. Една нощ, стъпил върху раменете на „свой“ човек, той се промъква в стаята на Андрей и ловко заменя истинската скица с лъжливата. И на другата сутрин Андрей е наистина опозорен.

Бригадата пристига около село Цвят и започва работа. Но след бригадата тръгват и двама опитни хора от Държавна сигурност.

Вие си спомняте онова дъждовно утро през юли. Шпионската централа е имала тук свой човек. Този човек подушва опасността от провала и след неуспеха с първата мина заповядва на Арсов да заложи още по-голяма, със закъснител. Промъквали са се през някакъв втори, неизвестен вход. Докато Арсов е работил вътре, нашите хора са спипали след кратка престрелка по-важния човек... Впрочем вие го видяхте, струва ми се... Спомняте ли си? Беше с ботуши каучукови ботуши, каквито носят миньорите... Приличаше на вълк, хванат в капан. А истинската скица, скицата на Андрей, беше намерена в джобовете на Арсов, когато извлякоха трупа му.

Това каза Радан. Ние помълчахме. В стаята беше тихо, сумрачно, само огънят пърпореше в печката.

И докато мълчахме, аз си спомних последната сцена от онова дъждовно утро. Бяха пристигнали и геолозите. Губили посоката на няколко пъти, затова закъснели. Изпреварил ги беше само Папазов — хубавият човек, когото видях в рудника.

Всички се втурнаха да правят носилка. А лаборантката отвори очите си — те бяха помътнели като небето, но бърже се избистриха, грейнаха с влажен блясък. Андрей коленичи до нея, улови ръката ѝ. А тя му се усмихна с посинелите си устни едва-едва.

— Намери ли скъпоценния камък? — прошепна тихо тя.

— Намерих — каза Андрей и преглътна.

Той целуна ръката ѝ благоговейно, просто и по устните ѝ пак пропълзя онази едва доловима, тиха усмивка, която много приличаше на мигновено проблеснал слънчев лъч.

Такъв е краят на тази „берилиева“ история.

Рудникът, както сигурно се досещате, не може да се превърне в туристически обект, макар и Радан да му предричаше голямо и „доходно“ бъдеще. Половин час след като беше изваден трупът на Арсов, вътре избухна мина и хиляди тонове камък и земя затрупаха централната галерия до мястото, където ние за първи път видяхме онова крайче от бикфордов фитил.

Сега Вълчо Власев не пътешествува из планините, не участва в геологическите походи. Мечтата му се сбъдна: той е началник на главната химическа лаборатория и по цял ден прекарва в кабинета си

сред микроскопите, колбите и спиртните лампи. Всяка вечер играе домино с хазаина си, после препрочита някоя и друга страница от своя бележник и точно в десет часа гаси осветлението, нахлупва нощната си шапчица и спокоен и доволен от живота си, ляга да спи.

От една година Андрей е ръководител на геоложка бригада №3. Наистина той не може да открие берил за промишлени цели, но казват, че е намерил много нови находища на олово и цинк. Слепоочията на тоя млад човек са вече прошарени, челото му е набраздено с бръчки, само очите му са запазили младежкия си блясък — един неспокоен, тревожен пламък озарява зениците им и те сияят като истински, полирани късчета изумруд.

Преди два месеца срещнах картографа Делчо Енев и от него узнах, че Андрей отдавна вече не живее при директора на бонбонената фабрика „Червена звезда“. Той рядко се прибира в София, а когато се наложи да стори това — прекарва свободните си от работа часове в гостоприемната къща на ловеца Зюмбюлев.

Лаборантката Рашеева е пръв помощник на Вълчо Власев. Тя бързо се свързва от куршума на Арсов, но нещо друго, което лекарите не могат да открият с клинични изследвания, непрекъснато подяжда крехкия ѝ организъм и тя видимо линее из ден на ден като цвете, лишено от вода.

Слушал съм да се приказва, че изумрудът не носи всекиму щастие... Но какво е всъщност щастие. Аз нямам склонност към философските размишления, но със своя ум на практик си мисля така: щастие — това са усилията по красивото. Смелите и вечни усилия на човека да постигне по-радостна, по-съвършена красота.

Пък аз... аз следвам ветеринарна медицина. На такъв сух, практичен и делови човек като мене ветеринарната медицина подхожда най-много, нали?

КАВАЛЕРЪТ ХИМЕРИУС

ГЛАВА ПЪРВА

Шестима бойци от личната гвардия на Крум отвеждаха Химериус на заточение в Славуновите земи. Отпуснал юздите на коня си, загледан в златистата далечина, където слънцето току-що беше потънало зад ниските гърбици на хълмовете, той се усмихваше — ни тъжно, ни весело — и леко поклащаше глава в такт със стъпките на поемата, която тихо скандираше.

Изглеждаше красавец, но красотата му беше изнежена, женствена. Русите му коси се спущаха до раменете чак, къдрави и меки като у момиче, в маслиненотъмните му очи блестеше по една златна искрица, овалът на лицето му се извиваше мек и загладен. Само брадата му беше костелива, четвъртита и малко издадена напред и поради това нарушаваше грубо овала, като да напомняше, че в разредената гръцка кръв на този човек има и няколко капки мъжка, римска кръв — наследство от Клавдиевци, прадедите му, които някога бяха имали свои вили на Капитолийския хълм. Но тази подробност се забелязваше при по-внимателно вглеждане, защото, както беше натруфен в кадифените си одежди, с дантелена яка и везано със сребърна сърма елече, той наистина приличаше на една източна фарфорова кукла, някак си изведнъж и по чудо оживяла върху гърба на породистия гвардейски жребец.

Наближаваше края на пътуването. Мекият път изкачваше на криволици стръмната снага на хълма, който отделяше Славуновите поселища от земята на българите. Над главите на конниците старите буки сплитаха клоните си, а габърът, леските и дивите къпинаци образуваха между гладките стволоче на буките едно непроходимо и затихнало от памтивека зелено море.

На това място Химериус си спомни печалните стихове на Архилох:

Издига се хребет, като конски гръб,

*покрит с тъмни, диви гори...
Суров край, нерадостен и чужд!*

Той се усмихна, тоя път тъжно, дори много тъжно, но тозчас се сети, че си беше дал дума да не радва душите на варварите със скръбта си. Затова тръсна глава и прехапа тънките си устни, за да не даде воля на въздишката, която напираше в гърдите му.

Забрави морето и Парос и смокините на слънчевия бряг!

Бедният Архилох! Беше чел някога откъси от носталгичните му поеми, когато учеше древногръцки и латински език във висшата школа при императорския дворец. В ония весели дни тъжната Архилохова поезия го отегчаваше като сълзливите оплаквания и въздишки на любовниците, които беше престанал да поддържа с подаръци и пари.

Забрави морето и Парос и смокините на слънчевия бряг!

Ето как бяха се променили нещата напоследък! Стиховете, които някога насила четеше, сега шепнеше за утешение като обнадеждаваща молитва...

— Хей, Имерис, по-живо, по-живо!

Подканяше го Бутаул, стотникът. Тоя човек в кожено войнишко облекло вече губеше търпение, защото денят си отиваше, а последният стражеви лагер беше останал далеч зад тях. Бутаул не знаеше, нито можеше да знае, че някога е съществувал поет на име Архилох. Но знаеше отлично, че заради този изтънчен и женоподобен ромеец ще трябва да се завърне с хората си по тъмно, и негодуваше в душата си, защото военният живот го беше приучил да не се доверява твърде на нощта. Местностите, през които пътят минаваше, бяха безлюдни и диви. На дневна светлина, когато слънцето стопява сенките и окото

гледа надалеч и всичко съзира, засадите не бяха някакво рядко изключение, та какво ли добро можеше да очаква от нощта, която заслепява очите? Знаеше ли в чия изкусно замаскирана клопка можеха да попаднат? Тъмнината открай време беше приятелка на засадите, не помагаше на конниците в открития бой, спъваше копитата на конете. А из тия краища скитаха, укриваха се от окоето и ръката на хана отчаяни хора: избягали пленници авари, конекрадци, осъдени на посичане, нехранимайковци славяни и българи, които не тачеха никакви богове и ничия власт. Нощта беше приятелка на разбойниците, на изменниците, закриляше ги, удвояваше силата им. Затова Бутаул бързаше да стигнат час по-скоро билото на хребета. Трябваше да изминат обратния път, да се доберат до насипа на първото стражево укрепление, преди Голямата мечка да се е изкачила върху купола на небето. Когато Голямата мечка възседне купола, за да си отпочине, нощта разтваря пазвите си и отпуска на воля неизброимите си черди зли и лукави духове.

През последните няколко години Химериус почти не се сещаше за вилата с коринтските колони, където беше израснал, за широкото ѝ малахитово стълбище, чиито гладки стъпала слизаха до синята и гладка повърхност на заливчето „Свети Лаврентий“. И фамилната вила с древната статуя на Посейдон сред кипарисите, и къдравият залив с бащината тримачтова платноходка — това беше красиво, излъчваше достойнството, обвеяно беше със старинната родова гордост на Клавдиевци, но изглеждаше премного провинциално и някак отдалечено накрай света, гледано от високите сводести прозорци на императорските дворци. Под тия прозорци не лежеше заспалата и изпаднала Атина, нито шумният Солун, вмирисан на риба, зехтин и кожи — разстиляше се столицата на света с форумите си, театрите и библиотеките си, с огромното си пристанище, където се белееха като ята гълъби стотици кораби, пристигнали от близки и далечни, знайни и незнайни страни.

Смокиновите дръвчета около заливчето, бащините маслинови гори, лозя, пасища и необгледни ниви — за тия неща Химериус рядко си спомняше. Бяха много далеч от него, от всекидневието му на дворцов кавалер, от конните надбягвания, залаганията, игрите със зарове, филипиките срещу иконоборците, от нощите, посветени на весела и необвързваща любов. Но кой знае защо, в тоя час той не си спомняше за онова, което беше негово настояще допреди две години, а

си мислеше за неща от много по-далечно време. Никакви дворци, форуми и обзалагания не се мяркаха сега в паметта му и никакви жени, макар че измежду любовниците си имаше няколко от най-скъпите и търсени красавици арменки. Спомняше си дребни събития и незначителни случки от юношеските години, и онова кътче от морския бряг при заливчето, където беше играл като дете с връстниците си, и пращия вътрешен двор на вилата, и стареца критянин, който надзираваше работниците винари и който винаги му се кланяше ничком като на истински господар и всеки път го черпеше препълнена паничка златисторозов, пресен мед.

Тъгуваше Химериус за отминалото време на юношеството, въздишаше по сенките на отдавна прелетели през душата му образи на скромни и тихи хора, а Бутаул поскърцваше със зъби от яд, като гледаше мудната му, отпусната и мързелива езда. Идеше му на часа да го халоса по кадифената шапчица с дръжката на късото си копие, което беше закрепено с каишки от дясната страна на седлото, но се съдържаше, защото ханът сам беше окачил върху гърдите на ромееца лъскавата медна плочка с държавния печат. Никой нямаше право да убива или да ранява човек, какъвто и да бил, от каквато и да било народност и вяра, ако носи на гърдите си такава плочка; нито да го присвоява за свой роб с пари или чрез оръжие или да го прави свой прислужник против волята му. Нищо не се знаеше, кучето можеше да оживее и някой ден ханът отново да го извика в Плиска. Тогава то ще завърти опашка, според обичая на ромеите, и ще излае с песовския си език: „Твоят стотник ме оскърби, удари ме с камшика си по гърба!“ Или (не дай си боже!): „Искаше да ме усмърти, халоса ме с дръжката на копието си по главата!“ Един камшик, една тояга — голяма работа! Но ханът ще повика боила Охсун и ще заповяда да накаже Бутаул с двадесет тояги по голо. Двадесет тояги рядко докарват якия човек до смърт, но Бутаул има рана под дясното си рамо, която още не е заздравяла съвсем. Копие с назъбен накрайник го беше улучило под стените на Сердика преди една година, тъкмо когато нахълтваше с отряда си в подстъпите на централната градска врата. Двадесет тояги по голо и една рана, която все още се обажда навремени, това може да го изпрати набързо в подземния свят на дедите. Нямаше сметка да халосва проклетника по главата, нито да го бие с камшика си, макар че много му се искаше да направи и едното, и другото. Защото, ако на

връщане попаднеше в засада, все можеше някак да се отърве — добрите духове на дедите бяха го спасявали неведнъж от смърт. Но имаше ли такъв дух, който би се нагърбил да го спасява от двадесетте хански тояги? Дори духовете от всичките му деди да се съюзят в един отряд и всеки да се яви с коня и оръжието си, и начело да застане сам Вихтун — дядото на дедите му, родоначалникът, — ползата не би била по-голяма от едно ечемичено зърно. Все едно, Охсун всякак ще изпълни заповедта на хана, сам ще прегледа дряновата тояга, за да провери дали е чепата и дебела както трябва. Когато ханът наказва, Охсун си отваря очите на четири, за да не треснат после гръмове над главата му. Така че, колкото и да му беше мъчно, Бутаул трябваше да съдържа гнева си и само мислено да налага ромееца. Да беше насаме с него, сами в тоя пущинак, той би му прекършил врата, хе, без много труд, защото това не беше врат на мъж, а шийка, бяла и нежна като на момиче. Но имаше войници с тях, а езикът на войниците е бърбурив — един да проговори и кожата на Бутаул ще заприлича на съдран мях. Врани и ястреби да кълват мършата на проклетия ромеец! Ако не е сигурно, че на връщане ще попадне в разбойническа клопка, то съвсем сигурно е, не можеше да има вече никакво съмнение, че ще изпусне угощението на Одолгай! Тази вечер стотникът Одолгай празнуваше сватбата на сина си Бохас. Бутаул беше измежду поканените на сватбеното пиршество. И можеше ли да не бъде поканен, когато шатрите им бяха съседни и неговите кучета пазеха добитъка на Одолгай, а кучетата на Одолгай — неговия добитък? Нали в битката при Созополис двамата с отрядите си обкръжиха една византийска друнга и изклаха ромейските войници до един! Бутаул произлизаше от рода Вихтун, а Одолгай — от коляното на Зингилах. Тази вечер сватбеният Зингилахов огън сладко-сладко ще цвърчи от капещата лой на угоения обреден овен, а Бутаул не ще може да си отхапе дори една мръвка от обжарения му бут!... И всичко това — заради женствения Имерис! В земята да се провали с кадифетата и коприните си, да не изтлее мършата му, докато на света има истински мъже, каквито са внуците на Вихтун и Зингилах!

— По-живо, Имерис, ей, не се влачи като пребит, негоднико! — изрева грозно Бутаул и пред очите му притъмня от яд.

Той замахна и стовари камшика си върху лъскавата и загладена задница на жребеца. Като че ли тежък крак настъпи дебела суха

вършина и мигом я прекърши.

Бойният кон, несвикнал с такива обноси, отскочи напред, изправи се на задните си крака, вирна муцуната си право нагоре и размаха копита, сякаш се бранеше от разлютен вълк единак. Химериус, изненадан не можа да се задържи на седлото, краката му се изхлузиха из стремената. Тесният път беше покрит с дебела настилка изгнила шума. Той се свлече от гърба на коня, рухна върху шумата като посечен, обърна се веднъж, два пъти, сви колена и утихна. Белите колони се разлюляха лудо от някакъв шеметен трус, коринтските капитали се натрошиха на парчета, изпопадаха в руслото на малахитовата стълба, а после синята вода на морето се надигна, сграбчи ги и ги отнесе в безкрая, където имаше само бяла мъртва пяна и зелена тишина.

Стори му се, че беше лежал в тази тишина много време, като в дъното на някакъв дълбок вир. Но това чувство беше измамно, защото, когато отвори очите си, видя авареца Самур да прибира с копието си шапката му, която бе отхвъркнала на няколко крачки встрани. Ръждивите му мустаци бяха разперени водоравно и изглеждаха настръхнали в краищата си. Очите му срещнаха погледа на Бутаул, който го гледаше надвесен от коня си горчиво учуден и някак по детски смутен.

— Можеш ли да се изправиш? — попита го Бутаул.

Гласът му не беше сърдит.

Гвардейският жребец стоеше до него и помахваше с глава. Знаеше добре урока си, така го бяха приучили, да не се отдалечава. Раненият пак можеше да се покачи на седлото и отново да се включи в боя, ако раната му не беше много тежка, или да се върне назад към резервите, към обоза, за да не попадне в плен.

Жребецът стоеше, поклащаше глава, а Самур държеше кадифената шапчица, закачена за върха на копието си, и търпеливо чакаше Химериус да вдигне ръка, за да си я прибере. „Няма го пауновото перо, изпаднало е“ — помисли си Химериус, но протегна десницата си и откачи кадифената шапчица от желязното острие. И в това мигновение, докато откачаше шапчицата, той изведнъж почувствува и безсилието си, и жалкото си положение на унижен човек, и безкрайната си самотност, като че ли в целия свят нямаше друго живо и разумно същество, с което би могъл да се разбере.

Бутаул го беше запитал дали може да се изправи. Е, добре, ще опита. Все пак той е потомък на Клавдиевци и тоя груб и високомерен варварин не трябва да го гледа отвисоко. Клавдиевци са лежали само като мъртви, само като трупове в нозете на варварите. Ще опита да се изправи, макар че земята го притиска до гърдите си. Всъщност гърдта на земята е прекомерно твърда и който разправя, че е приятно да се лежи отгоре ѝ, направо лъже. При падането от коня тя е ожулила дланите му, разкървавила ги е дори и сега ужасно го болят, когато отново се допира до нея. Чувствува се много натежал и за да се изправи, трябва да потърси опора за ръцете и за коленете си. А дясното коляно го щрака, навехнал го е, болката пали искри пред очите му и ако не бяха тия варвари наоколо му, господи, той щеше да заохка с глас. Проклет да е часът, в който се реши да стъпи на тая дива земя!

Е, най-после, той стои изправен на нозете си, като истински потомък на Клавдиевци. Нищо от това, че тая гърд на земята се вълнува малко, като палубата на вуйчовия му кораб, че въздухът изглежда нашарен с разни цветни линейки, които подскачат нагоре и надолу. Важното беше, че успя да се откопчи със собствени сили от неприятната земна прегръдка, че не изохка от болка, докато правеше това, и че сега е в състояние да погледне право в очите грубиянина, който си беше позволил тази просташка шега.

— Мислех, че си по-изкусен ездач! — каза Бутаул.

Той го оглеждаше внимателно и се радваше в душата си, задето не се беше пребил при падането. Недай си боже, можеше да се случи и най-лошото, защото костите на тоя дворецов галеник са по-крехки, разбира се, дори от костите на дъщеря му Аната. „Какво си зяпал, къде са били очите ти? — щеше да го запита ханът. — Нали ти заръчах да го заведеш жив и цял до онова място, откъдето започва земята на Славуновия народ!“ Така ще го запита и няма да дочака отговор, а веднага ще заповяда на боила Охсун да смъкне от калпака и от куртката му отличителните началнически знаци, да го наложи с двадесет тояги на голо и да конфискува в полза на държавната хазна половината му добитък. Така наказваше ханът своите хора, когато не изпълняваха както трябва заповедите му или дръзваха да действуват против волята му и на своя глава. „Нашите момичета се държат поздравено на седлото!“ — засмя се Бутаул. Смееше се, защото добрите духове го бяха спасили от ханския гняв и той имаше началническите

си знаци и стадото му беше цяло. „Никое от нашите момичета нямаше да се изтърколи така позорно на земята!“ — заключи Бутаул. Макар и византиецът да се ползуваше от милостта на хана, той беше син на вражески народ и отгоре на това приятел на императора, дал дума на своя бог да изстреби до крак българското племе, да превърне на пустош и пепелище българската земя. Като не можеше да го заколи, понеже ханската милост връзваше ръцете му, нищо не му пречеше, разбира се, да го жили и унизява.

— Всичките ли ваши царедворци са такива несръчни ездачи и хилави люде като тебе? — запита Бутаул.

— Ти знаеш много добре, че аз не съм несръчен ездач — отвърна с презрителна усмивка Химериус. Той гледаше в хълбока на коня, за да не повдига очите си. — Най-негодните коне в конюшната на баща ми бяха като той кон, който ти яздиш, нямаше по-лоши. А робът, дето ме учеше да яздя, носеше златни гривни и на ръцете, и на краката си!

— Може да е носел гривни и на ушите, и на носа си! — изкриви уста Бутаул. — Тоя роб е бил скопен, а конете ви са били кранти до един! И с ездачеството си да не ми се перчиш, защото аз бях на полето, когато се празнуваше празникът на женихите, и видях колко пари струваш! И целият народ видя! — Той се извърна към войниците, които слушаха мълчаливо тоя разговор: — Така ли беше, момчета?

— Така беше! — ухили се Самур и мустаците му весело подскочиха нагоре.

— Не са ме учили на такива диви игри като вашите! — повдигна рамене Химериус.

Да не бяха тия двадесет тояги, които не излизаха от ума му, Бутаул непременно щеше да го стисне за гушата. Но като не можеше да даде воля на желанието си, той пришпори злобно коня, накара го да заиграе на място, сетне, поуспокоен донякъде, просъска през зъби няколко думи, така че само Химериус да ги чуе. Патрицият почервения, сложи ръка на хълбока си, където обикновено висеше закачен за сребърна верижка един къс меч, наподобяващ повече египетски кинжал. Нямаше никакъв кинжал, пръстите му докоснаха кадифената торбичка с празните пергаментни листа. Тя беше украсена със сърмени висулки, приличаше на подуто котешко коремче. Бутаул се закиска, колкото му държеше глас, и старият букак потрепери. Самур знаеше,

че му отговарят стоте горски духове, подали беловласи и брадати глави из прогнилите хралупи на най-старите буки.

Сивата здрачевина беше започнала бавно да синее. Откъм дъното на гората изкрещя граблива птица — хрипкаво, късо, сякаш предупреждаваше някого да стои нащрек. Ехото подхвана тоя пресипнал зов, завъртя го под натежалите от шума върхари и го удави в близкия дол.

Отрядът продължи пътя си. След половин час конниците излязоха на билото, обраснало с гъста жилава трева, накичено с лайкучка и бъзови храсти, дъхащо на мащерка и здравец. В падинките и на по-затулените места тревата стигаше чак до стремената на конете. От изток подухваше лек ветрец и тревата се скланяше под галещите му длани, полюшваше се, правеше талази, които се стопяваха в розовеещата далечина. Небето на запад приличаше на гигантско ветрило, разперено оттатък хоризонта, направено в основата си от огненочервени, атлазени панделки. Колкото по-високо се издигаха панделките над земята, толкова цветът им ставаше по-блед, виненият им отблясък преминаваше в златен, а златният — в лилавосин.

Слънцето беше залязло, светът се готвеше да заспи в мир и кротка тишина.

Но откъм югозапад, където планината издигаше най-високите си хребети, оттам прииждаха гъсти камари черни облаци, разплитаха над по-високите върхове косматите си валма и като зажаднели черди биволи препускаха на североизток, към разливите на мътния Иструм. И докато Химериус гледаше прехласнат отблясъците на залеза, забравил одеешната свада и болката в коляното, Бутаул поклати глава и загрижено свъси рунтавите си посивели вежди. Малко му бяха нощният път и неочакваните зли срещи, ами бурята сега, дето идеше, и дъждът!... С какво беше предизвикал гнева на злите духове, та бяха решили да се качат на главата му тая нощ?

— Хайде. Имерис! — провикна се той и, кой знае защо, започна изведнъж да привързва една от каишките на седлото, макар че тя беше добре притегната и не се нуждаеше от никакво привързване.

Далечна светкавица блесна над планината. Изруча гръм, като да се свличаше по скатовете огромна скала.

— Скачай от коня! — заповяда Бутаул. — Има заповед да върнем Токту в лагера, а ти да продължиш пътя си пеша — той посочи с ръка

на запад. Сенките на тъмните буреносни облаци препускаха като стада диви свини към оранжевите полета на залеза. — Ханът заповяда да те доведем до тая земя, която управлява от негово име княз Славун. И да ти напомним, че като живееш в тази страна, длъжен си да зачиташ Славуновите закони и обичаите на неговия народ. И така да бъде, докато ханът отново се сети за тебе и прати известие на княз Славун да те върне назад. А кога ще бъде това и дали някога ще стане — да не мислиш и напразно да не се надяваш. И докато ще си в тази страна, да бъдеш като всичките нейни хора, които нямат никаква власт над никого, а пазят кожата си и изкарват прехраната сами, със своите си ръце и със своето си оръжие. Така заповяда ханът и аз повтарям заповедта му, за да я знаеш и изпълняваш.

Химериус не каза нищо, а само кимна с глава и полека се свлече от седлото на коня. Той прегърна белия жребец през шията и притисна силно лицето си до топлата му козина, която беше овлажняла и миришеше на спарено сено. После го почеса гальовно зад ушите, целуна го по кадифените бърни, въздъхна тежко и отстъпи няколко крачки встрани.

Токту изви глава, погледна го учудено с големите си тъмни очи, понечи да пристъпи към него, но Самур, който се беше тихичко прокраднал отдире му, протегна ръка и го улови здраво за юздата.

Отново светна, глух тътнеж долетя откъм планините. Златните панделки на залеза бяха изчезнали вече, само една дълга яркочервена ивица все още блестеше ниско над притъмнелия хоризонт.

— Тръгвайте! — обърна се Бутаул към войниците и кимна с глава към полегатия скат, откъдето бяха излезли.

Когато и Самур, който яздеше последен, и привързаният към седлото му Токту изчезнаха зад сплъстената стена на лещака, Бутаул дръпна юздата на коня и премина няколко пъти през поляната напред и назад. Той се мръщеше, сумтеше, дърпаше краищата на увисналите си мустаци, имаше вид на човек, комуто предстои да извърши някакво ужасно дело.

„Ония му думи одеде бяха за пред войниците — да свидетелствуват, че ме е довел жив и здрав до Славуновата земя — мислеше Химериус, застанал неподвижен сред поляната, с отпуснати рамене, отровен от мъката си по белия Токту. — А сега зверът се колебае дали да ме заколи, или да претроши коленете ми с дръжката на

копието си — нали никой няма да го види?“ Токту беше весело и много своенравно жребче, когато ханът му го подари преди две години. Сега си го взимаха обратно, отвеждаха го в ханските конюшни, за да служи другиму — на някой пъргав млад дивак. Отвеждаха едничкото живо същество, което му беше истински предано и другаруваше с него в тая първобитна страна. Е, по дяволите, един наследник на Клавдиевци без кон! Изринат от варварския господар при мръсните скити! Голяма работа, че Бутаул ще пререже гърлото му! Какво ще загуби светът?

Така мислеше Химериус или по-точно — такива чувства го вълнуваха, но когато видя Бутаул да се насочва към него върху черния си кон с намръщено и зло лице, сърцето му трепна, слабост подкоси коленете му, ужасен страх го стисна за гушата и поляната като че ли се люшна под краката му.

А Бутаул се изравни с него и закова коня си на място.

— Виждаш ли пътя? — запита го стотникът.

Химериус повдигна рамене. Дългото острие на Бутауловото копие мержелееше зловещо в мрака, право срещу лицето му.

— Тревата го е заличила — каза Бутаул. — Затова ти ще се спуснеш по ската, а долу в подножието има дъбрава — пътят минава около нея, краката ти сами ще го налучкат. Ще вървиш по тоя път и ако крачиш по-чевръсто, ще стигнеш до първите колиби на Славуновите хора, преди да е настъпила голямата нощ.

— Разбирам — каза Химериус и преглътна.

Зловещото острие на копието вече не притегляше очите му.

Притъмня още повече, вятърът се усили, в бързовете храсти като метнати отдалече камъчета прошумоляха първите едри капки дъжд.

Бутаул пришпори коня си, но преди да стигне шубраците, където излизаше пътят от отвъдната страна на хребета, той опъна поводите и рязко възви животното назад. Опитният боеви кон изпълни този внезапен завой, като се изправи на задните си крака — провисналата му космата опашка описа полукръг по разлюляната от вятъра морава.

Бутаул доприпка до Химериус, който все така стоеше неподвижен на мястото си, прегърбен, жалък като уплашена жена, попаднала в чужди стан, забравена. Той измъкна коженото си наметало, сгънато по военному и надиплено зад седлото, и с все сила и с ярост го запокити върху главата му. Тоя си жест той придружи с най-мръсното проклятие, каквото познаваше езикът на дедите му, но не се

задоволи само с него, а удари патриция с юмрук между плешките и отново го изруга. После, озлобен заради великодушнето си (наметалото беше ново, от щавена волска кожа, с огромна бронзова закопчалка на околошийника), той едва не издъни търбуха на коня си и в лудешка надпревара с вятъра изчезна като призрак зад настръхналата гърбица на билото. Химериус, повален на земята от тежкия юмрук на благодетеля си, почти зашеметен, смирено очакваше смъртта си. Смъртта щеше да дойде с втория удар, който ще се стовари върху черепа му като гръмотевица — вик, мигновение, една огнена завеса пред очите му, а сетне мълчание, едно безкрайно мълчание, и край. Господи, помилуй... Но защо се бави този удар, нима е трудно за един железен човек като Бутаул да улучи тила му? Ах, да, той трябва да слезе от гърба на тоя черен дявол, да направи две крачки и тогава... Боже милостиви! Нима вече стои надвесен над него?

Вятърът донесе проточения вой на букаците и го люшна през хребета. После, като под нечия команда, бясната шумотевица изведнъж утихна и замря. И в настъпилата тишина доприпка дъждът, тържествен и разточителен, и много самоуверен, готов да оплете в подвижните си мрежи целия свят.

Химериус, поизтрезнял от уплахата си, обнадежден донякъде, повдигна полека главата си от земята и предпазливо погледна встрани. Не можа да забележи нищо, което да прилича на човек или да напомня очертания на кон. „Може да се е спотаил зад мене — мина през ума му, — на сушина под някое близко дърво.“ И тутакси заби отново главата си в гъстата и сплъстена трева.

Дъждът барабанеше по кадифените му дрехи, плескаше го с камшиците си, поточета се стичаха от косите и ушите му, ноздрите му се пълнеха с вода. Протегна ръка, за да потърси шапчицата си, търколила се някъде наблизо, и тогава, изтръпнал, напипа на две педи до рамото си обемистата кожена пелерина на Бутаул. Този ужасен човек беше загубил наметалото си!

Как и защо беше паднало на земята — всякакви догадки минаваха през главата му, но нито за миг не предположи, че стотникът просто го е подхвърлил нарочно, за да се пази с него от дъжда, за да се завива, когато ще спи на земята, с една дума — да му служи за постеля и завивка през дните и нощите на заточенския му живот. По никакъв начин не можеше да си представи, че жестът, с който му го беше

подхвърлил, тоест — подарил, не беше друго, освен удар, целящ зашеметяването му, израз на сподавено желание за причиняване на болка, а може би — и на смърт. Ако някой му кажеше, че страшният мъж го беше халосал с пелерината не за друго, а защото се срамуваше от себе си, от това свое чувство на снизходително милосърдие, от намерението си да прояви великодушие към, човек, когото презираше заради слабостта и изнежеността му, враг на него и на народа му — щеше да го мисли за смахнат, за побъркан сектант, евангелист от източните владения на империята, който приписва на варварите чувства, присъщи само на цивилизованите хора.

И така, изгървано по един или по друг начин, голямото кожено наметало на Бутаул лежеше на земята скупчено и Химериус направи същото, което всеки на негово място щеше да направи: притегли го към себе си, разгъна го и се зави. Бутаул беше в раменете си два пъти по-широк от него, но беше по-нисък и затова пелерината можа да го покрие едва до коленете — краката му стърчаха навън. За да ги прибере той се сви на кълбо, сгуши се и когато се почувствува цял под кожата, изпита в сърцето си прилив на неописуемо удоволствие — имаше покрив над главата си и дъждът чукаше по него, без да прониква отвътре. Колко беше хубаво това! Можеше да се надсмива на дъжда, да го предизвиква, да му наговаря всякакви дързости; можеше да затвори очите си и да се унесе в сън; или да извика в паметта си приятни спомени и да си приказва с хора, които бяха мили на душата му. Ето какво значеше едно наметало от волска кожа! Създаваше уютност, нямаща свое подобие, особена, никъде неописана, интимна; такава уютност, която можеше да даде място на целия свят, да побере в нищожните си размери всичките императорски дворци и хиподромите с конете и колесниците, и амфитеатъра с чемширения му подиум, и всичките красавици — мургави и белокожи, от Антиохия и Александрия, от целия източен и западен свят! Да го видеха отнякъде приятелите му под тоя покрив — биха настръхнали от ужас, а той ще се изсмее в лицата им и ще им каже, че те не са достатъчно патили, нито подготвени, за да разберат предимствата му, та камо ли да го ползват! Какво знаят те!...

Така си мислеше Химериус, сгушен под дебелия кожа, вслушан в дъжда, който трополеше над него. Такъв беше още от юношеските години — вдъхновяваше се от всяко ново преживяване, а попаднеше

ли в нова за очите и за чувствата му обстановка — струваше му се, че открива някакво непознато късче от света. За своите двадесет и осем години той беше събрал много късчета, толкова много, че понякога му се искаше да ги подреди, за да види пред очите си — събрана на малко място — тази цветна и разнообразна мозайка, каквато представляваше животът на хората и чудният свят, сред който живееха. Допреди две години той смяташе сбирката си за пълна или за почти пълна, липсваха му само някои дребни неща от старата Италия на дедите му, интересна и велика с хората си от миналото и нищожна и погрозняла с осиромашелите си и полудиви тълпи, които я населяваха днес. Какво не познаваше той, за да не хване перото, за да не създаде съчинение, достойно за паметта на великия Сенека? В душата си носеше спомените от тихия живот в имението, където беше се родил, спомените за безкрайните простори, сред които се губеха бащините му пасища, лозя и маслинени гори, възпоменания за семейни празненства, за посещения в манастири, за литургии... После идеха залите на императорската школа, Питагоровите теореми, Аристотел, преписите на „Едип цар“ и „Медея“, теологията със скучните житиета на християнските светии, които, тайно в душата си, той нито уважаваше, нито ценеше. Най-сетне — удостоен с титлата „придворен на императора“ — той беше получил достъп до най-разкошните трапези, пиеше най-чудесните вина, развличаше се с най-търсените любовници, залагаше на състезанията, играеше комар, интригуваше, за да измести някого или за да не бъде изместен... Пиеше, накъсо, с пълни шепи от живота, както правеха и другите придворни с неговия ранг, но за разлика от тях той правеше това със съзнанието, че събира „късове“, които някога ще му дотрябват; и още — че животът, който водеше, е най-достойният за него, патриция, наследника на Клавдиевци, и че за по-пълноценен живот не може изобщо да се мечтае.

Такъв беше неговият начин на живот, такива бяха възгледите му за съвършенството и добродетелите, но ето че дойде това ужасно пленничество при варварите и стройната му и непоклатима философска система започна изведнъж да се обърква и да губи почва под краката си. И не поради това, че тия първобитни хора му налагаха някаква своя система на мислене, боже опази! Какво можеше да научи от невежите диваци, които се обличаха в нещавени кожи, пиеха

отвратителния си кумис от кратуни и живееха в землянки като къртици, по сиромаси дори от песовете в бащиния му чифлик...

Объркването започна с това, че като пленник, лишен от всичките си пари, звания и привилегии, каквито имаше като потомствен аристократ, наследник на богато имение и придворен на императора, той беше превърнат изведнъж в най-обикновен човек — подобен на всичките най-обикновени човеци, които населяваха надлъж и нашир божията земя. И като беше превърнат в такъв най-обикновен човек, принуден да живее сред хора, които сами се грижеха и за прехраната си, и за оръжието си, и за конете си, той постепенно започна да осъзнава много от своите недостатъци и слабости, които го правеха помалощен и го поставяха по-долу като личност от мнозина равни нему най-обикновени хора. Така в душата му се зароди непознатото за него чувство за малоценност, което още в пелените си тутакси трябваше да се счепка с наследствената клавдиевска гордост. Клавдиевци бяха господари от много далечни времена, упражняваха власт над обикновените хора, затова у тях гордостта беше пуснала дълбоки корени, превърнала се беше в наследствена родова черта. А у Химериус тя беше сега само едно ехо в душата му, защото той нито господаруваше, нито управляваше някого. Но тъй или иначе, някогашното схващане за пълноценния живот беше разклатено от преживелиците му в земята на българите, а и самият той отдавна вече беше престанал да се оглежда в собствените си очи като пълноценен човек, макар и гордостта му да търсеше всякакви обяснения и извинения за това.

Болезтта, от която захвана да линее и да превива гръб патрицианската философия на този човек, вървеше ръка за ръка с някои промени във вкусовете и привичките му и с появата на нови вкусове и привички, доста странни и най-чудновато несъвместими с доскорошния му начин на живот. Свикнал от дете със сребърни прибори и изящна посуда например, нему и наум не му минаваше, че може да се храни някога в глинени пахари. Но сега той се хранеше само в такива пахари, освен в случаите, когато ханът благоволяваше да го повика при себе си. Отначало глинената паница предизвикваше усещане на гнусливост в устата му, но сетне привикна и когато се случеше да му сипят ядене в съдинка, изрязана от дъното на кратуна, чувствуваше се изоставен, забравен от бога и наистина захвърлен на

края на света. Никога нищо немайсторил с ръцете си, научи се сам да си дълбае лъжици, да украсява дръжките им с изрязани фигурки и орнаментчета и тази дейност пълнеше душата му с тиха радост и доволство. Ако можеха да видят приятелите му как тоя капризен някога ленивец на ядене сега ръфа със стръв полуобжарените овнешки мръвки — не биха повярвали на очите си, не биха повярвали и на ушите си, ако чуеха думите му, с които прославя вкуса на полусуровото, полуопеченото, предварително престояло под седлата на ездачите конско месо!... Само с две неща не можа да привикне (или отказа да привикне — един бог знае!) — да пие кумис и да ходи с кожени дрехи. Като чу от устата му, че предпочита да бъде обесен или посечен — все едно, отколкото да обуе кожени гащи, ханът заповяда на шивачите да му ушийт дрехи по подобие на ония, които носеше на гърба си.

И ето, поради всичките тия промени, намерили място и в мисленето, и в привичките му, той сега блаженствуваше под широкото военно наметало на Бутаул, защото дъждът не можеше да го мокри, имаше защита от стихията, защото беше приятно да слуша трополенето на едрите капки, без да ги усеща върху кожата си, и за това още, че можеше да си мисли спокойно, като под свой покрив, за какви ли не минали или отдавна отминали неща. Онова, което предстоеше, то се тулеше в неизвестността, в тъмнината, рееше се някъде из горите и полетата на Славуновите земи. Едва ли тая славянска страна беше по-примамлива от света на табуните, от царството на пъстрите шатри и кумиса, с дълбоките си валове, със своята сурова Плиска от студен камък, с вечното си дрънчене на жадно за кръв оръжие, с непоносимия си лай на изгладнели псета. Беше по-добре да не мисли за Славуновата земя, която се губеше в тъмнината, в непознатото, нито за оная, другата, от която идеше, пропъден по волята на господаря й. За него и двете бяха еднакво диви, еднакво чужди, а може би и еднакво враждебни. Беше по-добре да мисли за минали неща, а не за бъдещи, защото миналите неща му принадлежаха, никой нямаше власт да му ги отнеме, никакъв Бутаул, дори никакъв хан! Нуждаеше, се от топлина, бъдещето не можеше да му даде нищо, дори искрица, а земята под него смучеше, защото беше прогизнала, наметалото вардеше само от дъжда. Миналите неща съдържаха всичко, каквото беше необходимо за един мокър и изстинал човек. Трябваше

само да затвори очи. Спуснат ли се клепачите — очите придобиват ръце, шепи, най-вече, когато стомахът е празен, а по гърба лазят мравки — от студ. Хайде, ето го лъскавият бронзов греялник с кротко мъждукащи, дремещи въглени върху дебела настилка от пареща пепел. Стая, потънала в мрак, едно усещане в устата от пресни орехови ядки, полени със златисторозов мед. Няколко въглена от недогоряла дъбова цепеница струват хиляди пъти повече от шепи диаманти, макар и такива светкащи, каквито има императорът върху празничната си багреница. Бил е глупав и неопитен зяпльо някога, като е мислел, че диамантите вършат повече работа от простите въглени! И да ги имаше сега в джобовете си всичките диаманти от императорската багреница — биха ли могли да го стоплят? А наръч сухи съчки върху два въглена, малко духане и ето го пламъка, огъня, който пърпори и скача, живителната топлина! Ако хората нямаха солидни покриви над главите си, удобни и топли жилища, огън, с който винаги да разполагат — по всяко време на деня и нощта, зиме и лете; ако не беше тая необходимост от труфене с редки неща, за да подчертават богатството, общественото си положение, властта, която имат — всичките тези скъпи лъскави камъчета щяха да струват стократно по-малко и едва ли заради тях някоя млада хубавица щеше да дели леглото си с плешив и беззъб старик! А подсладените орехови ядки! Господи, това беше сладкишът, с който майка му гощаваше робините си неделен ден или на голям празник, мизерен десерт, достоен за най-низшите, за тия, които нямаха друго богатство, освен двете си ръце... А както не беше слагал нищо в устата си от заранта и както трепереше под волската кожа на Бутаул, той си припомни именно този десерт, макар че беше глезен от малък още с най-префинените сладки, сиропи, кремове и захаросани плодове, каквито познаваха патрицианските кухни на Изтока и Запада. Не си припомни нито един зашеметяващ и предизвикващ нега и отмаляване сладкиш, напоен с теменужен сироп от смокини или със златист портокалов сок, или с рубинен нектар от рози — по арабски образец. Дояли му се бяха простичките и най-обикновени орехови ядки, натрошени в паничка с пчелен мед...

Но всяко нещо си има начало и край — както бързо и ненадейно беше връхлетяла бурята с гръмотевици и пороен дъжд, така внезапно отмина, хукнала към равните и тревисти полета, през които влачеше водите си мътният Иструм, към разливите, обраснали с тръстики,

около Понтийските брегове. Над голия хребет блеснаха безброй звезди, измити от дъжда, но блясъкът им беше още мек, с много сребро, голямата нощ тепърва се издигаше от низините и дълбоките долове.

Лудият вятър! И той беше се запилял към земите на някогашните даки. Сега над билото подухваше ветрец, лек като дихание, но студен и бръснещ, сякаш надлъж и нашир се полюшваше видимо гигантско острие. Химериус се изправи на краката си, но тутакси се сви, затрака със зъби от студ. Беше мокър от главата до петите, излязъл сякаш от някакъв дълбок вир, дрехите му лепнеха за кожата, струваше му се, че е навлякъл тежка желязна ризница на голо. Идеше му да завие с глас, да скача на място, да маха с ръце. Но мълчеше, стоеше, не помръдваше, мускулите му бяха отмалели от слабост, нямаше сили дори да извика, да напълни дробовете си с повече въздух, да напрегне гърлото си. Половин час на земята, мокър до кости — това го беше вкочанило.

И както стоеше изправен, зъзнещ, най-напред помисли за коженото наметало. То лежеше в краката му, но не беше негово и затова нямаше право да го мятна на гърба си. Наметалото беше чуждо, а той не помнеше в живота си такъв случай, когато да е присвоявал за себе си изгубена или забравена от някого вещ. Така мислеше и в същото време чувствуваше как ръцете му сами се протягат, за да докопат кожата. Обвиеше ли се с нея, вятърът нямаше да го хапе, щеше да пази топлинката, която животът още лъчеше в жилите му. Цяло съкровище беше това наметало! Ако някога има възможност, ако бог е милостив към него, ще си направи една дузина такива пелерини и винаги ще си взима по една, пък и по две, когато тръгва на далечен път. А сега трябва да върви, да се спуща към ниското, да търси пътя, преди да е настъпила голямата нощ.

Той тръсна глава, може би така, както са тръскали глави някогашните Клавдиевци, повтаряйки Цезаровите думи: „*Alea jacta est*“^[1]. Обърна се с лице към запад, откъдето идеше тоя вледеняващ ветрец, направи няколко крачки и отново застана на място, защото мислите му упорито го дърпаха назад. Той нямаше никакво право да взима оная чужда вещ, тя не му принадлежеше, с позор би опетнил името си, ако дръзнеше да си я присвои. Тя принадлежеше на Бутаул и само той имаше право над нея и никой друг. Но каква сигурност имаше

в това, че Бутаул ще се върне обратно, за да си я прибере? Бутаул не е бедняк, непременно има и други наметала, това не му е едничкото. Какъв стотник ще е, ако няма поне още две-три кожени наметала в шатрата си! Но ако не е твърде сигурно, че Бутаул ще се върне, то абсолютно сигурно е, че утре скитник някакъв ще мине из тия места и ще прибере наметалото, без да му мигне дори окото! Остава ли се такава вещ на земята, за да гние или да я рѣфат дивите зверове!

Химериус се завърна на онова място, където беше лежал, взе пелерината и алчно я уви около раменете си. Ах, той беше носил пелерина от кадифе, везана със злато, но в тоя миг можеше да се закълне сто пъти, че това наметало от волска кожа е най-чудесното, каквото съществува на света.

Постоя някое време в позата на император, които приема триумфалния парад на войските си. После свали своята кадифена шапчица и я захвърли на земята. Все пак, ако Бутаул се върне на това място, за да дири наметалото си, нека да знае, че Химериус го е взел. Подписваше се под кражбата, признаваше греха си, предварително приемаше и се съгласяваше с възмездието, което заслужаваше според законите на страната.

И така, с коженото наметало на гърба си, с чиста съвест и с неопетнена гордост, той отново тръгна на запад, за да търси пътя, който водеше към Славуновите земи.

Тъмнината се сгъсти, звездите пожълтяха, светлината им започна да премигва, да трепти. Нищо вече не виждаше пред краката си, вървеше напосоки. Къде завършваше равната снага на билото и кога се накланяше надолу, към низината — не знаеше, нито пък можеше да забележи.

Измина двадесетина крачки полека, защото тревата беше висока, сплетена, пък и храсталаците го възпираха, трябваше да ги заобикаля. Както вървеше, закопча наметалото под шията си, но студът продължаваше да го щипе и зъбите му непрекъснато потракваха. Студът нямаше да бъде толкова ужасен, ако в душата му не се прокрадаваше и не разплиташе кълбото си един особен страх, непознат и неизпитван до тоя миг. Не знаеше от какво точно се бои, но се боеше от нещо и в това нещо влизаше и тъмнината, и непознаването на пътя, стръмнината, която можеше изведнъж да зейне под краката му, и усамотението, сред което се намираще — по-лошо, разбира се, от най-

отчайващите злини. Защото нито тъмнината, нито непознаването на пътя щяха да го тревожат, ако имаше и *други* с него, ако не беше *един*. Тоя особен страх правеше студа по-лют. Затова ходеше сгърбен, превил глава между раменете си, като че ли носеше някакъв голям товар.

Нямаше представа за разстоянието, което беше извървял, когато най-неочаквано почувствува десния си крак увиснал във въздуха — земята беше изчезнала някъде си под него, и той се преметна с главата напред. На това място скатът се спущаше почти отвесно няколко лакти надолу и за щастие само няколко лакти, иначе непременно щеше да си счупи врата. Под отвесната падина започваше наклон, не особено стръмен, но все пак достатъчно стръмен, за да не може да се задържи нито с ръцете си, нито с краката си, за да се търкаля неудържимо като повалено и изпуснато по голо нанадолнище окастрено дърво. Когато най-после търкалянето завърши, дълго на време, колкото човек да изброи два пъти по десет, той разбра с безкрайно учудване, че костите му не са изпотрошени, че не усеща никъде болки, че дори не се е одраскал, както се случва обикновено при падане, и то от много пониско място. Полежа някое време с лице, обърнато към небето звездите примигваха безучастно, както винаги е било, от памтивека, и всяка от тия стари познайници не искаше и да знае, и да чуе за обидната драма, която току-що беше преживял. Потомъкът на Клавдиевци да се търкаля като пън по някакво си тревясало нанадолнище нощно време, мокър като удавник, с едно наметало от волска кожа на гърба си — с какво бе заслужил, господи, тоя позор?

Изправи се полека, поразкърши унило рамене и се огледа — тук тъмнината сякаш беше по-плътна, по-непроницаема, едно море от чернилка, дъно на кладенец, над чийто отвор блещукаха непостижимо далеч равнодушни и чужди звезди. Къде беше проклетият път, който краката му щяха сами да открият?

Нямаше никакъв път. Но трябваше да върви, да се движи, да не стои закован, за да не усеща жиленето на ония мравки, който пъплеха на рояци по гърба му. Напред, напред, тук няма изток и запад, посоки, ляво и дясно, всичко е каша, забъркана от лепкав студ и непрогледна тъмнина, все едно е някъде, само да се върви, да се върви, преди да настъпи Голямата нощ. Ах, Полярката, тя би могла да му каже нещо, да му загатне някъде да търси новия си затвор, Славуновия свят, но тия черди, отминали към Иструм, са я стъпкали с копитата си, изчезнала е

във въртопа от черни гърбове, космати опашки и пороища от извити рога. Няма посоки, голяма работа, навсякъде е Славунова земя, навсякъде са колибите на тия скити, само да стигне по-скоро до една от тях, за да се просне върху купчинка сено или суха шума и да затвори очи.

Така, като си мечтаеше за купчинката сено, за одър от суха ланска шума, както преди две години, след пируване в крайморската градина на летния императорски дворец за атлазената отмаряща прохлада на спалнята си, така зажадняло вървеше сега, наслуки и слепешком, без да мисли за какъвто и да било път. Ето че за него няма никакво значение дали леглото му ще е от клонища и изсъхнала букова шума, или от нежен пух със зашеметяващи покривки от арабски атлас — нали целта е една и съща, да се затворят очите и съзнанието да вдигне ръце и да се предаде в плен на съня. Напред, напред... Бутаул беше казал, че пътят извивал покрай някаква гора. Чудесно, той като че ли върви направо през тази гора, за по-пряко, за по-бързо, да стигне по-скоро до скитска колиба, макар да не е много сигурен, че тази именно е гората, за която беше споменал Бутаул, и че изобщо това е някаква действителна, истинска гора.

Е, много неща сега се объркваха в душата му, затова и мислите му скачаха безредно. Тресеше го, защото беше лежал мокър на земята, за пръв път му се случваше това, да лежи мокър, под открито небе. А треската прави мъгляво мисленето, който е боледувал — знае, и няма защо да се учудва, че навремени гората му се струваше истинска, а навремени — лъжлива, като сън.

Важното е, че не намираше вече разлика между леглото от шума и леглото от пух. И на едното, и на другото щеше еднакво да се радва, и това, че щеше еднакво да им се радва, беше наистина голямо и неочаквано откритие.

Като мислеше така, той най-внезапно се препъна в някакъв корен и тозчас се намери проснат на земята по очи. Дали защото при падането беше ударил рамото си о ствола на дървото, или извика от уплаха, кой нае, но в същия този миг някъде над главата му изграка като вещица невидима нощна птица. Нейният вик беше хищен, гъгнив, пресипнал, много зловещ. Той бездруго можеше да смути дори самия Славун или който и да е измежду най-храбрите ловци на славянския народ. Химериус за първи път чуваше такова грачене, затова трепна

уплашено и в миг се изправи на колене. Птицата не се виждаше, но той знаеше, че е над главата му, че го наблюдава с жълтите си очи — всичките тия нощни хищници имат непременно жълти, котешки очи.

Докато чакаше да се обади отново, хипнотизиран от близкото ѝ съседство, някъде откъм дъното на гората долетя шум, наподобяващ бягане на някакво стадо, промъкване на глутница, която упорито преследва жертвата си, или дявол знае какво друго, но във всеки случай нещо, от което не можеше да очаква добро. Колкото и да го болеше рамото и да усещаше краката си отмалели и несигурни, той се изправи живо, като професионален войник от гвардейския легион на императора, и търти да бяга в оная посока, която смяташе за противоположна на посоката, откъдето идеше страшният шум.

Няколко пъти се препъва в коренища и храсти, блъска се в стволове на дървета, пада, става, пълзя по колене и най-после, когато почувствува, че не е в състояние вече да поеме нито глътка въздух, просна се на земята като труп, разпери ръце и замря. Светът гореше пред очите му, превръщаше се на изригващи вулкани, разсипваше се на безчислени рояци искри.

Сетне пак се изправи и започна да опипва с ръце първото дърво, което се беше изпречило отпреде му. Стърчеше един по-нисък клон и той се опита да се покатери на него, но не успя. Никога не беше се хвалил с железни мускули, но и тия, които имаше, не можаха да свършат никаква работа — оказаха се безсилни да издигнат тялото му поне на лакът височина.

Тогава се свлече на земята, опря гръб върху грапавата кора на ствола и прегърна коленете си. В ъгълчетата на очите му изплуваха две парещи сълзи. Той ги усети, преглътна и тръсна глава. В края на краищата един потомък на Клавдиевци можеше да се плаши от нощните птици, да бяга като заек от глутницата четириноги, но да плаче...

Той отново преглътна и стисна силно клепачите си. Небето се спусна под клоните на дървото, а най-ярките от звездите окичиха вейките му. Беше лозница със златни гроздове. Той знаеше, че тази лозница е едно видение, измама, но като съзнаваше истината и допускаше да се мами от това, не ставаше по-добре на душата му. Там имаше един юноша, който приемаше с благодарност паничка златен мед, поднасяна му от прегърбен, побелял роб. Знаеше, научили го бяха

вече, че не е достойно синът на патриция да дружи с роб дори когато той е стар и е надзирател на другите роби. Знаеше, но все пак взимаше паничката, усмихваше се на гърбавия и изяждаше меда. Имаше един знатен младеж, който си даваше вид, че слуша с голямо внимание лекциите на теолозите за прочутото Дамаскиново житие, а всъщност мислеше за съвсем друго, повтаряше си наум ония места от едно езическо съчинение, което описваше как Юпитер се превърнал в златорун овен, за да прелъсти овчарката хубавица... И други случаи си спомняше, когато е действувал против законите и обичаите на рода си и е нарушавал вековни привички, и не се е държал като истински потомък на Клавдиевци, които някога са имали вили на Капитолийския хълм. Съзнаваше прегрешенията си, не допускаше да се самоизмамва с доводи, че е постъпвал добре, но и не помисляше да се осъжда. Прегрешенията бяха като оная паничка с мед или като видението на лозницата със златните гроздове. Имаше в душата му още един Химериус, който протягаше ръка за паничката, радваше се на златната лозница и с удоволствие намяташе на раменете си волската кожа на Бутаул. Как щяха да живеят тия *двама* Клавдиевци в страната на Славуна? Какви горчилки ги чакаха занапред и кой от тях щеше да устои на несгодите?

Докато мислеше така, видя как небето отново се надига над клоните. Но звездите бяха оставили едно малко облаче от светлината си, тъмнината не притискаше вече очите му. Не беше страшно да се отдаде цял на съня в тоя златеещ сумрак.

[1] Жребият е хвърлен. ↑

ГЛАВА ВТОРА

Събуди се на разсъмване. Скрит в шумата над главата му, един дрозд чуруликаше прехласнато любовната си песничка, а от съседния габър свирукаше кос, правеше усилия да съчини нещо за пред хората, но си личеше, че не му върви. Каквото и да подхванеше, всичко се нагаждаше някак си към оная еднообразна свирня, с която воловарите подканяха добитъка си на водопой. Но той я повтаряше упорито, натрапчиво, сякаш сто души воловари пояха говедата си, и дроздът не издържа — покрусен помахна главичка нагоре и надолу, сякаш призоваваше и земята, и небето да му бъдат свидетели, разпери криле и отлетя. А косът свирна подире му тържествено и победоносно, подскочи няколко пъти от радост и както правеше всяка заран, започна да оправя черната си перушина перце по перце. Дроздът с песничките си, а той с внушителната си външност на хански ковчезник — всеки по свой начин търсеше успех в прастарата игра на любов.

Химериус, смъкнал наметалото от главата си, слушаше полусънен нежното чуруликане на дрозда и деловата свирня на коса и не можеше веднага да си припомни защо лежи под тая разперена бука, наскреда гората и направо върху твърдата и гола земя. Най-напред му се стори, че е в старата кошара от плетени пръти, където го държаха през първите няколко седмици на пленничеството, защото по онова време ханът отсъствуваше от Плиска. Досами кошарата бяха натъкмени дълги дървени корита и в тях чердите утоляваха жаждата си по пладне и привечер, а гледачите им свиреха почти по същия начин, както сега свиреше косът от височината на своя клон. Затова, като слушаше коса, той си спомни най-напред тая кошара от пръти, първото му жилище-затвор в страната на българите. И си мислеше, че всички българи живеят в хижи като неговата и когато една заран го поведоха към крепостта, за да го представят на хана, много се учуди, защото това, което видя, не приличаше никак на представата, която имаше в ума си. Между дълбокия вал и първата каменна стена, която опасваше града, зеленееше широко поле, оживено от добитъка, който се рееше из

тучните морави, загадъчно и някак непривично с огромните кобилици на бунарите си, вирнали самоуверено гигантски показалци към бездънния купол на небето. Оттатък широкия пояс на стената започваше крайнина, прорязана с окопи, повдигната тук и там от площадките на землените укрепления, кръстосана от високи плетища и завардена с четиристенни кули, наполовина зидани с камък и наполовина изградени от дебели дъбови греди. Като гледаше тая настръхнала земя, която никак не даваше вид, че е лесна за овладяване, а, напротив, показваше зъби и нокти, вълчица, светкаща с очи до леговището си, Химериус си спомни за плановите на Никифор и замислено поклати глава. Много гърла ще прегризе вълчицата, а дали ще се даде, само един бог знае. Както само един бог знае защо варварите бранят толкова ревниво свободата си, когато нямат нищо, което да си струва кръвта, за да бъде защитавано. Сам той никога не би помислил да дохожда с меч в тази страна, предпочита да гледа надбягвания с колесници на форумата, да играе на криеница със съдбата, като залага на зарове, но Никифор казва, че ако Византия не глътне Плиска, ще дойде време Плиска да хване Византия за гърлото така, както дивите готи са забили някога ножа си в самото сърце на цивилизования свят...

Изминаха укрепената крайнина, и като навлязоха в града, Химериус видя, че и българите, както всички хора по божията земя, живеят всеки според състоянието си и съсловното си положение. Най-бедните, може би пленниците, освободените роби и семействата на слугите, изтикани в най-външните градски покрайща, живееха сврени в землянки, ями, издълбани в земята и покрити отгоре със слама. После идеха шатрите, големи и малки, с дворове и без дворове, но всичките пъстри и засмени, шарени, напомнящи някакъв странен, чуден и далечен свят. Където шатрите завършваха, започваха каменни домове с покриви от плочи или греди, сред широки дворове, оградени с високи и дебели зидове. Целият този голям и кой знае защо някак си притихнал град дишаше сред китна зеленина, сред овощни градини, окъпан от щедро слънце, оросен от безброй вадички и ручейчета, които ромоляха покрай стобори и зидове, притулени с папрати, бързови храсти и нестъпкана трева.

Слънцето, тишината и ручейките, и веселите шатри, и щъркелите, които бодърствуваха по на един крак до гнездата си, стъкмени върху

плоските покриви на каменните къщи — това изведнъж помръкна пред очите му, когато най-сетне излязоха на големия площад, откъдето се откриваше изгледът на силно укрепената малка Плиска — престолната твърдина на българския хан. Точно насред площада, гол и покрит с едър калдъръм, безлюден, сякаш всичко живо наоколо беше отдавна замряло — насред площада стърчеше бесилка, а под напречната ѝ греда висеше човек.

И Химериус, като гледаше с ужасени очи обесения, в същия миг си спомни за своята кошара до големия вал и изпита силна болка в сърцето си, че го бяха извели оттам. Беше живял в разкош, сред най-нежни мрамори, завеси и балдахини, но сърцето го заболя за колибата от плетени пръти, която служеше за обор.

Такива мисли и спомени извика в паметта му свирнята на коса. Сега нямаше дори колиба, гората му служеше за дом, ланската шума — за постеля, завиваше се с кожа от вол. Да даде бог сто години на това животно Бутаул! Как щеше да изкара нощта без неговото наметало?

Горе, високо над главата му, короните на буките започнаха да светлеят, невидимото слънце вече багреше върхарите им с мека виделина — една смесица от старо сребро с почервенял бакър. Скоро бакърът ще се стопи и над гората ще ливне, като всяко утро, краткотраен сребърен дъжд. Ставай Химериус, протягай ръце и вземай от среброто, за да го лиснеш на лицето си! Нали така правеше сутрин? Разтваряше завесите на прозорците и протягаше ръце... Е, не за да блискаш със слънце лицето си, много ти беше притрябвало тогава слънцето, а защото главата ти тежеше от снощното вино и трябваше малко свеж въздух, няколко глътки, за да проветриш задрямалия си мозък. Затова протягаше ръце — една сладка прозявка и няколко глътки чист въздух. Хайде, нека влиза слугата, за да вчесва косата ти. Внимавай, Андреас, ако ме скубнеш, ще заповядам на Палистрат да изскубне един цял кичур от брадата ти! И не се подсмивай, защото ще дойде такъв ден, когато аз наистина ще заповядам на Палистрат да те накаже.

Имало е и такива дни, но кой знае къде са отишли. Сега няма прозорци, няма завеси и затова Химериус виждаше слънцето, първите му лъчи, които галеха върхарите, и много му се щеше да протегне ръце, за да си напълни шепите с мъничко топло сребро. Как беше

вкочаняло тялото му през нощта, господи! Всичко го болеше, всяка става, и мускулите, и костите, и пръстите на ръцете. Беше заспал мокър, а сега дрехите му са само влажни и това е добре, защото хората на Славун ще се смеят, ако се яви при тях с мокри одежди. Топлинка, топлинка, нека по-скоро това сребро да покапе през клоните! Той ще го събира капка по капка, както лихваря — сребърните си монети.

Чудно, че оная глутница не беше успяла да го открие. Вълци ли бяха, или рисове? Рисовете не ходят на стада.

А докато чака топлината! Андреас, защо не носиш закуската? Пак ли ще ми донесеш мляко, подсладено с мед, сладкиши от разбит на пяна белтък, бяло месо от пиле, поръсено с нарязани маслини, и вечните фурми, и вечните портокали? Върви по дяволите!

Докато го държаха в онази колиба от плетени пръти, до големия вал, носеха му за закуска мляко, сипано в кратуна, подсолено, неварено. Лъхаше на земя и бърбонки, на козина, но колко вкусно беше, Андреас! Плюя на твоите сладкиши от разпенен белтък! Донеси ми за закуска мляко, диво, варварско, и аз ще те снабдя с билет за комедийния театър, ще ти осигуря място във форума, прилично за мъже къде-къде по-достойни и почитени от тебе!

Ти се пулиш, не вярваш на ушите си? Не допускаш, че господарят ти е възлюбил млякото на варварите — неварено и над всичко отгоре подсолено? И поднесено в съд, кратуна някаква, от каквото дори робите на баща ми не пият? Не ме обиждай, стари глупако, с учудването си, защото ми иде да те прасна по главата ей с тази волска кожа така, както снощи мене ме прасна по главата оня звяр, Бутаул. Добър е бог, ще дойде може би сгодено време да ти обясня как и защо възлюбих и суровото мляко на варварите, и мръвките им от недопечено конско месо. А сега аз нищо особено не мога да ти кажа по този въпрос, защото и на мене самия нещата не са ми ясни. Обирай крушите си и не прави жалостива муцуна заради силните думички, необичайни за моя говор, на каквито ти не си свикнал. Знаеш ли, че започна да ми прави удоволствие да изговарям подобни думички? Трябва да свикваш. Слугите нямат право да показват жалостиви муцуни. Това разваля доброто настроение на господарите им. Научи се да търпиш!

Химериус въздъхна. Ах, да имаше една кратуна с мляко! Той се изправи с мъка и с още по-голяма мъка поразкърши вкочанелите си

рамене. Как боляха тия простинали кости и вдървени мускули! Слънце искаха, но проклетото си правеше оглушки, свикнало беше да се разхожда по върхарите. Долу, измежду гладките стволоче и прогнилите хралупи, лъкагушеше рядка, белезникава мъглица. Където случайно я докосваше промъкнал се през шумата слънчев сноп, там се подпалваше тутакси разноцветен огън, просияваше небесна дъга. Но тоя огън не можа да зарадва дори очите му — не топлеше. По-рано, преди да падне в плен, когато му се случеше да наблюдава тая игра на слънцето с мъглата, в душата му запяваше хор от ангели, възнасяше благодарствени химни към твореца, който беше изчислил и създал това чудо на цветовете. Сега хиляда такива чудеса би разменил за два истински въглена.

Като нямаше възможност да размени всичките смайващи дъги за два истински въглена, той реши да търси слънцето. Градски човек, без какъвто и да било опит в горските работи, по инстинкт чувствуваше, че може да срещне слънцето само на някоя по-големичка и открита поляна. Или в края на гората, където, според онова животно Бутаул, извиваше пътят за Славуновите поселища.

И така, беше дошел от изток, на тая страна трябваше да търси и пътя за Славуновата земя, и спасителното слънце. Точният изток мъчно можеше да се намери, поради гъстата шума и клонищата, които закриваха небето. Но през пролуките им лъщяха тук и там късчета синева — най-ярките и най-светлите от тия късчета сочеха изтока, защото в утринните часове силната светлина идеше само от изток.

Краката му тежаха, едва ги влачеше, сякаш мъкнеше топузи, като осъдените. Виеше му се свят, някакво лято зверче скачаше в стомаха му, хапеше го със зъби. От вчера сутринта не беше преглътнал зальк каквато и да било храна. Опря рамо на едно дърво и се замисли: кога е било това „вчера“? Ако се намираше в Константинополис, разстоянието от днешното до вчерашното щеше да се равнява на една шепа време. Ръката е бръкнала в сребърна купа, пълна догоре със скъпоценни дреболии, и сетне, когато разтваря пръстите си, върху дланта блещят бисерчета, утринната Венера се е разпаднала на мъниста и всяко зрънце прилича на капка роса. Но той не е в Константинополис, златния Полис, столицата на света, а е на враждебна варварска земя, сурова и дива. Затова времето, прекарвано в тази страна, не е шепа скъпоценни дреболии, а железни топузи,

закачени за краката вериги, които правят пътя от вчерашното до днешното по-дълъг от всичките пътища, тръгнали през планини и полета за златния Полис.

Хайде, каква полза от тия сметки, времето в Константинополис има една дължина, в Плиска — друга, а тук, в преддверието на Славуновите поселища, то с вълчица, която го дебне на всяка крачка, от всеки храст със святкащи, изгладнели очи. Господи, оня звяр в стомаха му трака със зъби, хапе, дращи с нокти. Нищо не е слагал в устата си от вчера, отпреди сто години, и това е непоносимо, и това не може и не бива повече да се търпи. Чуваш ли, Андреас?

Ето ти случай да докажеш, че си верен слуга, нахрани господаря си? Не искаш? Добре ти е да се излежаваш на слънце и да се заглеждаш мижешком в голото място под туниката на Ниса, когато тя се навежда над ведрото, за да гребне вода... Малко ще ти бъде, дъртако, ако заповядам да те увесят на някое дърво с главата надолу. Да мърлявиш голото място под туниката на Ниса с късогледите си старчески очи! Какво от това, че си ме държал на скута си още по времето, когато съм лазил. Ще те обеса с главата надолу, защото съм гладен, зверски гладен, унизително гладен, господи, прости ми! Не ме интересува никакъв Андреас и никаква Ниса, да вървят по дяволите, нищо не искам да зная за тях! Глътка мляко, късче месо, макар и конско, макар и сурово!

Да ям, да ям! Една недопечена мръвка от конски бут е по-сладка от всичките голи хубости на Ниса, защото аз съм опитвал и едното месо, и другото, робинката Ниса самичка ми е предлагала, и зная кое как изглежда и какво е на вкус. Парче месо, парче месо, всичко друго е суета, както е казал Еклезиаст, както са ме учили, че е казал Еклезиаст, дяволите да го вземат!

Свлече се на земята, върху шумата, и улови главата си с ръце. Пред очите му играеха червени и виолетови пламъчета, челото му пареше, а по гърба му отново плъзнаха мравките, на гъсти рояци. Лесно му е било на тоя Еклезиаст да разправя, че всичко е суета, защото е бил сит и пресит, какви ли меса не е ял и какво ли не е имал на трапезата си! За преситения всичко може да изглежда безсмислено, излишно, глупаво, отегчително, но я изтегли блюдото из ръцете му, разлей виното му, изсечи овошките, които има в градините си, заколи кокошките му, разпилей зърното, складирано в хамбарите му, и тогава

го запитай него, преситения, дали всичко, което си му отнел, е суета. Ако ти каже „суета“, ще те излъже, защото гласът, с който ще произнесе тази дума, ще бъде плачлив, защото ръцете му ще треперят, а очите, с които ще те гледа, ще бъдат непременно очи на ограбен и съсипан човек... Еклезиаст, лъжец, позъор като треторазреден актьор! Или разплут от срамни болести женолюбец, който вече не е мъж, за да обладава, или дъртак с изгнили зъби, безпомощен да сдъвче дори къс варено пилешко месо!

Ах, да се мернеше кокошка отнякъде, ей така би извил шията ѝ, би отскубнал главата ѝ, макар това никога да не е вършил по-рано, нито да е смятал способен да го извърши. Ще я оскубе, изчисти и в краен случай, ако не намери огън, ако не успее да си накладе, ще я стопли до гърдите си (струва му се, че са нагрети като пещ), ще я затопли до гърдите си и пак ще я изяде. (Дори ще схруска и изгълта по-дребните костички, защото една кокошка — това не е бог знае колко голямо ядене за един здрав и прегладнял мъж.)

Една кокошка сред букет от алени и виолетови пламъчета! Химериус се засмя — много пъти беше виждал печени кокошки, полегнали в сребърни тави, гарнирани с всякакви видове цветни зеленчуци и плодове, но жива кокошка! Ах, жива кокошка не беше виждал кой знае откога, от онова детско време може би, когато прескачаше във вътрешния двор на вилата до морето, за да получи от ръцете на беловласия роб паничка златен мед... И това беше в реда на нещата, защото по булевардите на Константинополис живи кокошки не се разхождат, нито около форума, нито около театрите и дворците! Къде можеше да види жива кокошка?

Сега проклетницата стоеше отпреде му и се пъчеше нахално и лукаво, като търговка на млади момичета. Нищо, той знаеше, че това е от огъня, който пареше челото му, видение, предизвикано от слабост и глад. Ето, поклаща глава, вдишва по-дълбоко въздух и от кокошката не остава дори перце: има само храсти, грапави стволоче на високи дървета, гора, глуха и дива варварска гора.

На изток, на изток! При слънцето, което ще го стопли, при пътя, който ще го заведе в страната на Славуна!

Химериус се изправи, погледна към върхарите, сплетени над главата му — наляво се мяркаха лъскави сини прозорчета, обилна

светлина ручеше през тях, натам трябваше да върви, към слънцето, към утринния час на деня.

Ето тъй, тук шумата изглеждаше като че ли утъпкана и гората не беше толкова дива и усойна. Отгоре идеше повече слънце, на места лъкатушеха слънчеви пътеки — сигурни признаци, че някъде наблизко завършва тоя затънтен горски свят. Още малко, двадесетина крачки, можеше да заложи волското си наметало, че след двадесет крачки ще излезе най-последно на белия божи свят!

Крачките бяха толкова, не се излъга в броя им, а белият божи свят представляваше една широка поляна, почти равна, зелена, потопена в светлина, заляна с прозрачно сребро. Тази поляна се усмихваше свойски, мамеше очите, предлагаше гръдта си, накичена с жълтурчета, с лайкучка, с безброй лилави, морави и розови диви цветчета. Ела, легни, отпусни се сред дъхавата морава, затвори очи, послушай се в жуженето на горските пчели и преди да се унесеш в блажения сън на праведниците, благослови твореца за милостта му, че те е извел до тоя малък земен рай! Или ще дръзнеш да твърдиш, че в твоя царствен Полис има такива чудеса? Хайде де, толкова се срещат, колкото девственици ще намериш в публичния дом зад градската Митрополия!

Такива чисти и прелестни чудеса не се срещаха в царствения Полис — там имаше много улици с дървета, булеварди от камък, озеленени с шпалири от кестени, градини, опасани с железни огради, където вечер свиреха оркестри и младите хора от народа танцуваха на поляни като тази... В парка зад императорския дворец, да, но там градинарите подстригваха тревата ако не всеки ден, то поне всяка седмица, цветята бяха подредени на редове и във фигури, имаше много наперени и горди помежду им, от Италия, Африка, от островите: князе, княгини и принцове, с корони, огърлици, чалми, но опорочени, ах, развратени от погледи и похотливи ноздри, и нито едно цветче — прелестно заради невинността си, девствено поради отшелническия си живот!

Химериус съзерцаваше тази хубост с натъжени очи. Преди две години, видеше ли я, щеше тутакси да си спомни възторжени стихове от някогашни поети или сам би съчинил нещо наум. Ето го Пан, застанал наред поляната, свири с малката си флейта, а зад храсталаците надзъртат нимфи с пламнали погледи, нетърпеливи да се

отдадат на дълго очаквания сватбен танц с Бакхусовите синове. Или нещо подобно, но във всеки случай поетично и необуздано, еретическо, не за пред хората, подходящо за пияни актьори. Сега никакъв Пан не се мяркаше пред очите му и никакви красавици с голи гърди. Тревата си беше трева, цветята — жалки лайкучки, мизерни жълтурчета и разни други овчарски пъстротии. Да беше негова и да имаше кому, цялата тази поляна с удоволствие би продал, и без да трепне сърцето му, за една кокошка, да речем, или за коматче пшеничен хляб! И за какъв дявол му беше притрябвала, нали търсеше изток, пътя, който се виеше покрай гората и водеше за Славуновите поселища, където има къщи, огън, добитък, където доят мляко и месят погачи, и жарят месо... Тъй, слънцето блести откъм дясното му рамо, вървял е, глупакът, на север, излъгали са го ония сини прозорчета помежду върхарите или пък очите му са невежи, проклетите му градски очи! Дето за миг могат да разпознаят арменката от антиохката, нубийката от египтянката, развратената хетера от по-малко развратената, а тук, в гората, са като провинциални дръвници, доведени и изоставени в пъпа на празничния константинополски пазар. Да върви на север вместо на изток, посред бял ден, какъв герой, какъв мъж!

Като помисли така, той изведнъж се сепна — сякаш до ушите му беше долетял отнякъде си железният смях на хана: „Какъв човек си ти, какъв мъж?“ Господи, неговият собствен мозък повтаряше думите на хана, толкова надълбоко се бяха вдълбали в душата му! Когато ги чу за първи път, сякаш усети върху сърцето си ония насветлени до червено жезла, с които жигосваха робите по раменете — толкова бяха унижителни, толкова го притискаха към земята! Но той беше потомък на Клавдиевци все пак и когато го запитаха какъв човек е, събра мъжество в сърцето си и отвърна:

— Патриций, син на патриций!

Кой знае защо, ханът каза тогава, че у тях, българите, млякото си е мляко, а суроватката — суроватка. Суроватката дават на псетата, а никой не казва на суроватката — мляко...

Да, сетне имаше много подходящи случаи, за да се увери сам, че е за псетата, а ето и сега — луташе се из гората като момиче, не можеше да налучка посоката, откъдето беше дошел! „Какъв човек си ти, какъв мъж?“

Буца заседна в гърлото му, очите му се напълниха със сълзи. С какво беше заслужил божията немилост? За това ли го беше възненавидял бог, задето не четеше с голяма охота житиетата на светиите?

И както стоеше оклюмал, натъжен и почти разплакан, изведнъж разтърси глава, сви юмруци и погледна с омраза към небето. Житиетата ли? Ще почакаш! Ще почакаш, и още колко!

Извърна се към един храст, за да утоли стоешком една своя естествена нужда, предоволен от богохулството си, от смелостта си, но отчаян като човек, който сам скача в пламъците на ада и тогава — пак изведнъж — нададе победоносен вик, един варварин, достоен за наметалото си от волска кожа! Дори забрави последното копче на кадифения си панталон... Защото от този храст се усмихваха право в очите му горски ягоди, планински ягоди, приветствуваше го надеждата, която не изглеждаше много смутена от богохулните думи и срамния му жест.

Нахвърли се върху плодовете с вълча стръв, макар и да го бяха приучвали още от дете да не дава воля на лакомията си дори когато е прегладнял. Да вървят по дяволите навиците, доброто възпитание, толкова е хубаво да усеща устата си пълна и рубинения сок в ъгълчетата на устните си, и гърлото му да преглъща, да преглъща! Та това е по-приятно от целувката, мили поети, от любовната целувка, която се купува с чисто злато!

Имаше ги навред тия диви горски ягоди и Химериус пълнеше шепите си, ядеше, не повдигаше глава. А когато слънцето изскочи на няколко лакътя над гората и започна да припича, той неусетно се намери в дъното на поляната. На това място ромолеше ручей, скрит сред тревата и папратите, и по-надолу, където имаше падинка, пълнеше плитко езерце, няколко стъпки широко. Сгорещен под наметалото си, което не смееше да свали, той застана до сами езерцето, за да си отдъхне, преди да се напие със студена вода. Погледна в огледалната възсинкава повърхност и от почуда отвори уста. Едва не се стъписа. Лежеше в краката му — малко скъсена, разбира се — фигурата на някакъв варварин, наметната с кожа, раздърпана на гърдите, с разчорлена коса и ококорени очи. „Господи, аз ли съм това?“ — прошепна Химериус и у същия миг почувствува угризение, задето изрича името господне, защото си спомни, че преди

малко го беше най-безсрамно похулил. „Но тогава бях гладен! — оправда се Химериус. — И после, аз отдавна съм казал, че тази работа с четенето на житиетата няма да я бъде!“ Като помисли така, той реши, че е уредил задоволително малката свада със своя бог и отново отправи погледа си към водата. „Това е толкова патриций — въздъхна Химериус, загледан печално в образа си, — колкото аз съм девственият свети Йосиф неспособният мъж на пресвета дева Богородица, майката на Исуса Христа!“

Безсилен да промени положението си, да внесе мъничко подобрене в окаяната си външност, той се търкулна на припек върху тревата и затвори очи. Наоколо му жужаха диви пчели, миришеше сладко на затоплен бъз, поточето мърмореше приспивно над главата му. „Какъв свети Йосиф съм аз? — засмя се в полусън Химериус. Той беше напълнил стомаха си с чудесни горски ягоди, чувствуваше се отлично. — Един бог знае колко такива като Ниса са зачевали от мене, да не броим хетерите! Тях света Магдалена, покровителката, ги е научила на най-чудното изкуство: да се любят, без да връзват плод!“ Пак се засмя, но този път съвсем несъзнателно, защото сънят вече го носеше, отнасяше го към синьото си царство...

Събуди се в преизподнята. И така му се падаше! Усетеше ли се в добро разположение било от хубаво ядене или от силно вино, или поради печалба от някое рисковано обзалагане, тутакси започваше да отпуска езика си и в това си увлечение не знаеше мярка: сядаше редом до света Богородица и най-интимно слагаше ръката си върху коляното ѝ. С Блажения Августин играеше на зарове, предлагаше му най-скъпата от любовниците си, за да му уреди среща със света Магдалена. Така и сега — преди да заспи, намекна нещо за свети Йосиф, нещо, което засягаше достойнството на мъжа, и ето че небето беше решило да си отмъсти. Нека най-после и патрициите да си знаят езика! Един здравеняк светец, главорез сигурно, преди да се похристиянчи, връзваше ръцете му с дебело въже. Не чакаше да се пробуди съвсем, а си вършеше работата и по това се познаваше, че е от долен плебейски произход. Защото един патриций никога няма да връзва заспал или полусъбуден човек. Може да му пререже гърлото или да забие копието си в сърцето му, но да го връзва в едно състояние на полудрямка, полусън... „Хей, така ли ви учат горе в рая?“

Химериус дойде на себе си, извърна се по гръб, сви колена и ритна силно простака в слабините. Простакът изрева и се претърколи, но пък друг изникна изневиделица и като повалено дърво се сгромоляса отгоре му. Каква тежест, господи, и каква ужасна, отровна миризма на лук! После една ръка се стовари върху лицето му, тежка и грапава като дъбова цепеница, и всичко се превърна в тъмнина.

Развиделяването започна постепенно, бавно се разтваряха завесите, които прикриваха светлината. Когато краищата им напълно се отдръпнаха, Химериус видя най-напред поточето — то си беше същото, ромонеше все същите си тихи и несмели припеви. А той седеше до поточето и усещаше, че някой го подпира отдире с коляното си. Косите и лицето му бяха мокри, устата му се пълнеха с кръв. Един мъж стоеше до него, встрани, и затуляше слънцето. Защо му взимаха слънцето? Какво искаха тия изчадия на ада от него?

Избърса брадата си, по която се стичаха струйки кръв, и повдигна глава.

Така се срещнаха двамата за пръв път. Седналият, патрицият, беше нагизден в кадифе, но изглеждаше смачкан, окалян като прасе, жалък и смешен с това наметало от волска кожа на гърба си. Изправеният, макар и облечен в космати кожени гащи и в дълъг кожух с вълната отвън, наметнат на голо, приличаше на някакъв местен Херкулес, стъпил по господарски на земята и сякаш враснал в нея като млад дъб. Той имаше дълги коси, но прави, лицето му беше широко, грубо, с могъщи челюсти на месоядно животно, осветено от големи, студено съсредоточени кестеняви очи. Не можеше да се каже, че очите му бяха лоши, зли, нито пък беше разумно да се обзаложи човек, че от тях следва да се очаква само добро. Но едно изглеждаше съвсем сигурно — че умеят да бъдат според случая или ужасно лоши, или прекалено добри. В тоя момент, като наблюдаваха странното човешко същество, което седеше на земята с окървавена муцуна, прилично много на ромеец, но с българско бойно наметало на раменете си, те като че ли се колебаеха какво по-точно да изберат — благия мир или цепеницата. Защото тоя мъжага наистина държеше в лявата си ръка чепата небелена тояга, дебела колкото цафарата на възрастен мъж.

Химериус избърса с ръкав кръвта от лицето си, дантелената му маншета почервения. „Сега приличам на един гаден месарин“ — мина

му през ума. От някакъв тъмен ъгъл на душата му подскочи разярено кученце, изквича и го захапа за сърцето.

— Див варварин! — просъска злобно Химериус. — Животно, дива свиня, шопар!

Тук не беше Константинополис, за да прескочи до съседния дюкян за нови дантели.

Тогава мъжагата извърна глава към другаря си и произнесе на славянски с мек напевен глас:

— Тоз човек, чичо Добрета, май че кълне и двама ни на кучия си ромейски език. Как гледаш ти на тази работа?

Той поразмърда кривака си, сякаш чакаше и от него някакъв мъдър съвет.

Побелелият и попрегърбен чичо Добрета, който и на стари години не отстъпваше по ръст на младия си спътник, поклати глава и прекара бавно пръсти през брадата си, сплъстена на бели вълнисти фъндъци.

— Дали ни кълне, или казва нещо друго — отвърна чичо Добрета, — аз, момчето ми, не мога да отсъждам. Не ща да си кривя душата! Ей ги! И духът на гората, и духът на тази рекичка. Надничат из храстите и слушат. Слушат ни какво си приказваме! Ако объркам и напразно наклеветя човека, горският дух ще помъти очите ми и вляза ли в гората, никога не ще мога да изляза от нея. А духът на таз рекичка, колкото и да е дребен, ще се заплете в краката ми някъде и ще ме удави, както има една дума, в педя вода. — Той се подпря на тоягата си, чепата като на по-младия, но не толкова дебела, и продължи, сякаш нищо особено не беше се случило и никакъв чужденец не седеше в краката им: — Защото клеветата е грозен грях, Хилвуде, тя изяжда невинния, както гъсеницата листото, и затуй, както съм чул от други старейшини, а те от Славуна, ханът на българите режел езиците на клеветниците, а някои, сигурно за по-тежки клевети, направо обесвал или продавал в робство и аз, ако ме питаш, намирам туй за много справедливо.

— Нито те питам, нито ме е грижа да знам какво прави ханът на българите с тия, дето клеветят! — отвърна мрачно Хилвуд. — Той помълча някое време, със свъсени вежди, сърдит — кой знае защо, спокойните думи на чичо Добрета бяха изведнъж помрачили хубавото му настроение. — То си е негова работа — добави той и стисна здраво

тоягата си. Бездруго той имаше предвид работите на българския хан. — Ако ще да реже и главите на своите си хора, все ми е едно!

Тогава Химериус, който беше понаучил донякъде славянския език и който изведнъж започна да симпатизира на стария и да ненавижда Хилвуд, не можа да се сдържи:

— Ти си един глупак! — отяде се той. Очите му клъцнаха като змийчета широкото лице на гиганта. — Не знаеш ли, дървеняко, че законите на българския хан важат и за тебе? Или си мислиш, че като живееш далеч от Плиска, ханската власт не може да те стисне за гушата?

Ако всички горски и речни духове бяха изневиделица и отведнъж изскочили отпреде им, чичо Добрета и Хилвуд нямаше да се изненадат толкова — и двамата зяпнаха с отворени уста и очите им едва не се изцъклиха от страх и почуда. Ромейски велможа, с българско бойно наметало, говори на славянски и над всичко отгоре кори славянин на славянска земя и защитава ханските закони! Това беше прекалено сложно, объркано и противоречиво.

Мозъците им заработиха трескаво и въпреки че двамата се различаваха много и на години, и по характер, изводите, до които стигнаха, не се отличаваха особено едни от други. Разсъждаваха горедолу така:

Ромейски велможа — трябва да се пречука веднага, разбира се!

С българско бойно наметало — откраднало го е кучето, за да се предреши. Да се пречука веднага!

Говори на славянски — научил е езикът им, за да ги шпионира. Да се пречука веднага!

Кори славянин на славянска земя — смърт, разбира се!

Защищава ханските закони — Добрета ги приемаше донякъде. Хилвуд не ги приемаше никак, но и двамата бяха съгласни, че византиец не бива да бърка в тия работи, а щом като е решил да бърка — да се пречука и край.

Мислите им бяха много напрегнати, изписваха се по лицата им като по книга и за Химериус не беше трудно да ги разчита. Затова в същия момент, когато те уловиха здраво тоягите си, за да действуват, той с отчаян жест разтвори наметалото си и изсумтя насреща им като ранен рис:

— Не смейте, говеда!

Медната плочка на хана ги зашлеви по очите като камшик. Можеха да си мислят едно или друго за неговите закони, но като видяха плочата — усетиха сякаш ръката му и се стъписаха, както кучетата се стъписват пред дебелия тояга.

Химериус изгаряше от желание да подхвърли в лицата им какви ли не обидни думи — в края на краищата бяха го нападнали по време на сън, недостойно, подло, дори кучетата не правеха така. Кучетата лаят, ръмжат, тракат със зъби, обикалят около заспалия, но не го захапват. А тия двамата... И особено по-младият! Две години прекара в плен при българите, но нито един българин, от най-долно потекло до велможите им, никой не го беше обиждал по такъв мизерен начин, макар и те самите да бяха варвари. Ах, дръвници такива! Сълзи излязоха в очите му от мъка и яд.

Чичо Добрета, който първи успя да се съвземе, пристъпи крачка напред и издълбоко се прокашля:

— Кой си ти — рече — и как си попаднал на наша земя? — Понеже Химериус не бързаше да отговори, той порови в брадата си и продължи: — И как си се сдобил с печата на хана?

— Може да го е откраднал — проломоти намръщено Хилвуд.

— Аз съм патриций и син на патриций! — Химериус впи очи в лицето на гиганта.

Той се изправи и сви юмруци.

— Хм — каза Хилвуд.

— Как си се сдобил с печата на хана? — повтори чичо Добрета.

Ето че това диво животно го взимаше за крадец. Ако имаше кинжала си със златната дръжка! Нищо че говедото беше с две глави по-високо от него!... И в същото време се размисли. Каквито и да бяха тия варвари, съдено му беше да живее с тях. Колко? Само ханът знаеше и небето над него. Година, две, десетилетие, а може би и цял живот. Господи, помилуй. Повтаряше се историята на бедния Овидий. Внимание!

Каза им, че е нещо като личен пленник на хана, но не съвсем пленник, а по-скоро заложник, макар че и тази дума да не е най-точната. Всъщност княз Славун го е виждал в малката Плиска и той, разбира се, ще да е запознат с неговото положение. Сега ханът го е проводил в земята на Славунa, в поселищата им, да поживее сред тукашните хора и сам да се грижи и за прехраната си, и за облеклото

си, и да се надява само на своите ръце, докато отново го извика обратно в Плиска. Някой ден ще го изпрати в Константинополис, в родината му, то се знае, но кога ще стане това, само един бог знае. Защото само бог може да чете мислите на вождовете, на избраниците, които управляват хората и от негово име се разпореждат със съдбините на народите си.

— Ние си имаме свои божества и твоите богове нито признаваме, нито искаме да ги знаем! — прекъсна го грубо Хилвуд.

— Така да бъде — каза примирително Химериус, а в себе си помисли: „Дивак, ходи по-лошо облечен от нашите свинари, пък горделив като патриций! На какво отгоре?“ И допълни: — Дали приемаш, или не приемаш моя бог, то си е твоя работа, в границите на нашата империя живеят много и всякакви народи, ние никому не налагаме насила вярата си. Но този печат — той потупа с длан медната плочка, — този печат ти си длъжен да тачиш, ако държиш кожата ти да е цяла и ако искаш да имаш още дни. Разбра ли?

Хилвуд го измери с очи, както вълкодава — наеженото от злоба мъниче, помълча, сетне вдигна рамене:

— Все едно че те няма — рече той. — Живей си, щом като на българския хан му харесва да си жив!

Той се извърна настрана, измъкна из пояса си един дълъг нож с костени чирени и започна да дялка с него края на тоягата си, по която бяха засъхнали буци кал.

— Плочката беше скрита под наметалото ти и затова ние не я забелязахме — каза чичо Добрета. Той се засмя: — И добре стана, че ни я показа навреме, иначе моят сестриник Хилвуд щеше да ти види сметката!

— А сетне, ханът — неговата сметка — Химериус показва с ръка.

Сега и чичо Добрета го изглежда, както оня, големият пес — мъничето.

— Ти си един смахнат човек! — каза той. — Много глупав човек! Откъде ще знае ханът кой те е свършил? Мъртвият не говори, па макар и да е византиец! А свидетели няма. Кой ще е свидетел? Гората? Гората си има свой език и него го разбират само птиците. И не всичките, а само някои птици. Ако постоиш по-дълго време при нас, ти ще научиш кои от птиците разбират езика на гората. Тъй че не ще се намери нито една жива душа, която да каже на хана или на неговите

хора: Ето, Хилвуд закла византиеца, а старейшината Добрета не си помръдна дори пръста, за да му попречи.

— Още не се е родил тоя, дето ще се опитва да ми пречи! — избоботи под носа си Хилвуд.

— Такава е думата — каза чичо Добрета. — Никой не ще свидетелствува, че ти си сторил тая работа.

— Хм — каза Хилвуд и за някое време престана да дялка тоягата. Той отново мереше византиеца от главата до петите и очите му бяха на ръба между доброто и злото.

„Дъртият хитрец го насъсква — помисли Химериус, — както овчарят насъсква кучето си!“ — И най-неочаквано почувствува да ляга върху раменете му някакъв огромен воденичен камък. Ония цветни кръгчета отново започнаха да скачат нагоре и надолу. „Омръзна ми, господи!“ — изстена някаква струна и той полека се отпусна на земята. Мамят се тия глупци, ако си мислят, че се бои от тоягите им. Бои се само за едно — да не му вземат земята. Кой казва, че голата земя била твърда, убивала?

— Сега вече ние няма да ти сторим зло — продължи приказката си чичо Добрета. — Ти ни показа печата на хана, а ние сме дали дума на нашия княз да тачим тоя печат. Но ако Хилвуд беше те заклал, аз ти казвам, че до утре заранта от тебе щяха да останат само купчина кокали. — Той се облегна на тоягата си и весело намигна по посока на гората. — Чувал ли си диви свини да ядат мъртъвци? Не си? Пък аз ще ти кажа, че в нашата гора има стадо диви свине, които биха изхрупкали и жив човек, само да им падне!

— Има такива свини — каза Хилвуд, който отново беше се заел с тоягата си. — Слушал съм, че нападат и хора.

— Те по нищо не се различават от другите диви свини — каза чичо Добрета. — И козината им същата, и опашките, и зурлата.

— Козината им била по-щръкнала — каза замислено Хилвуд.

— Аз съм убивал свини с щръкнала козина! — чичо Добрета поразкърши рамене. — Всякакви свини съм убивал, но кои от тях са били стръвници, не знам.

Химериус си спомни за снощното трополене на копитца по мократа шума. „Как ли щяха да ме оглозгат!“ — помисли и се усмихна. Усмихна се, защото в същия миг едно червено балонче излетя пред очите му, голямо като мехур на гигантска риба, съвсем прозрачно.

Такова балонче не беше виждал никога в живота си. А покрай ушите му се плъзгаха думите на Хилвуд: „Четината на стръвниците е пощръкнала на гърба, като на таралеж, така съм слушал да се приказва.“ Чичо Добрета му отговаряше нещо с равен и провлачен глас, но кой знае защо, неговите думи не стигаха до ушите му, превръщаха се в някакво монотонно ручене или по-скоро на жужене като песента на дивите пчели. След това му се стори, че земята протяга ръце — невидими, но много топли, защото ги усещаше. Обвиха се около него и го понесоха нанякъде. Миришеше на топла, сочна трева.

Чичо Добрета и Хилвуд почти не повярваха на очите си. Приказваха си за свинете стръвници, а той изведнъж се търколи на земята.

— Ти да не си го чукал по-ячко? — попита чичо Добрета.

Хилвуд снизходително поклати глава. После каза:

— Само го цапнах по лицето, ама едва-едва!

Двамата помълчаха.

Чичо Добрета захвърли тоягата си, доближи до него и коленичи. Внимателно го попипа по гърдите, по шията, наведе ухо, за да послуша дали диша.

— Прилошало му е — каза той. — Избила го е пот и по челото, и по клепачите му. Когато видиш някого със студени капчици пот по клепачите, да знаеш, че той не е добре.

— Ще зная, чичо Добрета. Видя ли някого така нареден, ще зная, че е тръгнал на път.

— Е — каза чичо Добрета, — той може да не е тръгнал за онуй място, откъдето никой не се завръща, по оня, най-дългия път. Когато човек поеме тоя път, клепачите му стават възсинкави или пък пожълтяват, добиват цвета на стара, престоляла лой. У нашия ромей, както виждаш, клепачите не са нито синкави, нито жълти, а са побледнели само. У него животът си гори, значи главнята не е угаснала. Е, пламъчето го няма, затова е и тая пот по клепачите. И аз ще ти кажа защо: стомахът му плаче от глад, а сърцето — от умора и страх.

— Хм — поклати глава Хилвуд, — а на мене не ми се стори много страхлив.

— Той прикрива страха си с гордост — каза чичо Добрета. — Трябва да знаеш, че хората от неговата черга са горделиви. Заради

произхода и положението си, иначе за нищо не ги бива. Ако го накараш да накладе огън в дъждовно време и под открито небе, нищо няма да направи. Гмурне ли се в дълбокото на някоя река — ще се удави, а нито една рибка няма да извади. Тури му жива риба в ръцете — ще се изплаши и ще я изтърве. Накарай го да излезе с копие срещу глиган — все едно е да го пратиш на сигурна смърт. Пипни го по раменете, по ръцете — мек като момиче. А пък горделив, горделив!... И защо, за какво? За нищо ги не бива такива хора, а държат главите си като князе.

— И нашият Славун гледа отвисоко — каза Хилвуд.

— Това го научи от българските боили! — Чичо Добрета направи кисела гримаса и лицето му заприлича на спечена дива ябълка. — И аз ще ти кажа, Хилвуде, че ти не бива така да приказваш, на всичко да вдигаш крак, като куче!

— Каквото ми е угодно, туй правя! — намръщи вежди Хилвуд.

— Правиш! — Чичо Добрета дръпна ядосано брадата си. — Аз съм виждал Славун да разбива с цепеница главата на мечка стръвница, виждал съм го в битка с ромеите как работи със секирата си!

— Е, хубаво! — каза Хилвуд. — Сега пък върти опашка пред българските първенци.

— Ти си още много млад, за да съдиш тъй или онъй за Славун! — Чичо Добрета разроши брадата си и изсумтя: — Няма още свой дом, палето му с пале, а взел да приказва за велики работи!

— Ще ми дадеш храненицата си Вита за жена и аз ще си направя свой дом! — Хилвуд се засмя и очите му избягаха през девет реки и планини от злото. — Стените му ще дигна от ей такива трупи — той показва с ръце, — а вътре ще го постеля с вълчи и мечи кожи. И на Вита ще е меко, и на децата ще бъде топло! — Той се засмя, въздъхна щастливо, защото си представи може би колко ще бъде удобно вътре и на Вита, и на децата, после се наведе, сграбчи Химериус за раменете и го метна като агънце на гърба си.

— Къде го понесе бе? — викна уплашено подире му чичо Добрета.

— Вземи кривака ми! — отвърна Хилвуд.

ГЛАВА ТРЕТА

Когато се пробуди, Голямата мечка вече се възкачваше по лявата издуптина на тъмния небесен купол. Тя не бързаше твърде, защото звездните хрусталаци, сред които се промъкваше, бяха много и нагъсто и затрудняваха пътя ѝ. На двадесетина разкрача до него гореше голям огън, оттам идеше неравна глъч, смесица от тежки мъжки гласове и женски гласове, които не изглеждаха нито много нежни, нито пък звучаха някак особено грубо. Лежеше завит с наметалото си (Да си жив сто години, славни стотнико Бутауле!), слушаше глъчта на хората, знаеше, че се намира на по-малко от хвърлей камък до тях, но му се струваше, че е накрай света и сам повече откогато и да било досега. Доведоха го на смрачаване и тогава целият род на чичо Добрета се юрна да го разглежда като някаква рядка и невиждана птица. Въртяха го най-много жените, опипваха кадифеното му елече, една сбръчкана старуха отпра дантелата на яката му, голо тумбесто момченце впи зъби в златното копче на маншета му като пор. Щяха да изпокъсат съвсем дрехите му, да го оскубят, изщипят, въртяха се като развеселени дяволи наоколо му, а той нямаше сили да се брани, светът се люлееше пред очите му и всички лица се сливаха в едно неясно и разкривено лице. Виеше му се свят от слабост, защото беше гладен до смърт, изтърва из ръцете си рибата, която Хилвуд му подхвърли, когато бяха при подмолите. Току-що се беше свестил и Хилвуд му подхвърли шарана, за да го оглозга и залъже глада си. Двамата ловяха риба, гмуркаха се в ямите под коренищата и търпеливо пълнеха едно дълбоко кошле, плетено от зелени върбови пръчки. Но той изпусна рибата във водата, защото беше хлъзгава и скачаше ужасно в ръцете му. Никога не беше имал работа с жив шаран! Хилвуд се ядоса, махна с ръка и му обърна гръб. Но чичо Добрета се показва по-снизходителен: той разпра със зъби корема на един шаран, изкорми го с два пръста и любезно му го подаде, за да яде. В края на краищата те нямаха време да кладат огън, нали бързаха, а той можеше да посмуче малко от месото на шарана или да сдъвче едно или друго по-тлъсто парченце — това даваше сили все

пак, беше повече от нищото. Макар и изкормена, тази люспеста твар продължаваше да мърда отчаяно с опашката си и това гърчене накара червата му да се свият на топка — той се потърси, извърна се настрана и повърна. Повърна зелените и незрели ягоди, които беше изгълтал заранта.

Чичо Добрета изсумтя обидено, погледа го някое време така, както вълкът гледа хилавото си и за нищо негодно вълче, което вълчицата му, кой знае защо, още не е удушила, после захвърли изкормения шаран в кошчето и отново нагази във водата. Към залез-слънце двамата поеха пътя за колибите. А той се тътреше подире им с походката на пиян човек. Когато най-сетне стигнаха и светът излезе шумно насреща му, той изпитваше само едно желание, всичко у него беше се превърнало на едно страстно и непреодолимо желание — да се тръшне на земята и да забрави, че е жив.

Сега, като си припомняше унижителната сцена на посрещането, тая тайфа побеснели от любопитство жени в кожи, в ризи от сукно и кълчища, старухата, която с алчни пръсти отпра дантелата от яката му, виковете, крясъците, ощипванията — струваше му се наистина, че е някъде на края на света, че по-нататък няма хора, че тия хора са най-последните, най-изостаналите представители на човешкия род. Такива бяха първите му впечатления и затова се чувствуваше безнадеждно сам, макар и на двадесетина разкрача от него да гореше голям огън и около огъня весело да приказваха много мъже и много жени. Къде можеше да ги сравни с българите! Когато вървеше по тихите улици на Плиска, между цветните шатри или в сенките на смълчаните каменни къщи, жените, които срещаше, млади и стари, или се преструваха, че не го забелязват, или правеха равнодушни, безизразно студени лица. Мъжете го изпращаха със сурови и надменни очи, дори децата млъкваха и се отдръпваха от пътя му, когато минаваше край тях. Да, българите умееха да се правят по-важни, по-надменни, по-жестоки, отколкото бяха всъщност, възправяха непреодолима стена между себе си и чужденците, а тия хора тук се отдаваха на първичните чувства, вършеха всичко, което им беше по угода, и никому като че ли наум не минаваше да се показва по-важен, по-жесток или по-недостъпен, отколкото беше всъщност. Хилвуд го гледаше отвисоко, но му подхвърли риба, за да яде, старейшината Добрета кипеше от негодувание заради тази негова непривична гадливост, а жените не се

успокоиха, докато не пипнаха кадифето и сърмата на дрехите му, докато не се увериха с ръцете си, че не е момиче, а мъж като всички мъже. Господи, как щеше да живее с тия хора? И българите бяха варвари, но имаха своята Плиска, кули от дялан камък, пазар, където можеше да си купи сто лакти атлазена коприна или бъчва със старо, престояло вино... А тук? О, света дево Марийо!

Когато го доведоха, колкото и да не му беше до зяпане, все пак можа да види туй-онуй и това, което видя, не само че не развесели очите му, а потопа, както се изразяваше един техен поет, сърцето му в униние. На една огромна поляна, оградена от всички страни с тъмни и вековни букаци, бяха наклевали като квачки и в полукръг пет-шест ниски колиби, плетени от клони, мазани с глина и покрити отгоре с дебел слой сплъстено сено, потъмняло от времето и дъждовете. Имаше още и няколко пристройки, затрупани с шума, и тъгъл за добитъка, ограден с ниска ограда от нагъсто забити неодялани колове. Такова беше царството на чичо Добрета — много сиромашко и неугледно, за да се надува от гордост тоя пуяк Хилвуд. Ах, на какво отгоре? В най-западналите тесалийски чифлици слугите и сезонните работници живееха със семействата си в по-добри къщи — стените им бяха от кирпич, имаха си комини и по един прозорец, а пък сградите на господарите... от дялан цветен камък, със слънчевите си веранди, с мраморните си колони, с подовите мозайки на преддверията си... Та всеки един от слугите в тия чифлици имаше хиляда пъти повече основание да се надува, пък вървеше смирено по божията земя и не вдигаше очи! Чуваш ли, Хилвуде? А ти гледаш на света с очите на великия Цезар. Засрами се, глупако! Какъв Цезар си ти с твоите кожени гащи и с твоя коптор от пръти и слама!

Ето в какъв свят трябваше да живее, в какъв свят го беше изпратил ханът, тоя железен и загадъчен човек... Господи, помилуй!

Химериус се надигна, може би за да се прекръсти, да се оплаче горчиво на своя бог, а може би го беше заболял гърбът — лежеше на твърда и гола земя. Но в мига, когато се възправяше, наблизко до него започна грозно да ръмжи някакъв пес, голям колкото теле, изглежда, защото ръмженето му беше гръмовито, яростно, разклащаше нощта и караше звездите да треперят от страх. „Само това ми липсваше!“ — замръзна Химериус и тозчас се свлече като труп на земята. По булевардите и площадите на Константинополис не беше срещал

овчарски псета, но знаеше от приказки, че са много опасни, че ненавиждат смъртно чужденците и че не разбират от никакви шеги. Откъде се беше взел проклетникът? И колко такива като него бдяха сега в мрачината и молеха бога да скочи на краката си, да направи крачка-две нанякъде, за да му видят сметката! „Господи, спаси!“ — прошепна Химериус и още повече се натъжи. Докога трябваше да лежи като умрял? Ей вие, Добрета и Хилвуде, къде се губите, дяволи? Нали уж сте любопитни хора, защо не дойдете по-наблизо?

Идеше му да се разреве, да извърне лице към небето, да свие юмруци и да изрече най-богохулните думи, каквито му дойдат наум.

И докато обмисляше какво да предприеме, да ругае ли бога, или да вика *ония* на помощ, за да го отърват от четириногия вампир, усети въздуха да се пълни с една позната, замайващо сладка, бъдеща живот и радост миризма. Най-хубавата от всичките най-хубави миризми на света!

На огъня жареха овен. Въртяха на шиш тлъст овен и миризмата на печеното месо, на съскащата върху жаравата лой, тая упойваща миризма правеше нощта да се гърчи като вълчица, примираща от глад. Месо, месо! Ноздрите му се разшириха, бояха се да не изпуснат глътчича сладък въздух, звездите гаснеха, святкаха, като че ли под небесния купол беше излязла вихрушка. Господи, спаси! Той забрави четириногия вампир, който го дебнеше в тъмното, надигна се на лакът, отвори уста. Месо!

Да можеше всичките си царедворски парфюми да размени за късче горещо ожарено месо! Ето ги фарфоровите съдинки с извити шийки, украсени с благородни камъни, благоуханните масла, нарцисът, жасминът. Взимай, Хилвуде, какво се двоумиш, дръвнико, изливай това на главата си и бягай в двореца, при куртизанките, при хетерите, всяка от които струва по шепа злато, ах, само ми подхвърли в замяна късче топло месо!

Той впиваше пръстите си в земята, задъхваше се, вълчицата лазеше по корем, обезумяла от тази мамеща, подлудяваща миризма.

Някой тръгна към него, може би Хилвуд, защото приличаше на Одисеевия циклоп, закриваше половината огън зад гърба си. Той държеше в ръката си голям къс месо, много голям, плешката на овена сигурно, идеше насам, към него, и стъпваше като бог. И плешката

имаше позлатени краища, защото огънят блестеше отдире ѝ, озаряваше я със сиянието си.

Химериус се изправи на колене, протегна ръце. Кучето изръмжа свирепо, но той не го чу. И не можеше да го чуе, защото беше потънал в очите си, а очите му следяха плешката и не даваха дори половин бакърена пара за кучето.

Човекът спря, замахна с ръка и плешката тупна на няколко само крачки до Химериус. Той се хвърли към месото отчаяно и слепешком, като удавник, който гледа да се улови на всяка цена за някаква спасителна дъска. Същото направи и кучето — то изскочи из тъмнината, жълто, по-малко от теле, разбира се, но едроглаво и със святкащи очи.

Тоя пес и Химериус стояха един срещу друг, а помежду им ухаеше опечената овнешка плешка. Химериус не можеше или не искаше да чака — той се наведе и сграбчи месото. Тогава кучето, настръхнало, извило гръбнака си като тетива, разтвори челюсти и подскочи — чу се щракане на зъби, вик и две тела се запремятаха върху тревата вкопчени едно за друго, врагове на живот и смърт.

Кучето хапеше, ръфаше със светкавични удари със зъбите си каквото му попадне: парченца кадифе и пръски кръв хвърчаха на всички страни. Но и Химериус не се даваше — с окървавени ръце на касапин той докопа най-сетне гръкляна на животното, сви обръч с пръстите си и натисна, натискаше с всичките си сили, душеше сръчно, като че ли беше правил такова нещо много пъти през живота си.

Кучето риташе, извиваше се под него, хъркаше и скимтеше глухо през ноздрите си. Сетне движенията му отслабнаха, станаха похлабави и по-меки. Химериус продължаваше да стяга врата му, за да го удуши, и усещаше с пръстите си как животът на това космато същество изтича, отначало на бурни тласъци, а после все по-немощно, сякаш се изцеждаха последните капки вино от гърлото на вече изпразнена бутилка. Той не можа да дочака най-последната капка — отвращението от това съприкосновение със смъртта разхлаби ръцете му — отпусна шията на животното и се отдръпна назад.

Приседна на коленете си и пое дълбоко въздух. Сега му се стори, че нощта се гърчи и че звездите бягат из небосвода, изтръпнали и обезумели, коя накъдето види. Жълтото куче дойде някак на себе си и като лазеше по корем, натежало, натъпкано сякаш с камъни, изчезна

бавно в тъмнината. Дори не обърна очите си към овнешката плешка, която лежеше на земята непокътната и забравена.

— Хм — каза замислено Хилвуд, който беше наблюдавал мълчаливо и безучастно тази битка, — аз си мислех, че нашият Панас ще надвие ромея, че ще прегризе гърлото му, пък то не излезе нищо.

Химериус извърна глава потресен — тия думи му се сториха поужасни от острите зъби на кучето. Такива думи обикновено предизвикваха в душата му смут, недоумение, но накрая всичко завършваше с една не много силна и не твърде дълготрайна тъга. Между хубавите ястия се случваше и лошо и той въсеше вежди и се сърдеше, но не взимаше работата надълбоко, защото беше уверен, че следващото блюдо ще бъде непременно чудесно. Имаше ли смисъл да помрачава за дълго настроението си? Но сега, след като беше гледал смъртта в лицето, победител в един неравен двубой, още опиянен от успеха си, той не беше склонен да се примирява с никакви лоши ястия, а очакваше заслуженото, макар и от един дивак. И затова, като чу Хилвуд да съжалява, че Панас не го е надвил, че не прегризал гърлото му, той изпита непреодолимо желание да плюе в лицето му и да го зашлеви с най-мръсната дума, каквато беше научил в Плиска от конярите на Славун.

Ах, тази вечер Химериус беше неузнаваем. Дори най-близките му приятели и любовници не биха повярвали на очите си, ако някой им кажеше: „Та това е той, същият, нашият мил и деликатен, безгрижен и нежен Химериус!“ Ах, милият и деликатен Химериус, който не беше стъпкал дори една по-голяма буболечка през живота си, да се бори на живот и смърт с огромен див пес заради някаква си недопечена както трябва овнешка плешка? Какво говорите, какво говорите? Не може да бъде!

Химериус се надигна, за да удари Хилвуд по главата с онази най-мръсна дума, която беше научил от слугите на Славун. Но Дали защото губеше много кръв от раните си, стори му се, че до сами гиганта стои някаква млада жена, девойка може би, с кожухче без ръкави и с широка пола от бяло сукно, която едва покриваше коленете ѝ. Той беше уморен, губеше кръв и поради това не вярваше кой знае колко на очите си, но все пак можа да забележи, че косите на девойката са разпуснати и стегнати под тила с нещо като панделка, че около кръста си има широк колан от кожа и че гърдите ѝ са малко по-издути от тия на Ниса.

За да се увери, че девойката не му се привижда, а е истинска и стои наистина до рамото на оня дръвник, той потърка очите си, но от това нещата не се поправиха — ръцете му бяха кървави и тая топла и лепкава кръв го заслепи съвсем. „Господи, спаси!“ — мярна се в ума му, но устните му останаха неподвижни, пък и сам той не знаеше дали всъщност се оплаква на бога, или го моли за нещо. Тъй или иначе, но той изведнъж забрави онази дума. Колкото и да беше станал неузнаваем за приятелите си, той си беше пак същият оня Химериус, стесняваше се да произнася мръсни думи пред жени. Свенеше се от неприличните изрази дори когато оставаше на тъмно с най-евтините си любовници. А тази жена, девойката с кожухчето без ръкави, той виждаше за пръв път.

— Ако Панас беше сдал този човек, аз щях да му счупя главата! — възнегодува девойката.

— Не си права — каза Хилвуд. — Панас пази овците от вълци. — И като видя, че доводът в полза на кучето не затрогна особено девойката, важно допълни: — И от неканени гости! — и кимна многозначително към Химериус.

Момичето го изгледа едновременно учудено и насмешливо: хайде де, ти сериозно ли говориш това? А? Тоя ли човек ще ни открадне овците?

— Вита — каза Хилвуд, комуто не стана много приятно от странния начин, по който тя разговаряше с него, — Вита — рече той, — не ти ли се струва, че вече е време да се прибираме при огъня?

— Е — повдигна рамене Вита, — отивай, кой те спира?

— Хм — поклати глава Хилвуд, — то се знае, че никой не ме спира. — Той се прокашля, макар и да не му се кашляше, и запита: — Ти не чу ли какво каза одева баща ти за тоя чужденец?

— Нищо не съм чула — отвърна Вита.

— Каза да не се грижим много-много за него. Утре щял да ходи при Славуна, за да пита какво да го правим.

— Аз бях при извора, чистех овена — Вита повдигна ръце и приглади косите си. — Значи, така е казал, да не се грижим много-много за чужденеца?

Хилвуд кимна с глава.

— Хайде, върви при огъня и му кажи, че аз ще се погрижа малко-малко за него!

Тя се изсмя звънко, но смехът ѝ тутакси секна. Голяма работа, че татко Добрета казал нещо си, ще потърка нос о рамото му и старецът ще се разкисне. Но как да се наредят работите така, че и Хилвуд да не се засегне? Тя не иска Хилвуд да се засегне, пази боже, нали някой ден ще му бъде жена!

— Ти недей да забравяш, че този чужденец е наш враг! — промърмори мрачно Хилвуд.

— Тъй ли? — плесна с ръце Вита. — А пък аз съм слушала татко Добрета да казва, че само тия, които идват с оръжие при нас, само те били наши врагове!

— Хм — изсумтя Хилвуд. — Византиецът, дори когато е без оръжие, пак е наш враг!

Каква упоритост, мили сестрици русалки, окото му все в опаката страна гледа! Ей, Хилвуде, ти си водач на дружина, във военно време думата ти е закон, но сега е мир, нямаш власт над никого, нито пък някой мисли да те слуша. А аз съм дъщеря на старейшина, и баща ми е бил син на старейшина, и ти си правиш криви сметки, ако се надяваш, че ще ти се кланям като на татко Добрета за било и не било. И ако татко Добрета нямаше бели коси, щеше да види и той едни поклони, макар че ме е отгледал и че съм му осиновена дъщеря. Внимавай, Хилвуде, хората от моя род не са свикнали да чупят гръбнак, дори жените, и не ме гледай отвисоко, защото всички знаят на половин ден път отук, че те надстрелях на лък!

Тя сложи ръце на хълбоците си, високи като у сърна, и тропна с крак:

— Враг, не враг, този чужденец ни е гостенин, дошел е при нас доброволно и с мир. Така ли е?

Хилвуд не отговори.

— А щом като ни е гостенин — продължи Вита, — ние сме длъжни да го нахраним и напоим, да му намерим сушина под навес и да му дадем черга да се завие. Това иска законът на дедите и ти трябва да се подчиняваш. И да не ме гледаш като вълк, а да знаеш, че Вита няма да отгледа деца от мъж, който не уважава законите на рода!

Тя отпусна ръце от хълбоците си и бързо тръгна към огъня. Хилвуд изсумтя, помърда с рамене, сякаш отърсваше нещо от себе си, после въздъхна тежко и с широки крачки се запъти към мястото, където беше изчезнал жълтият пес.

Вита се завърна с паница медовина, няколко парцала бяла овнешка лой и две стиски изсъхнала възморава трева. Тя сложи тия неща на земята, коленичи и скръсти ръце под гърдите си.

Месецът току-що беше възлязъл над гората и сега поляната сияеше потопена в дълбока сребърна вода — поне на Химериус се струваше така, защото той беше изгубил много кръв и светът не изглеждаше съвсем истински пред очите му.

Той попита Вита за името ѝ, после каза, че е чел някъде за нея, може би у Овидий, но не знае дали това е точно, или си мисли, че е така, защото тия неща са ставали преди много векове, а човек не може да помни всичко и особено случки, които са отминали кой знае кога. Вита му даде да пие от медовината, той отпи няколко глътки и веднага попита от кое заведение е купила това питие, за да изпрати Андреас да купи и за него. Тя му каза, но съвсем тихо и кротко, да не дрънка глупости, а да изпие паницата докрай. Тогава Химериус я увери, че ще изпие още една дузина такива паници, щом като това ѝ прави удоволствие. Като го слушаше да приказва така, Вита изпитваше желание да се засмее, колкото ѝ глас държи, но се сдържаше, защото мислеше, че бълнува поради раните си. Да се смее човек на друг човек, който страда от раните си, това не беше хубаво, нямаше сърце за такъв смях. И после той каза, че ще изпие една дузина паници с медовина, щом като това ѝ правело удоволствие. Виж ти! Може би приказките му бяха налудничави — как тъй ще изпие толкова медовина, пък и отгоре на всичко за нейно удоволствие! — но тия думи прошумяха покрай ушите ѝ като оня полъх на южния вятър, който всяка пролет топеше снеговете и будеше в кръвта ѝ някаква странна, чудновато вълнуваща тревога. Ах, мили сестрици русалки, какви хора имало по тоя свят!

Погледна ръцете му, от които още капеше кръв, и поклати глава:

— Излиза ли се срещу такъв звяр, какъвто е Панас без една подебела тояга?

— Не знаех, че тоя ваш Панас е толкова лош! — въздъхна Химериус.

— Той можеше да ти прегризе гърлото като нищо — каза Вита.

— Да — кимна Химериус, — и ако го беше разкъсал, сега нямаше да разговарям с тебе?

Вита усети горещина по бузите си — нещо, което се случваше за пръв път с нея — и затова се разсърди:

— Я си протегни ръцете да те превържа! — намръщи се тя, но кой знае защо гласът ѝ беше станал някак особено топъл и тих. — И вече да не се разправяш с Панас! — Тя имаше в ума си Хилвуд. Бъдещият ѝ мъж можеше да го пребие заради жълторунтавия пес. — Панас е зъл — каза тя, — зъбите му са вълчи!

Държеше ръката му и се чудеше — откъде идеше силата у тия пръсти, тънки като вретенца, за да придушат Хилвудовия вълкодав? Мъжки, пък като на момиче и по-деликатни дори! И докато им се чудеше, тя изведнъж се сети, че беше забравила да донесе парцали — с какво ще превърже тия кървящи рани? Да изтича до колибата? Ами ако през това време Хилвуд пръкне отнякъде?

Ох, сестрици, колко е трудно понякога на жената!

Тя се огледа, после, без да му мисли много, откъсна парче от ризата си и бързешком го разполови на две.

Така, така! Най-напред от тревата, изсъхнала на слънце, съсирваща кръвта, сетне — парче прясна лой отгоре и накрая — стягай здраво с това късче от ризата! Освен нас двамата нали никой друг няма да знае откъде е?

Тя му се усмихна и тъкмо навреме, защото светът беше започнал отново да се люшка и да се превръща в разноцветни светлинки.

— По-добре ли ти е? — долетя гласът ѝ чак от другия край на гората.

Сред тоя хаос от люшкане и светлини имаше една добра и хубава усмивка и един съчувстващ, угрижен глас. Всичките усмивки на хубавиците, които познаваше, бяха събрани в една усмивка и всичките добри гласове, които беше чувал през живота си, сега звучаха в един глас. Ей, Химериус, твоята робиня Ниса е императрица в сравнение с тази дивачка, какво правиш? Забрави ли, че си потомък на Клавдиевци, които са имали свои вили на Капитолийския хълм?

— Ще те облека в атлаз и кадифе — каза Химериус. — На шията ти ще окача огърлица от бисери. Ниса е само спомен, а Клавдиевци са сенки. Да вървят по дяволите! Бутаул ми даде наметалото си от волска кожа, а ти — парче от ризата си. Аз съм по-богат от лихварите, които имат мраморни къщи. Ако не ме пребие твоят Хилвуд, ще стана лихварин и ще раздавам пари назаем. Но знаеш ли какви ще са моите пари?

Всъщност той не каза нищо. Дори не помръдна устните си. Те бяха посинели и той ги стискаше, за да не охка.

После дойде чичо Добрета. Вита свършваше вече с превръзката на лявата му ръка. Старейшината донесе една огромна пръстена паница, пълна догоре с мръвки от печения овен. Под мишницата си стискаше дебел комат ечемичен хляб. Попита Вита дали Панас не е видял сметката на някоя от по-важните жили и като разбра, че кучето не е прегризало нито една, развесели се и каза, че тази работа щяла да мине и замине за ден-два. Повечето ромеи, каза той, били градски хора, изнежени, че и кучетата им приличали кои на котки, кои на лалугери, истински се срещали много рядко. Нека Химериус да не си мисли, че той не познава ромеите — ехе! Краката на чичо Добрета са газили ромейска земя чак до Солун! Но това са други работи и нямало защо да ги разправя сега — Химериус му е гост и той не иска да го огорчава. И друг път да не се закача с кучетата, защото тия кучета са истински и може да пати лошо от тях.

Докато чичо Добрета приказваше така, Вита срещна на няколко пъти очите на Химериус и макар срещите да бяха къси, все успяваше да му каже някои неща. Татко Добрета е бързив, той може да реди думи до среднощ, но ти си мълчи, не му отговаряй. Химериус разбираше този език на очите, отдавна го беше научил и сега с радост откриваше, че той е един и същ навсякъде — и в Константинополис, и в дивата земя на Славуна. Нека говори, каквото си ще — нито ще го слушам, нито ще му отговарям. На мене ми е добре, защото ти си до рамото ми. Защото превързах раните ти? Не, защото си до мене. Случва се всеки ден да седя до Хилвуд, но той не ми е казвал това. Знаеш ли, че аз не съжалявам за тази малка схватка с Панас? Внимавай, татко Добрета ще забележи, че не го слушаш!

— Виждам, че си капнал за сън — кимна с глава чичо Добрета. — Когато човек позагуби кръв, все го избива на спане. Хайде, дъще, вземи паницата, а аз ще вървя напред, за да покажа на тоя чужденец къде ще спи. Ще го настаним под навеса до нашата къща. Там сме настлали сено за добитъка, хубаво сено, току-що прибрано от поляните — той отново се извърна към Химериус, — на него ще спиш като на царски одър. Пък Вита ще ти донесе черга, за да се завиеш. Аз имам една черга, дебела три пръста. Тъкала я е покойната ми жена. Тази черга ще ти дам за завивка.

— Тя е много четинеста — каза Вита. — Ще го боде.

— Може да боде, но е топла — настоя чичо Добрета. — Ти слушай аз каквото ти казвам! Ромеецът е изнежен, не е спал никога на открито, а тук е планина, заран става студено.

— Добре! — Вита повдигна рамене, даваше си вид, че ѝ е все едно. — Ами да сложа ли под чергата един кат от бялото сукно? — Тя се прозина: тази разправия с чужденеца я отегчаваше донемайкъде. — Ако сложа отдолу един кат бяло сукно, чергата няма да го боде — допълни тя.

Чичо Добрета се ухили, подръпна Химериус за лакътя и лукаво му смигна:

— Виждаш ли каква ми е умница моята Вита?!

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Химериус се събуди на зазоряване. Брадати морски разбойници, които до един приличаха на Хилвуд — рунтави гиганти като него, — забиваха дълги гвоздеи в ръцете му, разпъваха го на кръст. Всъщност те го бяха повалили върху някакъв под и го коваха за дъските, палуба може би на проклетия им пиратски кораб. Но най-любопитното се състоеше в това, че като го коваха за дъските, те пееха много прочувствено и жалостиво, и всички в хор, позната черковна песен, същата, която свещениците виеха на распети петък в началото на голямата литургия. Но и това не беше най-интересното, защото тази тълпа от хилвудовци бяха може би предрешени попове, макар че на распети петък поповете обикновено не разпъваха никого, а горко оплакваха злодеянието, извършено над божия син. Както и да е, най-чудноватото беше това, че сред жалостивото виене на мъчителите му изведнъж прозвъня един сребърен женски глас — на Магдалена сигурно, защото само тя можеше да пее толкова сладко популярната в константинополските кръчми песенчица.

*... В брачната стая леглото
било твърде широко
за младата жена.
За младата жена.
И ей тъй се въртяла тя —
сама!
Тра-ла-ла, ла!*

И Ниса припяваше тази песничка, когато го виждаше от кухнята да минава през двора. Палубата се полюшна, голяма вълна беше връхлетяла кораба. Разбойниците хилвудовци изчезнаха. Остана само сребърният глас на Магдалена. От потъмнялото небе се изсипа дрезгава предутринна светлина.

До камарата сено, където лежеше, беше коленичила Вита. Той я позна не изведнъж, защото под широкия покрив на навеса имаше още нераздилен сумрак.

— Магдалена! — прошепна Химериус.

Той се усмихна. Устните му бяха напукани и усмивката не изглеждаше особено весела.

— Не съм никаква Магдалена, а Вита — каза натъртено девойката.

— Вита — поправи се Химериус.

За Магдалена беше в реда на нещата да пее кръчмарски песнички, защото тя беше една евтина уличница, скиташе около публичните домове край Тържището.

— Ние всички отиваме на сенокос — започна бързо Вита. — Тук остават само няколко баби и един старец. Ако ти омръзне самотията, иди да се поразговориш с него, той е приказлив.

— Разбира се — каза Химериус, — ти не си Магдалена, а Вита. Магдалена е направена от бои и лежи в позлатена рамка, а ти си от месо и дъхът ти е топъл, усещам го по лицето си.

— Ние ще се върнем привечер — продължи Вита, но се поотмести настрана, но не много. — Ето тук — тя посочи с ръка — ще намериш нещо за ядене, не е бог знае какво, отделих го от нашата храна. — Тя се изправи, постоя някое време замислена, сетне се извърна и тръгна бързо към изхода. На входа се спря: — Татко Добрета отиде да търси Славуна. Князът бил излязъл на лов и днес ще пладнува в селището на старейшината Войсил. Селището на Войсил е на половин ден път оттук — най-много!

Тя говореше бързо, сякаш беше закъсняла — косачите стоят с торбите си на рамо и всички я викат от двора в един глас.

— Радвам се, че татко ти Добрета ще се върне до довечера — каза Химериус, като я изпращаше с очи.

Фигурата ѝ се открояваше срещу светлината, хълбоците и краката като че ли поглъщаха двете трети от височината ѝ. Тя носеше пак същото кожухче без ръкави, същата широка пола, която едва прикриваше коленете ѝ, но беше стегнала косите си с червена кърпа превързана отпред на гушата. „Гледай ти — учуди се Химериус, — по същия начин носят кърпите си и нашите селски момичета!“ Случайно ги срещаше в Константинополис в пазарен ден, когато пресичаше

площада на Тържището, за да излезе от Теодориховия булевард... „Много хубаво ти стои тази кърпа!“ — искаше да ѝ каже Химериус. Трябваше да ѝ подхвърли нещо приятно, но не можеше нищо друго да измисли.

— Откъде ги вземате тия украси? — попита той. — Като всичко наоколо ви е само пустош и гори!

Тя се усмихна някак снизходително-ласкаво, пооправи кърпата си и повдигна рамене.

Света Богородице, това варварско момиче оправяше кърпата си от грубо сукно по същия начин и почти със същите движения, както правеха това неговите приятелки с арабските си воали, украсени с бисерни мъниста и златни висулки!

— Ако се видим довечера — отвърна Вита, — ще ти кажа откъде вземаме нашите украси. Но и старецът Мусокий може да ти обясни някои неща.

— Защо „ако се видим довечера“? — Стори му се, че самотата започна отново да наднича из ъглите с мишите си очи.

— Защото — тя вторачи големите си кестеняви очи в него, — ако не чакаш добро от Славуна, полезно ще бъде за тебе да не дочакаш никого от нас!... Поемай пътя през планината за топлите полета. Аз затова съм ти приготвила повечко храна!

Усмихна се, кимна с глава и си отиде.

После в двора закипя глъч за малко време, сплитаха се мъжки и женски гласове и не можеше да се определи кои вземат връх. И накрая всичко утихна, животът изтрополя шумно нанякъде, а при колибите остана само тишината, за да дочака изгрева и да прави дружинка на Мусокий, който вече не виждаше света, но помнеше много неща.

Излегнат върху миризливото прясно сено, наследникът на Клавдиевци, като нямаше какво друго да прави реши да сложи малко ред в душата си — да отдели миналото от настоящето, по-раншния Химериус от сегашния, за да разбере защо осъмва тоя ден в колибата на чичо Добрета, и ако може — кой знае! — да проникне поне малко, няколко стъпки, в онова, което го очакваше занапред.

* * *

Денят няма свършек, гроздето е кехлибарено, сладкият му сок лепне по устните ми. Както лепнат по бузите ми целувките на мама и на кърмачката ми, гъркиня от остров Тасос, посестрима на Титаните, с гърди хълмове, с напевен и мек къдрав глас, най-добрата жена на света. И с хубави очи, каквито няма никоя друга жена. Очите на мама виждах рядко, бяха все забързани, като че ли ги очакваха някъде. Може би ги чакаха: тя се застояваше рядко във вилата ни, пътуваше от едно наше имение до друго, а понякога отиваше и до манастирите, в планината. Нейните очи бяха усмихнати, целуваха ме, но все ми се струваше, че не мислят много за мене. А гъркинята не ме изпускаше от погледа си, дори когато се запилявах надалеч от града, към лозята или към развалините на древното Аполоново светилище... Денят няма свършек, защото полето около Аполония е широко, по пътя минават хора, точат се коли, игрите с връстниците нямат край. Тоя дълъг ден, окъпан с топъл и влажен въздух, малко напрашен от конете, които пренасят ябълки с кошове, лъхащ на южно вино, току-що започнало да кипи! Как ще има край?

Ти ме питаш девойко, къде е Аполония, искаш да знаеш дали този град е голям и красив като вашата Плиска. Е добре, докато бях юноша, той беше най-красивият град, макар учителите ми да казваха, че има несравнимо по-красиви и много по-големи градове. Аз не им вярвах, затова моята Аполония беше най-хубавата в света.

В Аполония няма дворец като двореца на вашия хан, нито толкова войска, няма ровове, укрепления като вашите, стражеви кули. Гражданите на Аполония живеят в зидани къщи на по един и два ката, никъде няма да видиш кожени шатри като българските, нито ще срещнеш някъде хора, облечени в кожени дрехи. В Аполония има театър с триста места за седане, има покрит базар, централна магистрала с мраморни плочници. Но всичко това в сравнение с Константинополис е плява и слама, мила моя! Толкова е жалка Аполония в сравнение с Византион, колкото са жалки вашите мизерни колиби в сравнение с мраморния палат на хан Крум! Но тогава аз не бях виждал Града на градовете, централния му площад, където можеше да се събере цялата наша Аполония, булевардите му — прави като полета на дългопереста войнишка стрела; и форума, и паметниците, и магазините с витрини, обкичени със златни гроздове, и пристанището му с кораби, дошли от всички краища на света... Бях

едно невежо момче и сигурно затова бях влюбен в моята бедна Аполония! И сигурно затова гроздето беше кехлибарено, въздухът — толкова сладък и денят нямаше свършек и лъхаше на вино, което буйно кипи...

Търпение, мила, не ми се сърди, че се унесох по минали неща, сега ще чуеш къде се намира Аполония. Почивай си върху сламата и слушай. Нека оня дръвник Хилвуд, той да реже тревата. Рязането на тревата си имаше своя дума, другояче се казваше, но както и да е.

И така... Моят роден град се намира на югоизточния бряг на Стримонския залив, на няколко часа път по море от остров Тасос. Знаеш ли колко маслиненни гори и златни лозя имам на този остров? Имам на този остров аз, защото сега всичко е мое — и горите, и лозята. Баща ми почина малко време, преди да се случи това нещастие с мене. Аз съм единствен наследник и затова *всичко* е мое.

Впрочем какво приказвам... Аз съм един бездомник, който няма дори покрив над главата си. Аз имам волското наметало на Бутаул (Дано бог му даде сто години на този чудесен човек!) и това наметало е едничкото ми богатство. Дрехите ми са скъсани, моите кадифени и копринени дрехи... А други нямам. Ти ми се усмихваш насърчително? Казваш, че ще ги закърпиш? Какво пък, за такава усмивка аз бих късал всеки ден по един чифт патрициански одежди!

Внимание! Ето го първия извод: трябваше съдбата да ми отнеме всичко — звание, чин, богатство, — за да разбере, че една добра усмивка струва повече, много повече от дузина най-скъпи златотъкани дрехи! А в Константинополис по време на силата си за такива усмивки плащах най-много по четвърт златна монета — толкова, колкото струва сърмената маншета на единия ми ръкав...

И тъй, думата ми беше за Аполония. Слушаш ли ме? Ако някой тръгне от нашия град и върви все на изток, по крайбрежната земя, той непременно ще стигне след една седмица до Константинополис. Пътят по море е по-къс — през Хелеспонтския провлак и Пропонтидско море. Ако корабът е бързоходен и вятърът попътен, до Византион ще доплаваш най-много за три денонощия.

Света Богородице, аз ти говоря за попътен вятър и от кораби, а ти не си виждала море! Сложи ръка над очите си, момиче, ей така, за да си правиш сянка от слънцето, и си представи света, който виждаш до кръгзора — представи си този свят само от вода, дълбока, колкото е

разстоянието например от тук до небето, до онова малко облаче, дето се рее в синевата. Представи си, че тази вода се разлива и оттатък кръгозора и още толкова, и още много пъти по толкова... Това е морето. Нашият кораб е една голяма лодка, в която могат да се поберат всичките ви колиби. Не се страхувай, вълните го полюляват, но той няма да се обърне. Мини под голямото платно и застани тук, близо до носа. Чуваш ли как клокочат вълните? Това е много необозримо, тоя свят е безкраен, ти се смущаваш от тази първа среща с величието на природата, търсиш ръката ми, искаш да я намериш, но се боиш от тежкия и мнителен поглед на твоя бъдещ съпруг. Нека не го сърдим, рано е още да го сърдим, онова проклето куче изхапа ръцете ми, нямам сили да издърпам котвата от водата. Почакай, бъди търпелива!

Когато навърших шестнадесет години, баща ми реши — както би сторил всеки наследствен патриций, който има много земя и много пари — да ме изпрати в Константинополис, за да продължа образованието си във Висшата императорска богословско-философска школа.

Баща ми, мила, беше богат, забележителен, рядък човек! Едно изключително съчетание на златото с духа, съчетание на златната търговска монета с лирата или с палитрата на артиста! Той изнасяше от Константинополис жито, зехтин, добитък, имаше свои кораби, които командуваше братът на майка ми — бивш моряк, голям началник някога от военноморската флота на империята. Баща ми държеше своя кантора в Константинополис и своя конюшня с породисти коне и отбрани колесничари, защото беше луд по конните състезания и цар на обзалаганията. Той залагаше огромни суми и кой знае как, почти винаги печелеше. На всяко голямо състезание първите награди вземаха неговите коне.

Всъщност той отделяше малко време за търговските си работи. Със сделките се занимаваха двамата му управители в Аполония и Константинополис, а стоките пренасяше по море вуйчо. Баща му кръстосваше света, за да търси чистокръвни коне, за да купува и препродава скъпоценни камъни и синеоки хубавици с тъми коси. Най-очарователните камъни задържаше за себе си, а някои от тях щедро подаряваше на хубавиците в които се влюбваше. Към иконоборците и иконопочитателите нямаше никакво отношение. Малко искаше да знае и за решенията на Никейския събор. Той имаше душа на езичник,

обичаше живота и красивите неща в живота, но за да може да ги има и да им се любува, преструваше се на порядъчен християнин, даваше пари на църквата и тя затваряше очите си пред езическите му безобразия. В тази игра печелеха и двете страни.

И така, когато навърших шестнадесет години, той ме заведе в Константинополис. Записа ме в императорската школа, нае ми самостоятелна къща в най-тихата и аристократична част на града и ме предостави на грижите на своя управител, един стар и мръсен арменец, хитрец и мошеник — баща ми го презираше, знаеше, че го лъже в сделките, но не можеше без него. Тоя тип имаше връзки с търговците от комай целия източен свят.

Така започнах самостоятелния си живот... Нищо не ми липсваше, за да се чувствавам нещастен. Две готвачки се грижеха за храната ми, глезеха ме със сладкиши и всякакви лакомства. Един пазач и двама слуги се грижеха за спокойствието ми, за облеклото ми, пребиваха се, за да изпълняват всичко, каквото поръчвах, каквото ми идваше наум. Това им беше работата — да ми служат, защото бяха мои слуги, но каквото вършеха, вършеха го от сърце. И в ония години, и покъсно винаги съм се отнасял със слугите си меко, не ги биех, пусках ги да си поскитват, правех им малки подаръци. Изобщо приятно ми беше да ги гледам доволни.

Точно тъй. Бивах щедър с тях, но струва ми се, че това го правех най-вече заради себе си. Когато им давах пари например, аз не се съобразявах с нуждите им, с положението им поотделно, малко ме беше грижа кой от тях е по сиромаш, кому трябва да се помогне повече. Вадех монети от кесията си, подхвърлях им ги на пода и трябва да ти кажа, че ми ставаше хубаво и весело на сърцето, като ги гледах как се боричкат помежду си и с какво настървение ги събират.

Но тъй или иначе аз никога не биех слугите си, дори в ония, юношеските си години, аз не ги клеветях на Асадур. И баща ми не биеше и не изтезаваше нито слугите, нито робите си, но затова пък той умееше да се държи господарски с тях, някак началнически благосклонно. Да се държа като голям господар, да принуждавам — без думи и без поглед — по-низшите от мене да гледат в земята, когато стоят отпреде ми, това изкуство, мила, не успях да изуча и до ден-днешен. Може би защото в жилите ми тече кръв от кръвта на майка ми,

а тя беше по произход най-обикновена жена от народа, дъщеря на богат лозар.

В императорската школа изучавах богословие, риторика, старогръцки и латински език, история и малко математика. Ще умра от смях, ако си помислиш, че по богословието съм бил усърден, дори прилежен ученик, че тая наука за божествените работи изобщо ме е привличала някога или че съм изпитвал някакъв по-особен интерес към трогателните житиета на няколкото дузини прочути светци. Аз, грешникът, син на още по грешни родители, правнук на деди, които никога няма да седнат нито отдясно, нито отляво на Отца на утрото след Страшния съд, защото са обичали много силно и виното, и жените, и парите, аз, грешникът, нямам нито за аспирица слабост към такива възвишени неща, като аскетичния живот и самоограничението и други спасителни за душата добродетели от тоя род. Да ме прости бог! Самоограничението например е една непостижима добродетел за обикновения смъртен, особено в годините на младостта, и аз затова си мисля, че то е чисто и просто един мит. Бих се обзаложил на талант злато срещу една бакърена аспра, че и самоограничението на Богородица е една измислица, и аз ще ти кажа защо. Ето как е станала тази работа, мила. Едно време Зевс се е превърнал на лебед, за да прелъсти Леда. Бас държа, че нашият бог се е превърнал на цвете, за да го притисне Мария до гърдите си. А после работите са се развили така, както стават в живота, както бог е наредил от памтивека, та чак до деня на Страшния съд.

Ти, мила, имаш ли слабост към лебедите? Не си виждала лебед? А кои цветя най-много обичаш? Всичките цветя?... Е, не ми се сърди, че се смея. Просто ми е смешно, затова се смея, а за тебе не мисля нищо лошо. Ти си едно чудесно момиче! Аз ще ти подаря наниз от истински маргарит, от истински бисери, запомни!

И така, в часовете по богословие аз се мъчех да си представя как е изглеждала в действителност Мария, какви са били, да речем... очите ѝ. Те сигурно са били като твоите, сини. И невинни, макар и да не са имали нищо против да не бъдат чак толкова невинни... Усмиваш се? Великолепно! И жените в моята страна се усмиват, когато стане дума за такива неща. Само че моите приятелки правят тия усмивки пооткрити, по-предизвикателни, а ти извърщаш срамежливо глава и гледаш встрани. За такава непресторена деликатност знаеш ли, у нас

плащат много пари! Има хора, които предпочитат една стеснителна любовница от народа пред професионалната куртизанка. Въпрос на възпитание и култура, мила!

Та ставаше дума за богословието... Ние бяхме богати момчета, преситени с всякакви видове удоволствия. Дрехите ни бяха от коприна, кадифе и сърма, тъпчехме се със сладкиши, избрани от настойниците ни, робинки правеха всичко, каквото трябва, за да ни въвеждат в изкуството на любовта. Такива ученици мъчно възприемат философията на самоограничението, житиетата на светците им изглеждат като съчинения, написани от смахнати автори, а самите светци — някакви недействителни същества или същества от друг свят, доста непонятен за земните им представи. Така стоеше работата с богословието, а що се отнася до историята и езиците, прощавай! Нещата имаха друг вид. Имаха много по-привлекателен вид, макар че проклетите падежи, акузативи и герундиуми правеха понякога живота ми по-черен от мастилото, в което топах перото си. Но какво значение имат трудностите, когато човек обича! Аз обикнах света на Ахил и Одисей, на Медея и Едип, на Еней, на Архилох и Вергилий, ако щеш — и акузативите легнаха покорно в краката ми, като добри и съвестни слуги. Какъв свят се разкриваше пред очите ми, мила!

Аз живеях в хубава къща, но тя имаше все пак четири стени. Извън тия стени водеше за школата един широк булевард. Школата беше просторна, но всичкият ѝ простор пак се ограничаваше от четири стени. Такъв беше моят свят — стени, булевард и пак стени. А историята и езиците ми разкриваха една вселена, изпълнена от горе до долу с блясък, с мъжество, с какви ли не дръзновени дела на силни мъже, на мъже с железни мускули и велики умове. С една дума, разкриваха за въображението ми онова, което липсваше в живота ми, а може би и онова, към което се стремеше кръвта ми, без умът и мускулите ми, разбира се, да са достойни за него. Защото аз не вършех почти никаква по-тежка работа и моите мускули бяха меки, умът ми имаше само една задача — да пресмила и да запомня чутото от преподавателите, прочетеното в книгите.

Така безметежно и кротко изтекоха в школата тия три години. Когато завърших, господарят император ме зачисли в свитата си. Той назначаваше в свитата си синовете на управителите, наследниците на големи имена, та поради тия си предимства и аз бях удостоен с

вниманието му. Императорът, като всеки император, искаше да има около себе си свои хора, тоест хора, близки нему по благородството на произхода си, синове на знатни бащи, на велможи, на богати земевладелци, чиито земи дори с кон не можеш обходи за един ден! Такива кавалери му бяха нужни, неговата сила черпеше сок, живина от силата на старите и благородни фамилии, които тачеха свято законите на дедите, владееха много от най-хубавата земя и изнасяха със свои кораби зърно и вино за близки и далечни народи. Така поради произхода и имуществото си аз попаднах и свитата на императора, а не по своя воля или заради свои някакви царедворски стремежи. Много ми бяха потрябвали! Имах си достатъчно пари, за да живея удобно и весело и без тая царедворска чест.

Но веднъж попаднах в свитата, надянал на раменете си кавалерската пелерина, обул краката си в червени ботуши, трябваше да свиквам! Школските часове се сменяха с часове на дворцови празненства, с неделни литургии в патриаршеската катедрала, с тържествено съпровождане на императора по константинополските булеварди. Специалисти от императорската гвардия ни учеха да боравим със сабя и да стреляме с лък. Сабите и лъковете бяха изящни, но леки. В жилите на конете ни течеше буйна арабска кръв, но рядко се случваше да яздим извън градските стени. Събуждахме се, замръквахме и нощувахме *вътре*, в града.

Рядко се сещах вече за родния край, за вилата край морето, за лозята. Тия неща като че ли се изличиха от съзнанието ми, изчезнаха зад някакви далечни хоризонти. Спомнях си за тях само когато боледувах, когато горях в огън, но това се случваше много рядко. Откъсне ли се човек от родното си място, започва постепенно да го забравя, нали? Но аз започнах да забравям постепенно и книгите, които бях обикнал по време на следването си в императорската школа, и славния Ахил, и стиховете на тъжния Архилох... Зарей се оттатък хоризонта, в страната на сенките, целият някогашен мой свят, който имаше сладкия вкус на полския мед, богат със златисти залези, с прашни пътища, по които скрибуцат каруци, натоварени с кехлибарено грозде, изпълнен с образи на безсмъртни герои, със смехове и глъч на хора, които събират дърва от гората, за да накладат големия вечерен огън...

Всеки месец Асадур слагаше на масата ми по една кожена кесия, натъпкана с хубави и весели пари. Парите се грижеха за всичко. Парите се грижеха за сърмената ми якичка и за златните везма по ръкавите на кадифената ми блуза. Осигуряваха ми любовни ласки, лично място на хиподрома, отлежало силно вино. Доставяха ми удоволствието да се обзалагам на големи суми, да хвърлям зарове, без да потрепва ръката ми. Сърма, конни надбягвания, весела любов, зарове, празненства в двореца, пиршества вкъщи или у приятели! Константинополис е чудесен град, а когато човек има пари, става божествен. Предлага всичко, каквото може да измисли въображението на един императорски кавалер!

Е, стига с тоя твой някогашен свят! Да живее императорът, бог да даде сто години на мъдрия патриарх! Днес ще изгаряме на клада сред форума иконоборците, утре — иконопочитателите. Но търговецът ще си търгува, а слугата ще служи. И виното ще има цвят на разтопено злато, смесено с рубин, и ще е лъвски силно. Да живеят кавалерите на императора, ура!

Ах, свят ми се върти от тия кучешки зъби и от изтощението, и от бялата кожа на коленете и ръцете ти! Вие, славянките, не носите гладко остригани кожени гащи като българките и това е толкова хубаво, толкова хубаво!

Ти се изчервяваш? Слава богу, доживях да видя едно момиче, което да се изчервява от смущение!

И така, започнах да обиквам нещата, с които живеех. Какво казах — обиквам? Може би това не е най-точната дума, Най-точната дума е навярно — свиквам.

Свиквам, свиквам! Какъв къдравичък, смирен, жизнеспасителен глагол! Кланям му се, но си мисля, че ако го нямаше, хората щяха да живеят като богове. Защото боговете не *привикват*, не познават това състояние на привикване, а принуждават природата и всичко живо да се приспособява към тяхната воля и към техните вкусове и привички. Щастливци! Но аз съм беден смъртен и отдавна щях да съм в страната на сенките, ако не се подпирах с патерицата на тоя безобразен глагол!

И така, започнах да свиквам с нещата, сред които живеех: сърмата, якичките, церемониалната езда, заровете. Златната птичка на щастието беше кацнала на рамото ми. Какво повече искам от съдбата? Имах вече всичко, което е нужно на един млад човек, за да бъде

щастлив. Радвах се на добро здраве, имах достатъчно пари и чудесна служба.

Работите се развиваха от добре по на добре, но кой знае защо, по едно време започнах да забелязвам, че нещо в живота ми не върви. Уж всичко е на мястото си, а нещо скърца. Например събудя се нощем и макар да съм спал само час или два, осъмвам с ококорени очи. Сядам с приятели да пия, поднасят ми силно вино в златен потир, а виното не ми се услажда. Дори не усещам какво пия. Приятелите се смеят, веселят се от душа, а аз седя сериозен и разсеян като на литургия в императорската катедрала. Спечеля голяма сума на комар или при обзалагане на хиподрома, прибирам парите в сърмената си кесия, а не изпитвам никаква радост. Загубя ли — пак същото, никаква мъка не гложди сърцето ми. Като че ли парите нямат цена и не са от злато и сребро, а са някакви търкалца, направени от най-долнопробна тенекия. Печеля или ги губя — все едно, безразлично ми е донемайкъде. В едно такова чудновато състояние изпаднах — няма ветрове, няма цветове, мътилка никаква, свечеряване край блато в глуха гора.

Но понякога — и това е най-чудното от всичко! — понякога мътилката се проясняваше, здрачевината се вдигаше и тогава пред очите ми се появяваха стари, забравени неща. Ей тъй, изведнъж се засмиваха например слънчевите валози около моята родна Аполония, с къшлите на пастирите, с овчите стада, белнали се тук и там като разхвърляни бобени зърна. Каква хубост, господи! Лозята, маслинените горички в падините и тоя бял път, който се виеше в подножието на зелените хълмове! Скрибуцат коли, теглени от виторози волове, а между ритлите, в дълбоки копани — златночервени ябълки, зрели смокини, кехлибарено грозде... Въздухът ухае на мека, тиха есен. Весели хора крачат зад колите, пеят момичета, но най-прелестно от всичко е това протяжно, унасящо скрибуцане на високите колелета.

Ето какво ми се присънваше най-често понякога и аз се усмихвах, защото имах чувството, че потъвам в някакви сладки звуци. А моите сътрапезници си въобразяваха сигурно, че се усмихвам на виното, което искреше в златния потир.

Понякога си припомнях вечерните огньовете, които лумваха сред смълчаните валози по време на гроздобер. Погребаното езичество възкръсваше и звездите се смееха — нали повечето от тях носеха имената на герои, живели в славните езически времена! Какви нощи!

Ловките и силни младежи печелеха момичетата, отвличаха ги в сенките, а непохватните и слабите ближеха раните си на светлото, при огньовете. В света имаше ред! А тук, в столицата на столиците, един смахнат или един гърбав може да измъкне хубавицата от обятията на Аполон дори, стига да има висок чин и в кесията си — златни монети; или да се ползува от благоволенieto на императора — все едно. Защото благоволенieto на императора винаги се превръща в хубави пари или във висок чин.

Как да не милея за ония ноци! И в моята Аполония парите си бяха пари, и първенците не отстъпваха властта си за чепка грозде, но заедно с това имаше весели ноци на открито, празници за много хора, щастливи часове, когато природата царуваше, и силният, находчивият, макар и да нямаше пауново перо на шапката си и златни монети в кесията си, печелеше и в игрите, и в любовта, и можеше да се смее безгрижно, като бог...

Сега съм пленник, моите благороднически одежди са се превърнали в дрипи, излеждавам се върху купчина сено сред някакво затънтено в пуцинаците славянско селище, но си мисля: ех, ако бях цар! Това е мой навик — да си представям разни хубави небивалици. Ако бях цар! Добре. Ето ме с червени ботуши и със скиптър, и с царствена диадема. Слушайте, слушайте! Връщам на демоса чудесните стари празници, езическите, празниците на нашите прадеди. Отнемам правото на пауновото перо. Нека за това право се състезават сръчните и силните, простите хора, които нямат знаменити и влиятелни приятели! По дяволите и това струпване на хората от всички страни в Константинополис! Небето над Константинополис няма звезди, а луната над тоя град изглежда жалка и забравена като кандило в параклис... Какво струва човек, който не вижда звездите, не забелязва луната, който не кладе огньовете по гроздобер и не празнува празниците на дедите, който вижда буйни коне само на хиподрома и слуша пойни птички само в градската градина? Такъв човек не струва повече от една бакърена пара. Аз съм цар и не искам моите поданици да приличат на жалки бакърени пари!

Върнах се веднъж вкъщи, в моя разкошен дом с мраморни стълбища, и до разсъмване не затворих очи. Каква тъга, господи.

Въртях се в леглото, мъка притискаше сърцето ми, а защо тъгувах, за какво, откъде беше долетяла скръбта — не знаех. Нищо неприятно, но ми се беше случило, пари не дължах никому, с никого не бях се карал. Чудно, чудно! Златото си стои непокътнато, заключено е в железен сандък с девет железни ключалки, а стопанинът се чувства ограбен. Мъчно му е, като че ли крадци наистина са го съсипали, пък златото си стои в сандъка непипнато.

Така, като се душех в това мрачно настроение, аз изведнъж си спомних ония слънчеви валози около моята стара Аполония и белия път, който се извиваше в подножието на ниските заоблени хълмове. (Изглежда, че нарочно съм търсил за какво да се уловя, та да се измъкна някак от тресавището на лошите си чувства!) Дочух скрибуцане на колелета, песни, глъч. Каква позната картина! Стиснах клепките си, за да избяга видението от очите ми. Над хълмовете се спусна нощ, белият път изчезна в тъмнината, но в дълбините на небесния купол изгряха рояци златни звезди, Най-малката от тия звезди беше голяма колкото орех. Безброй златни орехи по небето. Къде можеха да се сравняват тия звезди с константинополските! Тукашните приличаха на жалки мъниста от калугерска броеница.

По мекия път вървяха девойки и младежи, пееха любовни песни. Песните достигаха до слуха ми, но самите младежи и девойки не виждах, защото нощта беше непрогледна като всяка истинска нощ. И затова ми се струваше, че пее нощта или земята, или може би пееха звездите. Кой знае! Всичко беше сплетено, а един възел, изглеждаше прелестно, по-великолепно от оня тържествен празник, когато императорът сам наметна върху раменете ми червената гвардейска мантия и ме направи свой придворен велможа.

Ето какви видения ме навестиха през тая безсънна нощ. Въсъщност това бяха спомени — минали неща, прехвъркнали през юношеските ми години като рояк прелетни птици, дошли и си отишли.

На другия ден главата ми тежеше като камък, сякаш бях пил и препил. Не ми се приказваше, скитах разсеян нагоре-надолу, сърдех се на слугите и робите за дреболии. Отказах се от обяда си, вечерта хапнах няколко маслини, а до виното не се докоснах. Изпих чаша вода и почувствах в устата си отвратителен вкус — беше блудкава, нагарчаше.

Легнах си, без да се разсъбличам, като че ли след малко щях да изляза на разходка. Но аз знаех много добре, че няма да излизам никъде. Хитрувах — нали никога не бях се прибирал вкъщи преди полунощ! Нищо не беше станало, за бога, аз си бях същият.

Загасих лампата и разтворих прозорците. Тая юлска нощ беше задушна, тъмна, канеше се да вали. Някъде на изток, далеч, отгатък провлака, бушуваше буря. Небето над тая страна проблясваше, червените повлекла на облаците приличаха на раздиплена боядисана вълна. Но гръмотевици не се чуваха, нищо не разклащаше неподвижната и тежка тъмнина.

И ето, аз отидох отгатък провлака, където топлият дъжд се изливаше на водопади от небето. Запокитих всичките си дрехи — малко ме беше грижа къде! И както бях гол, започнах да скачам да се пляскам по бедрата и да креця от удоволствие колкото ми глас държи. Като един див варварин, презрян скит. И колкото повече ме шибаха водните камшици по плещите, по гърдите, толкова по-весело ми ставаше, по-приятно — усещах тялото си леко, гъвкаво, тетива на ловджийски лък! Хуу, бях станал изведнъж див варварин, презрян скит и ми беше толкова хубаво, толкова хубаво!

После намерих една лъскава секира, изтичах в храсталаците, насякох клонища, шумак и си стъкмих малка, но уютна колибка. Беше ми тясно вътре, ниско, затова седях на колене, сгушен. Дъждът плющеше по шумата, наоколо клокочеха и бълбукаха вадички, а при мен беше сухо, аз имах покрив над главата си, който ухаеше при това на габър, на свежа гора. Аз си бях сам измайсторил една отлична колиба, с ръцете си, сам бях съумял да си създам подслон и затова ликувах, пъчех се от гордост, самодоволството скачаше в кръвта ми като луд жребец. Хуу, ето какво значи да си мъж, да имаш здрави мускули и да умееш сръчно да въртиш секирата! Какво знаете, какво можете вие, кадифени кавалери на пауновото перо, потни и разкиснати в тоя час под вашите пухени завивки? Ах, мъже от тесто, във вашата кръв никога няма да препуска лудият жребец!

Къде ли не скитах тая нощ!

Когато се завърнах, забелязах, че навън вали кротък дъжд. В стаята ми нахлуваше мирис на мокър кирпич; напечените през деня каменни булеварди изпущаха стипчивия си дъх.

През следващите дни началството започна да ме поглежда накриво: ту униформата ми не била в ред, конят ми не бил оседлан както трябва, изоставал съм от строя по време на езда... Нещата взеха да скърцат и извън службата. Никакво ядене вече не ми харесваше, скучаех, станах заядлив. Скарах се с държанката си заради нищо и никакви пари. Беше си купила някакъв нищожен накит, сребърна брошка, струва ми се, но аз ѝ казах да върви по дяволите, да се маха от очите ми, казах ѝ, че не ми трябва любовница, която ще ме доведе в края на краищата до просяшка тояга. Случаят с тази сребърна брошка изуми всичките ми приятели и познати, защото аз бях наистина един голям прахосник и с лека ръка пилеех десетократно по-значителни суми. Но най-лошото беше това, че аз сам съзнавах грозотията на постъпката си, ругаех се заради идиотските си думи, а пред външния свят вирех нос и си подсвирквах, тоест „наредих глупачката както трябва, на мене не ми минават такива!“

С една дума — бях загубил равновесието си, приличах на човек, изпуснал юздите на коня.

А работата всъщност беше много проста. Пристигне провинциалист в Града на градовете и за кратко време стане повече вълк от изпечените столични вълци. Гладната му и силна примитивна кръв няма насищане. Такъв изпреварва за невъобразимо къс срок конкурентите си и накрая сполучва да се намести отдясно на самия император. А друг, като дойде в Града на градовете, отначало гледа всичко с възторжени очи, стареа се от всичко да опита, пие с пълни шепи виното, което замайва главата, сетне бързо започва да се пресища и да тъгува за простите неща на родния си край. Бях, изглежда, от тази категория пришълци.

Затова боледувах. Някои не привикват с новите неща за един ден, дори когато тия неща са приятни и чудесни.

Болестта, като повечето болести, щеше да мине и отmine с течение на времето и аз щях напълно да свикна и с константинополския въздух и с начина на живот, който прилягаше на един императорски кавалер. Но в ония дни всичко ми беше толкова опротивяло, така се бях затъжил за простите неща, че когато ми се отдаде стоден случай да замина с вуйчо си по море за месец-два, рекох си: „Няма да се върна тук цяла година! Цяла една година, па ако ще би да загубя завинаги пауновото си перо!“

* * *

Корабът на вуйчо беше хвърлил котва в пристанището на Созополис, разтоварваха жито, пък аз бях решил да погледам морето от високо, от зелените хълмове над града. Нищо друго, нищо повече, зелените хълмове винаги са ме привличали, напомняха ми моята родна Аполония. Аз ги сънувах в душната си стая, белите пътища, които опасваха снагите им, лозята и червените летни къщи, сгушени сред маслиновите горички. Нищо повече, исках да се върна десет години назад, да усетя сладостта на ореховите ядки, натопени в мед, най-простият десерт на света. Затова бях тръгнал към зелените хълмове, имах време, долу сваляха житото, а после щяха да товарят бъчвичките с виното и зехтина. Така, на хвърлей камък от крепостните стени, развеселен от лудата миризма на бъзовите храсталаци, на смокиновите дръвчета, на напечената от слънцето мащерка, замаян от топлия дъх на припеците, изведнъж и като насън, съвсем като насън видях наоколо си качулати мъже, с копия, с къси мечове със святкащи продълговати очи, със закривени надолу ужасни мустаци. Изскочиха от шубраците като рисове, а в крепостта твърдяха, че наоколо е чисто, че войниците на хана са оттатък хълмовете. Бяха съвсем сигурни, че са оттатък хълмовете, затова се реших да предприема тази малка разходка, иначе щях да си остана в кръчмата срещу кея. Може да си в кръчмата и в същото време да скиташ къде ли не, по всякакви височини и да виждаш всичко, зависи от виното. Ако не бях усетил ремъците, с които ме свързаха, сигурно щях да мисля, че тия мъже с кожени шлемове са излезли от приказките, защото в крепостта говореха съвсем сериозно, че българските отряди са разположени много, много надалеч. Поведоха ме към своите и макар тази работа да приличаше на сън, почувствувах в сърцето си страшна жалост за кораба — разтоварваха житото и аз можех да си седя в кръчмата, а ето че сега вървах с вързани ръце, глупаво, пленник на варвари. Тази жалост за кораба беше първото чувство, което изпитах, когато ме поведоха нататък, през хълмовете. А сетне ме налетяха угризенията, като лешояди: защо ми трябваше да дохождам в Созополис, нали можех да остана в кое да е друго пристанище, по островите или на малоазиятския бряг. Гъсто червено вино, момичета по избор, зарове, разкази на скитници, които

кръстосват целия свят. Морските ветрове бяха отвели от душата ми онова лошо настроение, можех отново да сложа пауновото перо и да наметна на раменете си кавалерската мантия. Странствуванията и малките приключения бяха възвърнали предишния ми апетит и доброто ми самочувствие и ако бавех завръщането си в Константинополис, беше само заради тази все още неуталожена жажда по зелените хълмове и белите пътища. Хълмове и пътища, разбира се, това не изразяваше нищо от същността на работата, но все едно! Нима видът на една опечена овнешка плешка може да утоли глада на изгладнелия? Както и да е, да си стоя в кръчмата срещу кея и в същото време да скитам по хълмовете, да слушам песничките на кръчмарските момичета и да се унасям в скрибуцането на колите, натоварени със сладко грозде и смокини. Защо ми трябваше да излизам си крепостта!

След жалостта по кораба, който нямаше да видя вече, и хапливите угризения за лекомислието си, тия лешояди, които често ме налитаха, но които винаги съм мразел, след всичко това заприиждаха пристъпите на страха. Отначало леки, като плитките крайбрежни вълни, те облъхваха душата ми със смущение, нали беше настъпила такава неочаквана промяна в положението ми — свободният гражданин, патрицията, кавалерът на императора, отличникът на Магнаурската школа вървеше с вързани ръце сред група първобитни варвари! Сетне вълните се надигнаха, както става по-навътре от брега, извисиха застрашителни гребени и в кръвта ми настъпи тревога — накъде ме водеха проклетите качулати дяволи? Какво можех да очаквам от тия рисове с продълговати очи? Щяха ли да изявят почит към моето магнаурско образование и да се държат с мене като с представител на цивилизования свят, на духовната му елитна прослойка, или поради службата ми при императора ще им се прище да ми одерат кожата и да я напълнят със слама? Това, че можеха да ми одерат кожата като нищо, беше напълно възможно, защото, каквито и да бяха, тия типове не пасяха трева и знаеха много добре какви чувства изпитва моят император и към тях, и към господарството им. Тях мечтаеше да избеси до един, страната им да превърне в гробище и това гробище да нарече Северна провинция. Нали бях слушал речите му във форума и на големите паради! Що се отнася до мене, аз малко исках да зная за тия негови големи проекти и не за това, че варварите бяха мили на сърцето ми, по дяволите! Една Северна провинция, това

си беше в реда на нещата. Но аз не исках да си блъскам главата с неговите големи проекти, защото, казано откровено, не изпитвах интерес към тия неща, предпочитах да си пия виното в приятна компания, да ходя на театър и да залагам на конните надбягвания. Така че от гледище на справедливостта варварите не трябваше да ме държат отговорен за завоевателските помисли на моя император. Но как да им го кажа, как да им изясня, че аз не се бърках в работите на моя господар, а бях само кавалер в свитата му, едно пауново перо за украса! Нито те разбираха езика ми, нито аз знаех техния...

Е, ако не беше гвардейската ми униформа, можех да ги излъжа някак. Сега трябваше да се разплащам за слабостта си към кадифето и сърмата, за баретата с перото, за червения колан с герба на императора. Нали бях в отпуск, защо ми трябваше да се кича с тия наперени доспехи! На това място сред уплашените си мисли усетих, че се изчервявам: какъв позор! Ето че започнах да се отричам от себе си и да се превръщам в лъжец само поради тоя страх за кожата си. Недостойно и грозно дори за един най-обикновен човечец от простолюдието!

От тоя миг нататък моите страхове се удвоиха: плаших се за участва си, за живота си, защото не ми се умираше. Но се плаших и за достойнството си: ще намеря ли достатъчно сили, достатъчно храброст в душата си, за да се държа пред тия варвари като истински мъж, гражданин на една велика империя?

В първите часове на пленничеството си мислех за тия неща, гледах някак да не изпусна юздите. Отговорях: „По обществено положение аз съм патриций, служа в свитата на императора.“ Обяснявах: „В отпуск съм, пътувам за собствено удоволствие.“ Те ме гледаха съсредоточено, мълчаливо, но в очите им нямаше дори искрица доверчивост. Глупости, глупости! Те ме гледаха със съсредоточена ненавист, мълчаливо — защото не отдавах никакво значение на думите ми, а в ястребовите им очи блестеше чудовищна увереност. „Ще избълваш истината, негоднико, когато започнем да отпаряме кожата ти, почакай!“ Така отговоряха на моите обяснения, макар и без думи, и аз ги разбихах и затова твърде бързо, за унизително кратко време изпаднах в състоянието на човек, когото водят някъде си, при някого си, за да бъде наказан със смърт.

Колкото и да ми се щеше да греша в заключенията си, но изводът беше точно такъв, проклетите варвари ми го подсказваха, нямаше

смисъл да се правя пред себе си на наивник.

Вървахме по лоши пътища, изкачвахме хълмове, слизахме в равни полета, после отново поемахме козите пътеки, навлизахме в усойте на безлюдни и гористи планини. Меките подметки на моите гвардейски ботуши скоро се протриха, разцепиха се на много места, нали не бях ходил никога бос — стъпалата ми се разкървавиха, започнах да куцам и да залитам като сакат. Минахме през някакво жалко селище, тия качулати типове намериха някакво дръгливо муле и ми предложиха да го яхна. Отказах, беше под достойнството ми, те язدهха силни и охранени коне. Но развързаха ръцете ми и това беше хубаво, толкова ме трогна, че веднага бръкнах за кесията си, да ги почерпя. Уви, не намерих никаква кесия, дявол знае къде беше изчезнала, някъде по пътя или още в кръчмата срещу кея, когато плащах на кръчмаря.

Сетне ми предложиха от месото, което вадеха изпод седлата на конете си, ръфаха го с ужасно настървение. Разбира се, аз се отказах от тази мърша, макар че бях изгладнял до припадък. Те трябваше да разберат, че аз имам достойнство, че един кавалер на императора не яде сурово конско месо дори когато умира от глад.

Като се отдалечавахме непрекъснато от пътищата, които лъкатушеха в близост до крайбрежието, в края на деня навлязохме в усойничаво планинско дефиле, между стръмни скатове, покрити с гъсти и стари букови гори. Навремени тесният път вървеше срещу течението на една скоклива и гърмяща бистра рекичка, която на някои места правеше дълбоки сини вирове. Някоя хубавица не ме е мамила към обятията си както тая студена вода! Скършен от умора, с подбити и разкървавени крака, струваше ми се, че ако се гмурна в някой от вировете, ще изпитам най-върховното успокоение, каквото може да изпита човек, преди да се раздели завинаги със земния свят.

Но ние вървахме, вървахме, катерехме се по това нанагорно дефиле, докато синкавият здрач започна да се слива с прииждащата из долините тъмнина. Над главите ни изгряха мигащи сребърни звезди.

Тогава началникът, който водеше конвоя, избра за нощувка една малка полянка, няколко стъпки над реката. Войниците бяха шестима. Спънаха конете, едни отидоха да кастрят шума, а други се затириха наблизко в гората да секат дърва. От шумата си приготвиха нещо като постели, колкото да не лежат съвсем на голата земя, а с насечените

цепеници и клонища накладоха голям огън. После насядаха около огъня, изровиха малко от жарта и натъкмиха отгоре ѝ парчета от конското месо.

Приседнах на няколко крачки от огъня, сетне, като видях, че никой видимо не ми обръщаше внимание, проснах се по гръб и затворих очи. Светът се люшна нанякъде и в същия миг и аз се понесох сред облаци от святкащи звезди.

Носех се нагоре и надолу, полюшван в невидима гигантска люлка, но през всичкото време до ушите ми плискаха гърлените гласове на войниците, слушах приказките и смеховете им, а миризмата на обжарваното месо връхлиташе отгоре ми като изгладняла хидра, която има хиляда глави.

Когато мръвките бяха опечени, войниците започнаха да ядат с ужасяващ апетит. Не бих могъл да се закълна, че се хранеха деликатно, къде ти, те вършеха тази работа енергично, по мъжки, без припряност, но и без всякакво суетене. Ядяха съсредоточено, почти мълчаливо, и понякога някой от тях ми подхвърляше по нещо, може би кокал или мръвка, но аз лежах неподвижен, правех се на заспал, държах още на кавалерското си достойнство. Свят ми се виеше, гладът рѳфаше стомаха ми, хапех устните си, за да не ревна с глас.

Свършиха бързо с яденето, звездите едва бяха започнали да златеят над главата ми. Пламъците притихнаха, откъм дефилето повя студен, бръснещ ветрец. Побъбриха още малко, после всеки се изтегна на постелята си. Ах, всеки от тях се зави с дебелото си наметало от волска кожа! Колко ли беше хубаво под тия пелерини, сърцето ме заболя от завист...

Петима спяха, шестият стоеше на пост. Той ходеше тихо напред-назад и когато се доближаваше до огъня, острието на късото му копие блесваше като сърпа на изгрялата месечина.

На няколко крачки по-надолу гърмеше реката.

Пламъците угаснаха, жаравата захвана да тлее. Бръснещият вятър сякаш разгаряше блясъка на звездите, никога не бях допускал, че под тоя мигащ светлик може да бъде толкова студено. И както зъзних и се въртях ту на една, ту на друга страна, търсех място къде да сгуша ръцете си, за да ги стопля поне мъничко, докопах една от мръвките, които ми бяха подхвърлили — като че ли сама се навря под дланта ми. Мигновено я ухапах, безумна стръв пламна по всичките ми жили,

дори не усетих сладостта ѝ. Още докато преглъщах, зашарих по тревата, бяха ми запокитили няколко парчета, добре си спомнях, това не беше излизало от паметта ми, въпреки че мислех за звездите, за копието на часовия, което блестеше като рогчето на месечината, и за други неща. И кой знае дали щях да търся със същото усърдие, дори ако бях уверен, че вместо мръвки и кокалчета наоколо ми са захвърлени пламтящи рубини...

Три парчета месо и един кокал, света Магдалено! Какво блаженство! Ближех кокала, защото трябваше да имам вълчи зъби, за да го схрускам, ближех го и примигвах, дишах възбудено, сякаш имах до устата си устните на най-сладострастната хубавица от харема на арабския халиф! Каква сладост в тоя кокал, каква сладост, а се мислех допреди един ден само за сит и пресит на всякакво месо.

Сетне, кой знае защо, усетих в ъгълчетата на очите си парещи искри, като някога, в детските години. Спазма сви гърлото ми, обърнах се с лице към земята, захапах някакви горчиви стръкчета, за да не захлипам с глас.

Когато и това мина, над душата ми като че беше простряло криле спокойствието, всичко почиваше в мир. Бях един обикновен човек, като всички обикновени човеци на земята. Пропълзях до жаравата на огъня, която все още мъждукаше, без да изпитвам чувство на срам от часовия, угризение, че върша нещо недопустимо за един човек с достойнство. Топлината облъкна лицето ми, света Магдалена ме беше приела в скута си, земята приличаше на голяма люлка. Мярна се още веднъж пред очите ми онова рогче на месечината, после всичко потъна в кротка тъмнина.

На развиделяване тръгнахме отново на път. Яхнах Мулето и когато спряхме да починем, малко след изгрев, не се отказах от месото, което ми предложи началникът на конвоя. Изядох го почти сурово, както беше седяло под седлото на коня. Гадеше ми се от възкиселия му вкус, но устоях, дори си казах „чудесно, чудесно!“, като да бях извършил нещо наистина невероятно.

На втория ден, късно вечерта, пристигнахме в Плиска. Затвориха ме в тази колиба, плетена от пръти и мазана с кал, където по-рано бяха прибирали добитък за нощувка. Първата нощ беше ужасна, имаше толкова мръсотия, че се овалях като прасе. Но на другия ден ме накараха да изрина купищата бърбонки, донесоха няколко наръча

прясно сено и аз го разстлах срещу прозореца, срещу зарешетената дупка, която служеше за прозорец, приготвих си легло. Стана сравнително хубаво, но кой знае защо, като се отпуснах на сеното, пак усетих оная спазма в гърлото си, въгленчетата в очите. Не ми беше весело, напротив.

Срещу моята колиба имаше чешма с няколко чучура, дълбоки и дълги каменни корита, винаги пълни със студена и бистра вода. Тук водеха на водопой волове и овци, тук ме довеждаше и моят пазач, да наплискам лицето си и да изплакна глинената съдинка, в която ми носеха храна. Мога да се закълна в паметта на дедите си, че тия часове при чешмата бяха най-прелестните, каквито бях преживял дотогава, несравнимо по-хубави от най-хубавите часове, прекарани по константинополските крайбрежни булеварди или във форума, или на големите паради. Защото тук, на открито, при чучурите и каменните корита, аз за пръв път разбрах истинската цена на слънчевата топлина, истинската прелест на простора, на синевата, на радостта да гледаш на воля, надалече, докъдето погледът стига... Какви часове!

Тук идеха пастири, воловари, често се случваше някой от тях да извади от торбата си бучка сирене или коматче ръжен хляб и някак ядосано да каже: „Вземи, вземи!“ Зад грубите думи личеше простодушна, добра усмивка и аз взимах сиренето или хляба и на свой ред казвах: „Благодаря, благодаря!“ — отначало неловко, разбира се, защото не бях привикнал да разговарям с толкова прости и първобитни хора. После, колкото дните вървяха напред и се нижеха в еднообразна върволица толкова по-малко започнах да обръщам внимание на пропастта, която ме отделяше от тях. Всъщност нещо беше се случило, нещо беше запълнило пропастта, дойде такава време, когато аз ги чаках да пристигнат и се радвах, като ги виждах. Научиха ме да дялкам и да шаря тояжки, да дълбая паници, да познавам кой вятър носи дъжд и какво ще бъде времето утре и другиден според летежа на птиците. Пък аз, поусвоил вече езика им, разказвах за големите къщи в моя град, колко е просторна земята и какви черни хора живеят някъде си, отгатак морето. И си мислех след тия добри срещи защо наистина техният хан ще поиска да ме обесят и защо, дявол да го вземе, моят император възнамерява да ги изтреби до крак. Когато бях в Константинопол и ходех с пауново перо на шапката си, струваше ми се тогава, че е в реда на нещата варварите да се изстребват, макар че за тия

работи мислех много малко и че що се отнася до самия мене — аз не изпитвах никакво желание да изтребвам когото и да било. Сега, като нямах вече пауновото си перо, нито злато, нито чин, а живеех в коптор и носех на гърба си някакви мръсни кадифени парцали, сега тази работа ми изглеждаше невероятно глупава и ненужна. Защо техният хан трябваше да ме беси и защо моят император трябваше да ги изтребва? Нали взаимно ние не си причинявахме зло, всеки гледаше своите си неща, а когато се срещяхме случайно — приказвахме си за птиците и за времето? Другояче щеше да стои този въпрос, ако аз бях дошел в земята им със зли цели, а пък те, от своя страна, дрънкаха с оръжие по границите и заплашваха народа и градовете ни с гибел. Тогава, разбира се, ханът щеше да е в правото си да ме беси и моят император щеше да е в правото си да ги изтребва...

Такива сложни и мъчни мисли минаваха през ума ми, когато те ме учеха да дълбая паници, а пък аз им разправях за черните хора оттатък морето. Но си мълчах и не споделях тревогите си, защото все едно тия въпроси щяха да се решават от най-големите господари, ние можехме само да дялкаме тояжки, да си приказваме за времето и за птиците и да гадаем кога ще нали дъжд...

Така се нижеха дните, от колибата — до чешмата с чучурите, защото ханът все още отсъствуваше от Плиска, а пък аз бях важен човек, кавалер на императора, и само той можеше да нареди да ме обесят. Ако бях с по-нисък чин, войник или малък началник, въжето отдавна щеше да свърши работата си, щях да се преседея в света на сенките, преди да се науча да дълбая паници, да пера сам ризата си и да шаря върбовите тояжки с вземо.

Нощно време, като слушах как плъховете топуркат наоколо ми, през тия слепи часове, които сякаш нямаха начало и край, мислех си за разни чудновати и много странни неща. Ако по онова време, когато имах пауновото перо на шапката си и се чудех при кое от момичетата да прекарам нощта яли с кои от приятелите си да играя комар, ако по онова славно време някой беше ме попитал, и не на шега, какво например бих предпочел — незабавна смърт или живот в колиба, сред варвари, — щях тутакси да отговоря: смърт. Така щях да отговоря, без да се колебая дори за миг.

Чудесно, Химериус! Достоен отговор за човек, който има на шапката си пауново перо и носи на колана си императорския герб.

Само че, както си лежах на сплъстеното сено и шътках на плъховете, оня Химериус, предишният, макар да стоеше пред очите ми, изглеждаше отдалечен на невъобразимо разстояние, може би някъде си отгатък Херкулесовите стълбове. И макар ние двамата да бяхме всъщност един човек, аз като че ли не бях твърде съгласен с неговото мнение за незабавната смърт. Защо трябва да се бърза толкова много наистина! Човек може да издълбае една паница, една гаванка, да нашари някоя и друга пръчка, може просто да си полежи на тревата, до чучурите, загледан в синевата — това е толкова хубаво, защо да се изпуска? Не, оня Химериус, дето надничаше откъм Херкулесовите стълбове, с перото на шапката си, той не познаваше тия малки радости, не допускаше, че за цивилизования човек може да има все пак някакви радости и в земята на варварите, затова бързаше към смъртта. Негова си работа! Пък аз, колкото се учех да правя по-изкусно паниците, толкова повече изпитвах желание ханът да се позабави още някой и други ден...

Такива чудновати мисли ме спохождаха нощем, когато сънят бягаше от очите ми — разговарях и спорех с двойника си, макар че ние бяхме един човек. Само че оня беше облечен в блестящи одежди от кадифе и сърма и като че ли току-що ушити в придворната шивачница. Освен това, като всеки потомствен велможа, той имаше малко надменен вид, въпреки че по характер не беше горделив, и много държеше на честта, достойнството и прочее неща от тоя род, защото беше кавалер на императора и гражданин на най-цивилизованата страна в света. И аз бях кавалер на императора и гражданин на най-цивилизованата страна в света, но за разлика от моя двойник нямах блестящ вид, напротив, а за честта и достойнството, и прочее неща от тоя порядък — срам ме е да си призная — напоследък бях престанал изобщо да мисля. Когато ме извеждаха при чешмата с многото чучури, на слънце, бързах да се порадвам на синевата, кротка като погледа на света Магдалена, на простора — ширнал се на юг до виолетовите снаги на планините, нашарен щедро от хората и природата със златни и зелени бои. Душата ми преливаше от благост и умиление, като че ли за пръв път виждах истинско небе и истински простор, в християнски олтар се възнемаха на възбог езически химни, славех слънцето, тревите, любовта, която ми липсваше, а за честта и достойнството и за прочее неща от тоя порядък нищо не ми идеше наум. Какви часове,

прелест, пленник беше оня Химериус, с перото си, пък аз бях — макар и за броени мигове — свободен човек!

Може би това беше налудничавост, кой знае. Защото за каква свобода става дума, когато моят пазач не ме изпущаше от окото си и всичкото място, където ми беше позволено да се разхождам, не надхвърляше десетина стъпки около чешмата, напред и назад. Но ония дни бяха необикновени, промяната в живота ми — внезапна и неочаквана, с обичайните мерки мъчно можеше да се определи кое е разумно в душата ми и кое е налудничаво. Химериус, предишният, имаше известно основание да ме гледа учудено и да поклаща глава...

Така вървеше времето, силата на лятото вече се източваше, Орион, божественият, започна да наднича вечер в зарешетената пролука на моя прозорец. И ето, едно септемврийско утро трябваше да оставя зад гърба си колибата и чешмата и да тръгна по оня път, който отдавна ме чакаше: дойдоха войници, качулати и с каменни лица, и ме поведоха мълчаливо към града. Беше настъпил ужасният ден, защото всяко начало имаше и своя край.

* * *

Сред големия безлюден площад, покрит с едри бели камъни, стърчеше бесилка, а под напречната ѝ греда кротко висеше обесен човек. С вързани на гърба ръце и малко подгънати в коленете крака той тихо се полюляваше наляво, надясно и кой знае защо, тъй като не духаше отникъде вятър, никакъв полъх не долиташе от тъмнеещите се на юг планини.

Както вървахме, гледах да отвличам вниманието си от онова, което щеше да стане, може би до обяд или по-скоро, но като минахме през площада и видях бесилката с обесения, разбрах, че съм загубил играта. Тогавя улових предишния Химериус за ръка, казах му, че всичко е било глупост там, при чешмата, на поляната, и го помолих да ми повтори думите си за честта и за достойнството. Колкото и да бях изнемощял от слабост и страх, трябваше да покажа на тия варвари, че в жилите ми тече римска кръв.

Тая пустота, изцъкленото синьо небе, големите черни птици, които безмълвно прелитаха над бесилката, за да изчезнат някъде

наблизо, като сенки, приличаха на зловещ сън, на ужасна приказка, измислена от жесток човек. Измислени, недействителни ми се сториха и високите каменни зидове, и назъбените стражеви кули, които се мернаха пред очите ми откъм източната страна на площада. Войниците пред сводестия вход на крепостта, с кожени шлемове, с дълги копия в ръцете си — и те приличаха на привидения, цветни фигури, пръкнали от страниците на отколешен пергамент.

Това мое чувство за недействителност се стопи и изчезна в същия миг, когато усетих нечий юмрук да ме ръга в слабините. След шарените шатри, бърбарите ручейчета покрай стоборите, спокойните каменни къщи и притихналите овощни градини, след тоя свят на весели цветове с гнезда на щъркели до комините видът на тази ужасна бесилка се стовари като камък отгоре ми, от безлюдното и черните птици въздухът като че ли изведнъж се изпари. Коленете ми отмаляха, забавих стъпките си, стори ми се, че съм попаднал внезапно в страната на сенките, макар че слънцето грееше много ярко над главата ми. Затова крепостната стена и стражевите кули, и войниците с кожените шлемове ми се видяха недействителни. Но всичко дойде на мястото си и придоби истинския си вид, когато усетих под ребрата си юмука на войника, който ме водеше.

Входът на вътрешната крепост се затваряше от огромна двукрила врата, широка около пет стъпки и достатъчно висока, за да пропусне отгатак зида човек, възседнал кон. На дебелина имаше повече от два лакътя, беше обкована от горе до долу с железни блокчета и шини. От двете ѝ страни се издигаха витите фасади на стражевите кули. Ние минавахме под каменния свод на тоя мрачен проход и излязохме в един огромен двор, залян от слънце, застлан със ситен и равен калдъръм. Имаше някакви постройки от двете страни, ниски и учудващо дълги, но очите ми бяха тутакси грабнати от няколко четвъртити масивни кули, които препречваха източната окрайнина на двора. Горната част на тия кули беше дървена, от дялани греди, подаваше се с бойниците си малко напред, а долната част, каменната, висока около два човешки боя, беше облицована с разноцветни мраморни плочи. Между две кръгли колони, под тежък сводест корниз, извезан с орнаменти, лъщеше желязна еднокрила порта.

Не беше необходима особена досетливост, за да разбере, че ме водят при хана. Защото насреща си виждах сгради, внушителни и

величествени за тоя получергарски град, достойни за славата на човек, който упражнява върховна власт. Но ако видът на бесилката ме беше ударил като камък по главата, изгледът на двореца, който се мерна пред очите ми, веднага след като минахме през входа на крепостната стена, изпълни душата ми с изненада и изумление. Разбира се, тоя дворец не можеше да се сравнява с двореца на моя император, отстъпваше и на някои други официални сгради, но все пак взимаше очите и което беше най-важното и се хвърляше от пръв поглед — внушаваше уважение като прославен воин, стъпил здраво на могъщите си нозе.

И какъв воин, света Магдалено! Никак не даваше вид, че е само временно застанал върху тази земя. Напротив, напротив! Тежките каменни блокове, арките, мраморните колонади — това гледаше гордо и с някаква непоклатима увереност в бъдните времена.

Вървах, накъдето ме водеха, по сенчести коридори със сводове от малахит, по широки стълбища, покрити с разкошни кадифени настилки, през полутъмни студени зали, където светлината се цедеше като че ли капка по капка от тесните пролуки.

Оставиха ме да почакам в едно кръгло преддверие със зарешетени прозорчета, с дивани, със сърмени възглавници, с мечи кожи на пода. После ме заведоха при хана.

Той беше в работната си стая и изглеждаше много зает. Дори не ме погледна, когато прекрачих вътре, а продължаваше да разглежда един малък дървен макет.

Ханът държеше в ръцете си дървения макет и внимателно го разглеждаше. Тази играчка наподобяваше от пръв поглед колесарка или талига, но при повече вглеждане личеше, че е модел на някаква бойна машина, може би таран или нещо друго, което прилича на тарана. Всъщност аз нямах много ясна представа за устройството на тарана, знаех само, че е на колелета и че служи за разбиване на крепостни стени, но не ми беше известно с каква точно и по какъв начин се извършваше тази удивителна работа. Когато бойната техника дефилираше пред фронта на гвардията ни, на големите и тържествени паради, теглена от безбройни впрягове волове, катъри и роби, аз предпочитах да зяпам цветния букет отсреща, където аленееха разкошни млади устица и святкаха като пламъчета лъчезарни и лакоми очи. Какъв букет, какъв букет! Макове и божури, зной, а бойната техника с катърите и воловете — по дяволите, тя си минаваше,

скърцаше, правеше мокро по настилката на булеварда и други неща, но аз не ѝ обръщах внимание, гледах насреща божурите и маковете.

Та колкото и да не разбирах от бойни машини, стори ми се, че ханът държи в ръцете си макет на таран. Голяма работа, това не може да ме учуди, пък и нямах настроение за дивене след онази бесилка на площада. Но ханът!

Колчем си мислех за него в моята плетена от пръти кошара, все си го представях нисък, трътлест, кривокрак, в кожени гащи, с валчесто лице и закривени надолу мустаци. С котешки студени очи, понякога свирепи, понякога лукави, винаги лъхащ на кисело кобилино мляко. А хан Крум беше такъв мъж, че пред него моят император щеше да изглежда бездруго като чучело, напълнено със слама. Тоя човек имаше снага на дискохвъргач, на олимпийски първенец — висок, тънък в кръста, с могъщи рамене и прекрасна шия. Ръцете му бяха силни, ужасни, ръце на войник, който можеше с един удар да разсече човек на две. Но силата в тях беше някак стаена, обуздана, спокойна — два леопарда, прибрали се в леговищата си след сполучлив лов.

Лицето му беше слабо, скулесто, устните — тънки, прави, почти безцветни, като на богослов. Очите му бяха тъмни, напръскани със златисти точки, засенени с дълги, леко извити мигли. По израз приличаха на ръцете — спокойни, съсредоточени и като че ли вечно претеглящи нещо на много чувствителни везни.

Разбира се, има различни видове спокойствие и за да не бъда разбран криво, искам веднага да уточня. Има спокойствие, зад което се простира свят, изпълнен с милосърдие, размисъл, доброта. Такива са били вероятно очите на Христос — мъдри, всеопрощаващи, добри. И Мария Магдалена, лекомислената, и тя е заслепявала с добротата и великодушието на милосърдните си очи. Но има спокойствие, което прикрива свят от огънове и вулкани, зад чието мълчание скърцат зъби и съскат стрели. Очите на хана бяха тъкмо такива — измамна кадифена завеса над един тревожен и буреносен свят.

Тоя великолепен езичник беше облечен в меден византийски халат, поразтворен небрежно на гърдите и пак така небрежно пристегнат на кръста с тънък шнур. Под халата блестеше синя блуза, стегната около шията с тясно огърлие, бродирано със златна сърма. Панталоните, сини като блузата, бяха скроени по войнишки тип —

тесни, почти прилепнали за бедрата, пъхнати под коленете във високи, червени ботуши.

Само една подробност от ханското облекло изглеждаше необичайна, причудлива за окото на ромееца: синята конусообразна шапчица, украсена с дълъг и провесен надолу червен пискюл. Каква шапчица, господи! Пясъци и пустини, диви племена, варварски пълчища, които тъпчат с копитата на конете си блясъка на Капитолия! Тази островърха шапчица напомняше неприятни неща.

И така, поради почудата си от вида на господаря, предизвикана от изненада и удивление, аз не успях да разгледам веднага залата, където бях въведен. Но още като прекрачвах прага, почувствувах, че влизам в помещение, приглушено, засенчено, потънало в полутъмнина, отрупано с килими и възглавници, застлано с цветни дългорунести кожи. Само предната част на това помещение, мястото, където стоеше ханът, беше ярко осветено от силна слънчева светлина. Тя струеше през един продълговат прозорец, изсечен под тавана, и падаше оттам като водопад над огромна дъбова маса, покрита със зелена атлазена покривка. Върху масата лежаха няколко пергаментни свитъци, пера за писане, глинено шише с мастило и по средата — усукан дебел камшик с жълта костена дръжка. Ханът стоеше на това осветено място в струите на светлия водопад, който се спущаше от прозореца, а другата част на залата и всичко, което беше вътре, изглеждаше забулено в сумрак.

Дали от тежките очи на хана, от чудноватата ли обстановка или поради онова, което очаквах да чуя — присъдата, — изведнъж усетих прималвяване във всичките си стави, в коленете си, каменният под като че ли омекна под краката ми. В ушите ми пищяха някакви далечни свирки, водопадът, който се спущаше от прозореца започна да се обагрят с виолетови и малинови бои. А може би това беше от слабата храна, месо не бях вкусвал цяла вечност, само едно мляко и понякога, много рядко, комат клисав хляб! Кой знае! Беше позорно за един римлянин да усеща каменните плочи омекнали в слънчевата светлина шарена, затова допрых ръка до челото си, потърках го и се престорих на човек, който малко иска да знае къде са го довели и какво искат от него.

Челото ми беше студено и мокро от пот.

После очите ми се спряха върху лицето на хана и в тоя миг почувствувах сърцето си сграбчено от ръка, която не познава милост. Неговите очи ме пронизваха като студени остриета, претегляха ме колко струвам. Бяха уверени в себе си, в справедливата си и безпогрешна преценка, както палачът е уверен в опитната си ръка. Раздва и главата на осъдения се изтърколва върху камъните. Играеш на мъжество? Не се преструвай, не мога да понасям лъжците. В тоя момент ти си една оскубана кокошка и нищо повече, и хич не се насилвай да показваш поза на орел!

— Дайте на тоя нещастник чаша вино! — каза спокойно ханът.

Такава беше истината, той ми я каза открито с очите си и аз признах справедливостта му, поклоних му се до земята. Какъв мъж съм аз, господи? — удрях се по челото и плачех с глас като бито и изхвърлено на улицата пропаднало момиче. Защото, ако бях мъж, истински римлянин, коленете ми нямаше да треперят и погледът му щеше да отскочи от моя поглед, както отскача мечът от закалените плочки на войнишкия щит. Ако бях такъв герой, за какъвто исках да се представя, нямаше да мисля как изглеждам и как да изглеждам храбър, нямаше да играя роля, а щях да се държа достойно и просто като всички действително храбри мъже. Такава беше истината, в тоя миг за пръв път в живота си почувствувах, че не ми достигат сили, беше унижително, слабостта винаги унизява, пък аз бях представител на цивилизования свят — горко ми, горко ми! Късах кадифената си блузка, бродираната си кавалерска блузка, с якичката, с дантелките, но от това не ми ставаше по-добре...

Всъщност аз не правех нищо. Стоях на прималелите си крака и гледах тъпо в зеления атлаз на масата.

После отпих една глътка от виното, което ми поднесоха, и когато понечих да върна чашата, ханът с едно кимване ми заповяда да изпразня чашата до дъно. Аз се подчиних на господарската воля и изпих всичкото вино до капка. Запрепускаха коне, жребци, повя топлият вятър от юг. Каменните плочи застинаха неподвижни под краката ми, водопадът се избистри.

Сега щеше да започне разпитът и аз се прокашлях тихичко, за да изчистя гласа си — така ни беше учил нашият преподавател по реторика. Трябваше да се воюва някак, бесилката и човекът, който се люлееше под напречната ѝ греда, не излизаха от съзнанието ми.

Случва се паметта да се върне назад, по отдавна изминати пътища, и в миг само да възстанови онова, което е видяно и преживяно в предишни времена. Най-вече, когато човек очаква някакъв фатален похват в живота си или стои надвесен над вечното мълчание, пред самия враг на смъртта.

От господаря на българите не чаках милост, нали моят император се заканваше да изтреби до крак варварите, които бяха дръзнали да образуват държава в държавата му. Каква милост! Аз бях човек на императора, тъй ми се падаше. Нима вие, ромеите, ще пожалите някого от моите, ако го спипате в земята си? Ще го погалите по главата, но със сатър или просто ще го запалите насмолен, както правите с обсебените от дявола. Ти си виждал такива неща на площада пред патриаршията и макар да ти е ставало гадно и да си затискал носа си, сам дори една мишка не би подпалил, мислил си ги тия живи факли за справедливи и за неизбежни. Щом като вие ще запалите моя човек, защо аз да не метна въжената примка на шията ти? Въжето във всички случаи е по-добро от огъня, както аз съм по-добър и по-милостив от твоя господар. Бъди благодарен и отдай възхвала богу за моята доброта. Ако палачът те подръпне по-силно за краката, когато увиснеш на въжето, ти ще умреш сравнително бързо, а на кладата работата е по-друга, особено в безветрие и при влажни дърва. Ханът е като нубийския лъв, свиреп е само когато го предизвикат, иначе той е свикнал да пресмята и да обмисля жестокостите си, всекиму да отдава заслуженото и със справедлива мярка. Горко ми горко ми, как можах да попадна в тази страна, проклетите зелени хълмове! Но сега трябва да играя ролята на храбрец, да бъда мъж, да имам пауновото перо на шапката си, гледайте — кавалерът Химериус не се бои от смъртта и малко иска да знае, никак не иска да знае за тоя варварски господар. Ах, само земята да не пропадеше под краката ми!

Неговите тъмни очи пронизват хаоса, който е в душата ми, един обречен на смърт моли небето за помощ, кавалер от свитата на императора размахва храбро шапката с перото, всичко е огряно от пронизващия блясък на очите му. Бърша с ръка студената пот от челото си. Исусе, спаси!

Достойнството, честта. Хиляди пъти бих продал душата си на дявола за една шепа твърдост. Гледайте кавалерът Химериус знае да умира достойно, защото е син на най-цивилизованата нация в света,

защото е завършил Магнаурската академия и може да пише, да превежда и дори да говори на латински език. Ах, само проклетата земя да не бягаше под краката ми! Шепа твърдост. Нищо повече, само шепа твърдост.

Ханът заповяда да ми поднесат вино. Тоя железен човек беше прозрял в душата ми, беше доловил от какво имам нужда, за да играя по-добре ролята си: земята да не се клати под краката ми, да изглеждам храбрец въпреки студената пот по челото си. Нали трябваше да изслушам една присъда, хлопване на врата, зад която цареше вечното и студено мълчание? Доброто вино превръща дори заека в храбрец.

После времето се разтегна, вратата зееше отворена. Чаках хлопването, но ханът като че ли ме забрави, заемах място в залата, без да съществувам. А той отново взе дървения макет в ръцете си и се извърна към неколцина мъже, които излязоха като оживели привидения из смрачената част на залата. Бяха гърци, познах ги по лицата и по облеклото. Към тази група се присъедини и един белобрад арабин, прегърбен, сух като мумия. Водопадът заливаше тия хора със зелени отблясъци и понеже ушите ми бучаха от виното, не чувах нищо от приказките им, всичко изглеждаше някак недействително, като сън. Действително беше само хлопването на вратата, което очаквах, но и то не идеше, бавеше се, аз стоях все още зад прага.

Така, като очаквах тоя разговор за макета да свърши най-после, видях, че към мене се приближава един огромен мъж, почти исполин, светлоок, наметнат с бяло наметало, общито по яката с лисичи кожи. Тоя русокос Херкулес застана наблизко, започна да ме мери с тежък поглед от петите до главата и аз забелязах, че е славянски тип, че мустаците и брадата му са посивели доста и че в сините му очи блещукат незлобливи, присмехулни огънчета. Дъхът му миришеше ужасно на вино.

Той направи още една крачка, протегна ръка и аз усетих върху рамото си, една желязна лопата, с такива лопати моряците изгребваха житото от трюма на вуйчовия кораб. Той опипа рамото ми, пръстите му бяха като куките за абордаж, зави ми се свят от болка и от винени пари. Чух го да мляска, да сумти в брадата си, но не можеше да се разбере дали се смее или ръмжи по мечешки. Може би се смееше, защото ме потупа дружелюбно по гърба. Помислих си, че там ще

останат синини, но какво значение имаше, нали стоях на прага и вратата щеше много скоро да се хлопне подире ми.

После видях пред себе си хана, леопардите в очите му скърцаха със зъби, лежаха си спокойно, сигурно още мислеха за дървената играчка. Тя беше сега на масата, приличаше на един голям плъх върху колелета, но нямаше опашка. Исполинът погледна хана и направи с ръка жест около шията си, примка, но незлобливо, очите му се смееха. Ханът поклати глава, сетне го чух да казва, че за това има време и че никога не ще бъде късно, ако потрябва. Русокосият се засмя с глас и пак ме потупа по рамото и този път може би по-силно, а ханът плесна с ръце и ония леопарди в очите му скръцнаха със зъби. Долятя някакъв придворен човек, във военна униформа: заслужавал двадесет пръчки по голо, задето ме въвел в залата с тия дрипи на гърба ми! Светът отново започна да се люшка и да се носи нанякъде. Предишният Химериус прошепна в ухото ми да правя безразлично и отегчено лице, но аз го пратих по дяволите, погледът ми се замрежи. Весела мрежа, през която всичко изглеждаше чудесно и като че ли направено от сребро. Сетне ханът каза да ме заведат в шивачницата и където е необходимо, за да заприличам на човек, с когото може да се разговаря по човешки. И леопардите се прибраха в леговищата си. Светът се носеше кой знае накъде, мяркаше се между сребърните неща пауново перо, една могъща десница ме поведе към вратата. Оттатък прага имаше живот, вечното мълчание беше изпъзляло надалече и макар че ми се гадеше от винените пари, както се бях облегал на онази десница, дочух наблизко сладкия глас на света Магдалена, моята закрилница: пееше богохулни езически песни...

* * *

И така мила, не зная дали си обърнала внимание на това, но когато оня Химериус, с перото, прошепна в ухото ми да направя безразлично и отегчено лице, за да почувствува ханът колко съм храбър и че малко държа на милосърдието му, не зная дали е обърнал внимание на това, но аз пратих по дяволите този човек, престорих се на глух. Не ми трябваха неговите наставления. Откакто бях стъпил на варварска земя, той неотстъпно вървеше подире ми и това му правеше

чест, нали не беше привикнал на суров и примитивен живот! Непрекъснато вървеше подире ми, спътник като собствената сянка, от която човек не може да избяга. Трогателно, трогателно! За такава вяроност се заплаща с чисто злато. Е добре, но той не вървеше подире ми безмълвен, послушен, кученце, което следва господаря си през огън и вода. Носят господаря за гробищата, а кученцето припка след ковчега, смирено и с подвита опашка, дори не му идва наум да вдигне крак, за да се разпише някъде из пътя. Къде ти! Оня Химериус, с перото, изтъкваше много упорито присъствието си, напомняше постоянно за себе си, наставляваше ме, съветваше ме, държеше се като опекун, понякога надигаше глас доста настойчиво, по командирски. В Константинополис през най-добрите дни, когато лакомо поглъщах каквото ми паднеше от пищната трапеза на развлеченията, на патрицианските удоволствия, аз го слушах като най-примерен ученик, подчинявах му се, оправях крачката си в строя според неговата свирка. После вкусните неща от трапезата започнаха да ми поомръзват; той ми говореше нещо, пак наставнически, и аз пак го слушах, но му се подчинявах някак пряко сила и с много тъжно чувство в душата си. Идеше ми да затворя вратата си под носа му и ако не го правех, не го правех, защото не ми стигаше достатъчно смелост, пък и не знаех какво ще се случи по-нататък, как ще живея, след като той остане зад вратата. Затова крачех според свирката му, слушах го, продължавах да бъда примерен ученик, а тъгата в душата ми растеше, надигаше се, една помътняла река излизаше от коритото си. Ах, тоя човек с пауновото перо на шапката си! Той ме държеше във властта си или аз се оставях да бъда във властта му, все едно, трябваше да се хитрува, за да не потъна в мътилката. Така, като го слушах и изпълнявах заръките му, аз си мислех за зелените хълмове, ходех по белите пътища, превръщах се на див варварин, ревах, „Хуу!“ през дъждовните ноци и размахвах секира като пиян скит. Но да тръшна вратата си под носа му — не се решавах, пък и не ми достигаха сили.

Той ми каза да направя безразлично и отегчено лице и аз го пратих по дяволите, защото вече имах опит, бяхме на варварска земя, случвало се беше на няколко пъти да му посочвам пътя. Спомняш ли си оная ноц, при реката, водеха ме за Плиска? Той заповяда да не докосвам месото, което войниците бяха ми подхвърлили за вечеря, но аз не го послушах, а оглозгах хубавичко мръвките и както виждаш, от

това не излезе нищо лошо. Ако не бях се превърнал на куче, за да гложам, кучетата непременно щяха да видят сметката ми на другия ден. Тъй или иначе, но оня Химериус, с перото, беше надвит, за пръв път не изравних крачката си според свирката му. Една победа, разбира се, но ми се плачеше, защото го обичах, тъжно е да празнуваш победа над човек, който ти е мил.

На другия ден реших да яхна онова дръгливо муле, а той се противеше ужасно, кълнеше ме да не опозорявам честта на дедите си, в края на краищата аз бях патриций, кавалер на императора, мулета и катъри яздеха само хора от трета ръка. Имаше право, не му възразих, но все пак ягнах мулето — Плиска беше далеч, а от изранените ми и подути крака течеше кръв. Като ме видя върху кльощавия гръб на добичето, той закри с ръка очите си, срамуваше се за мене, за достойнството ми и това ме накара да изляза от кожата си. „Слушай — казах му, — ако има някой виновен за тоя позор, не го търси на друго място, а погледни себе си. Не си привикнал на дълъг път, краката ти са изнежени, никога не са стъпвали боси на земята. Ти направи от мене свое подобие, когато исках да поскитам някъде навън, по хълмовете, по белите пътища, по-далеч от шумотевицата на столичните булеварди и площади, ти казваше, че това е несериозно, лекомислие, препоръчваше ми една разходка по крайбрежния булевард и заповядваше на робите да оседлят най-гиздавия, но и най-кроткия от конете. Така ме учеше да живея, по твой вкус и разбирания, затова сега съм негоден за по-мъчен път.“ Той не отговори нищо, продължаваше да крие очите си, изглеждаше съсипан от огорчение. Отминах, и в сърцето ми преля жалост. Казах си: защо му се сърдя? Нима е предполагал някога, че ще попадна във варварска страна, че ще спя на гола земя и ще изкачвам усойни дефилета?

Исках да ти кажа, мила, че преди да ме отведат в оная ужасна зала, с водопада, който се спущаше от прозореца, ние с него бяхме имали вече доста разпавии, пред хана не стоеше послушният ученик на кавалера с перото. Пред господаря на българите стоеше човек, усъмнил се в мъдростта на учителя си, но не съвсем, позагубил вяра в достойнствата му, но с още очарование в сърцето си от някои негови отделни схващания и постъпки. Веднъж протяга умолително ръце и шепне с много любов: учителю, помогни! Друг път той го отпраща при дяволите с очи, в които няма дори капчица топлина.

Аз ще ти разкажа, мила, ние ще имаме сигурно много време да си приказваме така, един до друг, сами, докато ти си в планината и събираш сено с оня дръвник Хилвуд, а тук, в селището, е останал само старецът Мусокий, който нищо не вижда, но знае много неща за изминалите времена; аз ще ти разкажа как ханът на българите ми даде възможност да прозра голямата истина за оня човек с перото, моя двойник, и как си мисля сега, че съм се отделил завинаги от него, особено след снощната случка с вълкодава Панас. Зная, че Хилвуд не изпитва добри чувства към хана на българите, но какво пък, и аз не изпитвам добри чувства към твоя Хилвуд. Вълци да го ядат макар! Няма да лея сълзи по него. А ти, мила, не ме кори за лошия език. На раменете си нося волската кожа на стотника Бутаул, кадифената кавалерска пелерина е само спомен, спомен. И после, аз победих Панас, ти видя с очите си това, такъв ужасен звяр, а победителите не говорят с копринени думи, с думи от старо тънко сребро. Но приказката ми беше за хана, за господаря на българите, тоя красавец с продълговати очи, полубог, с него и света Магдалена би сгрешила, но тайно, много тайно, за да не я изгонят от книгите за светците. Какъв господар! Казах ти вече, моят император и телом, и особено духом прилича на сламено чучело в сравнение с него. Слушай, слушай, аз ще ти разкажа някои неща за тоя велик човек, за чудните дни, които прекарах в сянката му, и ти ще разбереш защо оня Химериус, с перото, вече е напълно отчаян от мене. Ела по-близо, старецът Мусокий не вижда нищо, ние сме сами, и докато ти събираш сено в планината, аз ще ти разкажа много, много неща...

ГЛАВА ПЕТА

Ти се усмихваш, усещаш, че хитрувам, „много неща“ са една примка — ще попаднеш в нея и аз ще те задържа по-дълго при себе си. Може би е така, кой знае, самотата е по-страшна от острите зъби на Панас, гледа ме с миши очи от всеки ъгъл, а като стоиш при мене, ето какво става, сеното ухае, навесът се превръща в сребърна къщичка, птички чуруликат, отпред на поляната, зайци играят на „прескочикобила“. Затова подхвърлих примката, да няма миши очи от всеки ъгъл, да не се запилееш някъде с оня дръвник, както събирате сеното. Ти се усмихваш, бездруго не ти е минавало наум да излизаш навън, излишни са били малките хитрини с тази примка. Е добре, утре аз ще се поразходя из гората, ще убия две лисици и ще ти ги подаря, за да си направиш ново кожухче. Само че някой трябва да смъкне кожите им, това е една неприятна работа, която не умея да върша както трябва.

Царственият ден на хана започваше с изгрева на слънцето и завършваше със залеза. От залез-слънце до полунощ, когато си лягаше, той живееше с радостите и грижите на човек, който няма нищо общо с управлението на държавата.

Всяка от стражевите кули завършваше в най-горната си част с открита площадка, оградена с парапет от облицовани правоъгълни камъни. В момента, когато слънцето изгряваше на хоризонта, двадесет души тръбачи, застанали като статуи върху площадките и обърнати с лице към четирите посоки на света, двадесет души тръбачи надигаха огромни рогове и със страшен вой, който оповестяваха началото на новия ден. Тоя вой, който сигурно караше мъртъвците да потръпват в гробовете си, продължаваше доста време, предълго време за несвикналите уши, докато слънцето източваше целия си бляскав диск над смълчаната и тиха равнина.

През мъгливо и облачно време тръбачите получаваха указание кога да надуют роговете си от нарочен човек. В централната стражева

кула имаше една малка зала, където дежуреха на смени началниците на дворцовата охрана. Тук оня арабин с бялата брада беше измайсторил часовник по подобие на ония, които бях виждал вече в Магнаурската школа и в тържественото преддверие на императорския дворец. Два еднакви затворени съда като кълбета, направени от прозрачен кристал и съединени помежду си с тънко общо устие, последователно си разменяха едно и също количество лъскав дребнозърнест пясък. Дежурният по охраната следеше преливанията, броеше ги и на едно определено число, което съвпаднаше приблизително с изгрева на слънцето, нареждаше на помощника си да даде знак на тръбачите да свирят. Така в добро и в лошо време ханските сигналисти приветствуваха неизменно, гръмогласно и с една ужасяваща тържественост раждането на новия ден.

Преди да затихнат тръбите, ханът беше вече на крак. Спалнята му блестеше с разкошната си наредба — златни свещници, сребърни корнизни, плътни килими и кадифени завеси, редки и скъпи кожи! Но самият той спеше на просто и тясно дървено легло, жалък одър, покрит с още по-жалки овчи кожи. Съпругата и другите му жени имаха отделни спални, а той спеше в своята като sameц.

Обличаше се бързо, сръчно и без ничия помощ. Плискаше лицето си със студена вода, после пъргаво се спускаше на двора, за да избъбри сутрешната си молитва в малкия дворцов храм. Струва ми се, че това траеше толкова, колкото да се изброи примерно до двадесет, но без припряност.

Излязъл от храма, той се мяташе на коня си — оседлан от личния му коняр, с червено седло и червени юзди. От дясната страна на седлото, прикрепено на подходящо място, винаги стърчеше късо бойно копне с позлатено острие и с триъгълно атлазено знаменце под острието.

Така, придружен само от първия си телохранител, ханът пресичаше малкия двор, копитата на конете отекваха като удари на чукове и тишината като че ли се губеше страховито зад малахитовите колони.

До голямата порта го очакваше конен отряд от шестима добре въоръжени конници, водени винаги от личната му охрана. Конниците повдигаха копията си за почест, подреждаха се по двама и шествието начело с хана бавно се изнизваше през сводестите врати на крепостта.

Отрядът стигаше до широкия ров, който опасваше града, по най-късия път, като се движеше в лек и равен тръс. Минаваше през подвижния мост, покрай дървените укрепления, окопите и валовете и накрая излизаше на открито поле, прихлупено в далечината от порозовелия хоризонт. Тогава ханът пришпорваше белия си жребец, навеждаше се над гривата му и се понасяше в лудешки галоп нанякъде, по моравите, като вятъра от изток, който не търсеше пътища. Препускаше, летеше, спущаше се в падини, изкачваше ниските заоблени хълмове. Великолепното пауново перо, закичено на кожения му шлем, чертаеше невидими линии по небето, дръзки предизвикателства, които караха християнските светци да тръпнат от страх. А варварите, извели вече стадата си на утринна паша, потънали до колене във високата жилава трева, с криваци, с вити кинжали в широките си поясници, гледаха с прехласнати очи тоя змей и в зениците им святкаха отблясъци на далечни пожари — опиянение някакво ли или отражение на червеното небесно зарево...

Когато слънцето се изтърколваше по небето на един остен път и на изток въздухът още розовееше, ханът се завръщаше в двореца си, пак в оня спокоен тръс, и ранобудните занаятчии и търговци по главната улица славеха с благодарствени и признателни поклони железния господар. Те не го бяха виждали да беснее из полето, да предизвиква и да плаши светците на християните, вярваха, че спокойният тръс, с който минаваше покрай кирпичените им дюкяни, е признак на непоклатима склонност към строг порядък и мирен живот.

Придворните хора и близките му закусваха разточително: медени питки, пилафи, залени със сироп, подсладени пирожки от бяло пилешко месо, каймак, разбит с пчелен мед... Той изпиваше само една чаша силно изстудено мляко.

Сетне отиваше в приемната си зала да раздава правосъдие. Обвиняемите гледаше по привичка с безизразни очи, но дойдеше ли ред до свидетелите — заприличваше на рис, който дебне жертвата си. Към престъпниците се отнасяше с презрение, изпитваше гнусливост, когато заповядваше да ги бесят или да отсичат ръцете им. Но спипаше ли някого от свидетелите в лъжа, оплиташе ли се някой, или не успяваше да докаже думите си с показанията на други свидетели — тежко му на такъв! Рисът излизаше из скривалището си, скърцаше със зъби, показваше хищни нокти, от очите му изхвърчаха искри. Смазал с

погледа си нещастника, той се замисляше някое време, защото всички обикновени наказания му се виждаха меки като памук. Ах, тежко на свидетеля, който не успяваше да докаже думите си! Понякога го продаваха в робство, режеха ушите или езика му, но случваше се често да го окачат за брадата на остър ченгел. Света Магдалено!

Веднъж, като беше в добро настроение, се осмелих да го запитам откъде извира и защо е тая вълча жестокост спрямо лъжесвидетелите. Той веднага отговори:

— Няма да се озлобя, нито ще се разсърдя заради въпроса ти, макар че като ме питаш така, ти всъщност ме клеветиш. За клеветничество аз продавам в робство и режа езика, сигурно си имал случай да се увериш в това?

Казах му, че съм имал случай да се уверя в това, и той кимна доволно с глава.

— Според мене — започна ханът — най-големите злини в живота са лъжата и клеветничеството. У нас крадецът краде, подтикван обикновено от сиромашия, убиецът и блудникът убиват и блудствуват поради глупост или природни недостатъци. На крадците отсичам ръцете, а убийците беся, за да бъде имотният сигурен в имота си и никой да не се плаши, че ще стане жертва на някого си, било за блудстване, отмъщение или грабеж. Затова наказвам и като наказвам — не се горещя, просто върша работата си, за да има в страната спокойствие и мир. А какво са лъжците и клеветниците? Изроди, които с мърсуване на езика си гледат да се домогнат до облаги — имот, а най-често — власт, защото, който има власт и е по душа мръсник, той се сдобива много лесно и с имот. Като са некадърни да си пробият път по честен начин и с честни средства, тия хора викат на помощ лъжата и клеветничеството. Намислил съм например да издигна някого на висока служба. Но идва друг, който има достъп до двореца ми, и казва: „Какво си решил, господарю? Да прикъташ змия в пазвата си! По-добре ми отрежи главата, за да не доживея деня, когато тоя подлец ще ти види сметката.“ И започва да изрежда как оня поддържал връзки с еди-кой си род, който пък имал вземане-даване ромеите, и как тия хора се сговаряли, за да ме катурнат някой ден от ханската власт... И ето, ако му повярвам, аз ще изпратя оня човек на заточение или ще наредя на хората си да го следят тайно, а на високия пост ще издигна тогава — нали той предпочита да му отрежат главата, отколкото да ме види

отровен! И представи си, че постъпя така, а оня човек е невинен и чист? Какво ще се получи? Първо, ще загубя истински приятел. Второ, страната ще загуби способен и честен управник. Трето, високият пост ще заеме мерзавец. Виждаш ли? Злината е стократно по-голяма от злината, която може да причини един крадец или един убиец. И ако крадеца и убиеца наказвам с посичане и бесило, с какво трябва да наказвам клеветника, чиято вина спрямо хората и страната е сто пъти по-голяма? За клеветниците и лъжците посичането и бесилото са милувка, каквато е росицата за изжаднялата земя. Ако измислиш нещо по-добро от ченгела и рязането на езика, ще те наградя с шепя златни пари, че и един породист жребец ще ти дам в прибавка. Помисли!

Обещах му, че ще помисля, и преглътнах — гърлото ми беше изсъхнало, пред очите ми подскачаха ченгелчета и колелца.

След като раздадеше правосъдие, ханът измиваше ръцете си, сваляше военната си премяна и се обличаше в обикновено домашно облекло. После отиваше в онази зала, където го бях видял за първи път. Там го очакваха боили, за да разговарят с него по държавни въпроси, специалисти оръжейници, за да му покажат някой нов модел каменохвъргачка или стенобитна машина.

Обядваше в тесен домашен кръг, винаги със съпругата си. Докато другите унищожаваша и лакомо поглъщаха най-различни видове ястия, той се задоволяваше винаги с едно и също — неизменният къс слабо обжарена овнешка плешка. Хранеше се мълчаливо, рядко и скъпернически отронваше по някоя дума. Всички пиеха вино, и жена му, от гръцки сребърни потири, а той — малко медовина, от гледжосан славянски пахар.

След ядене ханът се оттегляше в спалнята си, полягваше на дървеното си и тясно войнишко легло. Но не спеше, а караше някого от писарите си да му чете извадки от гръцките законници. Понякога само слушаше, но случваше се да прекъсне четеща, заповядваше му да седне пред писалището и да вземе перото. Започваше да диктува на гръцки и оня пишеше, нижеше изречение след изречение върху пергаментните свитъци, докато от площадката на централната кула тръбачът не известяваше с късия вой на сигналния си рог края на обедната почивка.

Следобедното време ханът прекарваше из оръжейните работилници, на площадките, където изпробваха новите бойни машини, понякога излизаше на полето, за да наблюдава упражненията на редовите войскови части. Строг спрямо прегрешенията на цивилните хора, ханът ставаше направо зъл, когато забележеше, че някой от командирите прави грешки в подреждането на частите или че се отнася несправедливо — прекалено сурово или прекалено милостиво — към провиненията на по-долните чинове. Тежко на тоя командир! Рано на другата сутрин той пътуваше вече на юг, към границата, където го очакваше напрегната обстановка и денонощно обикаляне по заставите.

Тоя начин на живот се променяше само в дните в които ханът излизаше на лов или посещаваше по-отдалечените области на страната. Затова пък вечерите му бяха устроени в съвсем друг порядък, или по-точно — сам ги нагласяваше така, че в тях да липсва какъвто и да било порядък. Почнеха ли звездите да златеят, той отиваше в залата на пиршествата наметнат с червена мантия, закичен с най-разкошното пауново перо. В огромното огнище, където можеше удобно да се опече един вол, вече горяха букови цепеници, а в ъглите на залата пламтяха факли, натопени в благовонни масла. Всякакви ястия имаше в сребърната посуда, плодове, сладкиши, в златните потири искреше старо рубинено вино, музиканти, насядали върху мечи кожи, свиреха и пееха весели песни. Когато се появяваше ханът, гостите се изправяха на крака, музикантите започваха тържествен церемониален марш, виночерпците заставаха като статуи зад трапезата, а млади момичета, робинки, вадеха от кошничките цветя и ги запокитваха навсякъде из залата. Ханът, красив и строен като младо божество, сега не изглеждаше строг нито много замислен, но пък и не приличаше на човек, който възнамерява да изпусне юздите из ръцете си. Леопардите миролюбиво лежаха на местата си, но бяха леопарди все пак.

Ханът седнаше срещу най-личния от гостите си и посягаше за потира с виното. Надигаше го мълчаливо, пиеше, гостите стояха на крака, музикантите свиреха тържествения си марш. После оставяше изпразнения съд, обърсваше устата си с ръка и се усмихваше. Гостите сядаха по местата си и пиршеството започваше.

Пиеше много, но гледаше гостите да пият повече от него. Разговаряше, но подхващаше разговорите така, че гостите да

поговорят и за онова, което иначе таяха скрито в душата си. Колкото пъти съм имал възможност да го наблюдавам, все ми се е струвало, че дори в най-веселите мигове на тия пиршества той не изпускаше от око никого — претегляше, изучаваше, правеше изводи, взимаше решения, понякога фатални за нещо или някого. Ако тоя човек беше през деня законодател, държавник или пълководец, през веселите вечери се превръщаше в находчив и опитен ловец. Дебнеше и ловеше истината за хората си, силното и хубаво вино му служеше така, както добрите кучета — при истинския лов.

ГЛАВА ШЕСТА

Спомняш ли си оня русокос великан, лъхация на вино, със засмените очи, който ме оглеждаше с неописуемо удивление, сякаш бях най-рядката птица в света, и който насмалко не изкълчи раменете ми и не издъни гърба ми в порив на внезапно лумнали приятелски чувства? Както ти го описах тогава, ти веднага се досети, мила, че става дума не за кой да е от видните мъже, близки на хана, а за вашия най-горен старейшина, за княз Славун, който на празничните трапези в двореца заема челно място между боилите, винаги срещу господаря.

Е, добре... Случило се веднъж, на някакво празненство в двореца, двамата да се запият ужасно и без мярка. Ханът пиел вино от златния потир, а Славун според обичая си смучел еликсира от дълбока глинена паница. Започнали от ранна вечер и продължавали така докъм среднощ. Музикантите пели песни, танцовачките танцували, всичко вървяло както трябва, но на някои от гостите се сторило, че този път ханът прекалено мълчал, а Славун прекалено дърпал дългия си като къделя мустак. Вътрешни хора предпазливо подшушвали, уж случайно, както става обикновено на такива тържествени вечери, че тази заран, така и така, ханът разговарял много строго с княза, а князът се правел, че не дочува и че си мисли за други неща. Както и да е, двамата не мълчали съвсем, а от време на време взаимно се подканяли да пият, като всеки път изричали накъсо обичайните наздрависи. И ето, изведнъж се разразила страшна буря. Всъщност бурята била там, в залата, но стояла стаена някъде и само чакала повод, за да се покаже пред всички. А поводът за всеобща изненада нямал нищо общо със сутрешния разговор между двамата. Нищо общо, защото мнозина от гостите чули, когато Славун ревнал: „Туй е измама! Мене караш да пия, а ти само миришеш потира! Бог Перун да ме съди, но аз няма да оставя тази работа!“ На което хан Крум отвърнал с ледено спокойствие: „Гледай си паницата, княже, и остави Перуна на мира!“ „Тъй ли? — пламнал Славун, почервенял от гняв. — Ти се осмеляваш да ругаеш моя бог, ти...“ Не довършил, защото думите, които били в

паметта му, се разхвърчали като ято врабци. „Ти...“ — повторил той, почервенял още повече от гняв, задето нито едно врабче не било останало на мястото си, та не могъл да си довърши мисълта. Грабнал тежката паница и както става, когато думите ги няма в паметта — замахнал, но как замахнал, сякаш се изсилвал с бойна секира! Паницата полетяла към главата на хана. Кой знае какво щяло да стане, но ханът съумял да се наведе в същия миг и опасността минала над главата му. Някъде зад него треснало, един от ония златни свещници се строполил като посечен на пода.

Настъпила мигновена тишина. После гръмнала врява, гостите наскачали, блеснали ятагани. Славун се понесъл към изхода, помел като отприщен яз ония, които се пречнали насреща му и изчезнал. Втурнали се да го стигнат, но ги заковал на място властния и железен глас на хана:

— Стойте!

Нямало как, всички застанали. Гласът на хана ги стиснал за гушите.

— Защо ще го гоните! — казал той и помълчал някое време. Сетне продължил, но вече по-меко: — Князът ще се върне. Ще видите, че непременно ще се завърне. Обзалагам се срещу дясната си ръка. Хайде обърнал се той към музикантите, — онемяхте ли?

Виночерпците се размърдали, налили вино, музикантите засвирили, танцовачките размахали ръце и заизвивали снаги. Пиршеството продължило, но някак си без душа. Гостите току поглеждали към изхода, чоглаво им било, защото ханът се бил обзаложил срещу дясната си ръка, а той никога не приказвал напразно, удържал думата си.

Времето не вървяло, пълзяло едва-едва. И ето, най-после пак настъпил такъв миг, когато всички замлъкнали отново, извърнали глави към изхода и затаили дъх — да не би видението да изчезне. Тъй им се сторило — че в сводестата рамка не стои истински човек, а видение. Но човекът изглеждал съвсем истински и бездруго — бил самият Славун. Никой не отронвал дума, танцовачките застинали, виночерпците се вкаменили, както държали стаканите. Защото такава неща не се случвало всеки ден — да видиш как един княз сам слага главата си на дръвника. А главата на Славуна била на дръвника,

разбира се; отдавна действувал закон: който посягал върху хана, да се наказва незабавно със смърт.

Така или иначе, в залата се възцарила тържествена тишина. Князът стоял на прага като тъмен градобитен облак или като мечка стръвница, възправена на краката си. В очите му святкали златни мълнии. Стоял някое време неподвижен, после изсумтял, тръснал глава и с твърди крачки се доближил до онова място, където ханът седял. Откачил широкия си меч от колана и с много нехаен жест го захвърлил в краката на господаря.

Нищо не казал, но от тоя му жест се разбирали много неща.

Хан Крум се понавел, взел меча от пода и го поставил на коленете си. Отпил глътка вино, погледнал княза в очите и се усмихнал.

— Досега това оръжие е било в ръцете на съюзник — казал той, като почуквал с тънките си пръсти по ножницата. — В ръцете на съюзник, чийто върховен повелител съм аз. Отсега нататък искам това оръжие да бъде в ръцете на съюзник, чиято глава върховният повелител е спасил от посичане. Приемаш ли?

— Нямам нищо против — отвърнал Славун. И се засмял широко и сърдечно, като че ли цялата тази работа била една шега...

Но историята с пълководеца Зингилах, мила, закършила малко по-другояче и краят ѝ както ще видиш, няма да те разсмее.

Зингилах произхождал от видно семейство. Родът Зингилаховци давал на войската блестящи, смели войници, които в кратко време се издигали до високи постове. Тоя, за когото става дума, бил само на тридесет години, но вече командувал самостоятелна войскова част, съставена от пехота, кавалерия и обсадни машини.

Като пълководец Зингилах се отличавал с горещо сърце, находчив ум и отчаяна смелост. Той не обичал бавните движения, предпазливите обхождания, нерешителните стълкновения, дългата окопна и обсадна война не му била по вкуса. Търсел слабото място на противника и когато го откривал, нападал ненадейно, светкавично, с цялата си войска. Пробивал фронта, излизал в тила и оттам започвал да обхожда фланговете и да унищожават раздробените и обкръжени противникови части. Зингилах воювал буйно, рисковано, но щастиято

не му изменяло, една след друга печелил битките и една след друга, от славна по-славна, идели наградите. Трябва да се каже, справедливостта го изисква, че заедно с наградите младият пълководец приемал и предупрежденията на хана — да бъде по-сдържан и повече да обтяга юздите на дързостта си, отколкото да ги отпуща.

Било по време на войната за крайморските градове.

Към подстъпите на Месемврия се издигала малка, но яка твърдина. На няколко пъти се опитвал Зингилах да влезе с щурм в крепостта, но всеки негов опит завършвал с неуспех. Мястото пред стените било открито, нанасяно, защитниците покосявали със стрели и камъни щурмовите части, а сами не давали почти никакви жертви. Пътят към града бил пресечен, войната се затегнала, нещата започнали да тъпчат на едно място. Тогава на полесражението пристигнал Крум. Обходил местността, проучил всяка гънка и след като видял всичко, каквото могло да се види, заповядал на Зингилах да преустанови пристъпите, да обкръжи крепостта с окоп и да има под прицел ония места, през които защитниците получавали помощ от града. Като дал разпорежданията си, ханът се завърнал обратно в Плиска.

Тази работа, да държи в обсада твърдината, както казах вече, не била по вкуса на Зингилах. Решил да води войната по свой начин. Наредил каменометните машини близо една до друга, цял ден бил стените в един малък участък, а като се сдрачило, започнал да придвижва войските си към това място. Но като настъпила пълна тъмнина, отминал по-нататък, почти на противоположната страна, и според предварителната уговорка с помощниците си, дал заповед за решителен щурм.

Така се завързала нощната битка за твърдината, която траяла до зори. Зингилах се излъгал в сметката си, че защитниците били заблудени. Кое предугадили, кое доловили по шума от движението на толкова много хора и оръжия, макар че било тъмнина и се извила буря, защитниците не само че не разрешили строя си, ами още повече го уплътнили и тъкмо на това място, където ударил Зингилах. Кипнала страшна битка, хвърчели щурмови стълби, премятали се хора от височините, запламтял гръцкият огън. И понеже Зингилах трябвало да варди гърба си откъм града, нямал възможност да струпа всичката си сила на мястото, където насилвал стените. Битката се водила с

променчив успех, та се наложило най-после сам Зингилах да се покатери на зъберите и със своя меч да отвори път на щурмоваците.

Към полунощ крепостта била овладяна, но боевете продължили вътре, в средището на твърдината, където били дигнати други стени и изкопани вътрешни ровове. В тия схватки тъмнината помагала повече на защитниците. И чак призори, когато от небето рукнал проливен дъжд, пожарищата стихнали и настъпила тишина.

Зингилах заплатил прескъпо за тази победа. Той ударил крепостта с две хиляди души, а заранта оцелелите стотници му съобщили, че останали живи едва четвъртината. Пък и от живите мнозина били с рани. Сам Зингилах бил толкова накълцан, така кървав, че приличал по-скоро на човек, давен до смърт от глутница изгладнели вълци.

Както и да е, още същия ден той изпратил помощника си в Плиска, за да съобщи за голямата победа, след три дни пристигнал при него пратеник на хана. Ханът заповядал да се яви веднага в двореца, за да бъде чествуван, както се полагало в такива случаи, и лично да получи заслужената си награда.

И ето, настъпил тържественият час. Съпровождан от малък отряд, Зингилах влязъл на кон през външната двукрила порта на дворцовата крепост. Тук го чакали ханът, боилите, пълководците, много първенци, тук го очаквала строена почетната стотня от ханската гвардия. Когато се показал, музиката засвирила тържествения химн на победителите, гвардейците викали „ура“, развявали се конски опашки. Било тържествено като на най-голям празник.

Зингилах слязъл от коня малко несръчно поради раните си, но пред хана застанал мирно, по войнишки, и му се поклонил. Крум го прегърнал, целунал го по двете бузи, а после му посочил подаръците, с които го удостоявал.

— Това е за храбростта, която си проявил при превземането на твърдината — казал ласкаво той.

Имало пурпур, атлази, сърма. Музиката гърмяла, гвардейците викали „ура“.

— Тия неща ти подарява признателното отечество — казал ханът. — Те са твои, слугите ще ги занесат в къщата ти. — Уловил го за ръка и продължил: — А сега ще ти покажа подаръка, който лично аз съм ти избрал, с който лично аз съм те удостоил. Върви с мене!

И го повел към вътрешния двор.

Стражниците отворили еднокрилата порта.

И Зингилах видял на няколко крачки пред себе си голям изсъхнал пън, подравнен отгоре, страшен като смъртта и огромен като цялата земя. До тоя пън стоял палачът със засукани ръкави. Лъскава като слънцето секира блестяла в ужасните му ръце.

— Ето — казал Крум, като му посочил дръвника. — С това съм решил да те възнаградя, задето не изпълни заповедта ми!

Зингилах гледал тежката и лъскава секира и мълчал. Той имал опитно око за тия работи, секирата му се виждала добра.

Сетне, като се досетил, че задържа хана премного време и че това в края на краищата е неприлично, побързал към дръвника. Коленичил до него и се понамръщил, защото раните го заболели. Но стиснал зъби оголил врата си и захлупил глава върху подравнената страна на дървото. Някаква цепленка го ожулила по бузата и това било последното усещане, което отнесъл в небитието...

А ханът? Какъв чуден човек! Един конник препуска в ранна утрин из полето, надпреварва се с лудия вятър. Чергарите примират от възторг: привиждат им се битки, съскат стрели, звънтят копия, цвилят дългогриви коне, на хоризонта се мяркат безкрайни кервани от коли — возят плячката. Ето, конникът минава по главните улици на столицата в сдържан тръс; той е спокоен, невъзмутим и търговците казват: „Този господар ще ни осигури траен мир. Няма да се поддава на страсти-красти, а ще гледа в страната да има ред и справедливост, а по границите — добросъседство и тишина.“ Но конникът е пристигнал вече в двореца си и веднага се захваща с макета на някаква страшна бойна машина. Исква от оръжейните майстори да му измайсторят тъкмо такава машина, само че по-могъща, да не ѝ се опира дори най-яката крепостна стена. Войнствените чергари казват, че ханът обичал войната, че войната била в кръвта му. Миролюбивите търговци твърдят обратното, че сърцето на хана теглело към безметежния живот... Пък аз казвам, мила, че и едните и другите имат право.

Но ти не слушай никого, а съди сама, защото всяко сърце си има своя мярка за нещата.

И като мислиш за хана добро или лошо, не забравяй, че отворих дума за него не заради самия него, а за да си изясня защо ме изпрати тук, в дивия свят на славините, след като ми пощади живота и ме държа дълго време при себе си, в двореца. Че не ме е проводил, за да съм в полза с нещо на славините, това е очевидно — нито имам силата на Хилвуд, нито опита на чичо Добрета, а да ви преподавам теология или латинска граматика, или стара литература е смешно дори да се мисли. Но като не ме е изпратил в тия земи, за да съм в полза с нещо на славините, не ме ли е проводил сред тия пущинаци, та аз на свой ред да извлека някаква полза от обещанието си със славините? Тази мисъл ми иде наум неслучайно, а във връзка с някои по-особени събития, които преживях напоследък.

И така, като пощади живота ми, имаше си някакви свои съображения за това, ханът нареди да ми ушийт нови дрехи, по подобие на тия, които носех на гърба си, разпореди се да ми дадат жилище — в отделението на прислужниците — и да ми носят храна, каквато се предвиждаше за по-дребните началници от дворцовия гарнизон. Разреши ми да се разхождам във вътрешния двор на крепостта, но заповяда на стражата да ме довърши на място, ако направя макар опит да си покажа носа навън.

След мизерния и окаян живот, който прекарах в тая колиба от пръти, новата обстановка ми изглеждаше премного добра, поне на външност, но някак си тъгувах за простата чешма с чучурите и за някои други неща, които бях заобикнал, приказките с овчарите, тояжките, които шарех с вземо.

Ханът започна често да ме вика при себе си, на разговор, и винаги в онази зала, където бяха ме въвели първия път. Поиска да му разкажа житието си и това продължи повече от седмица, защото той любопитствуваше за някои подробности, които на самия мене не бяха особено ясни. Искаше да знае например какви имоти притежава семейството ни, рентата, която получавам и какви данъци плащаме на държавата. За рентата му казах, споменах нещо приблизително за имотите, а за данъците вдигнах рамене — де ще ги зная, имаше си хора, които се занимаваха с тия работи, много са ме интересували данъците! Той страшно се ядоса. Света Магдалено, едва не ме зашлеви с камшика си! Не можах точно да разбера за какво толкова се разгневи, но ми каза, че съм бил неподобен търтей, негодник и един излишен

човек. Такъв убийствен гняв, задето не съм знаел повече за имотите и данъците си!

Както и да е, размина се някак. После се занизаха дългите и безкрайни разговори за Константинополис. Той не ме разпитваше например какви пиеси се играят в градския театър или как изглежда крайбрежният булевард при залез-слънце, или кои са последните фаворити на светия старец, нашия патриарх. Не ме питаше дори за най-популярните хора на столицата — победителите в конните състезания. За всичко това можех да му разказвам с часове, с часове и с удоволствие, и гладко — като по вода. Не, той за тия неща не обелваше зъб. Той много се интересуваше с какви складове за хранителни продукти разполага нашата столица, колко жито побират, маслини, зехтин. Много се интересуваше от числеността на населението и какви стоки се внасят по море, и какви стоки се внасят в града по суша. Боях се да му отговарям, каквото ми дойде на ум, защото забелязах, че в двореца се въртят и други гърци, и араби, че може би те са казали вече някои неща, които ханът непременно ще сравни с моите отговори, и тогава — горко ми, горко ми, ако ме уличеше в голяма лъжа! Затова гледах да си припомням, каквото съм чул и видял, а за онова, което не бях чул и видял — да го осведомявам с данни що-годе близки на здравия разум.

Ах, закрилнице моя, света изкусителко, колко мъки изпитах през тия дни! Но за да съм справедлив, мила, трябва да ти кажа, че колкото повече разговаряме с господаря, толкова лицето му ставаше по-добро, някак си просветваше, стопяваше се оная суровост в чертите, която предизвикваше тръпки, човек преставаше да изпитва чувството, че стои пред студен и бездушен съдник. В това хубаво разположение на духа ханът приличаше на някои от най-знаменитите ни светила по теология, само да не бяха тия негови продълговати очи!

Да, на третия ден той ми разреши да сядам на едно малко столче, покрито с меча кожа — внимание, достойно за отбелязване, защото в тази зала бях виждал да сядат само неколцина мъже, Славун и двама-трима от по-първите боили.

Когато най-после завършихме със складовете, стоките и припасите, дойде ред на географията. Но каква география, мила! Колко стъпки има от една градска врата до друга врата и колко стъпки има приблизително цялата вътрешна обиколка на стените! Кои булеварди

водят пряко за центъра на града, колко стъпки има дотам и по какъв най-къс път може да се стигне примерно от вратата при Златния рог до императорския дворец!

Тия неща не ме измъчиха никак, защото аз познавах моя Пол Полис като петях си пръста, можех с вързани очи да прекося града надлъж и нашир, макар и никога да не ми е минавало наум да върша такава работа пеша.

Когато и тая серия от разговори привърши, ханът вече се усмихваше, изглеждаше още по-красив и като го гледах, мислех си, че сигурно такива ще са на външност, като него, най-прочутите поети и съчинители на безкрайния и загадъчен Изток.

Да, а сетне нашите срещи оредяха. Когато ме викаше, ние разговаряхме вече за много и най-различни неща. Разпитваше ме за уредбата на къщите ни, как прекарваме вечерите си, какви са любимите ни ястия — слушаше, правеше критични забележки, понякога се засмиваше весело. И на една такава среща се случи най-необикновеното: ханът заповяда да донесат вино. Нареди на прислужника си да ми налее, а той напълни чашата си сам.

Сетне смелостта ми нарасна, виното беше гъсто и силно, и аз запитах:

— Вярно ли е, господарю, така съм чул да се приказва, щял си да забраниш употребата на вино в градовете, където има войска?

Ханът помълча, лицето му като че ли се поизопна и поетът избяга.

— Вярно е — каза ханът, като правеше усилия да задържи теолога. Знаех, че ако теологът избяга, ще остане суровият съдник, и раменете ми потръпнаха, макар че ми беше станало топло от гъстото вино. — Вярно е — повтори ханът. — Нещо повече — продължи той, — с намерение съм да забраня изобщо употребата и продажбата на вино в градовете. Когато моят народ постигне в живота си това, което вие, ромеите, вече сте постигнали, тогава, дори на всеки път и кръстопът да има по една кръчма, пак няма да е страшно. Когато пътникът измине най-трудната част от пътя си, той има право и да си поотпочине, и да се повесели, и едното, и другото е нужно. А ние сме в началото на пътя си, най-трудното е още отпред. Ние сме войска в поход, войската няма да пристигне до целта си, ако се отдаде на забавления и пиянство. Но ще кажеш — защо в такъв случай сам не

плиснеш виното, а го изпиваш до капка? Ще ти отговоря: ако утре призори ще има битка, пълководците нареждат на войниците си да лягат рано, а те сами не склапят очи, така става обикновено. Войникът трябва да има будно око и точна ръка, затова му е необходим сънят, преди да настъпи боят. Но ако пълководецът се отдаде рано на съня, кой ще мисли за разположението на бойния строй, коя част какво място да заеме и какво да удари? Тия неща той ще определи в последния момент, след като цяла нощ му бъде донасяно от съгледвачите къде се намира противникът и какви движения извършва. Добродетелите са според човека, според мястото, което той заема в живота, и според задачите, които има да изпълнява...

Още много приказки изрече ханът, все в тоя дух, а аз си мислех: каква езическа философия! Философията му беше езическа, разбира се, определяше добродетелите според социалното положение на хората, но ми харесваше, дявол да го вземе, много ми харесваше. Света Магдалено! Аз винаги съм имал слабост към езичеството...

Някакво приятелство ли се завърза помежду ни, кой знае, изгубих представа за цветовете, но той на няколко пъти праща да ме викат на неговите празнични вечери и аз отивах, и езичник с езичниците пиех вина, радвах се на яденето и на танцуващите, бях много доволен. И когато неговият поглед случайно ме съзираше на отреденото ми скромно място, все ми се струваше, че в тъмните му очи проблясват златни, приятелски искрици.

Веднъж ме заведе на лов. Към обяд времето се заоблачи, откъм планината се спущаше голям дъжд. Случи се така, че ние с него изпреварихме групата, преминахме някаква река и навлязохме в гъста букова гора. Затрещяха гръмотевици, небето се свлече, потънахме изведнъж в хладина и влага, дъждовните пръски започнаха да пробиват зеления свод над главите ни. Слязохме от конете, потърсихме подслон под огромния разклонен шатър на един престарял бук.

— Сега онази рекичка ще стане голяма — каза ханът — и толкова буйна, че нито ние ще можем да минем отвъд, нито пък нашите хора ще могат да я прегазят, за да стигнат до нас.

Имаше още доста време до залез-слънце, но притъмня, като че ли вечерта беше стояла скрита някъде наблизо. Влагата се промъкваше през моите кадифени дрешки, опипваше гърба и раменете ми със студени пръсти, започнах да се прозявам и да зъзна от студ.

— Ти си бил по-зиморничав от стара жена! — каза презрително ханът, като ме измерваше от петите до главата със смръщени очи. — Знаеш ли — продължи той, — че на такова време моите хора спят, без да се завиват дори с наметалата си?

Казах му, че всъщност не ми е много студено и че за никакво наметало не мисля, но че от дете още не съм понасял влагата, една особеност, на която и аз не обръщам внимание и за която не си струва да се приказва.

Като ме чу да говоря така, той се намръщи като че ли още повече, обърна ми гръб и отиде при конете, за да разхлаби каишите на седлата. Сетне дойде при мене, измъкна от торбичката, която висеше на пояса му, огниво и прахан, подаде ми ги доста грубо и заповяда!

— Пали!

Аз разбрах, че трябва да запаля огън, зарадвах се и на часа се заех с тази приятна работа. Начупих клони и съчки, натрупах ги на куп, най-отдолу съчките, разбира се, после започнах да чукам с огнивото върху кремъка. Ще извадя искри, искрите ще подпалят прахана, останалото е дреболия. Нали съм виждал как става тази работа, при чешмата с многото чучури вечер овчарите палеха весел, хубав огън. Но проклетото огниво, а може би кремъкът беше лош, излизаха едни съвсем нищожни искри, пък и летяха накриво, не улучваха прахана. Усецах през цялото време оногова зад гърба си, самата смърт да беше, нямаше да ми е толкова неудобно. Пот изби по челото ми, от пръстите ми, където държах кремъка, потече кръв. И това ми било ханско огниво!

Най-последно, тъкмо в мига, когато ми идеше вече да ревна, една мила и добра искрица лизна прахана и аз си отдъхнах, оня ужас, дете беше зад гърба ми, изведнаж се изпари. Наведох се, мушнах прахана под съчките, а когато се изправих, стори ми се, че светът се кланя в краката ми. Погледнах хана — той приличаше на вкаменен човек. Нищо, рекох си, когато лумнат пламъците, той ще се развесели.

Но пламъци не лумнаха, праханът умря, без да даде на съчките дори мигновен живот. Прехапах устни, сега аз заприличах на вкаменен човек, имах това чувство, че се вкаменявам, не смеех да се обърна.

Дъждът се усили, воден прашец налиташе на талази под сведената корона на нашия бук.

Ханът изсумтя съвсем като рис, после ритна с крак купчината, която бях натъкмил, затири се в гората и след някое време се завърна с наръч сухи клончета и изсъхнала ланска шума. Това подложи най-отдолу, сетне натрупа отгоре ред по ред съчките и вършините. Протегна ръка за огнивото и кремъка, които тутакси му подадох, замахна и сноп искри улучиха веднага прахана. Приклезна срещу купчината, наду устни и задуха — ланската шума пламна като факел, съчките запращяха, зелените клонища, облизвани от пламъците, жално зацвилиха. Лумна разкошен огън.

— Грей се! — подкани ме ханът.

Доближих огъня и протегнах ръце.

Бурята премина в равен, настойчив, тъжен дъжд. Откъм реката, която клокочеше като бясна, заприижда рехава белезникава мъгла.

Ханът откачи от седлото на коня си колчана със стрелите, праметна през рамо ловджийския си лък, и с малко насмешлив глас ме запита:

— Ще смееш ли да останеш сам за някое време?

Този въпрос ме обиждаше, трябваше да повдигна рамене, отде накъде ще ме е страх, да не съм дете, но му отвърнах кротко, че той може да ходи, където обича; ако е необходимо, аз ще прекарам нощта самичък и ще пазя конете.

Той се усмихна снизходително, посъветва ме да натрупам дърва върху огъня и бързо изчезна сред горския пущинак.

От самотията ли или защото валеше толкова противно, една ужасна тъга притисна сърцето ми, почувствувах се просто замаян от жал, въпреки че нямаше какво толкова да жаля. Оня Химериус, с перото, той жалеше за нещо, притискаше лице в коленете си и мъката му преливаше в моето сърце.

По едно време изтръпнах: оня Химериус, с перото, като че ли ме теглеше към реката. Изправих се и като пребит тръгнах подире му. Реката беше излязла нашироко от руслото си, търкаляше разпенените си води, бучеше като хиляда фурии, плискаше нозете ми с жълтеникава пяна. Зави ми се свят, обърнах гръб на оня Химериус, с перото, и отново се дотъртрих до огъня. Приклезнах срещу пламъка и избърсах очите си — изглежда, че се бяха насълзили от дима.

В тоя миг чух някакъв внезапен шум в здрачината, подскочих и насмалко не се заврях в огъня. Нали не бях живял в гората, мила, не

познавах различните шумове, не можех да направя отлика между шум от лапи на звяр и шум от стъпки на човек. Пък и да бях познал, че е от човек, какви ли хора не скитаха из пущинаците!

— Не бой се де! — плисна ме в ушите гласът на хана. Гласът му беше някак си насмешлив и сърдит.

Дойде до огъня и аз видях в лявата му ръка увесил мустаката главичка дълъг и рунтав заек.

Ханът ме погледна в лицето, поклати глава, но не каза нищо. Той захвърли животното на земята и изтупа краката си — ботушите му бяха до глезените в кал.

— Можеш ли да свалиш кожата му? — попита ме ханът.

Съобразих, че става дума за заека, мътните го взели, никога не бях вършил такова нещо, но нямаше как, срам ме беше да кажа, че не мога.

Той измъкна кинжала си и ми го подаде. Оръжието натежа в ръката ми, студенината му като че ли ме парна по сърцето. И никак не се бои, че мога да го пробода — помислих. Наведох се, улових с два пръста животното и допрях острието до козината. Пак помислих — не се бои, че мога да го пробода, защото отдавна ме е претеглил колко струвам! Забих острието и едва не ми прилоша от гнусливост. Света Магдалено!

— Я се махни — каза ханът. — Тебе за нищо не то бива! — додаде той, като измъкна кинжала из ръцете ми. — Ако бях момиче, щях по-скоро да се обеса, но за такъв нямаше да се омъжа! — И започна да одира кожата на заека толкова сръчно, сякаш беше вършил тази работа цял живот и всеки ден. — Не зяпай, а върви до огъня да се грееш! — нареди ми той.

Щях да отвърна с горчивина, че вече не ми е студено и че той се лъже, ако си мисли, че държа да гледам как одира заека, но в тоя миг някъде из дълбочините на тъмнината гръмнаха рогове и светът изведнъж оживя. Ханът остави работата си, наду своя рог и оттатък му отвърнаха още по-многогласно и по-весело.

След четвърт час, а може би и за по-малко, доприпкаха мокри до кости ония, които реката беше отрязала от нас. Търсили брод и като изгубили надежда, изплашени за господаря, хвърлили се в реката, та дано някои стигнат до отсрещния бряг. Слава богу, всичко минало благополучно. Като разказвах така, за невероятно късо време опънаха

на колчета наметалата си и направиха от тях истинска палатка за хана под навеса на буковите клони. Разшетаха се из гората, домъкнаха купища вършини, огънят се извиси и нощта отстъпи на двадесетина разкрача назад. Живо извадиха из дисагите вино, месо, ръжени питки, наредиха всичко пред господаря, и стояха прави, докато той не ги покани да седнат. После започна голяма веселба.

Няколко пъти погледът на хана срещаше моя поглед, но в очите му не съзирах вече познатите ми златни искри.

Завърнахме се в Плиска. Мина време и един ден той окачи на врата ми тази верижка с плочката и заповяда на стотника Бутаул да ме изпроводи с още двама войници до земята на княз Славуна.

Не можеше да понася оня Химериус, с перото. Надявал се е, изглежда, че ще се затрие някъде из тази сурова и дива страна.

ГЛАВА СЕДМА

След като всичко, което можеше да работи, замина в планината на сенокос, мъже, жени и по-големите от децата, селището заприлича на напуснато, животът беше отхвърчал нанякъде, можеше да се помисли, че забравена и никому ненужна старуха чука коноп в големия двор, но това беше щъркелът, който потракваше навремени с клюн върху Добретовия комин.

Химериус лежеше под навеса със затворени очи, така му се струваше, че ще задържи за по-дълго Вита при себе си, макар да знаеше, че тя отдавна вече е в планината, с оня дръвник Хилвуд, сред моравите, където тревата е до колене и дивият бъз прави главите да се въртят. И той пропадеше и се възкачваше, но не беше от миризмата на дивия бъз, поляните бяха далеко, а от загубената кръв, от зъбите на жълторунестия Панас.

Онази забравена старуха чукаше коноп. Вита остана при него, за да не бъде сам, нали снощи превърза ръката му с парче от ризата си. В отблясъците на огъня коляното ѝ изглеждаше бакърено.

Колко е хубаво, като стои така до него и той може да се взира в кестенявите ѝ очи. Очите ѝ са добри, окъпани са в топлина, може всичко да им разкажеш, привикнали са да бъдат търпеливи.

Какво от това, че е отишла в планината и сега събира сено с оня дръвник. Тя всъщност е тук, при него, под навеса, ако я попитат къде е, непременно ще каже, че е под навеса.

Чудно, чудно, сега като че ли още една забравена старуха започва да чука коноп.

Старецът Мусокий, който не виждаше, но не беше съвсем сляп, дойде при Химериус малко преди пладне, донесе му гърне медовина и го накара да пие. Допря със съхрената си ръка челото му, поклати ободрително беловласата си глава и му каза, че всичко ще мине, че като пийне още от медовината, ще се почувствува много по-добре.

Защото към питието бил примесил целебна отвара от различни билки и треви — едни давали сила на кръвта, други вадели огъня, някои пък развеселявали сърцето.

Химериус пи от медовината и след някое време наистина се почувствува по-добре. Светът се избистри пред очите му и макар че Вита изчезна, не се натъжи, знаеше, че ще се върне, когато денят склони към залез. Старецът Мусокий приседна до него, на сеното, каза му, че бил приятел с Витиния дядо, че имал Вита като своя внучка, пък и тя го тачела, месела му понякога ръжени питки, разпитвала го това и онова за нейния род. Ето, тази заран го помолила, преди да тръгнат за планината, да занесе нещо на чужденеца за здраве и сила. И той приготвил каквото трябва, и нека Химериус пак да пие, от това вреда няма, а ще има само добро.

После Мусокий попипа раменете му, ключиците, мускулите на ръцете и краката. Слабичък си, каза му той, за мъж си слабичък, у тебе силата е малко, не стига за такъв живот, какъвто водим ние, славяните. И се замисли, и както си мислеше, вторачен в светлината с избелелите си очи, забъбри си нещо, думи някакви, неразбрано и на пресекулки. Вътре под навеса жужаха приспивно пчели, а двата щъркела чукаха горе, върху Добретовия комин. Сънят дойде неусетно, тихо, както ходят сутрин босоноги момичета по оросените морави, и Химериус се пренесе с развеселена душа в други светове.

Събуди се, когато слънцето разперваше вече червеното си ветрило над синята планина. Беше му леко, хубаво, надигна се от сеното бодър, с разведрени очи. Съгледа онова гърне с медовината и добрите билки, имаше още, надигна го и пресуши всичко, до капка. Засмя се и избърса устата си с ръка, както правеха простите хора, които нямаха на шапката си пауново перо.

Но той не помисли за никакво пауново перо, а разкърши ръце и излезе навън. Обиколи селището насам и натам и като даваше ухо на ромона, който идеше от близката долчинка, запъти се нататък, през извисили се високи папрати и цъфнали бъзови храсти. В долчинката скачаше бистър поток, разливаше между камъните сребърна пяна. Наведе се, загреба вода с лявата си ръка, която не беше превързана, и жадно я плисна на лицето си. Повтори, потрети, започна да пръхти и да тръска глава, защото водата беше студена като лед. Това миене не

беше много удобно, но пък колко свежест имаше, всяка пръска като че ли вливаше в кръвта му по една шепа радост и ведрина.

Сетне потича малко по течението, дори се изсили веднъж, та прескочи през реката. Не беше правил така от детинство. Учуди се, но махна с ръка и се засмя. Пътьом набра шепа къпини, изсипа ги в устата си, примижва от киселината им и пак избърса устните си с ръка.

Да го видеше оня Химериус, с перото!

Прибра се в селището, помисли да потърси стареца Мусокий, трябваше да му върне празното гърне, но дочу гълчава откъм поляните — връщаха се косачите. И сърцето му, което не беше очаквало с трепет никого досега, нито онази арменка, на която плащаше със злато, запърха в гърдите му като птичка, притисната с длан.

Селището изведнъж се напълни с живот, тишината избяга в гората, из комините се заизвиваха синкави къдели дим.

Седеше на прага и когато видя Вита да влиза в двора, поляните, изпъстрени с най-чудните горски цветя, дългобедрената сърничка, която припка към брода, за да утоли жаждата си, когато я видя да влиза през портата, той се надигна от мястото си, онази птичка, притисната с длан, искаше да изхвърчи в простора.

Тя го погледна бегло и не тръгна към него, а се запъти към пруста на къщата. Преди да прекрачи вътре, извърна глава:

— Татко Добрета иде подире ми — каза тя, — ще чуеш от него добри новини.

Чакаше я работа, да омеси хляб, да нажари подницата, къде ще се занимава с чужденеца, дошел и си отишел като пролетния дъжд. Химериус се натъжи, шмугна се под навеса и се сви на сеното.

Още се виделееше, когато старейшината го повика да излезе навън. Какви новини! Славун знаел отлично цялата тази работа, пращал му много здраве и ето тия дрехи, за да се облече като хората. Щом му се отвори път по тия места, щял да мине, за да види с очите си как живее и дали му върви.

И така, в тъмното под навеса Химериус облече новата си премяна, но чак когато излезе навън, можа да добие представа какво представлява: късо кожухче, дебела конопена риза, широки панталони от бял шаяк и широк пояс от червена кожа. Не можеше да има никакво съмнение, тия дрехи бяха майсторени в Плиска и той се досещаше кой му ги изпраща...

Ако преди година някой дръзнеше да му каже, че ще навлече някога варварски дрехи, щеше да го мисли за луд. Щеше да му каже, че предпочита да умре, отколкото да се предреша като дивак. Но сега дивашките дрехи му се виждаха удобни, чудесни, идеше му да подсвирне с уста от възторг.

Сложиха вечерята навън, на двора, запалиха борина. Вита, като го видя в новите дрехи, плесна с ръце, отвори уста да каже нещо, сигурно най-хубавото, което знаеше, но се сдържа, само притисна гърдите си с ръка.

Бяха поканили Мусокий, имаше една дузина още мъже и жени. Помежду им беше и Хилвуд. Когато Вита насипа чорба в паницата на Химериус, Хилвуд каза, че има закон, който запрещава на тия, които не са излизали на работа, да ядат.

— Тоя закон не важи за старците и за болните — пресече го чичо Добрета.

— Хм — каза Хилвуд и посочи ръката на Химериус, — това болест ли е?

— Болест е! — сопна му се Вита.

Хилвуд заяви, че не е гладен, стана от трапезата и се затири в тъмното. Никой не се обади. После Мусокий заприказва за минали времена, когато целият род сядал на една трапеза, а не като сега, да сяда на една трапеза само семейството.

— По онова време всичката земя е била на рода, а сега е разделена на семействата, затова семействата ядат поотделно — обясни чичо Добрета.

— Ония времена бяха по-добри! — въздъхна Мусокий.

В края на вечерята на трапезата останаха трима старецът, чичо Добрета и Химериус. Чичо Добрета каза, че утре заранта Химериус ще трябва да излезе с косачите, но няма да коси, а само ще носи тревата и ще я трупва на купчинки. Тази работа е лека. Може и вода да донесе на косачите, реката е близо. Мусокий предложи да цепи дърва, но след няколко дена, като посвикне с по-леката работа. Цепенето на дърва, каза Мусокий, прави човека по-як, по-издръжлив. Неговите мускули са меки, като на момиче, дори повече. Туй е, защото не е похващал секира. Нека започне да цепи дърва, отначало по-тънки, а сетне все по-дебели и по-чворести. Когато захване да надвива и на най-чворестите,

без да го боли кръстът и да примаяват ръцете му, тогава ще стане истински мъж, ще може да се пребори и с мечка.

Дойде Вита с борина в ръка. Тя кимна на Химериус, усмихна се и му подаде борината. Трябва добре да се напиш, каза тя, защото утре ще те събудя рано, много рано. До ония поляни, горе, има много път.

Така започна животът на Химериус при славините, в страната на княз Славуна. Отначало събираше откоси сено, но и това го уморяваше. Ако не бяха очите на Вита, които скришом го търсеха и му се усмихваха, дните щяха да му се струват дълги като години. Понякога си мислеше, че ако падне на земята, не ще има сили да се изправи.

Две седмици по-късно той започна да надвива и на най-чворестите цепеници. Наистина, не можеше да се закълне, че кръстът не го боли, но пък замахваше със секирата като с тояжка.

Научи се да разпалва огън на открито, в дъждовно време, да лови риба с кош, да стреля по зурлест глиган с тежък лък. Сега, ако останеше сам в планината, нямаше да умре от глад.

И като привикваше с тоя живот, всеки ден откриваше нови радости. Един глухар, улучен с бърза стрела, това беше голяма, несравнима радост. Брод, който откриваше сам, пътека, която извеждаше най-пряко, крясъкът на птица в гората, по който отгатваше присъствието на пъстрия рис — това бяха открития, радваха душата му като гъсто вино.

Нито веднъж не си спомни за царствения Константинополис. Може би защото не му оставаше време да мисли за миналото, а може би и затова, че оня Химериус, с перото, вече не идеше при него, дори насън.

Наближаваше средата на месец юли. И една привечер, когато звездите блещукаха някак особено в бездънния купол на небето, Вита го запита дали не му е омръзнало това сено под навеса и самия навес и дали не мисли да си дигне покрив, под който някога, кой знае, може да зашета жена. Без да проговори, той я притисна до гърдите си. Тя не се противеше, остави се в ръцете му, като че ли така е било съдено да бъде, а сега е настъпил само часът.

ГЛАВА ОСМА

На другия ден чичо Добрета напълни съдовете с медовина, а на своите хора заръча да заколят най-тлъстия овен. Щеше да кани цялото селище на угощение, нали храненицата му беше си избрала най-последних по сърце. Но тъкмо бяха подкарали жертвения овен, закичен със зелени китки по рогата, пристигна вестносец на княз Славун, плувнал в пот, съсипан от умора и с някакъв странен и тревожен огън в очите. Тия, които бяха подкарали овена, побързаха да му поднесат дълбока паница с медовина — пълни съдове имаше навсякъде из двора, който минеше, можеше сам да си гребне и да пие.

Човекът отблъсна паницата, не му беше до пиене, а вдигна ръка и направи знак на всички да мълчат. Сетне изрече думи, които не прилягаха на празника, а когато свърши, над селището като да беше полегнал вече най-страшният от градобитните облаци на бог Перун.

Славун заповядваше на всички мъже и жени, годни за война, веднага да изоставят всяка работа, да грабнат каквито оръжия имат подръка и на часа да тръгнат по пътя, който води за укрепеното селище Преслав. Никой да не се суети, а да знае, че бавежът може да бъде само от полза за ромеите, които са нахълтали в страната и избиват и палят всичко, каквото им се изпречи пред очите. Ханът на българите зове славините на помощ, работите вървят лошо и ако ромеите не бъдат отблъснати, всичката земя ще премине в робство. Който иска да бъде роб и децата му роби, и жената, и сестрите му безчестени, той да остане на мястото си или да се бави — ако тръгне за бой...

Химериус прокле земята, задето още не се е издънила под краката му, за да го погълне цял. Зашеметен сякаш беше изпил сам всичката медовина, която чичо Добрета беше налял за гостите, изгарящ от срам и мъка и горчиво безсилие, нашествениците бяха негови сънародници, братя, той притули с ръка очите си и се извърна настрана. Хората крещяха наоколо, тичаха, суетяха се, слънцето беше се превърнало на червено огнено кълбо, нямаше на земята такова място, където да не капе огън. После всичко утихна и когато чичо

Добрета го запита свойски и много простичко дали ще тръгне с тях, той се наведе, целуна ръката му и мълчаливо кимна с глава.

* * *

Отрядите на славяните започнаха да се спущат от планините, вървяха ден и нощ, по разкаляни черни пътища, по кози пътеки, а някои слизаха към равнините направо, през гори и поляни, без път.

В равнината ги пресрещаха началници от войската на българския хан. Даваха оръжие на ония, които нямаха или бяха тръгнали само с вили и тояги. Разпределяха ги по отряди, назначаваха им командири, посочваха им местата, които трябваше да заемат.

На двадесет и пети юли вечерта отрядите на княз Славун стигнаха до височините, където им беше отредено да останат и да приемат боя. Позицията беше установена по склона на един горист рид, стръмно надвесен над прохода, който лъкатушеше в подножието му. Насреща също се издигаше такъв стръмен рид, и там, сред шубраците, други отряди бяха заели вече местата си.

Още по пътя, като гонеха укрепеното селище Преслав, хората на княз Славун чуха от уста на уста най-различни разкази за хода на тази страшна война. Разправяше се, че при Маркели ромеите настъпили в няколко колони, обкръжили в проходите българската войска и я избили до крак. Крум срещнал Никифоровите войски пред Плиска, дал им голяма битка, а после се затворил в града и отбранявал пътя, който водел за Славуновите земи. Така дал възможност на вестоносците си да вдигнат в тревога славянските племена, а на славянската войска — време, за да се събере и придвижи до местността около селището Преслав. Когато това било сторено, той оставил в Плиска малко прикритие, а по-голямата част от войската си извел по оня път, който още държал в свои ръце. И най-после Плиска паднала, но войска вече нямало вътре, ромеите клали мирни хора, жени и деца...

* * *

На двадесет и шести юли плисна проливен дъжд. Цял ден се сипеха пороища от небето, хората седяха свити сред шубраките, измръзнали и мокри до кости. Привечер времето се изясни, духна вятър, а на другия ден слънцето напече и изсуши земята. На зазоряване беше дадена заповед никой да не приказва по-силно и никой да не се изправя, и всеки да държи оръжието си готово за бой.

Малкият отряд на чичо Добрета заемаше крайната левофлангова позиция, разположена върху склона, който ограждаше прохода откъм запад. На това място, както и по целия склон, растеше нагъсто лещак, сплитаха се трънки и боровинки, зеленееха жилави клонаци, избуяли над стари коренища. За да се види проходът, който лъкатушеше петдесетина стъпки по-долу, в дъното на клисурата, човек трябваше да се изправи и дори да се повдигне на пръсти. Но тъй като беше заповядано да се лежи, в краен случай — да се пълзи на четири крака, проходът беше изчезнал някъде си, виеше се само в мислите на ония, от чиито очи сънят бягаше като подгонен елен.

Когато ливна големият дъжд и посивялото небе се свлече над склона, Химериус пропълзя до Вита и внимателно наметна раменете ѝ с бойната пелерина на Бутаул. Кой знае защо, вместо да му благодари, това можеше да направи дори само с очите си, тя свали наметалото, като че ли я пареше, и с презрителен жест го запокити настрана. Тя не каза нищо, нито думичка зениците ѝ притъмняха като небето, извърна глава и погледът ѝ се заплете в дивия къпинак.

Водните камшици плющяха по хрусталаците, откъм билото запълзяха тънки ручейчета, проправяха си път сред изгнилата шума, рядка белезникава мъгла започна да спуща валмата си от височините и да се застоява за дълго по зашумелите места. Химериус постоя някое време на колене, мълчалив, приличаше на една забравена вещ, изтървана случайно в пущинака, после протегна ръка, прибра наметалото си и тихо отпълзя на онова място, където му беше определено да лежи.

Сви се под волската кожа и затвори очи. Беше мокър от петите до главата, земята, върху която лежеше, беше прогизнала, но не усещаше студ — изглеждаше невероятно и много странно, като че ли не съществуваше нищо навън, извън него, или ако все пак имаше нещо — то не се отнасяше до него, не проникваше до съзнанието му. Дъждът трополеше по волската кожа, вадички бълбукаха наблизко, от далечните

гори долиташе могъщият и проточен вой на планината, приглушеният рев на придошли реки, но всичко това ставаше в някакъв друг свят, а в неговия свят цареше непоклатима, застинала тишина. Тук, под наметалото на Бутаул, грееха с черен блясък само две зеници, притъмнели като небето, рееше се скъп поглед, безнадеждно заплетен в зелените дипли на дивия къпинак.

Това не беше от днес, това започна от завчера, когато пътят им се преплете с тълпи от бежанци и с малки групи войници, чиито войскове части бяха пометени и почти стопени през последните битки. Бежанците бягаха от опожарените селища, обезумели от мъка по близките си, по изкланите си деца и изсечени градини, по овъглените си купни и хамбари. Войниците, кои пеш, кои на коне, търсеха дружините си като възкръснали из мъртвите, с разсечени ризници и със спечена кръв по ръкавите, с очи опустошени от поражението, подивели от злоба и горчивина. От часа, когато тия мътни потоци захванаха да пресичат пътя им, около Химериус започна да се образува празно пространство — колкото и да им беше станал близък в последно време, колкото и да го имаха вече за свой, хората на чичо Добрета усещаха в него брата на ония, чужденците, които бяха нахълтали в земята им, за да колят и безчестят. Взеха да отбягват очите му, да не му приказват или ако той ги заговаряше, да му отвърщат троснато и набързо. Разбира се, с лоша дума никой не го замеряше, никому не беше причинил зло, но полека-лека всеки гледаше да кривне по-настрана от него, да не го настига и да не крачи редом до рамото му. Дори Вита се отдели при дружките си, в групата на жените. Когато погледът му случайно срещаше нейния, по лицето ѝ като да преминаваше сянка — това близко лице ставаше изведнъж чуждо, не помнеше и не искаше да знае нищо от онова, което беше преживяно и останало назад, във времето. Като че помежду им нищо не е имало и никога не е било.

Така стигнаха до земляния вал, който опасваше отдалече селището Преслав. Посрещнаха ги конници от гвардията на хана, отново ги разпределиха на отряди, дадоха им водач, оръжие и храна. И към залез-слънце всеки отряд тръгна към позицията, която трябваше да заеме.

Вървяха припряно, бързо, без почивки, през пустинни места, разливи и тресавища. Навремени над главите им кръжаха ястреби и

други някакви черни грабливи птици, каквито в планините не се срещаха, грачеха като вещици и сенките им се носеха, същински задгробни привидения по изсъхналата трева. Но случваше се да минат и покрай стари познайници, дългоклюности щъркели, и тогава, макар и капнали от пътя и бързането, все се намираше някой да им подвигне приятелски, и тая земя беше своя и родна, и да им махне за добра среща с ръка.

Настъпваше голямата нощ, когато стигнаха най-последно до онова място, където трябваше да се заслонят. Двойка чакали изпълзяха из храсталаците, шмугнаха се по нанагорницето, но не отидоха много надалеч, а се притулиха сред шубраките и оттам завиха жалостиво като натирени деца. Чичо Добрета, който разбираше езика на горските зверове, каза, че това е добър признак и никой да не се смущава, защото тия два звяра колкото и да припявали тъжно, вещаели за славините най-хубави неща. Хилвуд отвърна, че тази работа сигурно така ще свърши, на хубаво, че е наострил секирата си, както трябва, и че ще отсече лявата си ръка, ако не натръшка поне една дузина ромейски глави. Химериус захвърли пелерината на Бутаул, просна се на земята по гръб, усмихна се тъжно на Голямата мечка, която вече възсядаше купола на небето, и примрял от умора, унесе се тутакси в тежък сън.

Събуди го утринният вятър, а може би тътнежът на далечна гръмотевица. Събуди се завит с Бутауловата пелерина, а когато протегна ръка, докосна до рамото си малка бохчичка, в която имаше два стръка лук, парче сирене и коматче ръжен хляб. Бохчичката не беше кой знае каква, света Магдалено, той беше виждал хиляди пъти по-изящни неща, от сърма, от пурпур, но нито едно от тия изящни неща не беше извиквало сълзи в очите му. А сега трябваше да преглътне, за да се държи пред тази бохчичка достойно и кораво, като истински мъж. Кой беше разстлал над него захвърлената пелерина, както се завива заспало дете, чия беше бялата бохчичка? На няколко крачки от него, обърнат с гръб, Хилвуд точеше секирата си. Откъм дясната му страна, пак на няколко крачки, седеше Вита — безучастна, загледана пред себе си, чужда, никога не е имало никакъв Химериус, дори насън не се е появявал в живота ѝ. Над всички се спущаше все по-ниско, по-ниско, мрачно, посивяло, натъжено небе.

После дойде дъждът и когато камшиците заплюяха, Химериус пропълзя до Вита и наметна върху раменете ѝ волското наметало на Бутаул, света Магдалено, наметалото от пурпур, везано по огърлието с бисер и сърма.

А после не остана нищо. Една волска кожа лежеше на земята и дъждът плющеше отгоре ѝ.

Дъждът вали, вали, а той си мисли: ето, Хилвуд се е сгушил някъде си, в някакъв друг свят и точи секирата си, опитва острието ѝ по руното на мускулестия си лакът. Славен мъж е Хилвуд! Дори света Магдалена не обръщала гръб на мъже като Хилвуд! Какво да му остави за спомен, та да го помни?

Нямаше какво да му остави, пращаше мисълта си по други, слънчеви места и се питаше: „Кой беше най-хубавият ми ден?“

Като търсеше най-хубавия си ден, той нито веднъж не си спомни за Константинополис и това беше много чудно. Из шубраките изскочи лисица, затихна за миг, четеше миризмите, и тогава той отпусна тетивата и стрелата прониза пухкавата ѝ сребърна шия. Това се беше случило преди една седмица, в планината, на половин час път от селището на чичо Добрета. Като се връщаше в селището, представяше си как ще поднесе сребърната кожа на Вита. И се усмихваше, тананикайки си някаква кръчмарска еретическа песенчица, такива песенчици пееха в квартала около пристанището, и си мислеше тогава, че ето, днес е извървял най-хубавия си ден.

Истина беше, че нито веднъж не си спомни за кавалера с перото. Тоя негов двойник като че ли беше се затрил завинаги сред пущинаците на Славуновите земи.

Така течеше времето през тоя ден, а дъждът все валеше и валеше.

Към здрачаване през прохода захвана да се източва ромейската войска. Когато всичко долу почерня от народ, коне и коли, от двата срещуположни рида екнаха сигнални тръби, а в далечината, където започваше устието на прохода, лумна голям пожар. Двете насрещни войски от българи и славяни наскочаха с дружни викове и като неудържими вихрушки през камънаци и шубраки полетяха към

прохода. Долу екна вой, пронизителен и страшен, пътят заприлича на скотобойна, където колят неизброими черди добитък, побеснял от ужас и предсмъртен страх.

Заедно с другите и Химериус се втурна сред сгърченото пълчище на ромеите. Той размахваше секирата си без въодушевление и само от време на време случайно закачаше по някого. Затова пък Хилвуд, който се промъкваше редом с него, сечеше като хала, бясно, де когото завари.

Топлата кръв, която плискаше на всички страни замая главата на Химериус. Реши да се върне назад, да се измъкне, но тъкмо в тоя миг пред очите му се мерна императорското знаме, знамето на Никифор Геник. Около това парче зелен атлаз, тръпнещо и увиснало като крило на простреляна птица, тряскаше най-яростната сеч. По-рано, на тържествените паради, почти не го забелязваше, но сега грабна очите му и ги притегли към себе си с необузdana сила. Малко го беше грижа за Никифор Геник, нито го трогваше някаква жалост по ромейската войска и ромейската бойна слава. За тия неща никога не беше се тревожил, и сега не се сещаше. А само почувствува, като гледаше тръпнещото парче атлаз, простреляната птица, че ето на, губи всичко, което има, което носеше в душата си и което го свързваше с живота. Може би това бяха ония коринтски колони, сред които беше живял в Аполония; веселите нощи в Константинополис; или златният потир, от който пиеше виното си, и голото място под туниката на Ниса, кой знае — целият негов изминал живот беше в това умиращо парче зелен атлаз. А животът при славините и радостта, която беше намерил в земята им — за тия неща забрави, като че не са били. Сякаш една зъбата стрела го улучи в сърцето и пред очите му притъмня. И тоя човек, който възнамеряваше да се изтегли от боя, комуто се гадеше от стипчивата миризма на кръвта, изведнъж вдигна секирата си и връхлетя върху Хилвуд. Полудял, налиташе на славините, удряше, не гледаше къде, всякак се мъчеше да се добере до императорското знаме. Докато и него най-после някой удари по гърба. Блесна светкавица и той тутакси потъна в непрогледна ревяща тъмнина...

Поведе го другият Химериус, оня, с перото. Беше се измамил, като си мислеше, че го е загубил някъде из прелестните пущинаци на Славуновите земи.

А ромеите бяха изклани почти всичките докъм среднощ.

ЯКОВ И ДЯВОЛЪТ

ПРИКАЗКА ПЪРВА
ЯКОВ И ИЗКУСТВОТО

... Имаше някога в една страна млад и много талантлив художник на име Яков. Това библейско име носел праядо му, за когото се знае, че бил ненадминат резбар, прочут майстор на иконостаси и на сребърни обковки за евангелия и псалтири. И туй, дето се знае за него, не е измислено, защото, ако някой и сега иде в Н-ския край и посети манастира „Света Ана“, непременно ще забележи в десния долен ъгъл на украсения с резба олтар едно скромно, но отчетливо изрязано „Я“. Колкото до обковките, и това не е измислено, защото в Н-ския национален музей се пази едно евангелие, подшито с кожа и разхубавено със сребърни филиграни, изобразяващи също буквата „Я“. В рода на най-младшия Яков, за когото става дума в нашия разказ, има още един Яков, праядото на резбаря. Според една легенда, която старите хора от Н-ския край са слушали на младини, най-стариат Яков бил придворен художник на краля, но веднъж послушал дявола, нарисувал височайшия си господар с муцуна на магаре и рога на пръч и затова бил изгорен жив на столичния площад „Свети Стефан“. В това господарство законът забранявал да се слуша дяволът и гражданите, които го слушали, макар и понякога с едно ухо, непременно били наказвани със смърт. (Ако някой ги наклеветявал, разбира се, но в кое господарство от онова далечно време нямало клеветници?)

И тъй, последният от Яковците (който живял доста отдавна) бил толкова надарен художник, че когато завършвал академията, професорите му предрекли славното бъдеще на един безсмъртен Рафаело. Само ректорът не бил съгласен с тази висока оценка. Като подръпвал замислено козята си брадичка, той рекъл на професорите: „От този младеж няма да излезе нищо!“ Когато го запитали защо мисли толкова скептично, той пак подръпнал брадичката си и отговорил зловещо: „Защото дяволът ще го обсеби!“ Той бил на 80 години, през дългия си живот видял много знаменити художници да се предават във властта на дявола, а и по характер бил мрачен човек.

Но да оставим професорите и ректора да си гледат академическите работи и да се върнем отново към нашия художник,

който бил праправнук на изгорения някога на площада „Свети Стефан“ придворен живописец. Освен дето беше изключително талантлив, Яков трети нямаше равен на себе си по хубост. Момичетата, които се разхождаха самотно и търпеливо в късите следобедни часове около Градската градина, пременени в евтини пъстри роклички, дълго се застояваха пред неговите смайващи рисунки. О, не мислете, че това правеха от голяма любов или от неудържимо любопитство към чудното изкуство, което той твореше! Не, разбира се. Неговите картини, нарисувани с цветни тебешири върху черния гранит на пасажа, който разделяше Градската градина от катедралата „Свети Стефан“, не теглеше погледите им; или поне не ги привличаше повече от една модна рокля, която прави под кръста ония меки движения, дето разнежват толкова силно душата на мъжа. Не, момичетата, които започваха своя ден, когато кубетата на катедралата почервенияха в лъчите на залеза, те не се заглеждаха кой знае колко в картините на нашия художник. Те гледаха него. Те съзерцаваха с копнеж светлината, която излъчваше лицето му, а тя наподобяваше лунния блясък, беше едновременно студена и гальовна, непостижима и безкрайно близка на сърцето. Обезсилени и сякаш омекнали, момичетата търсеха очите му, в чиято ласкава и кадифена дълбочина блестяха съзвездия, нежни като Касиопея и могъщи като Орион. Тези момичета в пъстри евтини роклички гледаха прехласнати нашия художник, но не се застояваха по-дълго около него, защото той беше беден, по-беден от най-бедния художник в Н-ската страна, и не можеше да ги почерпи дори с просто коняче в градинското кафене, камо ли да им осигури вечеря в един по-шик ресторант, каквито ги имаше доста по крайбрежния булевард.

Яков, далечният потомък на придворния художник, изгорен жив някога на площада „Свети Стефан“, живееше в една изба, близо до кея, където стоварваха дървени трупи, и понеже нямаше ателие, нито пари за бои, платна и рамки, рисуваше с цветни тебешири върху гладката и лъскава настилка на пасажа „Свети Стефан“. Тоя тих пасаж, затворен дори за каляските на градските първенци, се провираше като една черна река между вечнозелените кипариси на Градската градина и изветрелите през вековете мрамори на величествения храм. На това кротко място, в пъпа на столичния град, майстореше Яков своите чудновати картини. Някои минувачи се спираха, оглеждаха картините и отминаваха, а други минувачи, преди да отминат, хвърляха в

касичката му (една празна консервена кутия) по някой грош. Със събраните грошове Яков плащаше наема за избата, купуваше си хляб и цветни тебешери и по една скромна дрешка от каменарско кадифе, най-евтиното, защото катедралата „Свети Стефан“ беше обявена за свят паметник и градските власти бяха забранили на гражданите да минават покрай нея в небрежно облекло. Яков се надяваше, че все някога ще спести толкова грошове, че да му стигнат за бои и малко платна, но такъв ден не идеше, изглеждаше просто непостижим като вълшебните неща, за които се разказва в приказките. Тогава се опитваше да пести от хляба си, но излезе, че за една туба блажна боя трябва да гладува повече от седмица, а това означаваше, че четвъртата туба боя щеше да му бъде напълно излишна, тъй като до края на месеца той щеше непременно да умре от глад.

Но за цветните тебешери имаше пари, можеше да рисува, а рисуването поддържаше духа му, правеше го бодър, вдъхваше му неизчерпаеми вътрешни сили. Рисуването палеше с божествен блясък ония две съзвездия в очите му, нежната Касиопея и могъщия Орион, и по някакъв тайнствен и необясним начин даваше сила на ръцете му, та не усещаше умора, макар че рисуваше от зори до припадането на лилавосинкавия вечерен здрач.

Какво рисуваше впрочем потомъкът на някогашния придворен художник, който се беше одързостил да изобрази владетеля на Н-ската страна с муцуна на магаре и рога на пръч? Той рисуваше всичко, каквото му дойдеше наум — цветя, плодове, бутилка вино с недопита чаша, една смачкана шапка върху разкривен ваксаджийски стол. Тия неща изглеждаха добре и хората казваха, че са като „истински“, макар да се намираха други хора, който твърдяха, че съвсем не са като истински. „Къде сте виждали черно лале?“ — питаха те. „Ами петли с жълти гребени и червени клюнове?“ Черните лалета и червените човки предизвикваха понякога спорове, но другите неща, които Яков рисува, будеха в най-добрия случай смайване, а много често — недоумение и дори гняв. Така например той изобрази проститутката Лиза като непорочна Богородица, която се възнася към небесния престол, благославяйки с невинна усмивка зяпналите я отдолу миряни. Лиза беше доскоро една от тигриците на Афродитината професия, но откакто видя родения сякаш от Зорницата Яков, влюби се в него, загуби си ума и започна да се отнася с ухажорите си така, както се

държи, да речем, водата с огъня. Тя изтърва постоянната си клиентела и за да свързва някак двата края, спазари се за сервитьорка при павилиона на Градската градина. Вече не ядеше сито, както преди, защото от трите сандвича, които получаваше срещу заплатата си, единият непременно пъхаше в брезентовата торба, където Яков си държеше тебеширите.

— Защо правиш това? — попита я нашият художник, когато забеляза за пръв път, че слага сандвича в торбата му.

— Не обичам сандвичите с шунка! — каза тя. — От сандвичите с шунка направо ми се повръща!

— Но аз нямам пари! — повдигна рамене Яков.

Той не лъжеше, защото с медните монети, които някои минувачи бяха подхвърлили в касичката му до тоя час, не можеше да си купи дори един билет за конския трамвай. До кея на дърварите пътуваше всеки час трамвай на два ката, впрегнат в шест чифта коне, накичени с шарени панделки и медни звънчета.

— Няма за какво да плащаш! — поклати изрусената си глава бъдещата Богородица. — Тия сандвичи аз ги получавам без пари, като добавка към заплатата си! — излъга тя.

В тоя миг, когато тя лъжеше, че получава сандвичите безплатно, на Яков се стори, кой знае защо, че вижда една светица да стои пред очите му, затова на другия ден я нарисува като Богородица. Като я забеляза такава, „въздигната“ на картина, дружките ѝ завидяха, а един поп, който беше спал с нея, много се разгневи. Той отиде при владиката, за да наклевети Яков в богохулство. Владиката попита за жената, дето беше изобразена като Богородица, и като разбра за коя жена става дума, засмя се кисело, позасука мустаци и обеща на попа да отнесе тоя въпрос до епископа. Но дали е отнесъл „въпроса“ до епископа — нищо не се знае, пък и едва ли някога ще се узнае. За тази работа в канцеларията на епископията и до ден-днешен не е намерен никакъв документ.

Тъй или иначе, на следващия ден Лиза пак донесе на Яков своя сандвич, а сетне тази „сандвичева“ история започна да се повтаря редовно. Яков, от своя страна, захвана да я рисува ту като светица със златен нимб около косите, ту като мадона, притиснала до гърдите си пухкав младенец. Като гледаше превъплъщенията си на Богородица и разни светици, Лиза злобливо се усмихваше и дори пускаше по техен

адрес по някоя мъжка псувня, но мадоната с пухкавия младенец до гърдите си я развълнува, кой знае защо, до сълзи. Тя доведе фотограф да заснеме рисунката на цветна лента и за картичката плати с последната си сребърна монета, която беше спечелила от любов.

Разбира се, Яков рисуваше не само каквото виждаше от света, но и това, което мислеше за света. Ето защо някои негови човеци имаха вместо едно по две и три лица, загатнати, то се знае, с отделни черти и в най-различни ракурси. Едно от лицата на министър-председателя Йоасаф излъчваше например честност, съседното — алчност, а третото — лукавство. А едното лице на архиепископа изразяваше демоническа плътска страст, а другото — смиреност и равнодушие на евнух. Тия двуличеви и триличеви образи много сърдеха двамата отговорни мъже. Йоасаф беше водач на либералната партия, а архиепископът беше първият човек на консерваторите.

Министър-председателят Йоасаф повика в кабинета си ректора на академията, онова старче с козята брадичка и като отвори дума за Яковите безобразия, възмутено запита:

— Може ли човек да има две, че и три лица? Що за измислици са това?

Старият академик се намръщи, подръпна брадата си и рече:

— Не си струва ваша светлост да се тревожи! Младежът, чиито рисунки имате предвид, не е нито реалист, нито сюрреалист, нито имажинист, нито фовист, нито кубист, той не е изобщо никакъв „ист“ и поради това обстоятелство за него изобщо не бива да се приказва, защото е едно нищо. Освен това аз съм предрекъл още когато завършваше академията, че той рано или късно ще бъде обсебен от дявола!

Като разбра, че Яков не е никакъв „ист“ и че ще бъде обсебен от дявола, министър-председателят Йоасаф си даде вид, че е удовлетворен, но все пак препоръча на главния секретар да не изпуска тази работа от очите си. Главният секретар го разбра добре и на часа повика началниците на службите, които поддържаха чистотата в центъра на града. Когато те се събраха, той ги изгледа строго и с още по-строг глас им заяви, че отсега нататък всяка заран ще проверява лично и с кърпичката си дали по настилката на пасажа „Свети Стефан“ не са останали следи от цветен тебешир.

— За една прашинка от тебешир уволнявам, а за повече... — Той не довърши, но началниците отдавна биха се научили да се досещат за смисъла на недоизказаните думи.

От тоя ден насетне нито една картина на Яков не осъмна — каквото рисуваше денем, миячите с маркучите си и метачите с метлите си унищожаваша безмилостно през нощта.

Кой знае защо, и министър-председателят, и архиепископът, и главният секретар, и църковните отци, всички си помислиха едно и също: „Сега — рекоха си те — оня тип няма да ни рисува с две и три лица, пък и изобщо ще престане да шари каквото и да било! Защото — рекоха си те, — може ли един художник, дори да се казва Яков, да измисля всеки ден нови неща?“

Но събитията не се развиха така, както бяха предположили градските първенци и царските сановници. Пасажът „Свети Стефан“ наистина осъмваше всеки ден измит и излъскан като паркета на кралската приемна, но само след няколко часа Яков отново го покриваше с рисунки. Някои предишни рисунки той възстановяваше по памет и ги правеше дори по-хубави, но повече работеше върху нови сюжети — те избликваха буйно и разточително от душата му като гейзери, неудържимо, нажежени от мечти за щастие, от копнежи за красота, от видения за един свят, изпълнен с добро. Рисуваше, докато ръцете му отмаляваха, докато тебеширите се стопяваха и пръстите му започваха да треперят и да го болят. Тогава спираше. Беше изнурен, гладен, но сърцето му преливаше от задоволство; каквото имаше да каже на света и да го сподели с хората — беше го казал и споделил. Чувствуваше душата си удовлетворена, като войник, който е изпълнил честно докрай своя войнишки дълг.

Сядаше върху каменния бордюр на градината и лакомо изяждаше скромния сандвич, който доскорошната проститутка Лиза бързаше да му донесе. Сандвичът беше сух, едва беше намазан с масло, но той го изяждаше с превелико удоволствие, сякаш ядеше бадемов или ягодов сладкиш, приготвен в прочутата придворна сладкарница „Алказар“.

Една слънчева майска сутрин преведоха през пасажа „Свети Стефан“ един осъден на смърт, за да го обесят на централния градски площад. Той беше замерил с развалено яйце някакъв виден сановник, а употребата на развалени яйца за такива цели се наказваше от закона най-строго. Това шествие не беше кой знае колко импозантно, но

развълнува силно нашия художник и той нарисува до обяд една от най-чудните си картини, която нарече „Пролет“. Пролетта се спускаше над града, но откъм катедралата „Свети Стефан“ кралски артилериисти я обстрелваха с картеч. Картечът беше разкъсал бялата ѝ туника на много места и оттам капеше кръв, но капките още във въздуха се превръщаха на безбройни алени макове. Разстрелваната пролет летеше тържествено усмихната, а въздухът над града пламтеше — като буреносно зарево — от кърваво разцъфналите цветове. Разбира се, картината беше нарисувана в стила на една неподправена наивност, сякаш от ръката на гениално дете, което дори не подозира, че на тоя свят съществуват такива неща като перспектива и закони на перспективата. И тъкмо затова може би картината беше прелестна и вълнуваше зрителите от пръв поглед.

ПРИКАЗКА ВТОРА
ЯКОВ СКЛЮЧВА ДОГОВОР С ДЯВОЛА

1

Но сигурно дяволът отдавна беше взел под око нашия герой, беше завидял навярно на радостта и вдъхновението му, на сполуките му, на чудните картини, които създаваше, затова тоя ден той беше сполетян от събития, които измениха издъно живота му. Ние ще опишем тоя ден от утрото до вечерта, ще се спрем и на някои хора и случки, за да станат ясни на читателите не само неща, свързани с досегашния живот на Яков, но и други съдбовни неща, които предстоят да се случат занапред.

И тъй страната Н. се събуди в това майско утро, както се будеше всеки божи ден — бедните с грижи за насъщния, а богатите с кроежи как да спечелят още пари.

Кралят се събуди угрижен и в кисело настроение. Женеше се вуйчовият му син и по този случай устройваше тази вечер галаприем, царски бал. А чиновниците от височайшата му канцелария и тримата му първи политически съветници не бяха готови до снощи със списъците на гостите. И самият крал (това беше най-тревно) още не беше измислил какво разковниче да предложи при съставянето на списъците, та и либерали, и консерватори да бъдат еднакво доволни. Тази работа със списъците изглеждаше само на пръв поглед лесна, но зад привидната ѝ леснотия се криеха ужасни мъчнотии. Правителството беше коалиционно и коалицията трябваше да се представи на бала пропорционално, тоест според броя на министрите, които партиите имаха в правителството. А това означаваше на практика, че балът ще бъде либерален, тъй като либералната партия имаше шест министерски кресла, а консервативната — четири. Либералният облик на тържеството не допадаше на доста мъже от консервативната партия, не се нравеше и на кралицата, която беше възпитана в строг клерикален дух, и тя се боеше, че на тържеството ще се танцуват модерни танци и че дамите ще дойдат с прекалено разголени рамене. Архиепископът беше предупредил, че няма да вземе

участие в кралския кадрил и че ще си помисли много да вдигне ли обичайната наздравица-благословия за щастието на височайшите младоженци, или да се престори на разсеян. Ето какви сложноти и изникнаха във връзка с предстоящия бал, който над всичко отгоре щеше да се състои в най-хубавия царски палат, в прочутия с мраморите и водоскоците си Летен дворец. И само един бог знаеше дали поради това щастливо празненство страната нямаше да се изправи отново пред една мъчно разрешима правителствена криза.

И кралицата се събуди в лошо настроение, въпреки че утрото беше прекрасно и през разтворените прозорци на спалнята ѝ нахлуваше лъчезарно майско слънце, а чудният аромат на разцъфнали люляци и жасмини превръщаше белоснежната ѝ стая в кътче от някаква райска градина. Впрочем кралицата отдавна, много отдавна беше минала възрастта, когато слънцето и разните люляци и жасмини можеха да поправят разваленото ѝ настроение. Особено ако настъпеше някой честолубието ѝ — тогава и слънцето, и всичките люляци и жасмини на света не можеха да оправят работата нито на йота. А тоя път честолубието ѝ беше наранено от самия главен инспектор на конните състезания, полковник Давид, който никак не ѝ беше безразличен. Кралицата, за чийто строг морал споменахме вече, имаше особено отношение към негово сиятелство и сиятелството доскоро се стараеше добросъвестно да ѝ отговаря с взаимност. Но от някое време благородните му старания секнаха и кралицата се натъжи сякаш за цял живот. Макар и ревностна клерикалка и със строг характер, тя страдаше и проклинаше майското утро. Никакви майски хубости не можеха да я утешат.

Кой беше тоя полковник Давид, спрямо когото строгата кралица изпитваше особени чувства? Ние ще го представим, както при запознаване, само с няколко най-обща думи, тъй като допъти ще имаме случай отново да се върнем към него. Негово сиятелство полковник Давид, главен инспектор на конните състезания, беше потомствен аристократ, беше снажен мъж, владееше отлично сабята и разбираше много от коне. Но понеже от друго не разбираше твърде, освен от коне, паричните му работи не вървяха, коневъдната му ферма беше ипотекирана за дългове и ако кралицата не му беше помогнала навреме да сложи ръка на едно обширно полско имение, той щеше отдавна да

фалира. Той беше значително по-млад от кралицата, но затова тя не му се сърдеше, защото беше набожна и знаеше, че годините са от бога.

Ние ще имаме удоволствието да се срещнем още няколко пъти с негово сиятелство и да опознаем личността му по-отблизо, а сега ще отбележим само, като при първо ръкостискане, още една подробност — че беше женен отскоро и че жена му се наричаше Естер. Тази Естер, с която също ни предстоят още много срещи, беше едно розово чаровно създание, пухкаво и миловидно, сновеше весден от един салон в друг, консервативен или либерален, покоряваше сърцата на политическите мъже и се славеше като най-осведомена по държавните въпроси светска жена.

И все пак, ще попитат читателите, с какво беше наранил благородният полковник Давид сърцето на строгата кралица? Нали тя го беше спасила от позорен фалит? Както споменахме вече, негово сиятелство се стараеше да отговаря с взаимност на особените чувства на височайшата си покровителка, но откакто се запозна с дъщерята на покойния артилерийски инженер Арон, прочутата златокоса красавица Елена, наричана от народа просто „Златокосата“, старанията му към кралицата изведнъж се изпариха, като лиснатата върху силен огън шепа вода. Коя беше впрочем Златокосата?

Нейният баща, артилерийският инженер Арон, изнамери снаряда, който се пълни с картеч и се пръска в мига, когато докосне земята или малко преди да я докосне. Обикновеният снаряд поразяваше при попадение сред пехотна верига двама или трима пехотинци, а снарядът на Арон избиваше наведнъж пет-шестима души и раняваше още толкова. Заради това историческо и патриотично изобретение кралят му присвои княжеска титла и му подари имението „Сансуси“, което се славеше с широки иглолистни гори, бистри реки и изобилен дивеч. Арон, тщеславен и авантюрист по дух, продаде тайно изобретението си и на Потидея, и на Керкирия, съседки на Н., закупи нови имения, построи си дворец в столицата и един малък павилион в околностите ѝ, който нарече „Сан жен“. На върха на славата си той загина на дуел за една ваниететна певица. Понеже съпругата му се спомина някое време преди дуела, единствена наследница на двореца, именията и на зестрата от един милион златни остана златокосата му дъщеря Елена.

Елена, или Златокосата, както я наричаха всички, несравнима по хубост и причудливости, навършваше по това време 22 години и усилено се занимаваше с търсене на жених. Като казваме, че се „занимаваше“ с търсене на жених, ние не преувеличаваме, нито пък влагаме някакъв лош смисъл в думата. Наследила импровизаторския талант на баща си, весела и авантюристична по дух като него, безгрижна поради богатството си, тя превръщаше избора си на съпруг в една весела комедия, която режисираше сама и на която се радваше същевременно и като зрител.

Има разни видове женска хубост — хладна като на богините, тържествена и умилена като на мадоните, спокойна и мъдра като на кралиците, да речем, изобразени върху златните монети. Ако от хладната хубост на някоя богиня отнемем класическия нос и на мястото му сложим прелестно чипо носле, ще се получи, разбира се, една лекомислена богиня. *Богиня* все пак, но лекомислена. Такава изглеждаше Златокосата.

Примамени от зестрата ѝ от един милион златни, замаяни от хубостта ѝ и заблудени от чипото ѝ носле, мнозина кандидати за ръката ѝ мислеха, че тя е една лесна за превземане крепост, и слепешком се втурваха на щурм. Но като не успяваха да стъпят на кой и да е от бастионите ѝ, дори на най-издадените, разяряваха се, губеха си ума и сами започваха да се трепят един друг. До началото на нашия разказ шест души се бяха секли със саби за нея и други шест бяха се гърмели с пищови. При тия дуели двама души бяха намерили смъртта си, деветима бяха се осакатили толкова, че едни ходеха още с патерици, а други изобщо не бяха вече за пред хората. Само един кандидат остана цял и читав и за него Златокосата се сгоди с надежда, че и той ще си намери майстора, преди да настъпи сватбеният ден. Тоя временен щастливец се казваше Леонид и служеше като капитан в лейбгвардията на негово величество. Той произхождаше от стар благороднически род, беше силен и свиреп, но в главата си не беше кой знае колко развит. Той приличаше на античния герой Аякс, който налитал да се бие дори с безсмъртните богове, но не умеел на две магарета да раздели сеното по равно. Говореше се на ухо във високите кръгове на Н-ското общество, че гвардейският капитан бил интимен или доверен приятел и на кралицата и че тя го била изпратила да завоюва ръката на Златокосата от страх да не би Ароновата дъщеря да

изкуси между другото и нейния Давид. Какви ли не слухове се носят във висшето общество! Ние не вярваме на този слух, защото кралицата беше много строга жена и с клерикални разбирания. Освен това като кралица тя не би се решила да общува с военен, който заема чин по-долен от полковник. А Леонид, макар да напомняше и на външност, и по ум древния Аякс, беше само гвардейски капитан. Така че ние не вярваме на този слух.

Негово сиятелство загуби ума си по Златокосата още от пръв поглед. (Така се беше случвало и с десетки други!) Но за разлика от капитана той не беше ерген, та да се състезава за ръката ѝ, нито пък толкова отчаян от живота, за да се бие с противник, който напомняше по мускули един Омиров герой. Не рискуваше да се бие, нито искаше да се развежда с жена си, защото тя имаше солидни връзки с водачите на двете партии, а притежаваше и едно малко имение, което му носеше известни доходи. Той просто избра оня утъпкан път, по който бяха вървели мъжете любовници още от библейски времена — утъпкания и удобен път на домашния „приятел“. Беше готов да дели любовта на Златокосата с кой и да е от възможните ѝ бъдещи съпрузи, дори с такъв дръвник, какъвто беше капитанът. Ето защо той с нетърпение очакваше Златокосата да се омъжи. Но за кралицата нямаше повече сили. Нито един мъж, влюбен веднъж в Златокосата, не можеше да мисли вече за друга жена. Такава магесница беше дъщерята на покойния артилерийски инженер.

Трети по ред, според протокола, но втори по значение след краля беше министър-председателят Йоасаф. Кралицата го мразеше заради либералните му идеи, а откакто беше разрешил на жените да носят поли над глезените и на публични места да танцуват валсове, тя записа името му в тайното си тефтерче и на един дворцов прием пред сто души избрани гости заяви, че е брат навярно на самия дявол. Тия думи паднаха като студен душ върху главите на присъстващите, а на другия ден ги повтаряше целият град. Добре, че енчани не обичаха кралицата, та се отнесоха пренебрежително към думите ѝ, иначе Йоасаф нямаше да дочака добро. Макар и с революционни традиции и антиклерикално настроени по дух, енчани вярваха в дявола и се бояха от него. Страхът от дявола у енчани беше почти всеобщ, защото рядко се намираше енчанин, който да не е бил препънат в живота си поне веднъж или два пъти от някаква невидима зла сила.

В борбата си срещу Йоасаф кралицата имаше пълната поддръжка на архиепископа и на няколко капитани от гвардията, сред които на първо място беше познатият ни вече Леонид-Аякс. Архиепископът нареждаше на епископите, а те на владичите, а владичите на поповете — които бяха повече от 10 000 — да уверяват народа, че водачите на либералите начело с Йоасаф са слуги на дявола, а може би и истински дяволи, престорени на човеци. Много попове разказваха на богомолците след литургия, че Йоасаф имал под перуката си две малки рогчета и че в дъното на раирания му панталон се спотайвала една космата опашчица. Попските твърдения се оспорваха много страстно от Естер, съпругата на негово сиятелство, която казваше на всеуслушание, че това са празни приказки, тъй като тя лично била виждала негово превъзходителство без перука. За опашчицата, разбира се, Естер не обелваше нито дума.

Архиепископът се бореше срещу либералите и Йоасаф посредством поповете си, а Леонид-Аякс разчиташе в тази борба главно на собствените си сили. Той държеше под хастара на гвардейския си калпак списък с имената на кралицините врагове и когато му паднеше случай — действуваше. Или предизвикваше враговете на дуел, или заповядваше на адютанта си да ги бие с камшик.

Тъй или иначе, Йоасаф се събуди в тази чудна майска сутрин едновременно и радостен, и разтревожен. При това и двете чувства нямаха нищо общо с майската сутрин, тъй като на него му беше все едно дали навън плющи студен мартенски дъжд, или пък грее лъчезарно майско слънце. Радостен беше, че му предстоеше да спечели днес сто хиляди златни, и разтревожен, че печалбата можеше (не дай си, боже!) да се изплъзне от ръцете му като мокър сапун. В какво се състоеше работата? Днес щеше да заседава министерският съвет, за да гласува едно почти „историческо“ предложение на либералите: да се премахне забраната върху свободната продажба на яйцата. Досега яйца се продаваха само в аптеките срещу рецепта или в централния държавен магазин, но срещу махленско свидетелство за политическа благонадеждност. Как се беше стигнало до такава чудновата забрана? Много просто! Когато яйцата се продаваха свободно, енчани замерваха с по-„отлежалите“ разни високопоставени личности-министри, политически дейци, висши чиновници; дори епископи. Рядко

минаваше ден, без да бъдат омаскарени по няколко дузини личности от елита на Н-ското общество. Чашата на търпението преля, когато един ден изкусно метнато развалено яйце цъфна върху белоснежния кител на краля. Държавният глава правеше годишната си периодична среща с народа на централния площад и тогава някой го улучи с развалено яйце. Бившето консервативно правителство сякаш чакаше само тоя случаи — да замерят *краля!* Правителството издаде още същия ден драконовски декрет срещу свободната продажба на яйца, сурови или варени, все едно. Беше обявена безпощадна война на яйцата и на всичко, което ги снасяше. За употреба на яйце, например срещу министър, декретът предвиждаше наказание „доживотен затвор“, а срещу министър-председателя, архиепископа и кралското семейство — смърт. Бяха осъдени на доживотен каторжен труд стотици хора, а няколко души бяха обесени. Но по нелегален път можеше да се намери все пак някое и друго яйце и то веднага влизаше в работа.

Сега Йоасаф беше внесъл предложение в министерския съвет за незабавно премахване на тоя зловец декрет. Народът очакваше заседанието със затаен дъх. Председателят на сдружението на яйцепродавците и на птицепродавците тайно обеща на Йоасаф 100 хиляди златни. Йоасаф се вдъхнови и от балкона на министерския съвет държа прочувствена реч: „Н-ският народ, лишен от най-питателната си храна, яйцата — рече той, — гине от недояждане и физически се изражда“. Това бяха много силни думи и народът, събран пред балкона, дълго вика „ура“.

Но в навечерието на това майско утро, за което става дума, консерваторите с помощта на кралицата и архиепископа подкупиха двама от министрите на Йоасаф и те заявиха публично на пресконференция, че поради съображения от държавен характер няма да гласуват за отменянето на декрета. Йоасаф незабавно ги заплаши с изключване от редиците на либералната партия, но те заявиха, че благото на държавата им е по-скъпо от всяка партия, и добавиха, че няма да продадат съвестта си на никаква цена.

Ето защо тревогата се заби не като трън, а като свредел в сърцето на Йоасаф и го въртя цяла нощ. Пропаднаше ли предложението му, пропадаха 100-те хиляди златни, потъваше вдън земя един мечтан замък, с няколко хиляди декара лозя, ливади и овощни градини! Тъжен живот се задаваше и за целия Н-ски народ. На власт щяха да дойдат

консерваторите и над света щеше да легне дълга и скръбна безяйчена нощ.

Ах, ето какви печални времена щяха да настъпят и за него, и за народа поради измяната на ония двама негови министри! Цяла нощ се въртя, призори задряма и, кой знае защо, присъни му се Естер, съпругата на негово сиятелство. Той протегна ръка да я прегърне, но в обятията му измърка доволно в съня си собствената му съпруга. Той се отдръпна, спотаи се, но чувствуваше как появата на Естер го беше ободрила. И понеже вече се разсъмваше, измъкна се от леглото и докато плискаше лениво лицето си на чешмата, в главата му се роди една спасителна мисъл.

Той пристигна толкова необичайно рано в министерския съвет, че гвардейският капитан, който командуваше охраната, не само се учуди, но се уплаши, „Какво ли е замислила тази либерална лисица? — рече той. — Току-виж, че докато нищо неподозиращите почтени хора още спят (той имаше предвид солидните хора, консерваторите), тоя подлец извъртял някакъв преврат!“ Поради нерешените проблеми около предстоящия тази вечер бал и поради слуховете, които разпространяваха приближените на архиепископа, че Йоасаф замислял „удар“, за да извади консерваторите от правителството, в политическата атмосфера наистина се носеше миризма на преврат. Затова капитанът изпрати един поручик при адютанта на командущ гвардията, за да пита дали да дислоцира за всеки случай два гвардейски ескадрона в близост до министерския съвет.

След двадесетина минути поручикът се завърна и докладва на капитана, че командущ гвардията казал да не се безпокои, тъй като Йоасаф не замислял вече никакъв преврат, ами дошъл да си прибира партакешите, тъй като следобед щял да си подава оставката.

Междувременно, докато се водеха тия тайни разговори, Йоасаф изпрати записка до Естер по свой доверен човек. В записката пишеше: „Естер, трябва незабавно да те видя! Върховни държавни интереси налагат веднага да се срещнем! Точно в 9 часа ще те чакам в салона на кулинарната изложба, пред щанда с вегетарианските гозби. Там е най-безлюдно. Йоасаф.“

Точно в 9 часа пред щанда с вегетарианските гозби Йоасаф каза на Естер:

— Днес предобед негово сиятелство, твоят съпруг, ще открива в околностите на града нов хиподром. На тържеството ще присъствува и кралят. Негово сиятелство да помоли краля да вземе в свитата си и моите двама министри, изменници. И да ги задържи на традиционния обяд. Докато обядът свърши, ние ще претупаме заседанието в министерския съвет. Поради тяхното отсъствие либерали и консерватори ще имат еднакъв брой министри и работата с яйцата ще реша аз, понеже като председател имам право на два гласа. Ясна ли ти е картинката?

— О — каза Естер. — Ясна ми е като бял ден!

Как е гласувано Йоасафовото предложение за отменянето на яйчения декрет всички ще се досетят навярно. Отсъствието на двамата министри-отцепници от това историческо заседание на министерския съвет спаси от заклание стотици хиляди кокошки, възвърна щастието на енчанки да чукат яйчица в тиганите си и помогна на самия Йоасаф да си купи замък с обширни ливади, лозя и овощни градини.

Всички бяха доволни, освен кралицата, архиепископът и една шепа най-доверени хора около тях. Дори консерваторите се радваха, защото им беше омръзнало да си бъркат коктейли без яйца и да ядат баници, които не приличаха на нищо. Много неща на тоя свят могат да минат без яйца, но баницата! Хайде да не говорим. Нали казахме още в началото на нашата приказка, че ще разказваме само за истината?

И тъй, предложението на Йоасаф беше прието, но без помощта на краля тази работа нямаше да стане. А как тъй, ще попитат някои, кралят е благоволил да окаже помощ на *либерали*? Нали либералите нито са били, нито ще бъдат някога негови приятели? Ето каква загадка се получава.

Но случаят изглежда загадъчен само на пръв поглед, иначе нещата са много прости. Кой цар, ще попитаме ние, обича сановници с изправени глави? Знае се от памтивека, че кралете харесват сановници с наведени глави. Е, добре, а кой сановник ще стои с изправена глава, когато мало и голямо са видели, че е бил замерян от народа с развалени яйца? Такъв сановник стои с наведена глава и съзнава, че само кралската милост го задържа на заемания от него висок пост. Сановниците, замеряни от народа с развалени яйца, са верноподанни и слушат своя крал.

Ами кралят, ще попитат някои, той не се ли бои от разваленото яйце?

Кралят си има обеща на ухото и когато му хрумне да се среща отново с народа, гвардейците ще държат хората на 50 крачки разстояние от него.

Ето защо кралят се реши да помогне на Йоасаф. Пък и народът, като види, че кралят помага на либерали, да каже: „Какъв демократичен крал!“

А за да е тихо и за да не мислят хората, че всичко им е разрешено, кралят напомни още същия ден на гвардейските командири да си отварят очите на четири. А на Йоасаф, когото милостиво остави да целуне десницата му заради помощта, която му оказа, рече строго:

— Довечера ще минат през пасажа „Свети Стефан“ гостите, които съм поканил за бала в летния ми дворец. Там някакъв художник рисувал разни работи. Нека си рисува, аз не му преча. Но искам пасажът да е чист, да е измит и да свети като стъкло!

Докато ядеше сандвича и наблюдаваше картината си, Яков забеляза няколко дребни грешки, които реши да поправи веднага. Той изсипа в устата си трохите, които бяха останали в шепата му, и кимна весело по посока на павилиона, където работеше Лиза. После се наведе да вземе тебешери от торбата си, но в тоя миг една необичайна шумотевица го накара изненадано да се изправи. В пасажа нахлуха, като гонени от зли кучета, тумба метачи, следвани по петите от група миячи с маркучи в ръце и от един началник на кон. Метачите стъпиха върху рисунката и размахаха метлите си, а маркучите на миячите блъвнаха силни струи вода.

— Стойте, какво правите! — изтича Яков насреща им и разпери ръце.

— Гледаме си работата! — насмалко не скочи с коня си отгоре му началникът. — Махай се, не ни пречи!

— Но нали вършите тази работа нощем? — отчаяно възрази Яков, като продължаваше да стои с разперени ръце.

Началникът изкриви лице от ярост и като го посочи на миячите с пръст, изправи се на стремената и изкомандува:

— По тоя смахнат тип, с маркучите, огън!

Шест водни залпа, всеки силен като ритник на жребец, тежко удариха нашия герой, покосиха го мигновено на земята и всички заедно захванаха да го давят. И навярно щяха да го удавят, ако един от метачите не беше се смилил и изтеглил до бордюра на градината с цената на собствения си живот.

Когато Яков дойде на себе си и отвори очи, метачът му рече:

— Довечера ще се сгодява вуйчовата дъщеря на краля. По този случай кралят дава бал в летния си дворец. Гостите, както винаги, ще минат през това място, затова първият съветник заповядал мястото тъй да се изчисти, че една прашинка от тебешир да не се залепи върху подметките на височайшите гости и гостенки. Ето защо ние дойдохме да метем и да мием в този необичаен час.

Яков кимна с тъжна усмивка на своя спасител и от благодарност реши да му подари един цветен тебешир, но когато се огледа — торбата с тебеширите беше изчезнала, боклукчиите бяха я изхвърлили навярно в кофата за боклук. Тогава потърси касичката си, консервената кутия, за да изсипе в ръката на метача грошовете, които му бяха подхвърляли от заранта. Но и касичката му беше сполетяна, изглежда, от участта на брезентната торба.

— Да ме вземат дяволите! — въздъхна Яков. — За какво съм сега, без един тебешир и без един грош!

— Шшшт! — сложи показалец върху устата си метачът. — И грошове ще имаш, и тебешери ще си купиш, пред тебе има много живот. Но ако още два пъти до довечера извикаш дявола, той ще изскочи от пъклото си и непременно ще те вземе, тъй да си знаеш! Ти не си ли слушал от по-стари хора какво си патят тия, дето викат дявола по три, че и повече пъти?

— Аз и без дявола си патя предостатъчно! — навъси вежди Яков, треперейки от студ в мокрите си дрехи. — Какви добрини от живота си ще загубя, ако стана поданик на рогатия?

Метачът се огледа страхливо, грабна метлата и се затири да мете чак на другия край.

Топлото майско слънце изсуши бързо мокрите одеяния на Яков, а чашката коняк, която Лиза му донесе, запали в жилите му огън и в душата му отново пламна неутолимо желание да рисува. Но понеже нямаше тебешери, той започна да си мечтае и да фантазира.

— Когато стана богат художник — рече той на Лиза и с благоговение целуна ръката ѝ, — а аз непременно ще стана някой ден много богат, ще ти купя златна огърлица, украсена с едри сапфири, и обеци от червен янтар!

— Гладна кокошка просо сънува! — въздъхна благодушно Лиза.

— Ти не вярваш ли? — учуди се Яков.

— Не вярвам! — рече откровено Лиза.

— Дяволите да ме вземат — разгорещи се Яков, — ако до довечера не измисля някаква магия, която да те направи щастлива!

— Защо трябва да викаш дяволите на помощ, когато магията е толкова проста и ясна! — усмихна му се лукаво Лиза.

Ако в тоя миг се беше взрял в очите ѝ, непременно щеше да се сети за „магията“, която Лиза имаше предвид. Тя беше препатила жена, нейните представи за нещата бяха практични и прости. Но Яков не погледна в очите ѝ, защото една тревожна мисъл прониза светкавично съзнанието му и той се заслуша в себе си: „Внимавай! — предупреждаваше го гласът на метача. — Ти викаш дяволите за втори път!“

„Когато ги повикам за трети път, те ще изскочат от пъклото и ще ме вземат в царството си!“ — въздъхна Яков и се натъжи, защото безизходицата, в която се намираше, още не беше пратила по дяволите нито желанието му да рисува (макар и с цветни тебешери), нито склонността му да си мечтае за красиви и велики неща.

„Ще внимавам да не ги повикам трети път!“ — зарече се Яков, а на Лиза се усмихна.

— Ще измисля нещо! — рече той. — До довечера има толкова време! А огърлицата и обещите — викна подире ѝ — смятай ги вързани в кърпа, непременно ще ги получиш!

Може би дяволът беше наблизил, защото очакваше Яков да го повика за трети път, навярно беше чул думите му и показал на Лиза среден пръст.

После Яков се изтегна на една затулена сред люляците скамейка и скоро заспа.

Събудиха го камбаните на катедралата, които от два века насам разлюляваха небето над столичния град тъкмо в четири часа. Небесният купол започваше да подскача и от бездънната му вис се отронваха безброй парчета лазур, които тутакси се превръщаха в медни звуци, щом доближаваха островърхите покриви на града.

Яков седна на обичайното си място върху бордюра на градината и с болка загледа излъсканата до блясък настилка на пасажа.

„Тук някога летеше моята «Пролет»!“ — с тъга поклати той глава и очите му се изпълниха с влага. После си рече: „Ще си ида до кея на дърварите пеша, но преди да си тръгна, ще погледам шествието на първенците, дето са поканени на царския бал. Това шествие ще ми подсказва какви ли не сюжети!“ И веднага си представи рогати дяволи, облечени в лъскави фракове, и до тях — трътлести дяволици, наконтени в модни рокли от китайска коприна. „Такава чудесна гледка не може да се види всеки ден!“ — каза си Яков, но не се усмихна,

защото си спомни със смут, че до тоя час беше споменал името на нечестивата сила два пъти.

Най-напред пристигна ескадрон кралски гвардейци, с орлови пера на калпаците. Те се наредиха от двете страни на пасажа и замръзнаха върху конете си като статуи. Капитанът им закова коня си напред пасажа, изрева някаква команда, статуите измъкнаха шашките си и отново замряха. Когато измъкнаха шашките си, по стъмнения мрамор на катедралата като че ли се появиха и изчезнаха мигновено огнени светкавици. Беше интересно и момчетиите, които се бяха покачили върху дърветата, ахнаха от възторг.

После заприиждаха гостите. Ах, това не беше обикновено шествие, дори в държавния театър, когато представяха исторически пиеси, не можеше да се види нещо подобно! Не, това не беше шествие, небесната дъга беше слязла сякаш на земята и се източваше бавно и тържествено към летния дворец. Блестяха ламета, искряха тафти и коприни, святкаха като лъчезарни звезди рубини и елмази. Ами голите рамене и шии на дамите, ами воалите и усмивките им, ами огънчетата в очите им, които можеха да стопят дори мъртвия мрамор на старата катедрала...

Яков гледаше и се радваше и душата му сякаш възнасяше благодарствен химн към небесата.

И изведнъж изтръпна — очите му се прехласнаха, душата му занемя, а сърцето му се сви от мъчително-сладостна болка. Насреща му се задаваше млада жена със златисти на цвят коси, с очи, в които се отразяваше огреният от залеза лазур на небето, с чувствено извити устни, на които би завидяла дори самата ненаситна богиня на любовта. Но в случая най-интересното беше това, че и хубавицата го гледаше с прехласнати очи и като че и нейната душа беше занемяла, и сякаш нейното сърце се беше свило от мъчително-сладостна болка.

Така Яков и тази жена не сваляха очи един от друг. Колко време продължи това? Може би повече, отколкото беше редно — не за Яков, разбира се, а за жената. Жената беше годеница и нейният годеник, един мустакат капитан от кралската свита, крачеше до нея и лицето му се наливаше с кръв. Той беше човек на реда, затова прошепна няколко думи на адютанта си и посочи Яков с глава.

Адютантът се отдели тутакси от шествието, дойде при Яков и му рече:

— Негоднико, така ли се гледат чуждите годеници?

— Но аз не зная, че тя е годеница! — каза Яков.

— Сега ще научиш! — поклати глава адютантът.

Той замахна с бича си, зашлеви Яков по лицето, после заповяда на едного от гвардейците да го върже на коня си и да го изведе вън от града.

— И повече да не си се мяркал тук! — закани му се той с юмрук.

Ето как Яков се намери посред нощ сам сред полето, под открито небе и с вързани ръце.

Той не се изплаши, защото пред очите му сияеше ангелското лице на онази жена, която обикна от пръв поглед и която щеше да обича през целия си живот. Само му дожаля за самия него и страшна мъка задави гърлото му.

— По-добре да ме вземат дяволите — изохка той, — отколкото да живея, макар и една само нощ без нея!

Едва беше изрекъл тия думи и сухите треволяци около него започнаха да шумолят и да съскат като настъпени змии от нечии тежки и приближаващи се стъпки. В тихата и слаба светлина на звездите Яков видя да застава над него една суха и висока фигура на мъж, загърнат в дълъг черен плащ и с широкопола черна шапка на главата си.

— Аз съм дяволът! — проговори мъжът с изненадващо мек и топъл глас. — Какво искаш от мен?

— Какво може да иска един човек от дявола! — рече Яков и по посинелите му устни пропълзя мъчителна усмивка. — Искам да бъда щастлив!

— Е, добре! — повдигна рамене дяволът. — Аз мога да ти дам всичко, което не си имал досега. Какво желаш да имаш, за да бъдеш щастлив?

— Жената, която видях да минава с царските гости през пасажа „Свети Стефан“! — усмихна се замечтано Яков. — Жената със златните коси, с лазурните очи, с най-чувствените устни сред всичките жени на света! Тя има ангелско лице и навярно и сърцето ѝ е ангелско. Искам тази жена да ми принадлежи, за да бъда щастлив!

— Аз мога да ти дам всичко, каквото не си имал досега! — усмихна се дяволът, но в слабата светлина на звездите Яков не видя усмивката му — добра ли беше, или зла. — Само че в замяна на щастие, което ще ти дам, аз ще взема всичко, което притежаваш и което е изпълвало душата ти с радост до тоя час. Съгласен ли си?

— Да не би да си правиш устата за моето рисуване? — настръхна Яков.

— О, не! — каза дяволът. — Аз не мога да отнемам дарованието, което бог ти е дал. Рисувай си! Но всичко друго, което те е правило щастлив, трябва да бъде мое. Завинаги!

Яков се попита: „Какво друго съм имал, освен рисуването? — И си отговори: — Живял съм в една изба, тъмна като гробница; събирал съм грошове в една консервена кутия; ходил съм облечен в сиромашки дрехи от каменарско кадифе.“

— Вземи го това щастие! — провикна се Яков. И без да се колебае, рече: — И нека бъде твое за вечни времена!

— Благодаря! — каза дяволът и килна назад широкополата си шапка.

— Няма защо! — каза искрено Яков.

— Онази жена ще бъде твоя! — кимна дяволът.

И в същия миг изчезна, като да се сля с нощта.

Над света остана да мъждука само студената и почти незрима звездна светлина.

**ПРИКАЗКА ТРЕТА
ЯКОВ И ЗЛАТОКОСАТА**

Събуди се от сутрешния хлад. Откъм морето духаше силен източен вятър, наоколо миришеше на водорасли и мокър пясък, на лайкучка и буренак. Градът се виждаше далече, кубетата на „Свети Стефан“, лизнати от лъчите на изгрева, приличаха на две сочни череша. Оттатък кея на дърварите една гемия, надула платна, поемаше курс към порозовелия хоризонт.

„Каква хубост!“ — възкликваше възторжено при подобни гледки Яков, но този път сърцето му остана равнодушно. В сърцето му нямаше вече място за друга хубост, освен за хубостта на жената със златистите коси, на която се беше усмихнал снощи влюбено и която също му се беше усмихнала с любов. Пробуждайки се, той виждаше пред очите си само нейната хубост, за прелестта на утрото сякаш беше ослепял.

Но образът на Златокосата събуди в душата му заедно с чувството на болезнено блаженство и едно цяло ято от черни грижи, които тутакси се разлетяха безредно, както правят гарвани през късна есен. Литнаха в душата му черни грижи и взеха да се стрелкат нагоре и надолу, досущ като грач-птиците, които никога и никому не са предвещавали добро.

Нямаше торбата си, която носеше на рамо, нито цветните тебешери, с които рисуваше чудеса и даваше образ на мечтите си, нито грош в кесията си, за да си купи сутрешното парче хляб. Бяха го били снощи, бяха го извели от града вързан, бяха му забранили да се мярка на пасажа „Свети Стефан“. Изведнъж беше се намерил сякаш вън от света.

Той не беше живял, както знаем, и до тоя момент в безгрижие и охолство, но в отчаяние и неизбродна безизходица като тази, в която сега се намираше, не беше изпадал. И понеже в главата му не се мяркаше никаква спасителна мисъл и отникъде не се подаваше ръка за помощ, той реши да предаде по-нататъшната си участ в ръцете на съдбата. Практически това означаваше да се тръшне на земята, да се

зарови, до колкото може, в треволяка, за да не го пече силно слънцето, и да чака по-нататък „каквото бог даде“.

Речено, сторено! Коленичи, за да си изрови колибка, и в същия миг погледът му беше привлечен от нещо, което най-напред го изплаши, защото му заприлича на змия, а после изпълни душата му с най-светли надежди. Пред очите му лежеше на земята един кожен ремък, сгърчен като змия. Тоя същият ремък, с който бяха вързали ръцете му вчера, когато го изведоха вън от града. Около китките му още личаха синини от него, напомняше му уморителния и мъчителен път, който беше извървял от пасажа „Свети Стефан“ до това място, вързан като разбойник за седлото на гвардейския кон. Тоя ремък му напомняше ужасни неща и въпреки всичко той го сграбчи с такава буйна радост, сякаш беше намерил не парче изтъркана кожа, а тлъст кемер с жълтици.

Някой мъдрец казал някога си, че човекът е мярка за всички неща. Ако един богаташ беше намерил тоя ремък, той не би му обърнал никакво внимание, не би се навел в никакъв случай да го вдигне от земята. За богаташа ремъкът щеше да бъде едно нищо. Но за Яков той беше повече от нищо, защото щеше да го продаде за коматче хляб, а коматчето хляб щеше непременно да го научи как да изтръгне Златокосата от властта на мустакатия царски капитан. Кой казва, че човек не е мярка за всички неща?

Дали в тоя миг му дойде наум непременно златокосата хубавица, не твърдим, но едно е сигурно, че той почувствува живота си осигурен за един ден, а всеки знае, че в един ден могат да се случат всевъзможни неща, и най-обикновени, и най-чудни. Защо в частта на чудните неща да не измисли как да замести като годеник мустакатия капитан?

Яков прибра ремъка и с обнадеждено сърце тръгна към кея на дърварите. Когато първоначалната му радост от находката се поуталожил, той се замисли. Гвардейският сержант беше го оставил вързан на това място. Той добре си спомняше, че гвардейският сержант си отиде, без да го развърже. Яков му рече: „Добри човече, нима ще ме оставите с вързани ръце сред това безлюдно поле?“ Оня му беше отговорил: „Първо, аз не съм добър човек, а съм гвардейски сержант; второ, само прекият ми началник, лейтенантът, може да ми нарежда едно или друго; и трето — ти си вагабонтин, който не заслужава милост. Тъй ли се намига на чуждите годеници? Аз да бях на мястото

на капитана, щях веднага да те съсека!“ Беше си заминал, без да му каже дори сбогом. Яков си спомняше, че когато го загуби от погледа си, веднага се строполи на земята, и дали беше от отчаяние, или от умора, земята захвана да се проваля под него, потъваше, докато пред очите му причерня съвсем.

Той не можеше да си даде сметка колко време беше потъвал в преизподните. Когато беше дошъл на себе си, видял беше пред очите си не друг, а дявола.

Като си спомни за дявола, Яков се уплаши и челото му се ороси с пот. Сън ли беше сънувал, или наистина се беше договарял с царя на пъклото? После си припомни дума по дума разговора, който беше водил с дявола, и се успокои. Ако имаше някой изигран в пазарлъка, това беше Рогатия, разбира се. Беше си запазил уменията да рисува, а всичко друго (взели го дяволите другото, до гуша му беше дошло от него!) беше дал на дявола срещу щастието да притежава най-красивата жена на света, срещу великата радост да обича и да бъде обичан. Беше се отървал от мъки, а в замяна щеше да получи голямото щастие, което дарява любовта. Кой беше спечелил от среднощния пазарлък, дяволът или той?

Както и да премисляше нещата, печелившият излизаше все той. Едно безпокойство само го глождеше — дали пазарлъкът беше жива истина, или беше само сън...

Като наближи града, срещна го един въглищар с магаре.

— Този ремък ще ми върши добра работа! — рече му въглищарят. — Какво искаш за него?

— Коматче хляб.

— Моето коматче е толкоз малко, че като го разделя на две, ти няма да получиш нищо. Искаш ли лопата кюмюр?

— Нямам мангал! — рече Яков и отмина.

По пътя за кея на дърварите срещна един учител.

— Този ремък ще ми върши добра работа! — рече той. — Продаваш ли го?

— Не го продавам! — поклати глава Яков, като си представи „работата“, която учителят имаше наум.

Ремъкът остави в ръцете на една хубава, закръглена женичка. Тя носеше един топъл хляб под мишницата си, чупеше си от него и сладко дъвчеше.

— Продавате ли туй нещо? — запита го тя.

— Продавам! — отвърна шепнешком Яков, сломен напълно от сладкия мирис на топлия хляб. — За какво ви трябва?

— Ами да се вардя от някои по-нахални и палави ръце! — засмя се звънко жената. — Колко пари искате за него?

— О! — каза Яков. — Вземете го без пари. На мен и без туй не ми трябва. Вземете го! — И сложи ремъка върху ръката ѝ.

Жената го изгледа с дълъг и нежен поглед, той беше красавец, нали, но нашият герой не погледна в очите ѝ, той беше много влюбен, и най-вече — главата му се въртеше от глад.

Наближавайки кея, той се усмихна примирително и махна с ръка.

„По всичко изглежда, че ще се умира! — рече си той. — Сега няма какво да продам дори за едно коматче хляб! Но можех ли да правя търговия с една дама? — разпери той ръце. — Може ли потомъкът на придворния художник Яков-първи да прави търговия с една дама? — Той поклати глава и тоя път по устните му пропълзя усмивка, която беше едновременно и весела, и тъжна. — Яков-трети умира от глад, но не продава на дамите вехтории!“

С тая усмивка на лицето си той пристигна пред сградата, под чийто праг се намираще неговото мазе. И в същия миг зяпна от удивление, сякаш беше застанал по погрешка пред парадния вход на кралския палат. Отпреде му стоеше един висок момък, наметнат с черна пелерина и с черна барета на главата си, накичена с гарваново перо. Той държеше с лявата си ръка юздата на един гиздав бял кон.

— Вие ли сте художникът Яков? — попита той.

Яков едва сега забеляза, че зад момъка, между рамото му и шията на коня, се пули с жабешките си очи хазяинът му. Той имаше вид на човек, който гледа истински неща, а пък си мисли, че сънува.

— Аз съм художникът Яков — рече Яков.

— Правнук на резбаря Яков и праправнук на придворния художник Яков?

— Нямам основания да се срамувам от рода си! — каза Яков.

— Господине! — каза тържествено момъкът с гарвановото перо. Измъкна от една кожена цилиндрична кутия дебел лист хартия със златист цвят, подпечатана с големи и тежки восьъчни печати, и започна бавно да чете:

Ваше благородие Яков Я. Яковов,

В управлението на Н-ската окръжна архива беше открит неотдавна препис от оригинала на смъртната присъда, издадена навремето срещу вашия прапрадядо, негово благородие придворния художник Яков. Вашият прапрадядо, осъден на смърт чрез изгаряне, не е бил лишен от благородническата си титла, а това означава, че всички негови преки наследници са имали и имат право на благородническа титла. Вие, господине, имате право на титлата „благородие“, която носи рента един златен наполеон годишно. Следователно вие имате право да получите от касата на Н-ското окръжно управление 28 (двадесет и осем) златни наполеона, които ние надлежно ви изпращаме по специален пратеник. Ние ви изпращаме също така емблемата на титлата „благородие“ — една златна звезда върху фон от синкав емайл. А в знак на уважението ни към вас, като наш почетен съгражданин, подаряваме ви един бял кон, надлежно обмундирован.

С почитание:

Председател на Н-ското окръжно у-ние

(подпис и печат)

Председател на финансовите служби при Н-ското
управление

(подпис и печат)

Председател на управлението по титлите при Н-ското
управление

(подпис и печат)

Приложение: 28 (двадесет и осем) златни наполеона
и един бял кон за езда с надлежните му такъми за
управление, пълен комплект.

Главен касиер на Н-ското управление

(подпис и печат)

Н-ски окръг, 20 май, 18... год.

Като свърши с четенето, пратеникът на Н-ския окръг извади от пояса си една кесия от червено кадифе и чинно я подаде заедно с

документа на нашия герой. А той, понеже главата му се въртеше и без това от глад, не изглеждаше особено смаян. Той прие парите и документа мълчаливо и понеже не му идваше наум какво да каже или да направи, поглади коня по шията и попита ласкаво:

— Как се казваш?

Конят махна с опашка, но не проговори. Вмести него се обади момъкът:

— Конят се казва Безмер, ваше благородие. А златната звезда се намира в кесията с жълтиците.

Като окачи звездата върху каменарската си куртка, Яков попита:

— Защо Безмер?

— Защото, ваше благородие, нямат мярка нито красотата му, нито безподобната му бързина!

— Е, хубаво — каза Яков. — Да вървим!

Той сложи крак върху позлатеното стреме и понеже беше висок и лек, лесно възседна Безмер.

— Къде ще вървим? — попита момъкът.

— При Златокосата! — отговори Яков, не замисляйки се нито за секунда. — Без нея не мога да живея дори един час! Трябва да я открия веднага, за да ѝ направя предложение за женитба.

— Ваше благородие! — обади се с мазен глас хазяинът. — Дължите ми за квартирата още 100 гроша. При това вие напускате без предупреждение!

Яков извади от кадифената кесия един наполеон и небрежно го захвърли в краката му.

— Дано моята квартира да ти послужи за гроб! — рече той.

Хазяинът се сепна от изненада, защото за пръв път чуваше от кроткия си до тоя час наемател подобни непристойни думи. Той опита наполеона в зъбите си, за да провери дали е истински, сложи го в пазвата си и поклати глава:

— Не сте прав, ваше благородие! В туй мазенце, дето спяхте зимно време, е топличко, пък и морето се чува!

Яков отмина гордо, без да отговори, но момъкът улови типа за яката на ризата му, разтърси го, както трябва, и с не много любезен глас му рече:

— Върни рестото до 900 гроша, докато не съм те удушил, жабо ококорена!

Като получи рестото до стотинка, той настигна Яков и му подаде парите. Но Яков се разсърди:

— Как можеш, приятелю, да ме занимаваш с подобни дреболии!

— Но толкова пари струва кон със седло, ваше благородие!

— Добре, купи си кон със седло, приятелю, ние ще минем и без туй през конския пазар. Но бързай, защото минутите текат. Ах, ако знаеш каква опасност грози моя златокос ангел! Има един мустакат капитан от кралската свита, един звяр, който може да я поведе към венчило всеки миг!

Момъкът се усмихна хитро и дори малко снизходително, но Яков го гледаше отвисоко и не можа да забележи усмивката му.

Така стигнаха до конския пазар.

Момъкът от Н-ския край се казваше Василчо. И така Василчо си купи едно много хубаво рижаво конче от породата на конете, дето теглят грънчарски каруци, търпеливо, яко и замислено. Имаше само един, и то несвойствен за породата му недостатък: обичаше скришом да хапе по задниците по-личните си събратя и особено ония, които го настигаха на път.

— Къде живее вашата дама? — попита Василчо.

— Не знам — каза Яков. — Но ако попитаме, да речем, най-прочутия фризьор, той навярно ще ни упъти. Не може най-прочутият фризьор да не знае адреса на най-прочутата красавица!

— Това е много сложно! — поклати глава Василчо. — Аз предлагам на вниманието ви един по-прост план. Знае се, че всички прочути дами правят сутрешните си разходки на коне по една прочута алея и че по тази алея се срещат със своите избраници. Вашата златокоса дама ще излезе да се разходи по тази алея и ние непременно ще я срещнем там!

— Трябва да вървим! — каза Яков. — Да питаме къде е тази алея, по която дамите се разхождат с коне, и да не губим повече време!

— Ваше благородие! — усмихна се Василчо. — Вашата златокоса дама още спи, часът е едва осем!

Яков погледна небето и въздъхна. Слънцето още не беше възседнало кубетата на „Свети Стефан“, времето вървеше наистина побавно от костенурка.

— Имам още две предложения — каза Василчо. — Първото е — да закусим. Една топла чорба ще ни дойде съвсем на място. Чорбата

ще направи очите ни още по-лъскави и влажни, а дамите си умират по такива очи. Второто ми предложение е да помислите малко по тоалета си, ваше благородие. Каменарската ви премяна е добра, но кой благородник се облича като каменарин, когато ще прави предложение на една знатна дама?

— Моята дама не е суетна! — каза малко обидено Яков. — Снощи аз бях облечен в същия костюм, който нося сега на гърба си, а тя ми се усмихна така прелестно, както не са се усмихвали досега на нито един княз в света, натруфен в плюшове и коприна!

— Не се съмнявам, ваше благородие, но в нашия Н-ски край опитните мъже разправят, че жените вечер имали един ум, а заран — съвсем друг! Те били вечер много сговорчиви, но затова пък заран ставали много капризни и мъчни. Ще загубите малко време да си изберете един подходящ костюм, но затова пък ще се подсигурите срещу всякакви капризи. Нали въпросът е княгинята да бъде ваша?

Княгинята да стане негова още тоя час — тая надежда изпълни сърцето на нашия герой с толкова много ентузиазъм, че дори ребрата го заболяха. Главата му отново взе да кръжи и той си каза, че е сигурно от любов. После те закусиха с топла чорба и кръженето попремина, но болките в ребрата не изчезнаха съвсем.

И така към 10 часа преди обяд Яков и пратеникът на Н-ския окръг, който набързо се самообяви за негов адютант и доверен човек, към 10 часа и двамата излязоха на романтичната сенчеста алея, по която младите знаменити хора си правеха сутрешните разходки. Сега Яков беше облечен като истински княз, с атлазена синя пелерина и костюм от червен плюш, украсен с жълти гайтани, на главата си носеше благородническа барета, закичена с пауново перо. Той блестеше от хубост като древен млад бог и ако някой познавач на античното изкуство го видеше случайно, връщайки се от кръчма, непременно щеше да го вземе за някоя оживяла статуя на Праксител, пременена в съвременни одежди и тръгнала да се разхожда на кон по булевард „Кралица Мария“. Той щеше да се учуди кой знае колко. За щастие любители на античното изкуство не се шляеха по този булевард, те не го пресичаха дори, освен веднъж на 10 години, когато отиваха на симпозиум в съседната държава Керкирия и пътят им за гарата минаваше отгук. За разлика от господаря си Василчо се беше облякъл в една мантия и едни одежди черни от горе до долу и ако не

беше голобрад, всеки щеше да го вземе за някой странствуващ монах или мисионер.

Такива изглеждаха нашите герои, когато към 10 часа заранта се появиха на булеварда „Кралица Мария“. Яков яздеше напред на своя бял красавец, а подире му крачеше тромаво неугледният, но як жребец на Василчо, намусен, сякаш беше ял незаслужен бой, и навъсен, защото си беше по характер мрачен и заядлив.

Разбира се, Яков правеше силно впечатление с хубостта си и всичките знатни дами като по команда се заглеждаха прехласнати в него. Някои се захласваха до такава степен, че гледайки го, забравяха да си затворят устата и минаваха покрай него зинали, сякаш на глътката им беше заседнала рибена кост. А други дами не сваляха очи от лицето му и като хипнотизирани насочваха конете си право срещу неговия кон, та ставаха малки суматохи, в разгара на които лукавият Василчов кон хапеше колегите си или каквото се мернеше около муцуната му. При това той се преструваше на разсеян и си придаваше такъв невинен израз, че на пострадалите не им идеше и наум да го подозират в каквото и да било грях.

Но ето че най-после се зададе и Златокосата. До нея яздеше на вран кон мустакатият капитан от царската свита.

Времето спря да върви, слънцето се закова на едно място, а въздухът около ангелската главица на Златокосата затрептя, засия, превърна се на разтопено злато. За разлика от други знатни дами тя не зина от изненада, нито подкара коня си като хипнотизирана право срещу коня на нашия герой. Не, тя просто се спря, усмихна се и рече:

— Ах, ама това сте вие!

Когато тя се усмихна, засмя се и утрото сякаш, а когато отправи погледа на лазурните си очи към Яков, небето за миг се стрелна към земята и влюбено я целуна.

— О! — каза Яков. — Аз съм.

— Боже мой, вие сте наистина!

Капитанът от царската свита подръпна мустака си и предупредително се прокашля. Враният му кон удари с копито по земята и ядосано запръхтя.

— Аз съм! — повтори Яков.

Той не поглеждаше изобщо капитана. Сякаш никакъв капитан не съществуваше на тоя свят.

— Боже мой! — каза тя. — Вие сте естествено, но вчера лицето ви излъчваше една такава особена виделина, а днес я няма... или на мен тъй ми се струва! Но все едно, и такъв какъвто сте днес, пак изглеждате много добре! Нали, Мишел? — обърна се тя към своя годеник, капитанът от кралската свита Михал.

Лицето на Михал пламна и се поизкриви малко, сякаш го беше близнал лют пламък. Той погледна към разлистените корони на старите кестени, скръцна със зъби и не отговори. Враният му кон удари ядосано по земята с двата си крака.

— Ах, колко сте шик, боже мой! — възкликна Златокосата, като не сваляше очи от смутеното лице на нашия герой, който беше пребледнял от вълнение... — Мишел! — обърна се тя към своя годеник и строго го изгледа: — Аз мисля, че ти трябва да се извиниш на негово благородие за вчера, нали?

Преди да отговори, капитанът засука и двата си мустака и направи краищата им остри като шила. После се прокашля няколко пъти издълбоко, потупа коня си по шията и рече:

— Какво ще му се извинявам, княгиньо! Отде да съм знаел, че е благородник! Той беше облечен в мръсен каменарски костюм и се държеше като негодяй! — Той обърна изкривеното си от злоба лице към Яков и продължи: — Ти вчера не носеше кавалерската си звезда, помислих те за обикновен човек, затова заповядах да те набият и да те изхвърлят вън от града. Ако носеше звездата си, господине, аз щях да се съобразя с благородническия ти произход и вместо да карам други да те бият, сам щях да ти обявя дуел, и да те наредя, както трябва, защото...

— Ти трябва да му се извиниш, Мишел! — прекъсна го Златокосата и по чипото ѝ носле премина лека тръпка. — Хайде! — И в ангелските ѝ очи блеснаха сърдити пламъчета.

— ... защото — продължи мисълта си капитанът — аз виждам, че ти си протегнал ръка към зестрата ѝ от един милион, както са го правили една дузина кандидати преди тебе. Трябва да знаеш, господине, че тия една дузина алчни кандидати аз съм изпратил скоропостижно на оня свят, и ако ти...

— Мишел! — извика строго Златокосата.

Докато капитанът и нашият герой разговаряха така пред взора на княгинята, Василчовият таласъм неусетно избиколи врания змей на

капитана и още по-незабелязано го ухапа по огромната му, красиво заоблена задница. Враният змей подскочи обезумял, от обида ли, от болка ли, хвърли къч и кралският капитан в същия миг се намери на земята, вирнал на възбог краката си, обути в червени ботуши от най-първокачествен лак.

Как звънко се изсмя Златокосата! Навярно нито един палячо от държавния цирк не можеше да я разсмее така. Блузата и се разлюля много силно, сякаш отвътре бяха се сборичкали за няколко мига всичките земни ветрове.

— Ах!... Ах! — смееше се тя.

Все пак капитанът беше кралски гвардеец, той се изправи чевръсто и най-напред сложи ръка върху дръжката на 30-сантиметровия си пищов, който стреляше като един малък ръчен топ и можеше да отнесе главата на нашия Яков „яко дим“. Но колкото и да беше разярен, веднага се сети, че тези работи не стават така в присъствието на една княгиня, пък и опитното му око долови, че нещо като острие на секирка блесна в десницата на Василча, затова остави на мира пищова си, прокашля се и рече с достойнство:

— Избери си оръжие, господине, и ми изпрати секундантите си още днес следобед!

— Какво оръжие? — учуди се Яков.

— Оръжие, с което ще се бием на живот и смърт, негоднико! — изрева капитанът и с такава сила подскочи, за да се качи отново върху коня си, че малко остана да отхвърчи чак оттатък канавката на пътя.

— Вие искате да се дуелираме? — попита още по-учудено Яков.

— Ами да, мамино синче, искам! Какъв мъж ще съм, ако оставя годеницата си неотмъстена? Тебе страх ли те е?

— А, не! — каза Яков. — Защо?

— Ще се стреляме с пищови, или ще се сечеме със саби? — оголи зъби капитанът. — Избирай!

— Изберете оръжието, с което ще се дуелирате! — усмихна се на Яков Златокосата. — Според мен — каза тя и още по-мило се засмя — пищовът е по-благородно оръжие. От малка изпитвам отвращение към ножовете!

Яков не беше докосвал до тоя час ни пищов, ни сабя, затова се колебаеше какво да предпочете, но в тоя миг Василчо се приближи до него и му намигна: „Елате насам!“

Като се отделиха няколко крачки встрани, Василчо рече:

— Ваше благородие, кажете на тоя разбойник така: „Искам да се бием с тояги още тази нощ, щом месечината залезе!“

— Добре! — кимна Яков. И като се върна на предишното си място, рече на капитана: — Искам да се бием с тояги още тази нощ, щом месечината залезе!

Капитанът беше весел човек. Той прихна да се смее и толкова се смя, че щеше насмалко да се задави.

— С тояги!... Как ти хрумна!... — превиваше се той.

Когато най-после се успокои, пое дъх и рече:

— Е, хубаво! Все ми е едно дали ще те застрелям, или ще те сека, или ще ти строша кокалите! Ей богу, все ми е едно! Изпрати ми, господине, секундантите си следобед. Живея до кралските конюшни: капитан от лейбгвардията на негово величество Михал Михалов! — И пренебрежително му се усмихна, подкарвайки коня си напред.

Златокосата изгледа с дълъг поглед нашия герой, усмихна му се нежно и с топъл глас му рече:

— Желая ви успех! Ако вие го пречукате в дуела, веднага ставате мой годеник!

Ах! Отново въздухът се превърна на запалено злато и от лазурния купол на небето се изсипаха безброй усмивки, весели и цветни като празнични конфети. Яков гледаше запаленото злато и цветните конфети и си мислеше примирено: — „Да умреш сред такъв разкош, пак щастие! — И си мислеше още: — Навярно това е щастieto, което дяволът ми обеща!“

След като нае нова, обширна и луксозно мебелирана квартира на булеварда на Победите, Яков си легна да спи, а Василчо излезе да му търси подходяща тояга за предстоящия дуел.

Дуелът започна в полунощ, когато последното лъскаво парче от месечината потъна зад върхарите на гората и над поляната се възцари пълен мрак. Тъмнината беше толкова гъста, колкото и тишината, и само пръхтенето на конете, което се чуваше навремени откъм пътя, напомняше, че светът все пак живее и не му е до никакви дуели.

Малко преди светликът да изчезне съвсем, двамата главни секунданти, Василчо и един гвардейски лейтенант, разделиха противниците на 15 крачки един от друг. Михал и Яков държаха по една дебела дрянова тяга и чакаха сигнала на главния съдия, един артилерийски полковник от запаса, за да започнат битката. Тя щеше да се води според изявленията на двамата противници „на живот и смърт“, тоест, докато един от двамата престане да шава и да дава признаци, че е жив. При тая непрогледна тъмнина оня, който пръв паднеше на земята, не биваше да чака нищо добро от противника си; черният мрак, както се знае умее да пази и най-черните тайни.

Капитанът гореше от ярост и нетърпение да премахне конкурента си — той беше готов да се бие със самия дявол, но да не остави зестрата на княгинята (един милион) да падне в чужди ръце. Яков пък не изпитваше никаква ярост, той не пламтеше от желание да убива когото и да било. Той никога не беше се бил в живота си с никого и ако излизаше на тоя дуел, правеше го от любов — предпочиташе да умре по един достоен рицарски начин, вместо да живее в позор, като гледа любимата си да е съпруга на друг.

— Готови, ли сте? — обади се в тъмнината артилерийският полковник от запаса.

— Слушай, хлапако! — провикна се неочаквано от мястото си капитанът от кралската свита. — Ако се пръждосаш отгук още тоя час и ми обещаеш никога да не се завръщаш, ще ти пощадя живота. Чуваш ли? Защото ти не си за мене никакъв противник, ти си просто един

бояджия, една плонка и мене, честна дума, ме е гнус да се бия с такива!

— Да ти отстъпя Златокосата доброволно? — каза Яков и се засмя. Кой знае откъде намери сили за тоя смях, но истински се изсмя. — Туй дори и насън да не го мислиш! — рече той.

— Тогава умирай, глупако! — ревна капитанът и се спусна насреща му.

И Яков се устреми напред, но на третата си крачка се спъна и падна на колене. В същия миг тоягата на капитана свирна над главата му и един ботуш, тежък като планина, настъпи лявата му ръка. Яков изохка от болка, но измъкна ръката си и се изправи. И тогава тоягата на капитана пак свирна във въздуха, но много по-слабо, защото капитанът нямаше достатъчно място пред себе си, за да се засили. Все пак тя се стовари върху задника на Яков и нашият деликатен герой се просна безчувствен на земята.

Редно е да се предположи, че тоя удар на капитана е сложил край на битката и че по-нататък на капитана не е оставало нищо друго, освен да доубие противника си. Предположения могат да се правят в подобен дух и всяко от тях изглежда естествено и много правдиво.

Но в действителност нещата се развиха съвсем другояче и в противоположна посока. Нали в живота често се споменава за „невероятни“ случаи? Невероятни, пък стават! Ето такъв невероятен случай се случи и тая нощ в местността „Ястребово“, шест километра източно от града.

Какво толкова невероятно беше станало всъщност? Ами това, че битката между капитана и нашия герой *продължи*, милостиви господа! Оня удар на капитана покоси Яков на земята, но след това последваха яростни схватки на тояги, които се удряха една о друга със страшна сила, и тия ужасни схватки се съпровождаха с тупане на силни и тежки крака по земята и със задъхано и нажежено дишане. Сетне последва едно яко „бух“ и капитанът изрева с дебелия си глас като ранен глиган. Други няколко „бух“ и „прас“ накараха капитана да заквичи като шопар, търколен за клане. Когато капитанът започна да хърка, всички секунданти заедно с доктора хукнаха по посока на хъркането. Артилерийският полковник от запаса светна с фенер и Василчо извика: „Моят е в безсъзнание!“, а лейтенантът въздъхна: „Моят май бере душа!“

Василчо повдигна Яков от земята и бързо го понесе към онова място, откъдето се чуваше конско пръхтене. На пътя ги чакаше удобна кола, впрегната в два чифта силни коне.

Благодарение на Василчовите мехлеми и компреси, чиято лечебна стойност беше наистина чудотворна, Яков дойде до заранта на себе си, по обяд можеше да сяда, без да се мръщи, а след обяд започна да се готви за предстоящия тържествен прием у княгинята.

Какво ли не си мислеше Яков, докато нагласяше тоалета си и едни след други сменяше разни рединготи и връзки, за да си избере ансамбъла, който му отиваше уж най-много. Ах, колко по-лесно му беше, когато имаше само един костюм от каменарско кадифе! От това изминало време го отделяше само някакво денонощие, но кой знае защо, струваше му се вече „някогашно“, много отдавнашно и се мяркаше в съзнанието му едва забележимо, забързано, сякаш една птичка се стрелваше от едно дърво на друго, съседно.

Какво ли не мислеше Яков за предстоящата среща със Златокосата! Ще я целуне по устните и ще замре, вдишвайки дъха ѝ, попивайки топлината ѝ, сливайки се с душата ѝ — свръхбанални неща се мяркаха във въображението му, едни и същи за всички влюбени хора, откакто съществуваше светът. После щяха да излязат в парка, който се простираше зад княжеския дворец, щяха да седнат на някоя усамотена скамейка, сгушена сред цъфнали жасмини и люляци, и дълго, дълго щяха да си говорят (целувайки се, разбира се!) как са се търсели до тоя час!

Познат диалог от хиляди години и думи, произнасяни милиони пъти от милиони влюбени! Какво друго можеше да измисли?

Но ако той не можеше да измисли, другата страна *можеше* и ето какво се случи по-нататък:

В пет часа двама лакеи го въведоха в залата с петте кристални полилеи. В тази зала Златокосата посрещаше гостите си и представяше на приятелите си някои свои нови познати.

— Негово благородие Яков! — извика високо лакеят, който беше застанал от дясната му страна.

Гостите се разстъпиха и в дъното на залата, в края на източения шпалир от лъскави рединготи и сребърни ламета Яков видя

Златокосата — тържествена като богиня, в бяло, с голи, сияещи рамене. Тя пристъпи с плъзгаща се походка до средата на шпалира, застана неподвижна и Яков се досети, че и той на свой ред трябва да направи същото. Когато дойде до нея, тя протегна ръка, привлече го до себе си и едва-едва докосна устните си до неговите устни. После каза с престолен патетичен тон на актьор от любителска трупа:

— Добре дошъл, годенико мой! Поздравявам те с голямата победа!

Той се поклони малко преbledнял, а тя неочаквано и много звънко се изсмя:

— Бой с тояги в тъмна нощ! Представям си каква комедия е било!

После го улови под ръка и с нарочната отпуснатост, както веселата леля прави със срамежливия си племенник, започна да го представя на гостите си:

— Вижте го какъв е смутен моят красавец, госпожо, като момиче, когато изповядва първия си грях! Нали е прекалено красив?

— Може ли, ваше сиятелство да си представи, че тоя божествен пудел се е сражавал нощеска с оня носорог, капитана?

— Устните му са съвсем купидоновски, нали, госпожо?

— Ето го победителя, братовчеде! Няма грешка, нали?

Представянето продължи около един час. Всички ѝ честитяха новия годеник много сърдечно. Мъжете ѝ целуваха ръка, но имаше и такива мъже, които я целуваха по устните, толкова бяха възхитени от новия ѝ годеник. Най-много възхита към Яков прояви първият ѝ братовчед, младо конте, чиято преждевременно олисяла коса подсказваше една несдържана агресивност. Той я целуна толкова свойски и продължително по устните, че на самия Яков му се зави свят. „Какъв братовчед, дявол да го вземе!“ — ядосваше се той. Но най-много се ядосваше, задето годеницата му бършеше устните на нахалника с кърпичката си, нали беше оставила червилото си по тях! Ах, красивата кърпичка как отвратително почервения!

Представянето продължи цял час. После гостите бяха призвани към масите, дето ги чакаха богати закуски и царски напитки.

Яков каза на годеницата си:

— Постой малко при мен!

Тя му се усмихна:

— После, мили! Нали трябва да сервирам на гостите?

Гостите отлично си сервираха и сами, но тя се въртеше около тях, сред тях, чукаше чашата си с техните чаши и толкова се смееше весело и до забрава, че ония ветрове в пазвата ѝ отново взеха да се боричкат и да лудуват, да лудуват... На Яков чак му се доплака, но нямаше къде да се скрие, за да си поплаче, пък и време не стигаше, гостенките на тумби налитаха отгоре му, за да му честитят годеницата и да му пожелаят щастлив живот.

После, когато свършиха със закуските, всички отидоха в балната зала.

— Искам да танцувам с теб! — прошепна Яков в ухото ѝ.

— О, мили, разбира се! — притисна се тя към рамото му и така му се усмихна, че дори сто ламповият полилей ахна на усмивката ѝ и завистливо премига.

С какво блаженство я прегърна той, когато прозвучаха първите тактове на валса, какво щастие се разля в кръвта му, когато усети дъха ѝ по лицето си и гърдите ѝ на богиня — опрени в неговите гърди! Кой казва, че на света е имало по-щастлив мъж от него?

Но оркестърът не беше изсвирил и половината от валса, и ето че оня братовчед, чиито устни тя дълго беше бърсала с кърпичката си, безочливо го избута с думите: „И на мене се пада нещо от първия ѝ валс!“ — и я завъртя под носа му, а тя избухна в смях. Защо трябваше да се смее, ах, защо?

Дамата, в чиито прегръдки той се намери тутакси, съпругата на сиятелството, побърза да го утеши:

— Не ѝ се сърдете, те, двамата, много се обичат, сякаш са брат и сестра!

По дяволите, можеха да се обичат като брат и сестра колкото си искат, но защо трябваше той да я притиска толкова близо до себе си и защо трябваше тя да се обляга на рамото му толкова не по сестрински и лицето ѝ да се смее от лукава радост?

През почивката Яков ѝ каза:

— Бих искал втория валс да танцуваш от начало до край само с мен!

— Ах, мили! — прегърна го тя и го целуна по крайчеца на устните му. — Вторият валс съм обещала на негово сиятелство. Нека да оставим за нас третия валс!

В почивката между втория и третия валс тя се присъедини към една весела компания, която я отмъкна (не насила, разбира се) в бара, който се намираше в съседния салон. А Яков се замъкна в билиардната, по това време там нямаше никого. Още с влизането си той съзря на поставката до черната дъска два цветни тебешира — син и жълт... До тях беше захвърлено и едно парче бял тебешир. Като видя тебеширите, Яков изпита усещане подобно на онова, което изпитва човек, когато изведнъж го облъхне аромат, спомнящ му минали и вълнуващи неща... „Сега ще я нарисувам толкова несправедлива към мен и лекомислена спрямо братовчеда си, че като се види, да ѝ стане мъчно!“ — помисли Яков, избърса бързо дъската и грабна тебеширите. Колко време му беше необходимо, за да нарисува любимата си такава, каквато я виждаше в огорченото си сърце?

Когато завърши рисунката, третият валс не беше започнал още. Той остави тебеширите и се дръпна назад, за да огледа по-отдалеч картината си. И едва не настъпи по пръстите един човек, който незабелязано беше влязъл в билиардната и мълчаливо беше наблюдавал работата му. Каква изненада! Яков потърка очите си. Да, той старец с бяла козя брадичка удивително напомняше неговия някогашен ректор, академико. Е, разбира се, че беше той!

Те се усмихнаха един на друг, всеки посвоему, после Яков каза:

— Нарочно я нарисувах малко несправедлива и лекомислена!

— Тъй ли? — повдигна рамене академикът. — Не виждам да сте вложили някакво по-специално отношение към княгинята. Постигнали сте удивителна прилика, като сте се придържали към класическа обективност. Но не личи отношение. Не забелязвате ли?

На дъската тържествуваше красивата, блестящата, веселата княгиня. Нищо повече.

— Хм! — каза Яков. — Може би! — И в душата му премина студена тръпка — нима вече не може да рисува така, както рисуваше до оня ден, до деня, преди да се договори с дявола? И почувствува в душата си една такава пустота, сякаш цялата пустиня Сахара се беше пренесла в гърдите му.

— Виждам, че сте преминали към академизма! — каза академикът. — Е, какво, това е по-добро от нищо!

Той се усмихна злъчно, обърна се на петите си и бавно излезе навън.

Третият валс беше започнал. Княгинята танцуваше с негово сиятелство.

Яков отиде в бара и помоли да му наляят чаша коняк.

Когато валсът свърши, той каза на годеницата си:

— Ще си ходя, защото ме заболя глава. Но искам утре целия предобед да си само с мен!

— О, мили! — погледна го недоумяващо тя. — Ти искаш фантастични неща! Утре до десет часа съм при фризьор, а от десет до дванайсет — при шивачка!

— Тогава утре вечер! — каза Яков.

— Какво, утре вечер?

— Да си само с мен!

Тя сложи ръката си върху ръката му и каза нежно:

— Утре вечер ще те представя на княгиня И. Много иска да те види, мили! Но ще гледам да танцувам един-два валса само с теб! А на кадрила ще останем цели две минути един до друг!

Тази вечер, когато Яков се прибра в новия си апартамент, Василчо го попита:

— Хубаво ли беше?

— Като във всеки дворец! — рече Яков.

— А ти беше ли щастлив?

„Много!“ — щеше да преглътне през сълзи Яков, но по мъжки се сдържа и на свой ред попита:

— А ти съмняваш ли се?

По-нататък нещата се развиха така:

На седмия ден от годежната вечер Златокосата устрои голям лов в планинското си имение Сансуси. По пътя, докато пътуваха с колите, тя издебна сгоден момент и му рече:

— Утре вечер по време на пиршеството ще седна до теб. А когато всички се напият както трябва, ще се измъкнем в парка и ще постоим сами!

— Дано! — усмихна се тъжно Яков.

По време на лова Златокосата се появяваше ту при едни от гостите си, ту при други, но най-често можеше да се види около братовчеда си или при негово сиятелство. Яков не взе участие в лова. Когато братовчедът уби първия елен, който гоначите изведоха на мушката му, той се разстрои и реши да се върне в имението.

Но по пътя се случи нещо, което обърна всичко, както се казва, наопаки. Това събитие навярно разкри и щастieto, което дяволът беше обещал на Яков. Казваме „навярно“, защото човек, за разлика от дявола никога не узнава главната причина, която му е пречила, за да бъде щастлив.

Накратко ето какво се случи:

Като се завръщаше в имението на годеницата си, разсеян и тъжен поради смъртта на елена, Яков беше издебнат в един сенчест дол от разбойници, уловен и с вързани очи отведен в едно потайно скривалище. Главатарят на разбойниците рече на Яков:

— Ще съобщим на годеницата ти, че сме решили да те убием, ако не ни проводи един милион златни. Тя ще ли те откупи?

— Може ли! — каза Яков, макар един червей, който се нарича съмнение, вече да шаваше в душата му.

Когато Златокосата, натъжена дълбоко поради това нещастие, получи писмо от главатаря, тя повика братовчеда си и му рече:

— Трябва да изпратя моя милион на разбойниците, за да откупя Яков. Иначе те ще го убият!

— Ти луда ли си! — сопна ѝ се братовчедът. — Можеш ли да си представиш какво ще стане с тебе, ако загубиш лихвите, които получаваш от банките за твоя милион? Ти няма да си в състояние да платиш заплатите на слугите си! Ти ще се принудиш да разпродаваш именията си едно след друго, докато накрая се превърнеш в последна беднячка! Ще износваш роклите си и за нови няма да помисляш!

Златокосата дълго плака, после написа писмо на главатаря: „Можеш ли да намалиш сумата наполовина?“ Главатарят отговори: „Мога, но ще ти върна твоя човек без един крак и без една ръка!“ Като получи този отговор, Златокосата въздъхна през сълзи и рече: „И без туй съпрузите на княгините нищо полезно не вършат. Защо му са на Яков непременно два крака и две ръце?“ И написа на главатаря писмо:

„Питай моя годеник дали е съгласен да се върне при мен само с един крак и с една ръка. Ако е съгласен, аз ще ти изпратя половин милион!“

Главатарят попита за тази работа Яков. Нашият герой каза на главатаря:

— Пиши на моята годеница, че тя не ми е вече годеница и че не желая да ме откупва дори за един грош!

— Но в такъв случай ще трябва да те убием! — рече главатарят.

— Убийте ме! — рече Яков. — Вече ми е все едно.

На другия ден главатарят нареди да обесят Яков на едно чепато дърво, но до обесване не се стигна. През нощта пристигна Василчо, предрешен като разбойник, и изведе Яков от скривалището.

— По-добре да ме вземе дяволът, отколкото да живея! — рече Яков, като видя Василча, но тръгна подир него.

Те дълго вървяха през разни ниви и пусти места и когато изминаха много път, Василчо рече:

— Сега трябва да поспим!

— По-добре щеше да бъде дяволите да ме бяха взели! — въздъхна Яков, но нали беше съсипан от ходене, търколи се на земята и веднага заспа.

Събуди се посред нощ. Духаше силен вятър, треволящите съскаха, хрусталаците пищяха. Месечината, тънка като сърп, хвърляше от небето слаба, студена светлина.

Яков се огледа, Василчо беше изчезнал.

— Да бях и аз отишъл по дявола! — въздъхна той.

И в тоя миг из тъмното пак се появи оня човек с мантията и широкополата шапка.

— Нали те направих щастлив, като ти дадох любов, защо ме викаш пак?

— Не ти ща това щастие! — каза Яков. — Проклето да бъде! Любовта е самоизмама и като я пожелах, аз сам се измамих. Доста неща минаха през главата ми, за да разбера, че в моя живот главното нещо не е любовта. Главното нещо са парите. Милионът! Ако имах милион и любовта ми щеше да бъде щастлива! Искам *пари*!

Нащърбеният сърп на месеца се скри зад облак, настъпи голяма тъмнина. И дяволът изчезна.

Тогава Яков си спомни, че има кибрит. Като вадеше клечки и палеше, за да си свети по малко, той тръгна към онова място, откъдето

се чуваше слабо звънтене на звънчета и глухо пръхтене на коне.

Голямата мечка беше се надвесила на север. Минаваше полунощ.

ПРИКАЗКА ЧЕТВЪРТА ЯКОВ И МИЛИОНИТЕ

Като държеше посоката, откъдето идеше звънтенето на звънчетата, Яков стигна до един мек път и видя насреща си, на двадесетина крачки, закрито ландо със запалени фенери. Пред ландото помахваха глави два едри, червени коня, а на предната седалка седеше кочияш с къса пелерина и униформена фуражка. Яков позна по фуражката, че кочияшът е на служба при Златокосата, и си помисли, че ландото навярно е нейно. Като си помисли, че ландото ще да е нейно, той свърна тутакси встрани, за да не го забележи кочияшът. Не искаше да се среща ни с княгинята, ни с когото и да било от нейните хора; за него княгинята беше умряла, мъртъв за нея искаше да бъде и той. От предишната му безгранична любов в сърцето му беше останала само една горчива утайка, която разяждаше мислите му като лютивя сярна киселина. „Никога вече голяма любов!“ — мислеше си той.

Той свърна от пътя в тъмното, но от ландото за велика негова изненада скочи Василчо. Василчо му замахна радостно с ръце:

— Ваше благородие! Ваше благородие!

Момъкът беше го спасил от разбойниците, беше го извел от потайното скривалище с риск за живота си и затова Яков реши, че няма да е честно от негова страна, ако не му се обади. Дяволите да го вземат тоя Василчо! За добро ли, или за зло съдбата му го беше изпратила!

— Аз съм! — рече Яков. — За какво съм ти притрябвал? Ако си въобразяваш, че кракът ми ще стъпи в това ландо, дълбоко се мамиш! Ни княгинята искам ни нейното ландо!

Василчо свали шапката си и с тъжен глас рече:

— Княгинята е мъртва, ваше благородие!

— Княгинята е мъртва, благородието ви! — обади се кочияшът от капрата. Той свали униформената си фуражка и почтително се поклони по посока на двата огромни конски задника.

Ако Яков беше чул тази ужасна новина само преди десетина дена, той щеше сигурно да припадне или най-малко щеше да стои безмълвен и пожълтял като лимон поне няколко минути, както се

случва дори с най-обикновените влюбени. Но сега по лицето му се изписа само едно голямо учудване, примесено с малко съжаление, и нищо друго.

— От какво се спомина толкова скоропостижно княгинята? — попита той.

— Ухапа я змия, благородието ви! — рече кочияшът, като предпазливо нахлупи фуражката си и все още не отместваше погледа си от задниците на конете. — Една много отровна змия, благородието ви! — повтори той. И допълни: — Туй се случи в имението й Сансуси, където миналата седмица тя устрои оня голям лов!

— Жалко! — каза Яков, без да влага кой знае какво чувство в тази дума. — Княгинята беше млада жена!

След това кочияшът се прокашля, а Василчо, кой знае защо, потърка ръце една о друга и рече:

— Този човек има едно съобщение за вас, ваше благородие, бихте ли го изслушали?

— Може! — кимна равнодушно Яков.

— Княгинята, ваше благородие, като разбра, че няма спасение от отровата на змията и че ще мре, повика нотариуса и му продиктува завещанието си. Тя завещава на вас, благородието ви, зестрата си от един милион златни, всичките си движими имуществва, които струват около сто хиляди златни, и всичките си имена, които струват около половин милион златни! На братовчед си завещава жартиерите си, а на негово сиятелство — балните си обувки. Така че...

— Сериозно ли говориш? — прекъсна го Яков с обидено изражение на лицето си, сякаш той му беше съобщил нещо крайно недостойно. — Не приказваш ли измислици?

— Бога ми! — разпери ръце кочияшът. — Смея ли да приказвам небивали неща!

— Жартиерите си — на братовчедата! — каза Яков и въздъхна. — Ах, ах, аз така и подозирах... А балните си обувки на оня шишкак глупак!... Тъжно и обидно, дявол да го вземе!

Когато той спомена дявола, Василчо кихна силно, а кочияшът побърза да прекръсти задниците на конете, като си мъмреше нещо под носа.

— И после какво? — каза Василчо. — Къде е завещанието?

— Завещанието княгинята остави у нотариуса, а мене изпрати при разбойниците, за да им обадя, че ваше благородие е вече в състояние сам да си урежда откупа. По пътя срещнах Василчо. Той ми каза, че тази работа е уредена, слава богу, и да съм почакал малко, защото вие сте тъдява. — Кочияшът помълча. — Мене ще ме задържите ли на служба, благородието ви? — попита той боязливо.

Яков на свой ред помълча някое време. Докато мълчеше, нежните и меки черти на лицето му се втвърдиха, то стана по-грубо, а тялото му видимо наедря около хълбоците. В очите му се появи нова светлина, насмешлива и малко жлъчна. Очите запазиха нещо от предишната си хубост и уж бяха същите, но изглеждаха други.

— Мене ще ме задържите ли на служба? — повтори кочияшът.

— Служба ли? — каза разсеяно Яков. — За службата си ще питаш моя личен секретар — кимна той небрежно към Василчо — Може би ще те задържи.

— Благодаря! — поклони се кочияшът.

— Господарю! — обади се Василчо. — Разбойниците са тръгнали по петите ни и могат да ни настигнат всеки момент. Пък и за погребението на княгинята трябва да се погрижим.

— Прав си! — каза Яков. И като се изтягаше удобно върху меката седалка на ландото, добави: — На княгинята трябва да устроим достойно погребение. Жена, която завещава жартиерите си на своя братовчед, заслужава дълбокото уважение на един милионер. Нали, господин секретар? — попита той Василчо, който се беше наместил на капрата до кочияша.

— Ако ви кажа, ваше благородие — рече Василчо, — че княгинята е праведница и че сега сладко спи в леглото божие, ще повярвате ли?

— Все ми е едно! — намръщи се Яков и затвори очи.

— Дий! — провикна се кочияшът и изплющя с дългия си камшик.

Ландото меко се затъркаля по криволичещия път.

На другия ден Яков погребва тържествено Златокосата. Ах, какво погребение! Столицата на Н. отдавна не беше виждала подобно зрелище! На опелото дойде самият крал, пристигна командирът на гвардията с капитаните си, всички в червени мундири и с орлови пера на калпаците си. Дойдоха министрите начело с Йоасаф във фракове и с трикольорни ленти през гърдите. Сиятелствата застанаха на почетно място вдясно от олтара начело с негово сиятелство полковник Давид, чиито очи бяха почервенели от неутешима скръб. Правеше впечатление отсъствието на кралицата и архиепископа, но това съвсем не помрачаваше общото настроение. Пък и какъв знатен свят беше се стекъл на опелото! Не, столицата на Н. рядко изпращаше за гробищата някого с толкова блясък. Тук бяха оцелелите от дуели кандидати на покойната, князе и каквито щещ сиятелства, кой с патерица, кой с бастун. Тук се мъдреха посланиците на Керкирия и Потидея, макар че те не бяха виждали приживе покойната дори през плет. Беше дошъл ректорът на академията, онова старче с козята брадичка, тълпяха се и се притискаха като на модно ревю прочути артисти и балерини, бижутери, крале и кралици на модата, а също така и малко обикновени хора, шивачки, търговци и сладкари, успели да се снабдят с пропуски от свои височайши клиенти.

Ето че смаяни от присъствието на толкова бляскав свят, ние забравихме да споменем, че опелото се извършваше в старата историческа катедрала „Свети Стефан“, една изключителна чест, с каквато се удостояваха само споминалите се царе, архиепископите и отличилите се във войните генерали. Но най-интересно беше, че журналистите, които обикновено знаят всичко, тоя път останаха с пръст в устата, така и не научиха кой беше се разпоредил опелото на Златокосата да се извърши в катедралата „Свети Стефан“. Адютантът на краля твърдеше, че с тоя случай негово величество въобще не бил занимаван; Йоасаф и архиепископът отговориха на журналистите, че те научили за случая едва тази сутрин, а всички знаеха, че опелата в катедралата „Свети Стефан“ се разрешаваха само от краля, министър-

председателя и архиепископа. Попитаха Яков, но той само повдигна рамене — когато пристигнал тази сутрин от провинцията, за да вземе работите в ръцете си, му съобщили, че покойната му годеница била още снощи отнесена за опяване в катедралата „Свети Стефан“. Тъй и не можа да се разбере кой беше дал първоначалното разпореждане. Архивистите не успяха да открият съответен документ нито в епископията, нито в канцеларията на двореца, нито в секретариата при кабинета на министър-председателя. Остана в пълна тайна и службата, която беше съставила списъка на лицата, поканени в катедралата за опелото. Какви ли загадки няма на този свят, макар че векът на просвещението беше отрекъл загадките до една!

Вторият случай, който щяхме да забравим — нали бяхме заслепени от блясъка на събраното в катедралата общество, — беше странното появяване на Златокосиния братовчед. Той пристигна мъртво пиян и вместо с обичайната траурна лента беше превързал ръкава си с дамски жартуер. Ах, жартуер, но какъв! От сребърни нишки и с бисер, хе толкав, като лешник, вместо копче. Какъв жартуер!

Тоя безочлив човек, с очи на разгонено куче, напъна лакти, за да се добере по-близо до ковчегата, нали беше уж най-близък роднина на покойната (което не му пречеше да ѝ бъде любовник), но успя да се промъкне само до средата, под големия полилей. Той беше близък роднина на покойната, но по майчина линия, а енските закони уважаваха само роднинството по бащина линия. Затова не можа да отиде по-нататък от мястото, над което висеше големият полилей. Двама мъжаги от цивилната охрана на краля запушиха устата му да не вика и го изведоха навън. Там го предадоха на свои колеги, а те на други, докато накрая го „закотвиха“ в пристанищната кръчма „Веселият корабокрушенец“. В тази кръчма братовчедът намери компания от „корабокрушенци“, които бяха започнали да „дрейфуват“ от среднощ. Изпи с тях бутилка ром и тутакси забрави в кой край на света се намира и в кое господарство.

Докато траеше опелото и владиците четяха вдъхновено разни молитви и сновяха между олтара и ковчегата от абаносово дърво, където лежеше успокоена за пръв път и завинаги Златокосата и една дузина попове размахваха със страст посребрени кадилници, разливащи във въздуха благовонен дъх на тамян, и църковният хор от 150

сладкозвучни гласа пееше тъжни заупокойни песни, кралят се наведе към ухото на Яков и му рече:

— Във вашето имение Сансуси, което наследихте от покойната, се въдят най-породистите в нашето царство лопатари и глигани. Истинско удоволствие е човек да поизтрепе из тия места някоя и друга бройка отбрани животни!

— Ще ми направите изключителна чест, ако ме удостоите някой ден с посещението си, ваше величество! — каза Яков.

Той беше забравил, че неговият прапрадядо е бил изгорен жив от прапрадядото на краля. И ако пламъкът на оная зловеща кралска клада се беше загубил сред далечините на времето, то само преди двайсет дена той самият беше нарисувал краля като капитан на батареята, която разстрелваше с картеч спускащата се от небето алена „Пролет“. Само преди двадесет дни той беше нарисувал краля като един изверг, а сега любезно и угоднически го канеше в своя дом!

„О, времена, о, нрави!“ — както се бил провикнал някога един римски оратор.

— Непременно ще ви дойда на гости! — кимна благосклонно кралят.

— Ще се постарая да ви създам подobaващи удобства! — каза Яков.

— Напротив, любезни ми приятелю, ние не искаме да се стараете и дори бихме предложили да изчезнете с хората си, щом като ние наближим границите на вашето имение. Имаме си съображения! Бидейки в Сансуси и животът ни да премине там сан суси!^[1] — усмихна се кралят, в русата си къдрава брада и кимна, кой знае защо, по посока на абаносовия ковчег.

Владиците продължаваха да сноват между олтара и ковчег на Златокосата, молейки бога да прости греховете ѝ, защото кой смъртен живее безгрешно, църковният хор им пригласяше усърдно и на свой ред питаше кой ли смъртен живее безгрешно, а негово сиятелство бършеше с ръкав скришом от жена си Естер някоя сълза, потекла издайнически по бузата му. Жена му Естер, облечена бляскаво като за тържествена премиера, хвърляше усмихнати и многозначителни погледи към мястото където стояха министрите и политическите първенци.

Опелото приближаваше своя край. Хорът запя „Вечная память“, облаци тамян се извисиха към високия купол, негово сиятелство изкриви лице, сякаш бяха бръкнали в устата му с клещи, за да му извадят кътен зъб, кралят продължи диалога си с Яков:

— Знаете ли — каза му той, — аз имам един виночерпец, който умее да приготвява такъв еликсир, че и мъртво пиан да си, глътнеш ли от него, изтрезняваш за един миг!

— Брей! — поклати Яков глава от почуда.

— Но това е все още нищо, господине! Аз имам готвачка, която умее да приготвява такива сарми от бут на глиган и лопатар, че само една порция ти стига, за да се подмладиш с двадесет години!

— Заповядайте в Сансуси, ваше величество! Там се въдят най-добрите глигани и лопатарии в кралството! — засмя се Яков.

— Непременно ще се възползувам от поканата ви, любезни ми приятелю! — потупа го кралят по рамото.

— Алилуя! Алилуя! — запя хорът. — Амин! Загърмяха за последно сбогом камбаните на „Свети Стефан“.

Шестима гвардейци мигновено застанаха около ковчега на Златокосата. Те бяха сякаш изникнали изпод земята. Униформите им бяха черни като нощта, а върху шлемовете им грееха огненочервени гривии. Те уловиха ковчега, повдигнаха го леко и го понесоха с бавни стъпки към огромната врата на катедралата.

Сега забиха всичките камбани на „Свети Стефан“, големи и малки. Разлюляха се мраморните сводове, люшнаха се небесата. Отиваше си от света сякаш царицата на цариците.

Така никой и никога не узна кой беше устроил това небивало погребение. А гвардейците с огнените гривии, след като спуснаха абаносовия ковчег в гроба, изчезнаха сякаш не са и били.

Яков погреба тържествено Златокосата с песнопение, музика и печален звън на литаври, а на връщане от погребението покани Естер, съпругата на негово сиятелство, в каретата си. Както вече сме имали случаи да отбележим, тя беше много привлекателна жена, пухкава и с чувствена уста, смееше се лесно и понякога без причина и очите ѝ предизвикателно блестяха. Яков спусна перденцата на каретата, прегърна я и я целуна по шията, а тя, след като се посмя, весело

прошепна в ухото му, че е научила една политическа тайна, от която някой можел да спечели милиони. Яков каза, че следобед имал намерение да посети павилиона си „Сан жен“^[2], който се намира в околностите на града, и че тя, ако случайно излезе на разходка в тази посока, може да се отбие за малко при него на чашка чай. Тя не отговори (както подобава на една съпруга на сиятелство), но съвсем леко стисна ръката му, което също не означаваше почти нищо.

[1] Сансуси — фр. *sans souci*, без грижи, безгрижие. ↑

[2] *Gene* — фр., затруднение, *sans gene* — в смисъл безгрижен живот. ↑

Павилионът „Сан жен“, една миниатюрна постройка от бял мрамор, сгушена сред гъста липова горичка, беше единствената сграда, която Златокосата сама построи след смъртта на баща си. Това беше място, където дяволът се чувствуваше като в свой дом. Тази сграда с поетични колонки и овални прозорчета отвън и с плитък купол от стар бакър беше отвътре подредена с едно удивително съчетание между дамското кокетство и дяволския вкус. Павилионът разполагаше само с малко салонче, мебелирано строго, по манастирски с два дъсчени стола и една рогозка на пода. Човек, който поседяваше повече в това салонче, закопняваше за удобство, както зажаднелият пътник закопнява за шепа студена вода. На закопнелия Златокосата тутакси предлагаше прохладния си бар, подреден по дяволски вкус. Едно буре служеше за маса, от тавана висеше препарирана котка, а на витража, през който влизаше дневната светлина, беше нарисуван патронът на павилиона, самият дявол. Този дявол беше отровно морав, с нажежени до червено рога и жълта брада. Поради този дявол в бара беше винаги сумрачно, а рогата на дявола приличаха на две огнени светкавици. Ето сред каква чудновата обстановка Златокосата посрещаше понякога интимните си приятели, сред които в последно време се числеше и негово сиятелство. След като гостите прекарваха в това средновековие някое време и се настройваха мистически, Златокосата ги канеше да си поотпочинат в спалнята, която за разлика от спартанския салон в мистическия бар приличаше на един миниатюрен будоар на знатна дама, където всичко беше къдраво и розово. Леглото беше розово, а перденцата над него — къдриви.

Павилионът „Сан жен“ се намираше на стотина крачки от едноименната спирка на конския автобус № 3, който свързваше столицата с курортното село Света Магдалена. Сгушен, както казахме вече, сред една гъста липова горичка, той не се виждаше откъм пътя, а пътеката която водеше за него, се забелязваше едва-едва. Естер, съпругата на негово сиятелство, освен дете беше решила да започне любовен роман с Яков, умираше от любопитство да види като как беше

обзаведено и как изглеждаше това тайнствено любовно светилище. Тя слезе от автобуса със спуснатата воалетка, повъртя се някое време, докато налучка пътеката, и сигурна, че не е била забелязана от никого, задъхана и с разтуптяно сърце стигна до бронзовата решетка на входа.

Всеки път, когато започваше нов любовен роман, Естер се заричаше, че това ще бъде последният и най-истинският, и искаше от новия си любовник клетва, че ще ѝ бъде верен докрай. Ето защо тя попита Яков със задушевно топъл глас дали ще ѝ бъде верен докрай и отказа да погледне дори с крайчеца на околото си бара, камо ли спалнята, преди той да ѝ се закълне най-откровено. Понеже в света има само един мъж, който не би излъгал любовницата си, и понеже тоя мъж не беше Яков, нашият герой увери Естер и се закле тутакси в името на всички светци и светици, че непрестанно ще я обича и непременно ще ѝ бъде верен докрай. И чак тогава Естер се съгласи да бъде прегърната и целуната и да бъде заведена от Яков най-напред в неговия средновековен бар. Там, в сянката на дявола, вече спокойна за бъдещето си, отпивайки дребни глътки от коняка, който ѝ предложи Яков, тя разказа на новия собственик на павилиона в какво се състоеше същността на държавната тайна.

Тази история Естер разказа с прости думи и накратко. И ние ще се опитаме да я преразкажем простичко, макар че някои понятия (какво да правим!) чуждеят доста на познатите ни вече понятия от приказките.^[1] Поне досега например приказките не са се занимавали с парични работи и международни политики. Но нали предупредихме вече, че в тази история взима участие дяволът, а където дяволът взима участие — политиката с лъжите си и парите с изкушенията и греховете си — се пречка в краката на хората на път и под път. Колкото до краткостта, то нашият преразказ ще бъде малко по-дълъг от разказа на Естер и ето защо. Първо, ние не бързаме като Естер, която гореше от нетърпение да види по-скоро третото помещение от павилиона — спалнята. Спалнята беше мебелирана в стил рококо, а това беше нейният любим стил. Пък и в съдбата на нашия герой ще настъпят по-нататък такива превратности, че по-добре ще е, струва ни се, да подготвим читателя предварително за някои неща.

И така по онова време родината на Яков беше в обтегнати отношения със страната Керкирия, която беше нейна съседка откъм юг. Северните керкирски земи, от граничната река Минай до планината

Ашивай, бяха богати с китни полета и обширни равнини, напоявани от кротки и пълноводни реки. Тоя край на Керкирия се славеше най-вече със своя памук. Никъде по света нямаше толкова бял и пухкав памук като керкирския! Страната на Яков имаше море и много планини, но природата я беше лишила от памук. Ако богатите хора от страната на Яков, както имаха кораби, притежаваха и керкирския памук, те щяха да продават памук на целия свят, дори на пребогатата страна Елдорадо. Затова те пуснаха още 50 хиляди златни в джоба на Йоасаф, от които той раздаде щедро и на своите, и на консерваторите, и тогава всички — и консерватори, и либерали — заявиха на един глас, че неправдата на „природата“ трябва да бъде поправена на всяка цена. Така се говореше в партийните тайни канцеларии, а на обикновения народ се приказваше за историческото минало. Едно време, преди 25 века, в топлите полета, където сега вирееше керкирският памук, пасли овцете си някои пра-пра и прочее прадеди на Яковите сънародници и затова професори, академици и журналисти начело с политиците, разбира се, вдъхновено кълняха народа да си възвърне земята, в чиито свещени недра уж тлеели кости на неговите славни деди.

След „яйчената“ схватка консерватори и либерали бързо се споразумяха да сложат пепел на „яйчената“ вражда и в името на националните идеали да възстановят отново предишния си идиличен съюз. Кралицата и епископът поискаха от Йоасаф и приятелите му да обещаят, че вече няма да вършат щуротии, подобни на яйчените, и Йоасаф и приятелите му, след като си бяха разделили 50-те хиляди златни, на драго сърце обещаха, че повече няма да лудуват и да играят на прескочикобила.

В навечерието на Златокосиното погребение на свръхтайно заседание Министерският съвет единодушно взе решение да обяви само след един ден намерението си да превъоръжи и модернизира сухопътната армия и морската флота на страната. На народа щеше да бъде обяснено, че само с превъоръжаване и модернизиране на войската ще може да се отвоюват от Керкирия костите на дедите, които тлееха вече 2500 години в топлите полета между граничната река Минай и планината Ашивай. За целта правителството отпусна на първо време 100 милиона златни на Министерството на войната, за да прави съответни поръчки за ново въоръжение на Н-ската войска.

Досега оловно-медните и калаени мини бяха най-недоходоносното предприятие в страната — олово се употребяваше от работилниците за детски играчки, за правене на оловни войничета, калаят се търсеше най-вече от циганите калайджии, а от медта правеха джезвета и тепсии. Акциите на дружеството, което експлоатираше тия мини, имаха толкова ниска стойност, че понякога хартията, на която бяха отпечатани, струваше повече. Сега, когато нуждите на войската от олово и мед за предстоящата война с Керкирия щяха да бъдат не десетократно, а стократно увеличени, от само себе си се разбираше, че и стойността на акциите щеше не десетократно, а стократно да се увеличи. Днес една акция на дружеството струваше един лев, след два дена тя щеше да струва най-малко сто лева. Сега работата се състоеше в това: да има човек много пари на ръка, да осъмне утре на борсата и да купува тихомълком акциите на дружеството, докато борсата затвори привечер вратите си. На другия ден той човек щеше да осъмне мултимиллионер и щеше да бъде истински собственик на мините за олово и калай.

Ето какво беше научила снощи Естер от своя приятел Йоасаф, който ѝ довери тази държавна тайна под най-строг секрет. Естер разказа на Яков каквото беше чула от Йоасаф, но бързо, разбира се, защото все си имаше наум онази малка спалня, която беше мебелирана в нейния любим стил рококо. Но за велико нейно изумление Яков не я поведе към спалнята, за да задоволи горещото ѝ любопитство. Като изслуша държавната тайна, която Естер му разкри, смеейки се, сякаш ставаше дума за обзавеждане на сладкарска работилница, а не за превъоръжаване на войска, Яков изведнъж заприлича на човек, чиято душа витае над други светове и комуто никак не беше до някакви си спални, па макар и в добавък с пленителни и пухкави дами, каквато беше Естер. Той извади от чекмеджето, скрито в търбуха на бурето, един плик, хартия и химически молив, сложи ги пред Естер и рече:

— Нали, мила моя, се заклехме, че ще си бъдем верни докрай? Тогава не губи време, любезна, а напиши върху този плик адреса на негово сиятелство, твоя мъж... Така, сега пиши каквото ти диктувам: „Скъпи съпруже! Отивам при една приятелка и при нея ще бъда до утре вечер. Не се безпокой за мен. Целува те твоята Естер!“ Край.

Той взе писмото, после рече на Естер:

— Мила моя! Тука има кое-що за похапване, за да прекараш криво-ляво добре до утре вечер. Щом затворят борсата, аз ще се върна веднага и ще направя всичко, което зависи от мен, за да бъдеш щастлива!

Той я целуна набързо, сетне я заключи, като превъртя два пъти ключа на външната врата, и хукна, колкото му държаха краката, за автобусната спирка Сан жен.

Естер поплака някое време, после си приготви сандвич с шунка и изпи канче червено вино. И като нямаше какво да прави, отиде в спалнята, съблече се и с израз на дълбоко огорчение се мушна под пухената завивка. Повъздиша, повъздиша и скоро заспа.

Яков пристигна на спирката Сан жен тъкмо когато кочияшът размахваше камшика си, за да подгони отново конете. Той слезе на централния площад и бегом се затири през пасажа „Свети Стефан“ за държавната банка. До затварянето на касовата служба оставаше четвърт час. И ето, както минаваше тръс покрай Градската градина, насреща му изведнъж изскочи доскорошният му ангел хранител, бившата проститутка Лиза. Тя протегна пребледняла ръце към него, шепнейки името му, сякаш го беше търсила непрекъснато ден и нощ, и той по някакво чудо се беше появил ненадейно пред очите ѝ.

— Яков! — прошепна едва чуто тя.

— Бързам! Друг път! — отблъсна я грубо нашият герой с лявата си ръка и без да се забави дори за секунда, продължи да тича задъхано по посока на Вааловия храм.

Тя остана втрещена на мястото си, стоеше така, сякаш ударена от гръм, после се довлече до бордюра на градината, отпусна се на камъка и улови главата си с две ръце.

Часовниковата камбана на катедралата прозвъня четири пъти и на Лиза се стори, че бие на умряло.

Петнадесет минути по-късно Яков излезе от държавната банка с чек за един милион. Сега не му беше до никакви Лизи, а тръгна да търси Василча. Като го намери в Златокосиния дворец, където командуваше слугите, той му рече:

— Ето ти сто хиляди. Тичай до борсата и купи с тях акции от Оловно-медно-калаеното дружество. После иди при редакторите и им пусни по няколко златни. Нека да пишат още тази вечер, че в оловно-медно-калаените мини нахлула вода и че очевидци видели как една

тумба дяволи изскочили през главната шахта. Утре, щом отворят борсата, ще започнеш да разпродаваш твоите акции на половин цена. В банката научих, че сега вървят за по сто сантима. Утре почти всички, които притежават акции от Оловно-медно-калаеното дружество, ще последват примера ти — ще продават акциите си за по петдесет сантима. Просто ще гледат да се отърват от тях! Кой иска да има вземане-даване с дяволи, нали? Те ще продават, а аз ще купувам. Аз ще купувам, дявол да го вземе (на това място от речта на нашия герой Василчо кихна), ще купувам, докато затворят борсата. Разбираш ли играта?

— Разбирам! — ухили се Василчо.

На другия ден вечерта Яков се прибра в павилиона „Сан жен“ толкова грохнал от умора, че не можа дори да поздрави пленницата си както трябва, а само ѝ кимна и тозчас се свлече на един стол пред шкафа с напитките. Тя го гледаше изумена и със зачервени очи, защото беше плакала почти непрекъснато, но той не се затрогна особено от вида ѝ. Посочи ѝ с пръст една бутилка коняк и доста неучтиво ѝ рече:

— Наливай!

Тя наля половин чаша за него и малко за себе си, защото не обичаше това силно питие, но той не забеляза разликата. Чукна набързо чашата си о нейната и я изпразни в гърлото си за един миг. После извади от портфейла си един банков сертификат, сложи го на масата и удари отгоре му с юмрук.

— Чети! — заповяда ѝ той.

Макар и да не разбираше от банков документи, на Естер ѝ стана ясно все пак, че той, Яков, притежава акции за един милион златни, което прави три четвърти от основния капитал на Оловно-медно-калаеното дружество.

— Фактически ставам собственик на дружеството и на мините!
— усмихна се той гордо. — Доволна ли си?

— Ти си герой! — каза Естер и посегна да го погали по сплъстената му от пот коса.

Но нашият човек се изправи, макар и малко трмаво, и мълчаливо отпи от бутилката още няколко глътки коняк. После, без да поглежда благодетелката си, сякаш тя вече не съществуваше, дотътри

се до спалнята (наредена в стил рококо), опъна се тежко на белоснежното легло, както си беше облечен и обут, и веднага заспа.

Така започна Яков живота си на милионер.

В живота на милионера главното нещо са парите, а печеленето на пари, колкото и да е интересно, вземе ли да се описва — излиза скучно. Няма приказка, дори съвременна, където банковите операции, разните валутни афери и трансфери и борсовите спекулации с ценни книжа да е задържала вниманието на читателя и читателят да е питал нетърпеливо: ами после, ами после какво става? Читателят предпочита да чете или да слуша приказки, а вземеш ли да му разказваш за борсови спекулации с ценни книжа, или ще захвърли книжката, или ще прескочи страниците, където се описват тия неща. Това не е справедливо, разбира се, защото от приказки никой не е обезумявал, нито пък е идвало някому наум да се самоубива, а спадането и покачването на акциите са променяли съдбите на мнозина, като са карали някои хора да обезумяват от радост, а други да си теглят куршума от мъка и отчаяние.

Ето защо ние няма да описваме надълго банковите и борсовите приключения на нашия герой, дори никак не ще се занимаваме с тях, а ще разкажем накратко как Яков умножи милионите си и какво стана с него самия, когато милионите му започнаха да се множат и той се превърна на голям господар.

[1] Червената шапчица, Кумчо Вълчо, Кумица Лисана. ↑

Малко време след като стана собственик на мините за олово и мед и влезе във владение на имотите, които му завеща Златокосата, Яков беше избран за редовен член на клуба на Н-ските милионери. Какво ли не се приказваше сред Н-ската общественост за този клуб! Говореше се например, че уж той управлявал държавата, но това не можеше да се докаже черно на бяло, тъй като измежду членовете му нямаше нито един министър и нито един генерал. Нито епископ. Епископи не бяха никога избирани за членове на клуба, макар да се знаеше, че някои почтени отци притежават имущество, надхвърлящо златния милион. Но тъй или иначе, сред народа се носеха слухове, че клубът на милионерите управлява държавата по същия начин, както оная невидима ръка в кукления театър дърпала конците на куклите. Какво ли не се съчинява по адрес на богатите и именитите хора! Нали само преди две години един нощен пазач се кълене, че видял с очите си как се разхождало някакво същество по первазите на Златокосиния дворец, което приличало едновременно и на човек, и на дявол, че и на брадат козел. Пък кой е чувал или виждал козел да се разхожда само на два крака? Тъй че слуховете за всемогъществото на милионерския клуб може да са най-обикновени измислици или пък самите слухове толкова да преувеличават нещата, че да не се различават по нищо от измислиците.

В сравнение с мнозинството от членовете на клуба Яков беше една дребна риба, но всички знаеха, че неговата звезда бързо възхожда към висините и че в скоро време той ще се изравни по богатство с най-богатите. Нали щеше да доставя на държавата олово, мед и калай! А държавата се готвеше за война с Керкирия, за куршуми и снаряди бяха й необходими хиляди тонове от тия скъпи метали. Не една, а много златни реки щяха да потекат към неговите банкови сметки. Да, Яков имаше златно бъдеще, това беше всеизвестно, но когато го приемаха в клуба на милионерите, той беше само един скромен, твърде скромен милионер. Традициите и добрият тон изискваха да се държи според положението си, тоест съобразно имотното си състояние, а това

означаваше да се показва сдържан и дори малко плах, защото какво бяха неговите пет милиона, когато кралят на сиренето например имаше сто, а собственикът на фабриките за топове — триста!

За голяма изненада на всички нещата тоя път се развиха другояче и съвсем не по общоприетия начин. Яков се държа дръзко и непристойно, но милионерите не му посочиха вратата, както бяха правили при други подобни случаи, а, напротив — връчиха му тържествено членската карта, честитиха му членството и накрая вдигнаха наздравица в негова чест. От наздравицата, пък и при гласуването се въздържаха само кралят на сиренето и четирима негови приятели по причини, за които ще отворим дума по-нататък. Но какво значение имаха гласовете на петима души! Те струваха около триста милиона, а бюлетините, дадени за Яков, чашите, вдигнати за негово здраве, надминаваха един цял милиард!

Работите започнаха така.

Пред входа на свръхлуксозния хотел „Роял“, където се помещаваше клубът на милионерите, пристигнаха едновременно две карети. Едната карета беше на Яков.

— Тоя господин отсреща, дето слиза, е кралят на сиренето! — прошепна в ухото му Василчо, който седеше до него. — Не го оставяй да ти мине път!

Яков не каза нищо, само кимна и като издухан изскочи навън. С два скока стигна до стълбището и бързешком се заизкачва към парадния вход. Пред позлатената арка на входа той се изравни с краля на сиренето и отгук нататък трябваше да му прави път, тъй като кралят беше слязъл пръв от каретата си и пръв беше се заизкачвал по стълбището. Освен това кралят на сиренето беше отдавнашен член на клуба, а Яков тепърва щеше да бъде приет, пък и не се знаеше още дали изобщо ще бъде приет. Накратко, следваше Яков да поизостане с една крачка и да остави по-стария и заслужил колега да мине пред него. Такъв жест нямаше да бъде проява на някаква предвзета галантност, а прост признак на добро възпитание и чувство за ред. Но Яков направи тъкмо обратното. Какъвто беше дългокрак (за разлика от късичкия сиренарски крал), той взе наведнъж двете последни стъпала, махна надменно на портиера и стремително прекоси пръв хола. Като стигна до гардероба, той не подаде веднага цилиндъра и палтото си на гардеробиерката, а изчака краля и когато го усети до рамото си, мигом

се извърна към него, мушна в ръцете му лъскавия си цилиндър да го държи и бавно захвана да съблича подплатеното си с червена коприна палто. Като съблече палтото си, той взе цилиндъра си от ръцете на облещения и объркан крал и го подаде заедно с палтото си на гардеробиерката, а на краля рече едно милостиво „мерси“. После се запъти към бара, за да „жульне“ (както се казва по тарикатски) един коняк, предоволен от тарикатската си постъпка.

Какво нещо са милионите, нали? Как ужасно променят човека!

Ние не знаем всъщност как го променят, но в душата на Яков наляха желязо, а кожата му направиха свръхчувствителна като цветовете на мимозата. Нали знаете, че мимозата шепне на всеки, който се приближава до нея (на латински, разбира се), „ноли ме тангере!“ — сиреч, „не ме докосвай!“. Толкова чувствителни са цветовете ѝ.

Навярно всеки милионер има в душата си желязо, а кожата му е свръхчувствителна, за да усеща отдалече, много отдалече алчните пипала и жестоките зъби на своите колеги. Кралят на сиренето, за разлика от мнозинството свои колеги, беше против войната с Керкирия. Колегите му щяха да спечелят от тази война, а той щеше да загуби. Неговото дружество имаше стотици стада овце, които освен мляко даваха и *вълна*, а керкирският памук щеше да подбие цената на вълната и щеше да го удари по кесията, както един камък, запратен от силна ръка, цапва някого по челото. А нашият герой възлагаше главните си надежди на войната — ако нямаше война, кому щеше да продава в огромни количества олово и мед? Ето как интересите на двамата се разминаваха и това разминаване те усещаша по един особен начин — по кожата им се появяваха ужасни тръпки и сърбежи, който ги караха да скърцат със зъби, да се ненавиждат взаимно и всеки да търси слабото място на другия, за да му види сметката и да го търколи на земята. Кралят на сиренето беше зрял човек, имаше светски обноски, той не обичаше евтините номера. Но подкупи един вестникар и той писа във вестника си, че без помощта на дявола Яков едва ли би омагьосал до такава степен Златокосата, че тя да си загуби ума и да му завещаете всичките си имоти. В тази работа бездруго имал пръст дяволът. Освен това той нареди да се удвои цената на сиренето, млякото, кашкавала и маслото в рудничните области, та миньорите на Яков, като изгладнеят, да се разбунтуват, да поискат увеличение на

заплатите си или пък да напуснат рудниците, което щеше да бъде за Яков равносилно на един удар с цепеница по слабините. Кралят беше деликатен и възпитан човек и в борбата си с любителите на войната не си служеше с евтини номера.

Както крушата не пада надалече от дървото си, така и Яков не беше чужд по душа на своя велик прапрадядо, който беше нарисувал някога повелителя и благодетеля си с глава на пръч и тяло на човек. Разбира се, милионите бяха повлияли посвоему на тая наследена благородна прапрадядова артистичност, бяха я направили дръзка, агресивна и често пъти дори вулгарна. Какво пък! Милионите са като необуздани стихии и който отрича въздействието им върху душата на човека, не разбира нищо от живота. Затова си мислим, че одевешният номер на Яков с цилиндъра и онази картина на прапрадядото с пръча са две различни лица на една и съща пара.

Както и да е. Нашият герой влезе в бара с нагли и присмехулни пламъчета в очите си, толкова беше доволен от своя номер. Поръча си чашка коняк и я изпи на един дъх. Сетне със стъпката на един Цезар той се изкачи в банкетната зала, където го чакаха милионерите. Начело на милионерите стоеше председателят им Данил, собственик на фабриките за топове.

Яков не се втурна като някой прост редник в залата, застана на прага ѝ пак като Цезар, но в позата му, когато се размислял дали да премине с войските си реката Рубикон. Като го видя на прага, с израз на човек, който се двоуми, председателят Данил шумно изръкопляска и приветливо усмихнат тръгна насреща му, за да го въведе. Изръкопляскаха не толкова шумно и другите милионери. Само една малка група, сред която се мъдреше и пъчеше кралят на сиренето, не взимаше участие в посрещането, уединена настрана, и не ръкопляскаше. Уви! Противниците на войната и изстреблението бяха малко, ах, съвсем малко! Освен краля на сиренето тук бяха още кралят на хотелите и кабаретата, кралят на цирковете и увеселенията, кралят на виното и коняците и кралят на женската мода. По време на война в хотелите не прииждат пътници, на хората не им е до увеселения, гуляите секват, а жените устройват модни ревюта само с благотворителна цел, в полза на сираците и вдовиците. Ето защо тия хора бяха против войната и ратуваха искрено за мир.

Според протокола на дружеството председателят Данил трябваше да зададе на тоя, дето кандидатствуваше, два въпроса и ако отговорите му биваха възприемани за добри, милионерите гласуваха да се приеме за редовен член. Фабрикантът на топове попита Яков:

— Какво мисли ваше благородие за новите си колеги?

— Ще направя най-напред мнозина от тях мои съдружници! — каза Яков.

— А после?

— После... Това ще зависи от апетита ми, ваша милост! — усмихна се цинично и нагло Яков. — Може би някои от тях ще изям!

И той весело се засмя.

— Ха, ха! — засмя се и председателят. — Остроумно!

Засмяха се и другите милионери, но не можеше добре да се разбере дали се смеят наистина, или пък ръмжат като вълци, но с ухилени морди.

— Какъв канибал! — обърна се кралят на сиренето към своя колега, краля на хотелите и кабаретата, но така, че да го чуят всички. — Дошъл-недошъл, и веднага на човекоядство го избива! Ето какви зли и кръвожадни хора поддържат войната!

— Хм, да! — каза малко гузно кралят на хотелите. Самият той беше изял през последните години няколко дузини по-слаби свои събрата, хотелджии.

— Хм, да! — поклати на свой ред глава кралят на виното. И той си спомни, че беше изял няколко дузини по-слаби свои събрата винари.

— Хм, да! — понамръщи се и кралят на увеселенията. И той си спомни, че неговото дружество беше вкарало в публичните домове няколко стотици млади момичета, все едно че ги беше изял.

— Сега ще ви задам друг въпрос — обърна се отново към Яков топчията Данил. — Може ли да знаем какво добро дело сте си наумили да сторите през най-близките дни?

— Не едно, а две добри дела съм замислил да измайсторя през следващите няколко дена! — рече Яков. — Най-напред ще поискам от министъра на финансите да намали данъците на нашего брата, дето се бяхтим по рудниците и изгаряме край топилните. Защото ние носим на плещите си най-тежките трудности! Лесно ли е то да копаеш например руда и да я претопяваш в метал? Така ли е, ваше благородие? — обърна се той към председателя Давид.

— Бог вижда, че е сто пъти така! — разпери ръце председателят.

Изгърбен, с алчни пламъчета в бистрите си червеникавожълти очи. Яков изведнъж си го представи като граблива птица, която се спуска над мърша. Но не изпита като някога нито удоволствие от представата, която се беше мярнала във въображението му, нито желание да нарисува подобна картина. Лешоядът не го развълнува. Той се стрелна пред очите му и изчезна, без да остави следа.

— Ние носим на гърба си тежестта на военното напрежение — продължи Яков, — а държавата ни трупа с данъци, просто ни смуче. Пък оня там — той посочи с пръст краля на сиренето, — дето работата му е да се шляе цял ден по зелените морави, да подвиква на овцете и да си свири безгрижно на кавал — него държавата гали по главата, той просто не плаща данъци!

— Как така да не плащам! — провикна се ядосано и обидено кралят на сиренето.

Мнозина от милионерите се смееха от сърце. Колкото Яков копаеше руда в рудниците, толкова и кралят на сиренето пасеше овце. Ах, макар да се беше пошегувал, че ще ги изяде, той умееше да печели симпатиите им, тоя млад и безочлив вълк!

— Знаем ние колко плащаш! — усмихна се презрително Яков. — Ако сте съгласни — обърна се той към мнозинството, — аз ще ида още утре от ваше име при министър-председателя и ще го занимая с тази работа, защото обществото негодува и пита: „Как е възможно?“

Като спомена министър-председателя, Яков имаше наум Естер. Тя познаваше отлично слабостите на Йоасаф и щеше непременно да го склони за едно или друго, стига Яков да я помолеше и да ѝ обещаеше любов „до гроб“.

Ето как беше приет Яков в клуба на милионерите. Вечерта завърши с блестящо пиршество, на което беше поканен Йоасаф и няколко министри, либерали и консерватори. Разливаха се какви ли не вина, от рубиненочервените до златистокехлибарените, от нежнорозовите на севера до тъмните искрящи вина на знойния юг. Имаше дивеч, доставен от дванадесет страни, и риба, ловена във водите на най-високите планински езера. Пиршеството стигна до връхната си точка, когато Йоасаф вдигна наздравица за прапраародината, където две хилядолетия вече лежали костите на прапрадедите „Отечественият дълг ни зове да освободим тази свята

земя от керкирския гнет!“ — каза Йоасаф. Тогава Данил се изправи и го целуна по двете бузи, а Яков подхвана тържествено-патриотичната песен „Напред, напред, юнаци орли!“

Всички наскочаха и с чаши в ръка запяха гръмогласно тази призивна песен.

Виждаше се как патриотичното чувство обединява тия хора, макар на възраст и по разбираня да се различаваха много едни от други.

Нямаше ги само миротворците начело с краля на сиренето. Но те бяха толкова малко, че отсъствието им не се забелязваше и не разваляше никому настроението.

Всички пиха, ядоха и се веселиха до зори.

В очакване на големия удар — поръчката от министерството на войната — Яков се затвори в двореца на Златокосата и освен Василча и един инженер, специалист по минно дело, не допускаше друго до себе си. Тоя инженер доведе Василчо. Със слабо, продълговато лице и святкащи зелени очи, с остра клинообразна брадичка, той наподобяваше ония типове, които хората с основание подозират в роднински връзки с дявола. Знае ли човек на какви изкушения е била подложена баба му или прабаба му, за да се кълне, че в жилите му не тече нито капка дяволска кръв, като е всеизвестно, че дяволът може да се преобразява външно в най-прекрасен и привлекателен младеж. Откъде се беше пръкнал този инженер и как го беше изнамерил Василчо — нашият герой не се интересуваше, той вярваше безгранично на своя довереник, пък и по въпроса за дяволите имаше особено отношение от някое време.

Тъй или иначе, зеленоокият дохождаше в двореца всеки ден, съпровождан от един як слуга, който носеше в специални чанти дебели свитъци чертежи. Яков и зеленоокият се затваряха в трапезарията и разгъваха чертежите. Защо в трапезарията, ще запитат някои. Ами защото там масата беше най-дълга, 30 лакти, и на чертежите им беше много удобно.

Когато зеленоокият си отиваше, нещо като че ли подгонваше нашия герой и той започваше да снове неспокойно из цялата къща — насам и натам, нагоре и надолу, сякаш търсеше някой, който беше се скрил и му беше много необходим. Обикаляше заглъхналите коридори на къщата, спускаше се и се изкачваше по мраморните й стълби, празни и безлюдни, които тръгваха от самотията на салоните и трапезарията, за да свършат пътя си в безмълвието на спалните стаи, кротнати на най-горния етаж. Случваше се да застане на някоя от площадките, облицована с плочки от змеевик, и разсеяно да се загледа в стъклата на витражите, които тайнствено блещукаха над главата му, изписани изкусно с червени и синкави бои. Червените бои святкаха с пъклен цвят, огнено, сякаш през тях гледаше и алчно намигаше окото

на самия дявол, а сините бои сияеха кротко, по ангелски. Змеевикът с магьосническия си цвят и витражите с боите си напомняха по най-безцеремонен начин двойственото поведение на Златокосата: веднъж страстна любовница на дявола, а друг път смирена и кротка като манастирска послушница.

Макар да живееше в къщата на Златокосата и да беше забогатял с нейните пари, той си я спомняше рядко; мислеше за много други неща, свързани с новото му положение в обществото, и тя не му идеше наум. Сещаше се случайно за нея, когато се спираше да си отпочине срещу някой от витражите, и тогава по лицето му се появяваше странен израз: устата му се смееше кисело, а очите му светваха като на комарджия, хвърлил неочаквано „дюшеш“ в най-критичния момент. Да, устата му се смееше възкисело-язвително, а очите му святкаха, ах, как святкаха още!

Това различно отношение, което проявяваше *посмъртно* спрямо Златокосата, не беше случайно. Когато Златокосата беше предложила на разбойническия главатар да го откупи по-евтино, спадайки от откупа цената на единия му крак и на едната му ръка — той се покрусил от егоизма и жестокостта ѝ и я възненавидя с цялата си душа. Нещо повече, изгубил изобщо вярата си в любовта. После, като научил, че в предсмъртния си час му беше завещала всичките си имоти, отново я приел в душата си, отново я възлюбил и сложил пред краката ѝ най-нежните си чувства. Само че сегашните му чувства не ухаеха на люляци и жасмин. Бог знае на какво ухаеха... Ние си мислим, че чувствата дори когато са нежни, свържат ли се с имуществени работи, непременно замирисват — помиришете една пачка банкноти, престоjali дълго време в обращение, и вие ще установите на какво миришат подобни чувства. От тях лъха на пари!

Но кой знае, тук случаят е по-особен, дано да се лъжем. Ето, Златокосата беше имала вземане-даване с дяволи, а пък се оказала достойна за опяване в пресветата катедрала „Свети Стефан“! Ами Яков!? До неотдавна рисуваха милионерите с глави, които наподобяваха муцуните на чакали и акули, а политиците — с две и три лица, пък оня ден по случай избирането му в клуба ни милионерите пи и яде с едните и с другите, целува се с краля на топовете Данил, а Йоасаф, председателя на министерския съвет, прегръща като роден

брат. Нека да разправа после някой многоуважаем поклонник на трезвото и положителното мислене, че на тоя свят нямамо чудеса!

Но ако за Златокосата си спомняше рядко, която му беше годеница и на чието завещание дължеше сегашното си положение в обществото, какво да кажем за бедната Лиза! С Лиза не го свързваше вече нищо. Подчертаваме думата „вече“, защото онова време, когато тя го хранеше със своите сандвичи, за да не умре от глад, а той я рисуваше като непорочна богородица — онова кучешко време беше безвъзвратно отминало! Стопил се беше и образът ѝ в душата му. Сякаш Лиза не беше се мяркала никога на площада „Св. Стефан“!

Бедната Лиза! Но така вървят работите в тоя *лъжовен* свят (както се казва в една популярна песенчица): всяко нещо с времето си!

Сега Яков се разхождаше из разкошния Златокосин дворец, заничаше тук и там, броеше кристалните висулки на полилеите и току си записваше разни мисли и идеи, които му дохождаха наум. Записваше ги в едно дебело тефтерче, подвързано с червена кожа, което намери в нощното шкафче на Златокосата. Върху предната корица на това тефтерче беше нарисувано със златна боя едно сърце, а в долния му десен ъгъл пак със златна боя беше изографисан един отвратителен дявол, обнажен в най-цинична поза, в каквата само един дявол може да застане. Яков хареса тефтерчето, а корицата му намери за много артистична. И понеже беше празно, съвсем празно, рече си: „Ще си скицирам в него всичко, каквото ми дойде наум!“

Ето, десет дни бяха изминали, откакто намери това чудно тефтерче. Десет листа от тефтерчето той беше изпълнил през това време със скицирани... *патки*: големи и малки, патенца и патоци. Изобщо... всякакви патки беше скицирал: по една или по няколко патки на страница.

На единадесетия ден той захвърли чудното тефтерче и вече не го потърси. Тоя ден дойде очакваната голяма поръчка от Министерството на войната.

След като прочете „златното“ писмо на министерството, той отвори с развълнувана ръка къдравото писалище на Златокосата, което използваше временно, извади от секретното му барче бутилка коняк „седем звезди“ и отпи наведнъж няколко едри глътки. Сетне грабна звънеца, с който си служеше Златокосата, когато викаше слугите си, и бясно го размаха, сякаш до самия него ненадейно беше изскочил вълк.

На отчаяния му зов тутакси се отзова Василчо. Като че ли беше предчувствувал този алармен сигнал, затова от няколко минути непрекъснато сновеше пред кабинета на своя господар.

— Впрягай каретата и веднага иди да доведеш инженера! — в скоропоговорка изрече Яков, като гълташе от напрежение някои букви. — В'днага, в'днага!

Василчо се огледа и понеже не видя наблизно никакъв вълк, учудено запита:

— Какво се е случило, господарю?

Вместо да му отговори, Яков размаха писмото на министерството под носа му и му се закани ядовито с глава:

— От нас искат хиляди тонове за година, а ние имаме готовност само за няколко жалки стотици!

— Нищо, господарю, ще успеем! — каза Василчо.

— Трябва да успеем, ако ще би и всичките дяволи от пъклото да викнем на помощ!

Яков удари с юмрук по къдравото Златокосино бюро и то се разтрепери като пуделче, когато го хванат за ухото.

— Ако стане нужда, и дяволите ще викнем на помощ! — ухили се Василчо.

— Дано не стане нужда да ме спасяват изчадията на ада! — за миг изтрезня от възбудата си Яков. Той помълча замислен някое време, после сложи ръцете си върху раменете на Василча и грубо го извърна към вратата.

— Върви ми доведи инженера и не смей повече да ми говориш за никакви дяволи! — срязва го той.

Василчо се ухили лукаво и като изстрелян изхвъркна навън.

Съвсем друга беше сцената, която тоя ден след обяд се разигра в павилиона „Сан жен“.

Половин час след като Йоасаф подписа писмото до Яков, Естер знаеше вече не само съдържанието му, но и приблизителния брой на милионите, които Яков щеше да спечели до края на годината. Тя се радваше на успехите на любимия си и справедливостта изисква да признаем, че радостта ѝ не беше користна, тъй като тя нямаше други претенции спрямо Яков, освен една — да бъде обичана „докрай“. Инспекторът по конете, негово сиятелство мъжът ѝ, беше заминал тоя ден с кралицата за водолечебния център „Свети Лазар“, така че тя се чувствуваше свободна и безгрижна като птичка божия. След като посети Йоасаф и още двама министри и един главен секретар, тя се отби при нашия герой, който още чакаше своя инженер и от нетърпение сновеше напред и назад като вълк, затворен в клетка.

Тя го прегърна силно и като го държеше в прегръдките си, сякаш някой се канеше да ѝ го отнеме, прошепна нежно в ухото му:

— Само в края на първата година, мили, ти ще имаш от твоите мини една чиста печалба от около пет милиона златни. Това са доста пари, като имаш предвид, че моят нещастен мъж минава за богат човек, а печели само някакви си сто хиляди, и то не златни, а най-обикновени, книжни. Но Йоасаф ми каза, мили мой, че печалбата ти може да бъде още по-голяма, почти двойна, ако бъдеш умничък и вземеш за съдружник неговия тъст. — Тя се притисна до гърдите му и въздъхна. — Йоасаф може да направи така, че държавата да купува на два пъти по-висока цена твоята руда. Само да се съ согласиш... — Тя поиска да го целуне по устните, но Яков се престори на ужилен от комар по ухото и ловко се изплъзна от ръцете ѝ.

— Да върви по дяволите твоят Йоасаф! — изсумтя той, като лъжливо се чешеше по ухото, заставайки в същото време на безопасно място зад Златокосиното бюро. Там пухкавите ръчички на Естер не можеха да го докопат.

— Но, за бога, какво лошо ти е сторил Йоасаф? — каза огорчено Естер.

Нищо лошо не му беше сторил, но чрез тъста си можеше да го изяде жив и да направи мините му дойна крава на либералната партия. Тъстът на Йоасаф беше могъщ човек, владееше застрахователните дружества и всички транспортни компании в страната. Като нищо можеше да го изяде жив! Ех, само веднъж да стъпеше здраво на краката си! Тогава Йоасафовци щяха ничком да му се кланят, камо ли да му предлагат тъстовете си за съдружници! И тази Естер, чиито нежности му бяха омръзнали вече, и на нея щеше да даде пътя. Само да стъпеше на краката си, само да стъпеше по-здраво на краката си!

— Какво лошо са ти сторили Йоасаф и неговият тъст? — попита още по-горчиво Естер.

— Йоасаф има навик да скърца с изкуствените си челюсти — каза Яков, — а тъстът му изяджда по десет мекици на закуска и постоянно мирише на препържено олио. И двамата не са ми симпатични.

— Яков! — изправи се Естер и с протегнати ръце тръгна да заобиколи къдравото бюро. — Ти чуваш ли се какво говориш?

В тоя миг Яков видя през прозореца как на двора се изгърколи каретата му и как от нея слязоха Василчо и сатаноподобният инженер.

— Шшшт! — сложи пръст на устните си Яков в мига, когато тя вече протягаше ръка, за да го придърпа към себе си. — Дигай си чуковете, мила, защото пристигат външни хора. Ще се разчуе, че те прелъстявам, и мъжът ти ще ми обяви дуел.

— Нима не би се дуелирал заради мен? — попита Естер със сълзи и с нотки на отчаяние в гласа си.

— Какво ми е сторил мъжът ти, за да го пречукам? — усмихна се Яков, като си спомни безславния край на капитан Михал.

Нито тя беше дяволски красива и интересна като Златокосата, нито той беше предишният безимотен благородник. Пък и уставът на милионерския клуб забраняваше на членовете си да се дуелират под каквото и да е предлог.

Помагайки ѝ да облече жакета си от ефектна, но евтина флорентинска тафта, той я целуна по ухото и ѝ прошепна:

— Чакай ме следобед в „Сан жен“!

Беше ѝ дал ключ, та в случай че закъснее, тя да не го чака навън.

Но този ден Яков не само че закъсня, но изобщо не си показва носа из тия места. Естер, като ѝ дойде до гуша да гледа през прозорчето дали се задава по пътеката, отиде в барчето и изпи чашка коняк. Вкусът на коняка ѝ се видя отвратителен, но пламъкът, който избухна в кръвта ѝ, замая приятно главата ѝ. Толкова приятно, че си наля втора чашка. Тогава, като гледаше моравия дявол с червените рога, изписан на витража, почувствува изведнъж, че ѝ става непоносимо горещо, сякаш една духалка духаше отгоре ѝ въздух, нажежен в самото пъкло. Тя съблече всичко, каквото беше отгоре ѝ, роклята, фустите, и понеже дяволът продължаваше да я гледа вторачено със зеленикаво пламналите си очи, наметна раменете си с един тънък копринен шал, който Яков ѝ беше подарил по случай приемането му в клуба на милионерите. Сега моравият дявол можеше да я гледа, колкото си иска.

В тоя миг на външната врата се почука и тя припна да отвори. Но каква беше изненадата ѝ, когато видя на входа да стои не Яков, а Василчо. При това Василчо приличаше ужасно на дявола от витража, само че беше облечен в граждански дрехи. „Навярно под тях е също такъв безобразен, какъвто е моравият му събрат от стъклото!“ — помисли с размътен разсъдък Естер.

— Господарят ми нареди да ти обадя, че няма да дойде, защото утре заминава за рудниците и не разполага с никакво време! — каза Василчо, като се мъчеше да не гледа по-надолу от гушата ѝ.

— Ах! — каза Естер и отпусна ръце, при което шалът ѝ силно се разтвори. — Ах! — повтори тя. — Рудниците!

„Рудниците“ беше местност, която се ползуваше със зловеща слава. Естер се уплаши от това име и залитна, но Василчо беше сръчен и на часа я улови през кръста. И понеже нямаше къде другаде да я остави, понесе я към уютната малка спалня, мебелирана в стил рококо.

За да изпълни държавната поръчка, Яков трябваше да изрови от планинските недра двадесет пъти повече руда, отколкото вадеха досегашните собственици на мините. Предстоеше му да издълбае много нови галерии, а старите да удължи и разшири, като се спусне

още по-надълбоко под планината. За да свърши тази работа, необходими му бяха поне още хиляда души работници, още стотина чифта впрягове за извозване на рудата до топилните и удобни пътища, постлани с едър чакъл, за да не спират превозите през кишавото и снеговито време. Имаше да преодолява хиляда най-тежки мъчнотии. Някои от мъчнотиите изглеждаха просто ужасни, като се имаше предвид сред каква местност бяха зареяни оловните и медни рудници. Впрочем цялата тази местност се наричаше „Рудниците“ и ние мислим, че Естер беше припаднала наистина, а не престорено, когато чу от устата на Василчо това име, обявено със зловеща слава. Да, местността „Рудниците“ беше едно дяволско царство. То се намираще близо до разбойническата държава Потидея и из тилилейските ѝ гори и храсталаци бродеше каква ли не човешка смет. Сред тази смет главорезите и контрабандистите не бяха най-лошите представители на човешкия род.

Но да бяха само тия мъчнотии! Сега се беше появило едно ново усложнение и то превръщаше пътуването на Яков в опасна авантюра, която можеше да му вземе главата като нищо. Какво се беше случило? Кралят на сиренето беше изпълнил заката си, това се беше случило! Той искаше да удари Якова през краката и го направи, като удвои два пъти цената на сиренето и на млякото в районите, където живееха и работеха миньори. От своя страна миньорите поискаха веднага увеличение на надниците си и понеже Яков отказа да разговаря с тях на тая тема, те обявиха стачка, захвърлиха копачите и напуснаха рудниците. Сега селата им приличаха на разбунени кошерища. Жените, чиито мъже не можеха да копаят олово и мед, без да се подкрепят с малко мляко или сирене, стискаха пестници и крещяха: „Дайте ни го тоя господин Яков, за да си поговорим с него, както ние си знаем!“ Бездруго той нямаше да излезе цял от ръцете им. И ето че Яков си беше наумил да мине тъкмо през тия села!

Местността „Рудниците“ се намираше на седем дни от столицата. Като казваме седем дни, разбираме седем дни пътуване с кола, теглена от два чифта яки коне.

На другия ден след описаните събития нашият герой тръгна смело за „Рудниците“. Той се съпровождаше от:

1 комисар

1 съдия

2 ескадрона гвардейци

1 планински топ с артилеристи.

Комисарят му служеше за обявяване на военно положение и за мобилизиране на рудокопачите. Който не искаше доброволно да копае руда, биваше съден като дезертър. Съдията имаше за задача да съди размирниците според военните закони и да ги наказва. Гвардейците трябваше да въдворят ред, както те си знаеха — с шашките. Освен това гвардейците бяха длъжни да си отварят очите на четири и да го вардят, защото тази област беше пълна с какви ли не хора.

Освен споменатите спътници Яков беше включил в експедицията десет души минни инженери, един двоен фургон жени за гвардейците, един малък фургон женя за офицерите, а така също няколко коли, натъпкани с женски фусти, стъклени накити и тумбести шишета с коняк. Няма да изброяваме колите, натъпкани щедро с провизии. Те образуваха една дълга редица, покрай която трябваше доста време да се галопира с кон, за да бъде отмината.

Но за какво бяха на Яков женските фусти, стъклените накити и тумбестите шишета с коняк? — ще запита някой. Ще отговорим веднага. След като едно попътно село биваше прочистено от размирни хора, Яков нареждаше на Василчо да раздава на вдовиците фусти, на осиротелите дъщери стъклени накити, а на най-близките роднини на прочистения — по една бутилка коняк за „бог да прости“. Колкото и желязо да бяха налели милионите в душата на Яков, той си оставаше човек *артист!*

Много хора предричаха, че Яков ще се завърне (ако изобщо се завърнеш!) с подвита опашка. Но напук на краля на сиренето и на неговите съмишленици експедицията на Яков завърши с успех, а самият той пристигна в столицата с навирена опашка. Из целия път гвардейците бяха добре въртели шашките си, а планинският топ беше вдигал на няколко пъти голяма пушилка. Съдията избеси смутителите на реда, комисарят мобилизира хиляда души за мините и други петстотин — за поправка на пътищата, а инженерите захванаха да пробиват нови галерии и да разширяват старите.

Станаха из пътя няколко интересни неща и ние ще разкажем две случки, за да не си помисли читателят, че нашият герой през цялото време е бил отегчен, прозявал се е и е скучал.

И така на четвъртия ден пътешествениците стигнаха до една местност, където два гигантски комина бълваха към небесата огромни фъндъци черен дим. Това беше царството на Данил, собственика на фабриките за топове. Сам Данил посрещна гостите и ги покани на царска трапеза. Всички ядоха и пиха чак до другия ден. Когато си тръгнаха, Данил каза тъжно на Яков:

— Ето, виждаш ли, любезни братко мой, от петях комина на моите фабрики само два още пушат, но и те скоро ще угаснат. И всичко туй се дължи на твоите хора. Те не дават пет пари, че държавата има нужда от топове, а мислят само за търбусите си. Стачкуват! Не копаят вече руда и три от моите пещи свършиха курса. Аз с шепи събирам каквото още може да се измете от складовете, но и то е на свършек! Утре и тия два комина ще предадат богу дух.

Като говореше тия думи, той плачеше горко, затова Яков го прегърна през раменете, посъветва го да не унива и му обеща, че ще си поговори както трябва със своите хора.

После те тръгнаха по мъчния и изровен планински път, който водеше за рудниците. От двете страни на пътя тъмнееха гъсти и вековни гори, обраснали с папрати и храсталаци. Понякога се мяркаха рогати елени, притичваше вълк с вълчицата си, тресеше заоблен гръб, тръгнала за някъде си, едроглава мечка. Най-интересни бяха едни същества, които много приличаха на хора, превърнати от някой зъл дух в прегърбени беловласи джуджета. Те се срещаха много често, комай по целия път през планината. Това бяха бивши работници от оловните мини. Останали без зъби, с превити гръбнаци и изкривени пищялки,

посивели, с хлътнали очи и бради до пояс, те бяха станали *горски хора*. За да не тежат на своите, живееха в гората зиме и лете. Хранеха се с коренчета и горски плодове. А тях самите не ядеше никакъв звяр, ни лешояд, дори чакалите се бояха да не се отровят от живите им мощи.

Както се промъкваха предпазливо между храсталаците и заничаха вторачено по кервана, едва видими сред горската здрачевина, те приличаха на призраци, плъпнали изпод коренищата на дърветата, или на привидения, изпъзели из белезникавата мъгла, която покриваше мочурищата и дълбоките долове. Привидения или живи мощи, те плашеха конете, караха ги да цвилят безумно и да хвърлят яростни къчове, а жените във фургоните си припомняха Страшния съд и псуваха съдбата си толкова цветисто, че дори кочияшите изхълцваха, оглеждаха се и кръстеха за всеки случай задниците на конете.

Двама гвардейци успяха да спипат едного от тия нещастници, намазаха го с катран и го запалиха. Нещастникът, обхванат от пламъци, захвана да пищи и да скача, а гвардейците казваха: „Тъй ти се пада“, понеже го мислеха за изчадие адово. Сатаноподобният инженер, като видя тази гледка, скочи от каретата на инженерите и за всеобщо удивление започна да ходи на ръцете си, да се премята през глава. Всички му ръкопляскаха и казаха, че е голям фокусник.

Яков попита Василча какви са тия създания, дето толкова приличат на човешки призраци. Василчо каза, че това са членове на една секта, които искат чрез постене и неспокоен живот да се докопат до царството божие.

— Каквито и да са — рече Яков, — те напомнят за мистериите и правят гората да изглежда някак тайнствено красива!

И за пръв път от много време насам той изпита желание да рисува. Поиска от инженерите лист хартия и цветни моливи, обърна се с гръб към догарящия призрак и направи няколко вдъхновени скици.

— Чудесно! — каза сатаноподобният инженер и весело намигна, макар че скицата на Яков не изглеждаше кой знае колко весела.

— Върви по дяволите! — изруга Яков първия си помощник по преустройството на мините. — Какво разбираш ти от мистерии, дяволска мутро? Марш в колата!

Ах, каквото и да се приказва, личеше си, че Яков беше човек с характер, човек от „сой“, както се изразяват сред народа.

Три денонощия след тази случка експедицията стигна до най-големия рудник. Разположиха се на бивак, разквартируваха се. Сатаноподобният и помощниците му изследваха подземните галерии, извадиха пергели и линейки и захванаха да кроят величествени планове. Около рудника беше тихо, защото миньорите още стачкуваха, а гвардейците не бяха докарали нови подкрепления. Тишината много помагаше на инженерите да кроят с най-голямо съсредоточение великите си планове.

Комисарят и съдията, които бяха до гуша потънали в работа през последните дни, сега потриваха ръце — ето че беше дошло време и те да си отпочинат. И двамата бяха луди по рибарлъка, а на един час път от рудника гърмолеше буйна река, пълна с шарени пъстърви. Имаше да свършат само една работа — да осъдят и обесят главния подстрекател на стачката, но туй щеше да им отнеме не повече от един час. Този главен подстрекател те мъкнеха вече три дена със се бе си, като се мъчеха с клещи и с какви ли не средства да измъкнат от устата му имената на други главни подстрекатели и все не успяваха да изкопчат дори едно име. Накрая им омръзна и те решиха да не губят време, още повече че беше неделен ден, грееше лъчезарно слънце и пъстървата щеше да кълве като луда. Осъдиха набързо този човек, постановиха да се обеси на другия ден, после наравиха въдиците и с облекчени души търтиха за реката. Да им пожелаем традиционното „наслука“ и да ги оставим на мира, те и без това не се завърнаха вече в лагера. От тоя час насетне никой ги не чу и не видя.

Пропадането на тия двама знатни мъже сред тилилейските пуциначи не наскърби особено нашия герой. Те бяха свършили работата си и вече не му трябваша, а освен това той ги и ненавиждаше тайно в душата си, защото комисарят имаше червен и сплескан нос, като маринована камба, а съдията беше клепоух, и на всичко отгоре произнасяше „с“ вместо „ч“, казваше например „Пенсо“ вместо „Пенчо“.

Експедицията беше загубила и десетина гвардейци, очистени при прочистванията на миньорските селца. Двама магистрати и десетина гвардейци — това беше нищожна загуба в сравнение с придобитите за войната хиляди тонове руда. От тази руда Яков сам щеше да спечели още през първата година около пет милиона златни.

Така че ползата от тази експедиция (която някои вестникари бяха нарекли „рисковано начинание“) беше едновременно и очевидна, и очевадна. На устроения по този случай тържествен банкет Яков произнесе голяма реч.

Той се завърна в палатката си с душа, преизпълнена с доволство. Откакто се случваше доволството да прелива често в душата му, той си лягаше облечен, с обуца на краката си, тананикайки си песента „По моря се нося ази“, и моментално заспиваше. Песента „По моря се нося ази“ много му допаднаше, тъй като главата му се въртеше и той имаше странното усещане, че стои върху истинска корабна палуба.

Но тази вечер тъкмо беше подхванал морската песен и ето че гвардейският капитан, който командуваше личната му охрана, доложи за някаква дама, която искала незабавно да го види.

— Въведете я, мътните да я вземат! — каза Яков, чувствайки как този път сърцето му прелива не от доволство, а от доброта.

Въведоха дамата и Яков моментално изтрезня. Морето се стопи, палубата изчезна и краката му като че ли се враснаха в една ужасна твърда и неподвижна земя.

— Добър вечер! — каза дамата с тих глас и чинно се поклони.

Ах, каква дама! Това беше един женски призрак в юношеска възраст, с горящи очи. Един призрак само от кожа и кости, но със святкащи черни очи и гарвановотъмни коси, които падаха като водопади върху костеливите ѝ рамене.

— Дявол да го вземе! — възмути се Яков. — Ти хляб не ядеш ли?

— Ям, но по малко! — усмихна се кротко девойката. И се усмихна още по-кротко: — Нали трябва да има за всички, а ние вкъщи сме петима!

— Какво искаш от мен? — попита Яков.

— Искам милост! — каза девойката.

Тя коленичи на пода, свали наметалото си и останала само по риза, протегна към Яков тънките си като цафари ръце.

— Искам милост! — повтори тя.

— За кого искаш милост? — попита Яков.

— За татко! — каза девойката. — Той е осъден на смърт и утре ще го обесят. — Искам милост за него! — изхълца тя.

— Хм! — каза Яков.

— Готова съм на всичко, благородието ви, само го помилвайте!
— изстена девойката и ризката ѝ като че ли сама се смъкна от раменете ѝ. — Помилвайте го! — прошепна тя.

Ах, какъв ужас! Едно същество, сухо като клечка, с изпомпани гърди, с гърди, в които нямаше плът — предлагаше себе си и в замяна молеше за милост. Това беше страшно и отвратително и Яков повдигна инстинктивно ръце, сякаш сам търсеше пощада. Но му дойде нещо наум, извади с треперещи ръце лист хартия и молив от ковчежето си и с болезнена стръв започна да рисува, като поглеждаше навремени момичето с обезумели очи. Рисуването продължи минута-две, едва ли повече. Когато завърши, той си пое дъх и преглътна, сякаш беше държал в устата си невероятно кисел и горчив плод.

— Обличай се и да те няма! — каза той. — Да те няма, докато не съм взел пръчката! Чуваш ли?

— Ще помилваш ли баща ми? — попита момичето, без да се помръдне от мястото си.

— Ще го помилвам! — каза Яков.

— Обещаваш ли?

— Обещавам!

Момичето пролази по земята, целуна върховете ма обувките му, загърна се в наметалото си и като невестулчица изскочи навън.

Яков стоя някое време зашеметен, после повика Василча.

— Оня негодник, дето утре ще бесите — рече той, — да си върви по живо, по здраво още тази вечер! Да се счита за помилван!

— Но, господарю! — ахна Василчо. — Вие се шегувате!

— Слушай каквото ти казвам и изпълнявай! — разсърди се Яков.

— Как да изпълнявам, като го обесихме вече! — повдигна рамене Василчо. — Обесихме го, негодника, преди един час!

— Кой даде това нареждане?

— Аз, ваше благородие. Защо да си губим времето утре?

Яков замахна и зашлеви с все сила Василча по лицето.

— Да те вземат дяволите! — ревна той. — Дръвник! Адско изчадие! Ще бързаш! — и отново го зашлеви, този път с лявата си ръка.

В очите на Василчо блеснаха такива огньове, че ако Яков беше го погледнал в тоя миг, непременно щеше да се вкамени. Но той не го погледна, защото се разхождаше напред и назад и сърдито крещеше:

— Дръвник и проклето изчадие адово! Аз обещах на момичето да пусна на свобода този човек. И то повярва. Разбираш ли, повярва!

— След час-два то няма да вярва вече! — усмихна се злобно Василчо.

— То няма да вярва вече никому и никога! Това момиче ще остане обезверено цял живот. Знаеш ли какво значи обезверен човек? Това е по лошо от смърт!

— От смъртта няма по-лошо! — каза Василчо.

— Има! — поклати Яков глава. — Безверието е по-лошо от смъртта!

Василчо пак се усмихна с предишната си усмивка, а Яков, след като помълча някое време, замислено рече:

— По-добре ще е, мисля, един заблуден куршум да отнеме тутакси живота на това момиче, отколкото да разбере след малко, че е било излъгано! Мигновената смърт — продължи той — е за предпочитане пред безверието. Знаеш ли какво значи да живееш сред хората и да не вярваш на никого? Това е една постоянна и изгаряща мъка. Аз съм по природа милостив човек и затова не желая момичето да живее сред мъки. Разбираш ли, изчадие адово, какво искам да кажа?

— Разбирам! — кимна Василчо. Той се обърна на петите си и бързо изскочи.

Яков извади от ковчежето си шишенце със силен коняк. То беше плоско, поставено в сребърна обковка и със златна капачка. Той отпи от шишенцето няколко глътки, премига от удоволствие и в същия миг се просна на походното си легло да спи. Облечен, както си беше, и с обувки. Когато начена да похърква, от далечината ечна изстрел, но той не го чу, беше заспал.

На другата сутрин Яков реши да се завърне в столицата. Той остави при рудниците десетината инженери начело със зеленоокия, един ескадрон гвардейци, фургон и половина жени, а с остатъка от свитата си пое обратния път. Местността беше прочистена, но за всеки случай заповяда на гвардейците главорези да препускат пред каретата му, а планинският топ, впрегнат в четворка едрокопитни коне, нареди да го варди откъм тила.

До големия завой дойдоха да го изпратят зеленоокият инженер и полковникът, който командуваше гвардейския ескадрон. На раздяла той рече на полковника да си отваря очите добре, та да има за какво да го хвали пред краля, а зеленоокият инженер предупреди да му изкарва толкова руда, колкото се бяха договорили, иначе...

Очите му се спряха на един престарял бор, чиито дебели чепати клони се протягаха встрани като изтегнати на слънце смоци. Той не продължи мисълта си какво щеше да прави със зеленоокия, ако не му извадеше толкова руда, колкото се бяха договорили. Само по устните му пропълзя зловеща усмивка и в зениците му блеснаха мрачни светлинки. После те се разцелуваха и нашият герой се качи в каретата си. Кочияшът размаха дългия си камшик и конете се втурнаха като подгонени от вълци.

Стотина крачки след завоя той видя да виси на един дебел боров клон обесен човек. На гърдите му беше окачена табелка, а в краката му беше разцъфнало огромно бяло цвете. Едър гарван с посивели от старост перца леко се полюляваше на една рехава вейка до него. Дали в краката на обесения беше разцъфнало огромно цвете, или беше смъртно подкосена жена, наметната с бяло наметало, като онази снощната, която беше дошла да моли за баща си, не можа да разбере. Конете уплашено изфучаха покрай това страшно място, а и на него му се спеше, Василчо го беше вдигнал на крак от зори.

На километър-два пред столицата го посрещнаха ръководителите на милионерския клуб. Красиво момиченце, облечено с пъстра национална носия, му поднесе върху сребърна тава хляб и сол. А в катедралата „Света Ана“, която по значение беше втора след катедралата „Свети Стефан“, отслужиха благодарствен молебен. Молебенът беше заръчан от краля на топовете Данил. Разписка за платена такса от десет жълтици и сега може да се види в стария финансов отдел на синодалния архив. Но поради някаква шмекерия на тогавашния касиер цифрата десет не беше изписана словом. Това ни дава основание да си мислим, че не ще да е никак чудно, ако жълтиците не ще да са били десет, а сто. Защо? Защото в папките на същия финансов отдел може да се види друга една разписка пак за отслужване на тържествен молебен в катедралата „Света Ана“, но за 150 жълтици, и то за какво? Заради щастливото освобождаване от бременност на някоя си кобила Роксана? Тази Роксана била по него

време фаворитка на конните надбягвания. Но каквато и да е била печалбата на тотализатора от Роксана — ще кажем ние, — тази печалба е една дреболия, нали, в сравнение с патриотичния подвиг, извършен от нашия герой! Тъй че таксата за благодарствения молебен непременно ще да е била не десет, а цели сто парчета святкащи жълтици.

Парите, които Яков печелеше от мините, и доходите, които му идеха от наследството на Златокосата, стигаха, за да живее в безгрижие и умерено охолство. Можеше да се шляе на лов из горите си, колкото душа му иска, да прави любов с тази или онази примабалерина, като ѝ купува от време на време по някоя огърличка или палтенце от хермелин, можеше да пие истинско старо вино в кристални чаши и когато на Нова година играе на карти или хвърля зарове — да залага по десет жълтици наведнъж. Можеше, ако беше лаком, да яде от сутрин до вечер и ако беше мързелив — да дреме в сенките на градината си по цял ден. Както правят мнозина милионери. Такъв наивник, дето ще запита кой управлява милионите на тия милионери, едва ли ще се намери, тъй като се знае още от едно време, че за тази работа си има директори и управители. От време на време дохожда по някоя приятна секретарка и донася на шефа милиционер по една дузина чекови книжки и по един директорски доклад. Шефът изпраща на директора „много здраве“, а приятната секретарка потупва, където намери за добре.

Така карат истинските милионери, а Яков живееше по свой начин. Що се отнася до секретарките, и той не беше „газен от дилижанс“, т.е. не правеше изключение, но го вършеше с една секретарка, която смяташе за влюбена в него и за която мислеше да се жени. За тоя случай, допъти.

Паричното благополучие обикновено върви под ръка с личните благополучия, милионерският живот, както споменахме по-горе, е един нагледен пример за тия работи. Но ето че на нашия герой не му провървя кой знае колко. Още същата нощ, след като се завърна от знаменитото пътешествие, лоши поличби предказаха, че пътят му в живота няма да прилича на песен и не ще бъде обсипан с рози. Както беше задрямал, а беше се пъхнал в пухеното Златокосино легло, изведнъж дочу тупане и пляскане на боси крака по мрамора на коридора, съпроводено с бърз и сподавен шепот на много гласове. Сякаш покрай спалнята му се прокрадваха босоноги мъже и жени

тичешком, гонени по петите от нощния пазач или от някаква кой знае каква друга тайнствена сила. И понеже Яков знаеше вече слуховете за съмнителните някогашни посещения в Златокосиния дворец, сънен още, сграбчи изпод възглавницата си 12-милиметровия двуцевен боен пищов, едно тежко чугунено оръжие, което пряко сила повдигаше едва до височината на очите си, и храбро, решен на всичко, изскочи навън, както беше облечен по нощница и с шапчица на главата си.

Оказа се, че ушите му не бяха го излъгали. Пред него скачаха и тичаха една тумба белокози призраци, също като ония, дето беше видял да бродят из тъмните и смълчани горски пущинаци около Рудниците. Занесени хора от някаква секта, според уверенията на Василчо, която препоръчвала на членовете си да ядат само гъби, горски плодове и треволяци, за да се усъвършенствуват духовно и пречистят телесно. Навярно тия смахнати хора бяха взели полилеите за храсталаци или за източени от висинето гроздове, защото се катереха един другиму по гърбовете си, изскубваха алчно кристалните висулки и както правят катериците, когато събират зимовнина, грижовно ги спущаха и трупаха на пода. Сърцето на нашия герой не издържа пред тази вандалщина, той вдигна пищова и натисна спусъка. Раздаде се страшен гръм, който едва не пропука мраморите на Златокосиния дворец от горе до долу. Когато гъстата пушилка от гръмотевичния изстрел се разнесе, някаква магесническа ръка или по-скоро метла като че ли беше измела до един неканените гости, а друга чудотворна ръка беше възвърнала до една кристалните висулки на полилеите по местата им. Сякаш допреди няколко секунди не беше върлувала по тия места банда от смахнати нашественици, навсякъде царуваше мир и кротък покой. Дори не миришеше на барут!

Само една фигура стоеше срещу Яков и втренчено го гледаше. Тя не приличаше никак на изчезналите пришълци, пази боже! Но, о, ужас! Тя наподобяваше дявол и донякъде напомняше Василча, но повече приличаше на дявол, а защо — един бог знае, тъй като нямаше нито рога, нито опашка. „Този мръсен тип ще да е посещавал Златокосата!“ — каза си наум нашият герой и една закъсняла ревност впи зъби в сърцето му, макар че любовта му към Златокосата беше отдавна преминала в царството на сенките. „Ама че тип!“ — каза си той и неочакван прилив на сили повдигна ръката му до равнището на очите и му даде възможност да се прицели точно в челото на тоя полудявол,

получовек. Когато средата на проклетото чело „кацна“ върху мерника на неговия револвер-топ, той натисна спусъка на втората цев и отново гръмотевичен трясък разтърси до основи Златокосиния дворец.

Ехтежът от изстрела заглъхна, синкавосивият дим на барута се разнесе, настана тишина, която притискаше ушите, а светлината от полилеите заля обширния коридор и многоцветните мрамори на колоните и пиластрите трепнаха и сякаш оживяха. На две крачки от Яков стоеше Василчо, усмихваше се угоднически и малко тревожно и навремени току разтриваше с пръст една едва забележима драскотина, отпечатала се като кръг по средата на челото му.

— Дявол да го вземе! — каза учудено Яков. — Да не би току-що да стрелях по тебе?

— Кой знае какво се е привидяло пред очите ти, господарю! — усмихна се с незлоблива усмивка Василчо.

— Чудна работа! — поклати глава Яков. — Аз се премерих точно в челото ти и би трябвало на това място — той натисна с показалеца си червеното кръгче, — да, би трябвало на това място да има дълбока дупка!

— Куршумът е рикоширал! — повдигна рамене Василчо. — Вечерно време — рече той — аз мажа челото си с крем от магарешки тръни, за да е сънят ми по-лек. Тоя крем е много мазен и затова куршумът ще да е рикоширал встрани.

— Е, хубаво! — въздъхна Яков. — Може и да е рикоширал! Но защо, дявол да го вземе, ти ми заприлича на дявол, туй не мога да разбера!

— Сънувал си някакъв лош сън, господарю! — каза Василчо. — А насън какво ли се не привижда на човек!

Той взе тежкия пищов, чиито цевы бяха още топли, улови господаря си под ръка и мълчаливо го заведе обратно в спалнята му, която едно време беше спалня на Златокосата. Настани го в леглото, пожела му лека нощ и тихо излезе.

Яков дълго лежа с отворени очи. Болеше го ужасно глава. Когато болките станаха непоносими, той извади един пешкир от дрешника, накисна го във вода и целия го уви около челото си.

Може би заспа чак призори. Тогава му се стори, че Златокосата слага нежната си ръчица на челото му. Болката му утихна за малко и той се унесе в сън.

На другата нощ дойде при него дъщерята на обесения размирник от рудниците.

— Татко още не е издъхнал! — каза тя. — Той виси на клона, но още бере душа и ако в сърцето ти има малко милост, можеш да го спасиш!

И понеже той се чудеше как да ѝ обясни, че бесилото отдавна е свършило работата си — не е лесно да се обясняват такива неща, и то на една дъщеря! — тя свали наметалото си. После смъкна и ризката си и пред очите му застана един скелет, облечен в женска кожа.

— Махни се! — извика той и издърпа одеялото над главата си. Сърцето му щеше да се пръсне от ужас.

— Ако искаш, ти можеш да го спасиш! — продължаваше тя и гласът ѝ, напоен с безкрайна молба и с някаква глупава надежда, продължаваше да стига до ушите му твърде ясно, макар че беше се завил презглава с одеялото.

— Късно е вече! — повтори той, душейки се в завивката. — Кой обесен може да виси три дни на въжето и да остане жив?

— Може, може! — каза тя.

Ах, господи, тя не само каза, че „може“, но се покатери на леглото му и започна да дърпа завивката, за да се мушне до него. Той затискаше едната страна на завивката, но тя го прекрачваше и дърпаше другата страна. Като усети, че се задушавя, нашият герой с усилие, което истинските писатели наричат „върховно“, отметна одеялото, скочи с лъвски скок към вратата, отвори я, изхвърча в коридора и отчаяно извика:

— Помощ!

Василчо, сякаш беше очаквал тоя зов, тутакси се намери до него.

— Какво се е случило, господарю?

— Ах, изчадие адово! — повдигна ръка Яков, за да го прасне през лицето, но Василчо благоразумно отстъпи. — Ти си виновен! Ти избърза да обесят главатаря на бунтовниците, сега оня таласъм, дъщеря му, пак се довлече при мене да проси милост! Вие (Яков

имаше предвид слугите) не затваряте както трябва вратите, не пуцате добре кепенците, не проверявате кой влиза в тази къща и кой излиза! Мързеловци! За какво ви държа? За какво ви плащам толкоз пари?

— Пак си сънувал някакъв лош сън, господарю! — каза Василчо отегчено и се прозина.

— А какви сънища да сънувам, проклетнико, като ти ме насаждаш непрекъснато на пачи яйца? Оногова обеси прибързано, дъщеря му пък, след като ѝ пръсна черепа, не благоволи дори да прибереш на по-скътано място, ами я остави да клечи мъртва в краката му! Ето я сега, вампирясала! Но не иде тебе да язди, а се мъкне при мене! Какви сънища да сънувам при такива ми ти работи, розови или пембени?

— Ох, господарю, какво си се заловил за разни ситни-дребни, ами си не гледаш спокойствието и рахатлъка! — рече Василчо и в гласа му прозвучаха едновременно и тъга, и досада.

— До гуша ми дойде от призраци и вампири! — изкрещя извън себе си нашият герой. — Сън не ме хваща вече, сън нямам като хората, разбираш ли, негоднико?

— Не си ми рекъл, господарю, не съм те излекувал! — засмя се Василчо. — Туй неразположение твоето в нашия край наричат златно и го лекуват само със злато. Взимаш 15–20 жълтици, разкламбучкваш ги хубаво в двете си шепи, после ги изсипваш на масата и изведнъж ги нареждаш да са всичките „ези“, а сетне „тура“. И така повтаряш няколко пъти, докато сънят те обори и заспиваш като блажения Йосиф. Впрочем знаеш ли, защо Йосиф е бил блажен?

— Не — каза Яков.

— Защото е бил скопец и не е познавал жената.

— Ти си един идиот! — каза Яков.

— И тъй — каза Василчо, — вземи двадесет жълтици и опитай.

На моя отговорност!

— Върви по дяволите! — изгледа го с велико презрение нашият герой.

Но като си отиде в спалнята, извади двадесет жълтици и започна да ги нарежда. Когато ги нареди за трети път, сънят го събори и той дълбоко заспа.

Усетили, че скоро ще да замирише на барут, енчани хукнаха да влагат парите си (кой колкото ги имаше) в такива имоти, дето не губеха цената си. Всеки според възможностите си: едни си купуваха било сребърна лъжичка, било порцеланова чашка, а други си дигаха къщи. Най-много страст се влагаше по къщите. Дребните спестовници си струпваха къщи на по един-два етажа, богатите — на по четири-пет, с по няколко магазина отдолу, а най-богатите дигаха модерни хотели с частни апартаменти и увеселителни заведения. Защото войната съсипваше мнозинството от хората, но и мнозина излизаха от нея позлатени. А позлатените са имали открай време една постоянна нужда от развлечения и удобства.

Като редеше веднъж наполеоните си, Яков изведнъж усети, че му става студено. Огънят в камината беше угаснал, сред пепелта само тук-там поглеждаше по някой още буден въглен. Той си легна, преди да се умори както трябва от жълтиците, и може би затова сънува един страшен сън. Най-напред му се присъни, че в мините става кошмарен пожар, а сетне — че в галериите нахлува страшна вода. Накрая той видя цялата местност като зловеща пустиня, сред която стърчеше една грандиозна бесилка. На бесилото висеше оня човек с табелката на гърдите и със стария посивял гарван, кацнал върху напречната греда.

На другата сутрин, пришпорен от някакви неясни страхове не за здравето си, а във връзка с възможния изход от предстоящата война с Керкирия, той основа дружество за постройка на големи и малки къщи. Той беше главен акционер (почти собственик) на дружеството и главната печалба, която се равняваше на милиони, пак отиваше в неговата кесия.

Така за кратко време Яков стана голям милионер. Правителството го слушаше, услужваше му, помагаше му да печели. И той помагаше на министрите и на главните чиновници, като на свой ред пускаше по нещо и в техните джобове. Лично към Йоасаф той беше особено щедър, понеже Йоасаф беше любимец на краля и същевременно минаваше за либерален човек. Общо взето, Яков не беше стиснат човек и с хората не се отнасяше лошо. Само че с хората нямаше много връзки. Общуваше с министрите, с bankerите, с генералите, с някои сиятелства; оттук нататък връзките с останалия свят държеше в ръцете си Василчо. Този лишен от „сантименти“ момък управляваше без грешки финансовото царство на своя господар.

С една дума, Яков живееше настрана от всекидневната суета на деловия живот. Но и извън тая суета не се случваха кой знае какви събития. Ние ще споменем само някои от тях.

Както трябваше да се очаква, дружбата му с Естер, съпругата на сиятелството, не продължи дълго, въпреки че тя го насочи към милионите, издавайки му държавната тайна. Той съзнаваше, че на нея дължи мините за олово и мед, опитваше се да ѝ бъде верен и понеже не успяваше, постоянните ѝ натяквания за вечна вярност му досаждаха и го изваждаха от равновесие. Той ставаше раздразнителен и невъздържан, напиваше се бързо и тогава често заспиваше така неочаквано, както се беше случило през тяхната първа любовна вечер в павилиончето „Сан жен“.

Той забрави Естер, забрави и Лиза (това според нас беше голям грях, но кой ни пита нас!), остави да потънат в забвение и някои други по-интимни връзки, само Златокосата не забрави, спомняше си я кога с благоговение, кога с ярост, а понякога и с тъга, която се срамуваше да признае дори пред себе си.

След като разбогатя, Яков заръча на Василча да му събере сведения за материалното състояние на Златокосиния братовчед. На другия ден Василчо се яви на доклад:

— Затънал е в дългове, ваше благородие. Подписва полици и живее от заеми.

— Откупи всичките му полици до една и ми ги донеси! — заповяда Яков.

Когато Василчо откупи полиците му, той ги протестира и понеже братовчедът отказа да плати каквото и да било по тях, предаде ги на съдебния пристав и му нареди много да не се церемони, а да продава дори бельото му и покривките, с които се завива.

Братовчедът пристигна пожълтял при Василча:

— Аман! Помоли го да ме приеме!

Яков го държа пред вратата си доста време и накрая се смили. Като влезе при него, братовчедът падна смирено на колене и се замоли:

— Милост! Остави ми поне една стая, едно легло, един костюм!

— Донеси ми жартиерите, които ти е завещала Златокосата преди смъртта си, и тогава може би ще се смиля!

Когато братовчедът ги постави на масата му, той рече:

— Ако ония разбойници не бяха ме отвлекли, аз щях да ги свалям от краката ѝ!

„Да, ваше благородие. И вие щяхте да ги сваляте!“ — щеше да го клъцне по сърцето братовчедът, но благоразумно си замълча.

Като погледа тъжно някое време жартиерите, Яков въздъхна и рече:

— Било каквото било! А сега си върви! Оставям ти едно легло, една стая и един костюм! И те назначавам портиер на канцеларията

ми. Да ми отваряш вратата всеки път, когато дохождам на работа!

Братовчедът тури портиерска фуражка и всяка заран го поздравяваше с кисела усмивка, но раболепно му отваряше вратата. Въпреки старанието той му действуваше лошо на нервите и затова още на седмия ден реши да се отърве от него. Повика го, даде му една кесия жълтици и му заповяда да замине за Керкирия или за Потидея, или за която ще друга държава, но да не се мярка вече пред очите му.

— Мернеш ли се пред очите ми — предупреди го той, — ще заповядам да те изпратят в мините, за да копаеш олово, докато изплюеш и последния си зъб!

Жартиерите бяха от коприна и сребърни нишки и всеки имаше вместо копче по един великолепен малък бисер. Яков поля жартиерите със спирт и ги изгори, а бисерите даде на един бижутер да му направи златни копчета за ръкавелите. Огънят ги беше „пречистил“ — въобразяваше си Яков — от чуждите погледи и пръсти. Обикна ги и вече не се разделяше с тях.

Единствената жена, която не остави следа в сърцето му, но за която насмалко не се ожени, беше личната му калиграфка Ивана. Той обърна по-сериозно внимание на любовните си връзки с Ивана малко време след като окончателно даде път на съпругата на негово сиятелство. Той дори мислеше, особено когато забързано глътнеше повечко коняк — минути, в които беше най-искрен със себе си, — не трябва ли непременно да се ожени за Ивана не само защото му напомняше с някои свои черти на Златокосата, а защото беше убеден, че за разлика от другите му любовници тя единствена не е равнодушна към него. Веднъж той се наведе от прозореца на кабинета си малко непредпазливо, а тя помисли, че ще падне, и изпищя. Когато се обърна, видя лицето ѝ преbledняло и очите ѝ изпълнени с ужас. Тогава именно си помисли, че тя навярно не е равнодушна към него. Тя не беше естествено такава Афродита като Златокосата, но му напомняше за нея, а освен това го и обичаше малко — предостатъчно основания, за да я повиши някой ден от любовница в съпруга.

И тоя ден щеше да настъпи скоро, ако не беше се случило едно събитие, което подействува на любовните неща, както действа химическият проявител — изкарва истината на бял свят. Събитието не беше кой знае какво, но подействува на Яков, както казват истинските писатели, „потресаващо“. Случи се така, че веднъж я прегърна в кабинета си, както беше застанала гърбом към него, а тя се извърна малко встрани и тогава лицето ѝ се отрази за миг-два в насрещното кристално огледало, което беше вградено в стената. Ах, какво отвращение, какво неописуемо отвращение се беше изписало по Иваниното лице! Ах, бедната Ивана! Дори нослето ѝ се беше набърчило, сякаш току-що беше помирисала, без да иска, някаква ужасна воня! Яков мигновено отпусна ръцете си и замръзна неподвижен. А Ивана, осъзнала светкавично, че беше се издала, отпусна рамене, сви се, наведе глава и смирено зачака наказанието си. Тя приличаше на крадец, спипан в момента, когато измъква чужда кесия.

— Мръсница! — каза Яков. Гласът му беше станал сипкав от болка и възмущение. — Мръсница! — повтори той и зашлеви момичето по бузата.

Ивана се свлече в най-близкото кресло, закри лице с шепи и замря.

— Само най-долните лицемерки правят така! — каза Яков. — Преструват се, че уж обичат, и дават, а всъщност... Това е по-долно от проституция. Защо се преструваше?

— Страх ме беше, че ще ме уволните! — каза тихо Ивана. И без да сваля шепи от лицето си, а като поглеждаше страхливо през пръсти, продължи: — Имам болна майка и две сестрички, които чакат само на моите ръце!

Ах, как лъжеше бедната Ивана! Като всеки благоразумен милионер, който смята да се ожени, Яков беше проучил семейното ѝ положение и отлично знаеше, че майка ѝ пращи от здраве, а двете ѝ сестрички не чакат само на нейните две ръце, защото баща ѝ беше архитект и изкарваше добри пари.

Той се разходи няколко пъти из кабинета си и пак почувствува, както беше почувствувал по-рано, когато чакаше реда си, за да танцува със Златокосата, че пустинята Сахара се е пренесла от край до край в неговата душа.

— Хайде, иди си! — рече той на Ивана, както беше застанал гърбом към нея. — Марш, и вече да не се мяркаш пред очите ми!

— Уволнявате ли ме?

Яков помълча някое време, после махна с ръка.

— Иди при Василча и му кажи, че те местя в рудниците. Да изкара заповед за преместване!

— В рудниците? — ужаси се бедната Ивана.

— Да — каза Яков. — Кажи на Василча да уведоми оня, зеленоокия... Той ще се сети за името му — че те изпращам на негово разпореждане. Какво си ме зяпнала? Върви! На добър час!

И му дожаля, че пустинята Сахара се беше пренесла в душата му. А в тази пустиня Сахара редом с мълчанието и пясъците нещо като че ли шаваше, нещо като че ли шаваше редом с пясъците и мълчанието ѝ. Носеше се неясен шум, толкова тих, че едва можеше да се долови. Не беше ли отново се появил червеят на съмнението?

Докато беседваше в кабинета си с разни министри, банкери и сиятелства, той незабелязано скицираше с молив, с перо, с каквото му попаднеше физиономиите им, а после, в часове, когато не искаше нищо да върши и не знаеше с какво да си убива времето, затваряше се в една тайна стая, където не допускаше никого, дори Василча, и от скиците правеше портрети. Като му омръзваха портретите, захващаше се с разни човечета. Те се носеха, подхванати от вятър, в една гора, която раснеше с корените си нагоре. Той се смееше, от сърце се смееше, после рисуваше къща, която лежеше с покрива си на земята, а от прозорците ѝ се пулеха риби или жени акробатки висяха закачени с един крак на скоба, която напомняше сърпа на месечината. Той се смееше още по-весело и рисуваше разни геометрични фигури, които запълваше с ярки бои, или пък човеци, чиито изумени очи гледаха откъм тила.

Той се развличаше.

Веднъж повика на гости някогашния си ректор, старчето с козята брадичка, действителния член на Академията, почерпи го царски, а сетне го заведе в тайната стая и му показа рисунките.

— Браво! — каза академикът, след като разгледа рисунките. — Виждам, че сте напреднали. — Той посочи портретите. — От академизъм, какъвто видях да правите при покойната княгиня, сега сте преминали към натурализъм. Познавам тия министри и банкери и се кълна, че са те. Браво! А това е — той кимна към обърнатите гори и къщи, към цветните геометрии и изумените до лудост очи, — това е смесица на сюрреализъм с най-разюздан фовизъм и абстракционизъм, тоест извънпланетарен „изъм“, ако мога тъй да се изразя...

Когато и извънпланетарният „изъм“ започна да не го удовлетворява, той се отдаде на колаж. Напълни една тайна стая с бои, разноцветни парцалчета, клечки, връвчици, парчетии от захвърлени обувца, скъсани етикети от консервени кутии, опъна платна върху няколко статива и запретна ръкави. След някое време на платната се появиха чудновати творби.

— Напредвате! — кимна насърчително с глава старчето с козята брадичка, академикът. — Всичко, което сте нарисували, е от ясно поясно! Тука сте изразили по един чудесен начин отчуждението, което е обхванало народните маси, като сте използвали скъсани етикети от консервени кутии. А тия възли, сплетени от връвчици, показват по найочевиден начин безизходицата, в която е изпаднала по-голямата част от нашата интелигенция.

На това място от речта на академика Яков се разсмя много весело.

— Не сте ли съгласен? — изгледа го учуден академикът.

— А, моля ви се! — каза Яков.

— Тогава записвайте си каквото ви казвам, иначе ще забравите!
— академикът го изгледа сърдито.

— Не се безпокойте, професоре! — потупа го Яков по рамото. — Аз съм находчив човек и все ще ми дойде нещо наум!

Това снизходително потупване по рамото не се хареса много на бившия ректор.

— Не разчитайте твърде на паметта си! — рече той. — Едно време Златокосата ме помоли да ѝ подаря хубаво тефтерче, за да си записва в него някои по-забележителни неща от дискретен и интимен характер. Аз ѝ подарих тефтерче с кожени корици, със златно сърце на главната корица и с чудесен златен дявол в долния десен ъгъл на корицата. След една година я попитах: „Е, княгиньо, навярно вече сте изписали тефтерчето си?“ „О, каза тя с онази мила своя усмивка, която, не се съмнявам, още си спомняте. — Нищо не съм записала, професоре, защото не успях да започна. А не успях да започна, защото,

виждате ли, забравила съм междуременно името на първия човек, който ме целуна и когото аз целунах!“

Яков си спомни за тефтерчето и се намръщи. Но се намръщи още по-силно от думите на старчето.

— Това тефтерче беше едно произведение на изкуството! — опита да се усмихне той.

— То беше доста дебеличко! — каза лукаво старчето с козята брадичка. — Доста дебеличко! — показва той с ръце. — Сигурно княгинята е възнамерявала да запише в него кой знае колко интересни възпоминания и случки! — И той неочаквано се изсмя: — Ха, ха!

Сякаш наблизко сипкаво извреця дърт пръч.

— Ха, ха! — изсмя се и Яков, в очите му бяха лумнали зловещи огънчета. — Знаете ли, професоре, каква идея за колаж ми хрумна, като ви гледах колко вдъхновено разказвате за тефтерчето с червените корици?

— Отде ще знам? — каза с подозрително равнодушие академикът.

— Реших да ви използвавам! — каза Яков. — И ето как!

Той извади от едно чекмедже 5–6 дълги и дебели гвоздеа, измъкна тежък ковашки чук и не много дълъг дебел волски ремък със стоманена стяга на края.

— Какво сте решили? — на свой ред се намръщи старчето.

— Ами ще ви прикова на стената! — каза Яков. — Ще ви прикова с разперени ръце и разкрачени крака. И отдолу ще напиша: „Летящият фавн“. Великолепно хрумване, нали? Хайде! — И той побутна бившия ректор към стената.

Бившият ректор почисти с ръка мястото, където Яков го беше докоснал, сякаш там се беше полепил невидим прах, усмихна се (е, малко попресилено, но все пак) и рече:

— За хрумването ви поздравявам, а що се отнася до материала, трябва, разбира се, да си намерите друг модел. С мене няма да ви провърви, защото аз съм почти безсмъртен и само ще ме измъчите. А освен това кралят ще ви накаже. Кралят не обича академиците му да бъдат показвани като летящи фавни. А освен това, ако ме употребите за колаж, кого ще викате, моля ви се, за да му показвате картините си? Та аз съм единствената ви публика! От кого ще искате художествена

преценка? Та аз съм единственият ви художествен ценител! Вие не можете, любезни, без мен!

— Е, вие го взехте на сериозно! — каза Яков. — Аз просто си направих една лоша шега. Досмеша ме заради онова тефтерче с червените корици!

Той донесе шише ароматичен златист арманяк, сочен лимон от Ливан, кристален шекер от Цариград, настани професора под картината с връвчиците и някое време се взира мълчаливо по посока на вратата. Не очакваше някой трети човек да влезе, защото тази стая беше тайна. После повдигна високо кристалната си чаша и макар никого да нямаше, никой да не беше прекрачил прага, усмихна се в онази посока и рече с някаква чудновата печал: „Наздраве!“ И изпразни чашата си на един дъх, макар арманякът да се пиеше по правило бавно и на глътки. Чарът на този коняк не беше толкова във вкуса му, колкото в неговия божествен аромат.

Той се пристрасти към златни и сребърни вещи на изкуството, към благородни и безценни камъни и тази страст не се появи случайно, а защото му омръзна да се развлича вечерно време само с наполеони. Най-напред реши да смени наполеоните с камъни, а сетне го връхлетя неусетно, завладя го неутолимата страст да притежава скъпи и редки накити и украшения. Предрешваше се като търговец, слагаше си изкуствени мустаци, за да не го познаят случайно, и по няколко часа на ден обикаляше златарските чаршии и сокаците, където се гушеха потайните малки дюкянчета, натъпкани с вещи, крадени от цял свят.

Но чудноватото при него беше в това, че той не излагаше на показ своите малки, но безценни съкровища, за да буди възхищение и завист, както правеха другите богати колекционери. Той ги криеше от чужди очи в тайната стая, където бяха колажите му, неговите обърнати къщи и лесове, хората, които гледаха на света с безумни очи, ококорени на тила. В тази тайна стая криеше огърлиците си, пръстените си с бирмански рубини, арабските си наргилета, обсипани с изумруди, платинените си обеци със сапфири, които приличаха на миниатюрни късчета сутрешно небе. Какви ли чудеса нямаше още в тази стая, която приличаше на един истински Сезам от „Хиляда и една нощ“...

Когато всичко в Златокосиния дворец заспиваше, той се промъкваше по една тайна стълба в тайната си стая, заключваше се, палеше четири кандила — по едно на всяка стена — и в светлинките на трепкащите им пламъчета съзерцаваше с трескави очи своите приказни красоти. Така ходеше като сомнамбул нагоре-надолу из стаята си и понякога заспиваше от умора за час-два, сврян под някой шкаф с боклуци за колаж, сред които като око на дявол блещукаше едър рубин.

Веднъж, като разглеждаше чифт златни обеци, украсени с полусферични аметисти и с по една висяща перла, смяташе да ги подари на съпругата на Йоасаф, която му беше станала любовница не без знанието на мъжа си, разбира се, изведнъж си спомни за проститутката Лиза. За оная Лиза, която от любов към него беше се отказала от професията си и като сервитьорка при павилиона на градската градина го хранеше със сандвичи през най-мъчното време от неговия живот. За тоя живот и всичко свързано с него той си спомняше много рядко, а когато си припомняше нещо, случки или хора, имаше чувството, че в паметта му изплават спомени от кой знае когашни времена, а пък от онова време не бяха се изминали дори две години. Единствено изключение правеше Златокосата, но тя винаги го спохождаше сама.

И така Лиза изплава в паметта му и появата ѝ се дължеше навярно на Йоасафовата жена, за която си мислеше, когато разглеждаше аметистовите обеци. Нейното ухо и извивката на врата ѝ, розово ухо и нежна извивка на 19-годишна жена-момиче, му напомниха Лиза. Лиза не беше на 19 години, сигурно имаше две-три години повече, но поради недояждане и нередовен живот не беше закръглена като матроните, приличаше по-скоро на мома, наскоро разделила се с моминството си. Ето как си спомни Яков за някогашния си ангел хранител. Сякаш скитник музикант беше преминал с шарманката си покрай магазина и от шарманката беше стигнала до слуха му една мила, стара мелодия, която му напомняше отдавнашни, много отдавнашни скъпи на сърцето неща.

Той купи аметистовите обеци за Йоасафовата съпруга, а за Лиза избра една по-евтина огърлица. Не че му се свидеше за парите, пак ще повторим, не беше стиснат човек, но се боеше, и не без основание, че една по-скъпа огърлица нямаше да стои кой знае колко дълго време върху вратлето на жена като Лиза. Тя не можеше да търпи някой около нея да се свива и измъчва от безпаричие, а пък и парите на приятелите

й, колкото и да ги имаха, не им стигаха никога и се топяха като късен сняг.

Тоя следобед, преди да тръгне за павилиончето си „Сан жен“, където щеше да чака Йоасафовата съпруга, той извика Василчо, даде му огърлицата и рече:

— Ще я предадеш на сервитьорката Лиза.

И му обясни къде да намери сервитьорката Лиза.

Но и в павилиончето „Сан жен“, и в павилиона при градската градина нещата се развиха не тъй, както беше очаквал Яков. Нещата просто се обърнаха, а с тях се обърна изведнъж и Яковата съдба.

До тоя ден в така наричаната „делова“ дейност нему му вървеше като по вода: от мините парите се стичаха в банковите му сметки като буйни потоци, а от строителството те извираха от всяка копка; където и да замахнеше с копача, вадеше пари. Такъв милионер беше станал нашият герой! Скубеше държавата и обираше влоговете на спестителите. На държавата продаваше олово и мед срещу чисто злато, а на спестителите правеше къщи, които им продаваше после на тройно по-висока цена. Йоасаф му пробута жена си за любовница и той го направи уж свой съдружник, колкото да влиза и в неговата кесия по нещо. Но главното съображение при тази сделка не беше Йоасафовица, такива млади дамички Василчо можеше да му доставя по всяко време. Главното съображение беше Йоасаф да си затваря очите, когато Яков незаконно посягаше на някое обществено място. Сделката си беше сделка, но нашият герой беше галантен човек и не се скъпеше да ощастливява Йоасафовица и с по някой веществен израз на своята любов — кога обеци, кога огърлица, а случваше се да ѝ поднесе и букет от орхидеи. Все пак Яков беше наследил душата на един голям артист.

Между другото той се сприятели и с краля. И макар този крал да беше прапраправнук на оня крал, който някога беше изгорил жив прапрапрадядо му, между двамата се завърза деликатна, но топла дружба. Кралят прескачаше понякога тайно в имението му Сансуси, отдалечено от градове и села, глухо и пусто, сгодно за неща, които не бива да види чуждо око, и за разговори, които не следва да чуе чуждо ухо. Яков пък му се примолваше сегиз-тогиз за някой и друг взвод гвардейци. Случваше се измамен съпруг да наеме банда побойници и главорези, за да отмъстят за поруганата му семейна чест, или недоволен новодомец да се сдружи с други недоволни новодомци, за да потърсят заедно възмездие, задето са получили едноетажни

паянтови къщурки вместо обещаните им палати. Кралят даваше на драго сърце гвардейци и Яков оставаше жив и здрав. Ето каква хубава дружба беше свързала краля с нашия именит герой!

Описваме всички тия подробности от обществен и битов характер, за да види читателят на какъв връх се беше изкачил нашият герой, когато нещата, кой знае по чия вина, дяволска или божия, започнаха да се обръщат стремглаво надолу.

Няма да описваме подробности от тоя последен следобед в „Сан жен“, защото събитията, които прекъснаха любовта между Яков и Йоасафовица, бяха от „катастрофически“ характер: Потидея нападна ненадейно държавата Н. и само за няколко часа окупира и заграби районите, където се намираха оловните и медни мини на Яков.

В приказките не се приказва за международна политика, ето защо ние няма да обясняваме надълго и нашироко предисторията на това вероломно потидейско нападение. То беше работа на Керкирия: опасявайки се от война с Н., тя беше насъскала Потидея да забие нож в гърба на Н. Срещу тази услуга Керкирия се задължаваше да отпусне заем на Потидея от няколко милиона златни.

Това са международни работи, а ние се интересуваме от частните неща и по-специално от съдбата на Яков. Тоя същия следобед акциите на неговото минно дружество станаха по-евтини от книжките, на които бяха отпечатани. По тоя случай кралят на сиренето даде величествена, но тайна гощавка в своя дворец. Защо „тайна“, ще запитат някои. Ами защото в дни на национални катастрофи, каквато катастрофа за Н. беше загубата на минния район, в такива дни не е прието да се правят „явни“ гощавки. Катедралата „Свети Стефан“ биеше камбаните си на умряло, а от сградите на министерствата се спущаха черни знамена.

Три дни катедралата „Свети Стефан“ огласяше просторите с тъжен камбанен звън, а есенният ветрец развяваше скръбно траурните знамена. Милионите на Яков се бяха стопили наполовина. Но той имаше още своето строително дружество, дигаше и продаваше къщи на хиляди хора и съвсем не се чувствуваше бедняк. Кога предприемаческата работа не е носила тлъсти печалби? Само от шестетажната луксозна сграда-хотел „Кафе роял“ той щеше да спечели около двеста хиляди златни.

Но нали се казва, че нещастieto не идва никога само, хората не са измислили тази приказка случайно, а от горчив опит. Три дни след като потидейските войски заграбиха мините му и Потидея обяви този район за свещена част от територията си, тъй като преди две хиляди години там пасли овцете си прадедите на днешните потидейци, разкошното здание „Кафе роял“ рухна, сгромоляса се до основите си и погребана под развалините си над двеста души мъже и жени от елитния Н-ски свят. Около сто души приходящи около сградата бяха повече или по-малко засегнати от разлетелите се наоколо керемиди, тухли и парчетии бетон. Паважът и съседните къщи бяха опръскани с кръв.

Кралят на сиренето и негови близки пуснаха слух, че трагедията се дължала на Яковите икономии — икономисвал бил от цимента и желязото, за да спечели повече. По-късно се разбра, че в тази работа Яков нямаше пръст. Няколко конкурентни строителни фирми бяха подкупили главния инженер на Яков и той нарочно беше снижил якостта на бетона и дебелината на железните подпорни греди.

Един час след катастрофата акциите на Яковото строително дружество толкова се обезцениха, че станаха по-евтини от книжките, върху които бяха отпечатани. Но това не беше най-голямата беда. Ох, това в никакъв случай не беше най-голямата беда. Страшното се случи, когато хилядите спестители се втурнаха към касите на дружеството, за да си искат влоговете обратно. Капиталите на Яков се стопиха до стотинка. Той продаде за един ден всичко, каквото можеше да продава — дворци, имения, скъпоценности, — и пак остана длъжник на стотици хора.

На другия ден след катастрофата десетки вложители, които не бяха получили от Яков нито лев срещу влоговете си, решиха да уловят Яков, понеже него смятаха за главен виновник на нещастieto си, и да го запалят жив, ако не им върне обратно поне половината от парите, които бяха внесли. Награбили тояги, катран и въжета, разярени мъже и жени се втурнаха да го търсят из града.

Яков помоли Йоасаф да изпрати войници, които да го пазят, но Йоасаф отговори надменно, че той е по убеждения либерал и че един либерал не може да изпраща войска срещу народа. Сега той не даваше пет пари за нашия герой, защото вече нямаше никаква полза от него. Дори вътрешно гореше от желание да го види намазан с катран и запален. Като получи отрицателен отговор от доскорошния си съдружник, Яков се затири при краля да го моли за гвардейци, но кралят беше отишъл на лов, в ловни развлечения беше решил да търси утеха след националната катастрофа. Отчаян, подгонен като дивеч, Яков реши да се оттегли в павилиончето си „Сан жен“, което не беше още продадено, понеже не беше успял да намери за него купувач. Единственият човек, който се мярна на пътя му за „Сан жен“, беше Лиза, но той не я позна в уплахата си или се направи, че не я познава; до слуха му стигаха разярените викове на побеснялата тълпа и затова не му беше до никакви Лизи.

Тука искаме да отворим малка скоба за огърлицата, която ѝ купи оня ден, когато избра аметистовите обеци за Йоасафовица. Той ѝ изпрати огърлицата по Василчо и Василчо ѝ рече:

— Този подарък благоволява да ти изпрати моят господар, негово благородие Яков!

— Кажу ми на твоя господар — изкрещя Лиза, като чу името му, — че от него не искам нищо, дори копче не искам, разбра ли? — И зашлеви Василчо с огърлицата, колкото имаше сила. Благородните камъни се разпиляха по плочника и няколко проститутки се хванаха за косите, докато да ги съберат. — Не искам да чуя името му, той е един безсърдечен и подъл човек! — продължаваше Лиза да крещи, като в същото време плачеше с изобилни, едри сълзи.

Сега няколко души от тълпата, която гонеше нашия герой, я запитаха, размахвайки тоягите си:

— Видя ли да минава оттук милионера Яков?

— Ами да, видях го! Той хукна по пътя, дето води за кея на дърварите. Навярно ще бяга по море!

Разбира се, преследвачите научиха много скоро, че ги беше излъгала. Те се върнаха, смазаха я с тоягите си, стъпкаха я и още побесни запрепускаха към павилиона „Сан жен“.

Сломен от събитията, Яков седеше вцепенен в салончето на павилиона, беден като просяк, подгонен от озверени хора, лишен от

воля и сили за каквато и да било съпротива. И ако не беше Василчо, той щеше да изгори бездруго като жив факел, жертва на стария, жесток и ненаситен бог Ваал, щеше да изгори напразно за едно щастие, от чиято златна пяна не беше дори вкусил.

Като чу отдалече виковете на беснеещата тълпа, на Василчо се стори, че павилионът пламва от всички страни. Той улови господаря си за ръка и почти насила го изведе навън. Яков рече: „Да ме вземат дяволите, задето кракът ми стъпи на това проклето място!“ И без да разсъждава повече, повлече се бързо подир Василчо, който се провираше през храстите и му правеше път. Като преваляха лазешком няколко оврага, те се мушнаха сред гъстите папрати и храсталаци на един дол и там се криха, докато се свечери. После излязоха на открито, прекосиха полето и стигнаха до една рядка горичка, покрай която се провираше мек път. Тоя път водеше за шосето, което свързваше столицата с южните лозарски краища на страната.

— Ти се сгуши под някое дърво, господарю, да спиш — рече Василчо, — а аз ще ида до съседното село, за да търся превоз до най-близкия град!

Така рече Василчо и скоро се изгуби от очите на Яков. А Яков, като нямаше какво друго да прави, зарови се в шумата под един вековен дъб, сви се на кравай, затвори очи и скоро заспа. Събуди се по някое време през нощта. В оголелите клони на дъба свиреше студен вятър, шумоляха падащи листа, тук-таме се мяркаше по някоя самотна звезда. Яков се разтрепери от студ и мъка. Спомни си за удобствата си, за двореца, за Златокосата, за скъпоценностите си, спомни си за удоволствията, които беше загубил, и скръцна със зъби от яд.

— Дяволите да ме вземат! — проплака той. — Защо живея, защо съм толкова нещастен?

Зарови лице в изсъхналата шума и си пожела да умре.

В тоя миг дочу тихи стъпки до себе си и ето че в светлината на току-що показалата се на хоризонта месечина той видя същия оня човек с наметалото и широкополата шапка. Тоя човек отново застана до него.

— Аз съм дяволът! — каза той.

— Да беше отишъл по дяволите! — прокле го Яков.

— Защо ми се сърдиш? — каза дяволът. — Аз изпълнявам честно договора си с теб, а ти капризничиш! Дадох ти щастие то на

любовта — отказа се от него! Дадох ти щастието на парите — и от него се отказа. Какво искаш още?

— Любовта е самоизмама! — каза Яков, като се взираше в голямото червеникаво кълбо на луната. — Любовта носи ревност и мъка. Носи съмнения и вечно неспокойство. Тя е самоизмама. А парите са нещо като ходене по въже. За да имаш щастието на парите, трябва да бъдеш или изкусен въжеиграч, или трябва да притежаваш непременно голяма власт. Аз бях изкусен въжеиграч, но нямах власт. Затова пропадах.

— Сега какво искаш? — попита дяволът.

— Искам щастието на властта! — каза страстно Яков. — Ако имах навремето власт, аз щях да избяся ония разбойници и сега Златокосата щеше да бъде моя. Ако имах преди няколко дена власт, щях да вдигна голяма войска срещу Потидея и нямаше да им отстъпя мините си. Щях да браня на живот и смърт всяка земя. Ако днеска разполагах с власт, аз щях да изпратя гвардията срещу оная сган и всеки щеше да бъде поставен на място. Да, ако имах власт... сега нямаше да се въргам като последен скитник в тая прогнила шума!

— Добре, ще имаш власт! — каза дяволът. — И дано тоя път станеш най-последен щастлив!

И той нагази сред гъсталака на гората и скоро изчезна в непрогледните ѝ сенки.

Василчо пристигна на разсъмване и завари Яков да спи, завит презглава с пелерината си. Без много да се церемони, той смъкна пелерината му и се развика на висок глас:

— Господарю, събуждай се и бързо ставай!

— Какво се е случило? — стресна се Яков. Той се изправи и уплашено взе да разтърква очите си. — Да не би да са ни открили? — И като си спомни, че преследвачите му се готвят да го изгорят жив, домъчня му и закърши ръце. — Горко ми, горко ми! — завайка се той.

— Напротив! — каза Василчо. — Кралят те търси под дърво и камък, за да те направи министър-председател!

— Откъде пък го съчини това? — погледна го изумено Яков. — Ти подигравах ли се с мен?

— Не, от къде на къде! Напротив! По пътя профучаха в галоп гвардейци, спряха конете си и ме попитаха дали не съм те виждал някъде. Защо? — попитах ги аз. — „Ами кралят го вика! — отговориха

ми те. — Кралят тикна Йоасаф в затвора, задето е допуснал национална катастрофа и задето не е изпратил войска срещу разбунтувалия се народ. Негово величество току-що пристигна от лов и нареди веднага да намерим Яков. Иска да назначи Яков за министър-председател!“ Като ми разправяха тия работи — продължи Василчо, — аз им рекох: Стойте тука, ей сега ще ви го доведе!

— Хубаво! — каза Яков. — Щом като кралят иска, аз не мога да му откажа. Дано тоя път да ми провърви!

Той оправи перото на шапката си и тръгна по пътеката, която водеше напреко през гората.

След малко те съзряха през дърветата групата гвардейци, които нетърпеливо чакаха на пътя.

ПРИКАЗКА ПЕТА ЯКОВ И ВЛАСТТА

Щом като Яков стъпи на главния път, следван от Василчо, гвардейците скочиха от конете си и му отдадоха чест. Утрото беше хладно, но светло и шашките на гвардейците блестяха на слънцето като пламъци. И той си даде дума, че ще иска да му отдават всяка заран чест по този начин. Беше много красиво да гледа как утрото го поздравява със святкащи пламъци.

Гвардейците му отстъпиха най-личния си кон, Василчо се метна зад гърба на ротмистъра и начело със знамето и тръбача си малкият отряд пристигна привечер пред кралския дворец.

От назъбените стени на двореца засвириха в един строй двадесет души тръбачи. Отвориха се широките железни порти и гвардейците с орлови пера на калпаците си въведоха нашия герой при краля. Кралят го поздрави хладно и любезно едновременно, по кралски, и му прочете един указ, подпечатан със златни печати. След като министрите поздравиха новия министър-председател и фотографите направиха снимките си, главният редактор на официозния вестник попита нашия герой:

— Каква политика ще следвате, министър-председателю? Консервативна или либерална?

— Глупости! — каза Яков. — Ще следвам политика приятна на краля и на всички дами и господа!

Всички присъстващи ахнаха и след това продължително време мълчаха. После един старши-лейтенант извади без всякаква команда шашката си, отдаде „за почест“ и отново я прибра в ножницата ѝ. Той беше лейтенант красавец, заострените върхове на мустаците му стигаха чак до върха на ушите.

След този жест на лейтенанта фотографите лудешки защракаха с фотоапаратите си, журналистите записаха прочутата фраза на Яков в бележниците си, а примабалерината на кралския театър за опера и балет, която стоеше на втория балкон на тройната зала и оттам наблюдаваше тържеството, направи пирует и изпрати на краля дълга въздушна целувка. Защо изпрати на краля тази въздушна целувка,

когато историческата фраза беше произнесена от Яков, учените, които изследват историята на Н., и до днес не могат да си обяснят. Но малко ли необяснени загадки съдържа всемирната история! Може ли да каже някой например на коя дипломатическа конференция е била произнесена за пръв път прочутата фраза за яйцето — то ли снася кокошката, или кокошката снася него?

Както и да е, след тържествената церемония кралят покани Яков в кабинета си. Той заключи по два пъти двете двойни врати, макар че пред всяка от тях стоеше по един огромен арапин с още по-огромен сатър в краката си.

— Уф! — каза кралят. — Ето че най-последно, приятелю мой, останахме сами! Сега мога, понеже вие сте мой близък човек, да сваля тоя проклет смокинг и да остана насаме с жилетката си, която всъщност е истинският вседържец на тази земя! О, не ме гледайте учудено, приятелю! Без моята жилетка цялата държава ще пропадне за по-малко от двадесет и четири часа! Жилетката е най-великата придобивка на нашата епоха!

Яков, макар да беше схватлив човек, не можеше да угади кралските мисли, затова учтиво помоли негово величество да каже няколко думи за великата придобивка на епохата.

— Търпение! — повдигна кралят показалец. — Всичко по реда си. Най-напред ще изпием по чашка кралски коняк, който държи тайно от кралицата.

Той отиде до желязната си огнеупорна каса, извади връзка с дванадесет ключа и започна търпеливо да отключва една по една дванадесетте ключалки.

— Ваше величество! — не се сдържа Яков. — Вие имате двойни врати и по един арапин пред всяка врата!

— И все пак, и все пак, приятелю! — усмихна се тъжно кралят. — Дванадесетте ключалки не са излишни, а дори са малко! Вие трябва да имате предвид, че двойните врати и арапите със сатърите си са една най-ефирна и, бих казал, ефимерна преграда пред моята кралица-съпруга! Тя ще мине не през две врати, а през двадесет и не през един арапин, а през една дузина и пак ще влезе скришом в моята светая светих! Ще пребърка дрехите ми, ще прочете книжата ми и накрая ще си отсипе от моя коняк, за да занесе на епископа, нейния любовник! Ето защо и дванадесетте ключа от моята каса не са за нея кой знае

каква преграда. Истинската преграда за нея, свещеното табу, до което не може да се докосне, това е, любезни мой, моята чудесна жилетка, незабележима на вид, но неизменима по значение! На нея се крепят устоите на държавата!

Те пиха за кралската жилетка, после кралят започна да вади от всяко джобче на жилетката по едно сгънато листче. Той го разгъваше бавно и го прочиташе със замислена усмивка.

— Днес моята кралска канцелария съдържа следните книжа — каза той. — Първо. Примабалерината от операта на негово кралско величество Жоржета... еди-коя си има на трети този месец рожден ден. — Той остави бележката върху коляното на Яков и му рече: — Жоржета е „прима“ във всяко отношение. Тя е национален капитал. Гордост е на националното ни изкуство. Ние трябва да я пазим като очите си, особено през тежката зима, която се задава. Затова предлагам да ѝ се подари едно хермелиново палтенце, което да я топли... Запиши на бележката, любезни министър-председателю, забележка: „Кралят лично ще купи палтенцето и лично ще ѝ го поднесе!“

— Но защо давате тази бележка на мен? — изпадна в недоумение Яков.

— Как защо! — прихна кралят и дълго се смя със своя волен кралски смях. — Ами давам ви тази бележка, а и други възнамерявам да ви дам, за да ги приподпишете и връчите на министъра на финансите. Той пък ще се разпореди да се отнесат към параграф „Култура“ на държавния бюджет. Нали сам казахте, че в дейността си ще се ръководите от политическия принцип да бъдете приятен на краля и на всички дами и господа!

— О, да! — кимна Яков.

Кралят извади от второто горно джобче на жилетката си друга бележка и прочете:

— На седмо число този месец кралят игра на карти с негово сиятелство... посланика на Керкирия и загуби двеста златни. Дължимата сума да се връчи на краля, който лично ще я предаде на керкирския посланик.

Кралят остави и тази записка върху коляното на Яков и рече:

— Случаят е деликатен, защото засяга междудържавни отношения, затова следва лично аз да връча сумата на посланика, а

министърът на финансите, след като вие приподпишете бележката, да я отнесе към параграф „Дипломатически“.

— Ще я приподпиша! — усмихна се тъжно Яков, като прибра и тази бележка в портфейла си.

— Не бързайте — рече кралят, — има още една! Този път алъшверишът е малък, но друг път се събират по десетина! Ето: „Платени са сто златни за съболезнователен венец, който негово величество е изпратил на негово благородие Яков по случай разбойническото заграбване на мините му от държавата Потидея.“ Запишете си: тази дребна сума да се удържи от заплатата ви и да ми се приведе по сметка. Няма защо да обременяваме държавното съкровище с разходи, свързани със собствените си нещастия.

— Но нали тази бивша моя земя е част от националната територия — каза Яков.

— Тъкмо затова загубата ѝ и всичко свързано с общото нещастие трябва да се разпределя върху цялата нация! А нали и вие сте част от нацията? — засмя се весело кралят. — Ще си платите стоте златни като поп!

— Добре! — каза Яков и отново тихичко въздъхна. — Ами кой ще понесе вината за националното нещастие?

— Разбира се, че Йоасаф! — разпери ръце кралят. — Йоасаф ще понесе наказание за вината си, а ние ще закълнем идното поколение да си възвърне обратно тия земи. Нека помислим и за идното поколение, да му оставим един идеал! — засмя се весело кралят.

— Да, това е една мъдра идея! — каза Яков.

— Ами че тъй, любезни! — усмихна му се насърчително кралят. — Вие сте ми приятел и аз ще ви доверя, че не съм кой знае какъв любител на войните. След всяка война пада по някой трон, а коя пророчица ще ме убеди, че няма да дойде ред именно на моя трон? Не познавам такава пророчица, тия гадателки измряха от лошо гърло още по времето на Макбет! И ще ви доверя още, понеже вие сте мой приятел, че аз не бях кой знае какъв симпатизант и на проектираната война с Керкирия. Е, добре, памукът и прочее, това разбирам. И за костите на дедите, които лежат отпреди две хиляди години на керкирска земя, и това разбирам. Ами „Спящата красавица“? Знаете ли, че през това време трябва да бъде поставена на сцена „Спящата красавица“ и нашата примабалерина е предвидена за ролята на

Аврора? Тия неща взети ли са предвид? Може ли по време на жестока война да се играе „Спящата красавица“?

— Не, разбира се! — каза Яков.

— Тогава, за величието на жилетките! — повдигна чашата си кралят.

Те пиха за величието на жилетките и дълго се смяха.

После продължиха да пият. А към полунощ им хрумна някаква идея и Яков на два пъти излиза в града и се връща със закрыта карета. За държавните работи не се прави разлика между деня и нощта.

Яков беше по душа благ човек и не желаше никому злото. Като се ръководеше от управленческите принципи на краля, наум му дойдоха дори много артистични идеи.

Скоро след като пое властта в ръцете си, той извика Йоасаф, заповяда да свалят белезниците от ръцете му, почерпи го с коняк и кафе и му рече:

— Тия дни възнамерявам да те изправа пред специален съд, за да те съди за държавна измяна. Ти отстъпи на потидейците моите мини, без да гръмнеш с пушка. Според нашето право и според всяко друго право подобно деяние се таксува като предателство към нацията и се наказва със смърт. Най-напред ще бъдеш разчекнат, после одран жив, след това обесен и на края — обезглавен.

— Наказанието е доста тежко! — каза Йоасаф.

— Освен това имаме сигурни сведения, че ти междувременно си прехвърлял в Потидея пари и скъпоценности. Ето защо ти предстои да изтърпиш още едно тежко наказание. След като бъдеш обезглавен, ще трябва да се помъчиш и на кладата, за да изгориш жив.

— Вие направо ме обезсърчихте! — каза Йоасаф.

— Да, наказанията не са от най-леките, ето защо аз ти предлагам следното. Да ми завещаш всичко, каквото имаш, за да се грижа за вдовицата ти. А пък аз ще наредя от своя страна за Потидея да замине не само душата ти, но и тялото ти, и то в живо състояние и с всичките му принадлежности. Съгласен ли си?

— Аз съм предвидил това условие и завещанието е готово! — каза Йоасаф и му протегна един документ с много подписи и печати.

Яков прегледа документа, прибра го и протегна на Йоасаф ръка.

— На добър час! — рече той.

— Благодаря! — рече Йоасаф. — Ще те помня с добро.

След една седмица Яков се сдобил с пари, откупи Златокосиния дворец и се пресели с Василчо да живеят отново там. По отношение на някои идеи Яков беше станал изобретателен човек.

Един ден той извика в кабинета си някогашния си неприятел, краля на сиренето.

— Било каквото било — рече Яков, хайде да станем сега съдружници.

— Че какво имате сега зад гърба си, за да ми станете съдружник?
— усмихна се презрително маститият крал.

— Имам зад гърба си властта! — каза скромно Яков.

— Властта е като развалена жена — каза кралят на сиренето. Като стар консерватор той държеше упорито, че жените били разделени от бога на две групи малко след сътворението на света — на честни и на развалени. Честните се омъжвали и ставали верни съпруги, а развалените отивали на работа в публичните домове или скитали от мъж на мъж, докато им опадвали носовете от срамната болест. — Властта е като развалена жена! — повтори кралят на сиренето с още по-силни нотки на неприкрито презрение в гласа си.

— Хайде да не сравняваме на какво прилича властта? — засмя се Яков. — Едни наричат съпругите си „чуми“, а проститутките величаят като богини. Други пък правят обратното. Кой са прави — един бог знае, а ние нямаме право да се месим в божиите работи.

— За какво сте ме извикали? — попита нетърпеливо кралят на сиренето.

— Искам да ви стана съдружник.

— Вие? — подскочи кралят на сиренето, въпреки че тежеше над сто килограма. — Вие! А какво имате зад гърба си, освен властта, та се осмелявате да ми правите такива предложения? Къде ви са милионите?

— Ако се съгласите да ви стана съдружник, аз ще ви дам сто милиона наведнъж!

Кралят на сиренето започна да го оглежда от главата до петите с мистично благоговение.

— Вие имате сто милиона? Как успяхте да ги скриете при вашия фалит?

— Ако по време на моя фалит имах тия сто милиона, аз непременно щях да ги раздам на моите кредитори.

— Е, тогава вие се подигравате с мен! — каза кралят на сиренето и се изправи. — Веднъж имате сто милиона и ми ги предлагате, а след това ме уверявате, че нямате нищо. Довиждане! — И той тръгна сърдито към вратата.

— Искате ли сто хиляди декара зелени и сочни пасбища за вашите овце? — попита го спокойно Яков.

— Сто хиляди декара? — облеци се кралят на сиренето и се извърна към него така, сякаш зад министърпредседателското бюро седеше не старият му познайник Яков, а самият тартор на дяволите Сатанаил. — Вие бълнувате ли, или говорите сериозно?

— Ще ви кажа — рече Яков. — Заради войната, която готвихме срещу Керкирия, ние засилихме правенето на топове и занемарихме хляба и сиренето. Сега, щем не щем, ще водим миролюбива политика, а когато човек живее в мир, той иска да има на трапезата си разни приятни и вкусни неща. Например един набор от дванадесет вида сирена.

— Дойде ви най-после умът! — каза язвително кралят на сиренето.

— Поради така стеклите се нови обстоятелства — престори се Яков, че не го е чул — аз реших да засиля скотовъдството. Да го поощря с държавни мерки. Иде ми например наум да национализирам сто хиляди декара пасища и да ги продам на една фирма, която има опит в сиренарските работи и може да осигури на пазара отличен набор от дванадесет вида сирена.

— Та има ли фирма с по-голям опит от моята? — провикна се кралят на сиренето.

Яков запали цигара, издуха няколко колелца синкав дим и рече:

— А ще ме направите ли ваш съдружник?

Кралят на сиренето се завърна на предишното си място, намести се удобно на стола си и на лицето му разцъфна една усмивка като слънце.

— Виждам, че вие имате ум в главата си! — рече той. — И знаете ли какво си мисля? Ако двамата се съберем, ще печелим луди пари!

Някое време подир тия събития той си спомни как гвардейците бяха го срещнали край гората с извадени шашки и как стоманените шашки бяха блеснали на слънцето като истински пламъци. Той нямаше власт над гвардията, но можеше да заповядва на полицията, конна и пеша, водеше се като пръв полицейски командир. Затова заповяда на един полицейски взвод да му отдава всяка заран чест, когато слизаше от каретата си пред сградата на Министерския съвет. Толкова му хареса това вадене на шашките, тоя блясък на стоманата в лъчите на слънцето, че започна да кара кочияша си да обикаля по няколко пъти площада около Министерския съвет и на няколко пъти да спира пред главния му вход. Всеки път, разбира се, полицаите вадеха шашките си за почест и всеки път сърцето на нашия герой се изпълваше с върховно доволство.

След една седмица, както обмисляше оригиналната си идея да превърне всичките дюкяни около Министерския съвет (а те бяха около хиляда) в сладкарници, та илюзията у гражданите между сладкишите и властта да бъде по-непосредствена, дойде му наум да прибави към полицейския взвод, който го поздравяваше заран, и една тумба музиканти. Зрителните възприятия щяха да се съчетаят със звуковете и тогава въздействието бездруго щеше да стане неколнократно по-силно.

От тоя ден нататък каретата на министър-председателя започна да обикаля по час-два около площада. Святкаха огнени светкавици, гърмяха маршове, мазурки и народни хора. Ах, какво веселие обхвана сладкарите! Както бяха с престилки и бели островърхи шапки, с набрашнени лица и със замесено козуначено тесто по ръцете си, те се улавяха взаимно — сладкарки и сладкари — и танцуваха, танцуваха, докато оная тумба на площада оставаше без въздух в гърдите си и ококорваше очи.

Вдъхновен от тоя си успех, Яков реши да въведе най-последно някакъв ред в столицата. Той заповяда всичките дюкяни около Министерството на финансите (а те бяха около сто) да се превърнат в дюкяни за карантия. Ах, светци и светици, елате ни на помощ! С каква

страст се нахвърляха финансистите върху рядката стока, която лъхаше с подозрителна, но мамеща миризма! За да се доберат до най-хубавите шкембета, черва и дробове, инспектори се катереха върху гърбове на счетоводители, счетоводители върху рамене на калкулатори, програмисти хапеха информатори, а информаторите виеха, сякаш беше дошъл ред да се вадят техните собствени карантии!

Все повече вдъхновявайки се от идеята си да сложи ред в столицата, Яков заповяда всичките магазини около Академията на науките (а те бяха петдесет) да се превърнат в увеселителни заведения, та след тежкия си труд над реторти, колби, магнетични вълни и папируси от времето на фараона Рамзес Трети да има къде учените да се отморят и да изплакнат малко очите и гърлата си; защото учените бяха национален капитал и редно беше властта да го съхранява.

Ето как Яков, човек с творческа фантазия, успя най-после да сложи ред в столицата на държавата Н.

Наистина няколко дена всичко вървеше като насън.

Духовият оркестър на площада свиреше, та се късаше, полицаите размахваха шашки по цял ден. Сладкари танцуваха със сладкарки, инспектори и счетоводители окачваха шкембета и черва по сметалата и калкулаторните машини, програмистите дъвчеха по цял ден подлютен дамар. Академиците се измъкваха половин час по-рано от лабораториите си, отбиваха се в насрещните заведения и тутакси попадаха в компанията на момичета по къси роклички и накъдрени фусти. Беше умилително да се гледа как тия уморени белобради мъже си отпочиват от тежкия и отговорен академичен труд.

Но всяко чудо свършва за съжаление на третия ден, затова на четвъртия столицата на Н. осъмна с жужене и съскане като разбунен кошер, голям колкото планина. Случвало ли ви се е да чуete как бучи разбунен кошер, огромен като истинска планина? Така бучеше столицата на Н.

Ето какво се беше случило. Сладкарките и сладкарите, капнали от танцуване, жумящи от умора, бяха посолили сладкишите със сол вместо със захар, бяха полели тортите с туткал вместо с шоколад, бяха употребявали обуцарско лепило вместо крем, гума вместо желе. Тия проклети материали бяха останали от по-рано в складовете, но когато човек е преуморен от танцуване, може ли да прави разлика между по-раншното и сегашното? Народът, като ядеше тия пасти, вместо да си казва, както казваше доскоро, че и властта е сладка, ругаеше и твърдеше, че и властта в страната е горчива и блудкава като тях.

Финансистите пък от безмерно плюскане на пикантни карантии толкова се настървиха, че започнаха да издирват дългове до девето коляно, да протестираат полици, да наказват за надвзети аванси, да изхвърлят навън за неизплатени наеми, че, дето се казва, „дете в майка пропищя!“.

Народът се люшна из улиците още по-недоволен и разгневен.

Академиците поради десетилетния си навик да бъдат дисциплинирани, дохождаха на работа, без да закъсняват, но поради

преживелици в съседните увеселителни заведения пристигаха гуреливи и сънливи, с проскубани бради (поради семейни дискусии), сядаха разсеяни на работните си места и се захващаха съвестно за работата си. Но какво излизаше от работата им? Ах, смилете се, светци и светици, слезте от иконите си, измъкнете се от прашните си богословски книги и прострете ръце над бедния Н-ски народ! Защото над града започнаха да кръжат и да се вият жълти и жълтеникавовиолетови облаци, замириса едновременно на сяр, азот, бисмут, сулфамид, сероводород, амоняк и на какви ли не още отрови, започнаха да избухват тук-там пожари, а граждани, вдишвайки от отровения въздух, или се смееха неудържимо, или ревяха неутешимо, или бяха обземани от дявола и играеха сатанинско хоро, което приличаше донякъде на свети Витовото, но беше стократно по-буйно и неудържимо.

Работата се състоеше в това, че недоспалите и уморени от отпочиване академици, едни забравили очилата си, други гуреливи поради възрастта си, трети разсеяни поради домашните си дискусии, бъркаха колбите и ретортите, слагаха на огъня жълт пращец вместо синкав, недовиждаха кое е динамит, кое е тротил, а земната ос им се струваше мръднала и някои се мъчеха да я поставят на място, като предлагаха да възпламенят една бъчва с тротил.

Тоя същия ден, нали никое зло не иде само, на Яков донесоха две стихотворения, за да даде мнение кое от тях да бъде удостоено с наградата „Лаврови листа“. Тази награда беше учредена от първия Н-ски поет, Никола Безсандалски, живял две хиляди години пр.н.е.

Едното стихотворение беше посветено на краля-слънце, другото — на кралицата-луна. Яков заповяда да ударят и на двамата автори по пет пръчки на голо (по-нежно, разбира се, като на поети), а след това да ги гостят с по една тава от сгрешените пасти и бонбони. Кралят се нацупи и тоя ден не повика Яков на обичайната аудиенция в кабинета си, а му изпрати по секретаря си незаменимата си жилетка, чиито четири копчета бяха запечатани с печати от червен восък.

Кралицата се разсърди малко по-силно. Тя заповяда да претопят всичките енциклопедии, където се споменаваше името на Яков и неговото потекло.

Обхванат от смътни чувства, Яков реши да си нарисува автопортрет. Той си спомни статуята на Марк Аврелий и намери за уместно да се постави на кон.

Само че конят изобрази като пръч. Той обу краката му в накраищници на чадъри. Едното му око изглеждаше нормално, а другото — рибешко. Зад гърбицата му се източваше перка на акула, а опашката му се разперваше като опашка на паун. Самият той се нарисува такъв, какъвто изглеждаше преди три години, когато рисуваше върху гранитния паваж пред катедралата „Свети Стефан“. От дясната му страна подскачаше дявол, а над главата му хвърчеше ангел и благославяше.

Дойде старецът с козята брадичка. Макар и да се стараеше да изглежда зъл, той се разплака от умиление, като видя картината.

— Това е най-хубавото ти произведение! — каза академикът, като преглътна сълзите си. — Аз съм на хиляда години — продължи той, — но твоята творба ще живее повече от мен!

Недоволството се ширеше и скоро взе застрашителни размери. Яков се отказа от духовата музика. Замени духовата музика от сто и двадесет души с един тръбач. Сладкарските работници, които лекомислено танцуваха, изведнъж се сетиха, че надниците им са ниски, и обявиха стачка. Последваха ги кондукторите на конските автобуси. На другия ден обявиха стачка работниците от тъкачниците и от памукопредачните фабрики. Строителните работници скътаха теслите в дисагите си, нарамиха триони и си заминаха за село. Замириса на революция. Министрите консерватори подадоха оставка и напуснаха правителството. От амвоните на стоте църкви в столицата сто души попове, подучени от епископа, а самият той — насъскан от кралицата, говореха всеки ден против Яков.

Сега при Яков пристигаше само жилетката на краля, а самият крал не благоволяваше да го приеме.

За да поправи работите, Яков реши да състави ново правителство — този път не от политици, а от изтъкнати интелектуалци. Но нещата не потръгнаха още на учредителното събрание. Най-напред писателите наскачаха един срещу друг и извадиха пищови да се стрелят. Художниците се развикаха, всеки измъкна по една-две четки от палтото си и всеки гледаше да извади очите на другия. Учените се опитваха да внесат успокоение, но и те се скараха. Яков заповяда да внесат закуски и временно вътрешното самоизтребление затихна. Но след закуската се разгоряха спорове между писатели и учени, между учени и художници. Нямахше изгледи за скърпване на някакво единство и Яков се отчая.

Писателите казваха на учените:

— Вие замърсявате природата!

Учените казваха на писателите:

— Вие замърсявате хората!

Художниците казваха и на едните, и на другите:

— Махайте се от очите ни, светът може да живее чудесно и без вас!

Тъкмо казаха това, пристигнаха музикантите.

Те извадиха лъкове, тропети и контрабаси и пристъпиха застрашително към художниците:

— А нима вие си мислите, че някой пък има нужда от вас?

Яков излезе в коридора да намокри челото си с вода.

В тоя момент разсилният го доближи и му подаде една жилетка. Тя не беше кралската жилетка, напротив. Беше твърде изтъркана, едното ѝ джобче беше закопчано с безопасна игла. Яков откопча иглата, извади едно листче и прочете:

„Господине! Тази нощ командирът на гвардията в заговор с кралицата ще извърши преврат и ще ви убие. Ако ви е мил животът, подайте си оставката и бягайте, докато е време!“

Листчето беше откъснато от една сива бакалска кесия, почеркът беше разкривен и женски.

„Написала го е някоя домашна прислужница — помисли Яков. — Домашните прислужници знаят много и на тях трябва да се вярва!“

Той не се завърна в залата, където писатели, художници, музиканти и учени продължаваха яростно да спорят. Той се спусна по едни странични стълби и излезе на черния вход. Там за велико свое учудване видя Василчо: дъвчеше твърд локум и закачаше една сладкарка, гъделичкаше я по врата.

Когато сладкарката се отдалечи на достатъчно разстояние, за да не бъде чуто, той каза на Василчо:

— Трябва да бягаме още тая минута, иначе командирът на гвардията ще ни заколи тая нощ. Викни твоята сладкарка, за да ѝ подам оставката си.

— На нея? — изумено го погледна Василчо, който досега никога за нищо не беше се изумявал.

— Тя ще я предаде на кралския секретар — каза Яков.

Той извади бележника си, положи го върху гърба на Василчо и си написа оставката.

Сладкарката, щастлива от мисията, която ѝ беше възложена, хукна към двореца.

А нашите герои запрашиха бързо към изхода на града.

ПРИКАЗКА ШЕСТА
ОТНОВО ЯКОВ И ИЗКУСТВОТО

Вървяха, вървяха и стигнаха до една горичка, покрай която кротко бълбукаше бистър поток. От небето грееше бяла, пълна луна, наоколо се виделееше, сякаш беше ден. Миришеше на здравец, на мента, на лайкучка и всякакъв треволяк.

— Дяволите да ме вземат, ако направя една крачка по-нататък! — каза Яков, тръшна се до потока, пи вода и се изтегна на гръб.

— На един час път оттук, оттатък горичката, има пощенска станция — каза Василчо. — Ако разполагахме с малко пари, можехме да наемем коне за град Н.!

Яков мълча някое време, може би твърде дълго мълча, сетне откъсна бисера на Златокосата от единия си ръкавел и го подаде на Василчо.

— Ето! — рече той. — Наемай коне и се върни да ме вземеш!

Василчо взе бисера, скри го в пазвата си и бързо пое пътя за пощенската станция. Когато се сля с тъмната сянка на гората и изчезна, Яков погали с очи бисера, който му беше останал, и дълбоко въздъхна. Образът на Златокосата изгря в душата му, той се унесе в спомени по загубената си любов и от мъка проплака.

— Дяволите да ме вземат! — проплака той. — Защо живея, защо съм толкова нещастен!

Зарови лице в дъхавата трева и затвори очи.

В тоя миг дочу тихи стъпки до себе си и ето че същият оня човек с наметалото и широкополата шапка отново застана до него.

— Аз съм дяволът! — каза той.

— Да беше отишъл по дяволите! — прокле го Яков.

— Защо ми се сърдиш? — каза дяволът. — Аз изпълнявам честно договора си с теб, а ти капризничиш. Дадох ти щастието на любовта — отказа се от него. Дадох ти щастието на парите — и от него се отказа. Поиска ми щастието на властта — дадох ти и него! Какво искаш още?

— Всичко, което изреди дотук — рече Яков, — е един медал с две лица. На едното му лице е изобразена измама, а на другото му лице

— самоизмама. Всичко, което каза дотук — продължи Яков, — е като власинките на глухарчето. Полъхне ветреца, дори най-лек ветреца, и власинките се разпиляват. Всичко, което каза дотук — продължи той, — е целунато от устата на смъртта. Умира любовта, стопяват се парите, изплъзва се властта.

— Но това е животът! — каза дяволът. — Не съм го аз измислил, господ го е създал!

— Искам щастие, което да не мами и в което да не се мамя; искам щастие, което да не излита от първия полъх на ветреца; искам щастие, което да не умира!

— Няма такова щастие! — каза дяволът.

— Не хитрувай! — каза Яков. — Има такова щастие и ти отлично знаеш кое е това щастие. Това е щастието на изкуството. Най-висшето щастие! Аз имах това щастие някога, сега искам да ми го върнеш!

— Не мога отново да ти дам нещо, което вече си имал! — усмихна се с лоша усмивка дяволът. — Не си ли спомняш нашия договор? Ти се отказа от всичко, което притежаваше, за сметка на едно бъдещо щастие!

— Но от рисуването не се отказах!

— Защо крещиш? — каза дяволът. — Рисувай си! Още навремето ти казах, че не мога да ти взема дори с договор нещо, което бог ти е дал. Бог ти е дал талант да рисуваш. Е, хубаво, рисувай си!

— Лесно е да кажеш: „Рисувай си!“. Но аз нямам условия! Искам да ми създадеш условия! — каза Яков. — Да нямам други грижи и вълнения, освен грижите и вълненията да рисувам добре!

— Но това се разбира от само себе си! — усмихна се дяволът.

— Друго не искам! — каза Яков.

— Сбогом! — кимна дяволът и изчезна.

Преди да се качи на коня, който Василчо му доведе, той се наведе над потока, за да наплиска лицето си, и ахна от изненада: чертите на лицето му бяха станали отново нежни, нямаше ги торбичките под очите, нямаше я гушата. Опита хълбоците си — бяха станали мускулести, твърди, стопили се бяха тлъстините, които ги правеха заоблени. О, чудеса! Кой не вярва в чудесата? Ето че той отново беше възвърнал предишната си външност!

— Ваше благородие! — каза Василчо. — Научих на станцията една новина, от която навярно ще останете много доволен. Ректорът на кралската академия, оня старец с козята брадичка, когото веднъж доведох тайно у нас, ви предложил за пожизнен стипендиант на кралската награда „Лаврови листа“. Сега ви търсят навсякъде, за да ви съобщят тази щастлива вест.

— О! — каза Яков. — Ето че се сбъдна сънят, който сънувах, Василчо, аз ставам най-после *наистина* щастлив!

Два или три часа по-късно, има ли значение, Яков се яви при академика с козята брадичка. Академикът му предаде едно удостоверение, подпечатано със златен печат, а после го заведе в ателието, което му се полагаше като пожизнен стипендиант. Ах, какво ателие!

Ателието беше обширно, със специално осветление, със стаичка за моделите, с галерия за почивка, с бар, натъпкан с най-превъзходни напитки и закуски... Какво ателие! Ами боите — стотици туби, от всички възможни цветове и нюанси! Ами палитрите, стативите — те бяха най-малко десет!

— Е, да ви е честито! — каза академикът и си отиде.

Яков гореше, изгаряше от нетърпение да рисува. Той изми грижливо ръцете си, облече една нова, синя манта и застана пред централния статив, където имаше поставено грундирано вече платно. Той разтвори тубите, взе палитрата, приготви четките. И се замисли.

Някога, когато рисуваше на пасажа „Свети Стефан“, преди да сключи договора с дявола, сюжетите се втурваха в главата му като

галопиращи жребци, стига да се замислеше! Така беше дошла и идеята му за онази картина, която той нарече „Пролет“. В душата му идеите извираха като гейзери, буйно и неудържимо... Стига да помислеше само!

Дълго мисли. И понеже нищо *вълнуващо* не му идеше наум, отиде в бара, отвори първата бутилка, която попадна пред очите му, и я надигна. После отново се върна пред статива и пак започна да мисли. И понеже нищо *вълнуващо* не му дохождаше наум, повика Василчо, настани го на подиума за моделите и започна да го рисува.

След една седмица портретът на Василчо беше завършен. Дойде академикът с козята брадичка, погледа портрета и рече:

— Василчо, и никой друг! И при това каква сръчност — гениална! Продължавайте, моля!

Яков свали портрета и постави на статива ново платно. И се замисли.

Дълго мисли. И понеже нищо *вълнуващо* не му идеше наум, отиде в бара и надигна първата бутилка, която му попадна. После отново се върна пред статива и продължи. И тъй като нищо *вълнуващо* не изскачаше от сърцето му, повика Василчо, настани го и захвана да го рисува отново.

След една седмица вторият портрет на Василчо беше завършен. Дойде академикът с козята брадичка.

— Каква сръчност, каква сръчност! — възхити се той. А на излизане го посъветва: — Опитайте извънпланетарните сюжети... Или нещо в стила на вашия автопортрет... Дето сте възседнали пръч с паунова опашка, встрани от вас дявол мърсува, а над главата ви хвърчи ангел и благославя... Опитайте!

Яков свали втория портрет и постави на статива ново платно. После, без да мисли, отиде в бара и надигна бутилката. Като се завърна пред статива, той си рече: „Има много здраве дъртият пръч. Кого ще развълнуват моите обърнати къщи, човеци с очи на тила и пръчове с паунови опашки?“

Той се замисли, дълго мисли и понеже нищо не изскочи от сърцето му, повика Василча...

Тази история се повтори десет пъти. На единадесетия път Василчо каза, че му се ходи по малка нужда, изчезна и вече не се завърна.

Яков го чака час-два и когато разбра, че Василчо наистина няма да се завърне, отиде в бара и изпи наведнъж цяла бутилка питие. После се завърна, откочи шапката на Василчо, която висеше на един гвоздей, тури я на подиума и започна да я рисува.

След една седмица нарисува едни вехти негови обувки, а още след една — някакви скъсани негови захвърлени гащи.

После си купи един кадифен каменарски костюм, облече го, напълни една чанта с цветни тебешири и отиде да рисува на пасажа „Свети Стефан“. Заобиколиха го старите му познайнички. Нямахте я само Лиза, но Яков не забеляза отсъствието ѝ.

— Познахте ли ме? — попита ги той.

— Ами... като че ли! — отговориха те.

— Не съм ли същият?

— Ами... същият сте!

Една по-устата се обади:

— Същият сте, само оня огнец го няма в очите ви, дето накара бедната Лиза да се влюби във вас! Няма го вече оня огнец в очите ви, няма го!

— Е, нищо! — каза Яков. — По-добре, че го няма. Не ми се ще втора някоя Лиза да се влюби в мен!

— А... То пък сме се затичали! — изкикоти се онази, по-устатата, и му обърна гръб.

И другите си отидоха.

Тогава Яков разтвори торбата с тебеширите и дълго мисли какво да нарисува. Група стражари с натъкнати щикове върху пушките си преведоха през пасажа един осъден, окован във вериги. Водеха го на централния площад, за да го обесят.

Яков продължаваше да мисли.

Най-сетне запретна ръкави и нарисува едно езеро. На брега на езерото стоеше жена и белеше платно. Малко по-навътре в езерото плаваха гъски.

Всичко изглеждаше толкова истинско, толкова вярно нарисувано, че едно момченце хвърли камък по гъските, а една млада жена, стъпила, без да иска, във „водата“, изписка и захвана да бърше с кърпичка обувките си. До обяд нищо особено не се случи, минавачите разбраха илюзията и нарочно започнаха да минават през „водата“.

Около пладне Яков огладня силно. Той рисува натюрморт: една варена кокошка, до нея — солница, бутилка вино и чаша. И голяма порязаница хляб.

Той седеше върху бордюра на градината, гледаше картината си и преглъщаше. По едно време някой го замери отдалече със сурово яйце и нажълтената му зелена шапка пльосна на земята. Яков се огорчи. Той изчисти шапката си, метна торбата с тебеширите на рамо и изостави рисунката си на произвола на съдбата. Едно момченце дойде отнякъде, извърна се и свърши малката си работа точно върху въображаемия отвор на чашата.

Повече Яков не стъпи на пасажа „Свети Стефан“.

Когато рисува всичко, каквото Василчо беше изоставил, започна да си доставя разни неща отвън — празни бутилки, стари лампи, грохнали ваксаджийски сандъчета и столове.

Накрая се пристрасти към дребните и най-дребните неща: копчета, безопасни игли, карфици. Когато един ден дойде академикът с козята брадичка, Яков беше изчезнал „яко дим“. На платното, поставено върху централния статив, той с голяма мъка и с двойно увеличително стъкло успя да види последната рисунка на Яков: една БЪЛХА.

Академикът нареди тази последна рисунка на Яков да се занесе в Националния музей. Ако някой посети Н-ския национален музей, той може и сега да види тази картина. Ще потърси диапозитива ѝ в музейния каталог на буква „Я“.

Някой ще каже: „Не, това не е истински край. Приказките не завършват така. Краят е друг. Яков се пробужда на полето, където е бил доведен от гвардееца, и съзира наблизко един овчар. Тоя овчар го е развързал, Яков си припомня сънищата, които е сънувал през нощта, и благодари на съдбата, че са били само сънища. Сетне се възхищава на изгрева и със сърце, преизпълнено с възвишени чувства, тръгва за съседния град, където пак ще рисува с цветни тебешери върху някой паваж «Пролетта», която иде...“

Не, любезни, Яков не пристигна в друг град, защото тази история е истинска — той просто изчезна.

Смали се като своите малки неща и ИЗЧЕЗНА. С неговата смърт Яковият род секна завинаги, тъй като последният Яков не остави подире си деца.

Издание:

Автор: Андрей Гуляшки

Заглавие: Романтични приключения

Издание: ново

Издател: Български писател

Град на издателя: София

Година на издаване: 1988

Тип: Роман

Националност: българска

Печатница: ДП „Димитър Благоев“, София

Редактор: Христиана Василева

Художествен редактор: Антон Радевски

Технически редактор: Веселина Недялкова

Художник: Любомир Гуляшки

Коректор: Янка Енчева

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/4181>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.